

изразито упућење у појаве надчулног света.

Доживљај такове врсте потресан је, често везан са сликом олуја, муња, хуке и т. д. Доживљујући га, човек одвећ добро упознаје разлику између таквог доживљаја и халуцинације или сна. Све иначе остаје у животу човеком као што је било и доселе, тек он нотира један важан доживљај у свом

животу. У тим се часовима осећа свест свога „ја“ као снага окупана у вољи, осећање је полут пице која полеће из кавеза, а мисао је јасна и будна. — Човек је на прелазу у неки још виши свет. Свет пун унутарње светлости (више него сан, више него дан), пун необјављене речи и посве непредметне свести о самоме себи.

Д-р С. Жупић

О snovima i detinjstvu

Kada se čovek od spavanja probudi, onda od prilike zna, šta je pre tog časa bilo sa njegovim fizičkim telom: Ležalo je, recimo, u postelji i, biološko-fiziološki ponašalo se po prilično poznatim zakonima. Ali, šta je za vreme spavanja bilo sa dušom i duhom, o tome čovek obično ne zna skoro ništa. Jer svest se bila pomračila u tolikoj meri, da se više ničega ne seća. Čak ni mnogih snova koji su bili jasni dok su trajali, a posle su iščezli u „podsvesti“ bez ikakvog svesnog traga. Šta je, u opšte, ta, danas toliko spominjana „podsvest“, ako ne misao o tome, da je samo manji deo naše duše nama svesan; da je duša čovečija kao neko nepoznato noćno more, osvetljeno svakog dana nekoliko sati, tu i tamo, našom sveću. Kada čovek misli da mu zagonetku sna tumače izvesne psiho-fiziološke hipotetične teorije, vara se, jer te teorije govore o finim promenama u nervnom sistemu za vreme spavanja, i o uticaju dnevnih doživljaja na snove. A time, ne samo da se naše pitanje ne iscrpljuje, nego se i ne dodiruje prava priroda stvari.

Jedino, manje-više magloviti snovi govore današnjem čoveku, nejasno, o nekom životu duše za vreme spavanja. Ako se čovek probudio baš iz snova, moći će, ako se za to vežbao, pratiti te snove u natrag, do nekog trenutka u kome se oni dižu iz još tamnijih stanja svesti. O tome u početku ima jedva neku slutnju. Ali ta slutnja sve jače svedoči da i u najdubijem snu duša živi svojim životom, a da nikad ne tone u „ništa“...

Ovakve i slične misli bile bi prilično bespredmetne, kada bi duša bila samo izraz, samo „funkcija“ našeg mozga, našeg fizičkog organizma. Jer onda, zašto bi tražili nešto u svojim maglovitim snovima, u „subjektivnoj introspekciji“, kada bi nam sve mogla reći objektivna ispitivanja fiziologije, biologije i t. d.? — Medjutim, niko još nije dokazao da je duša, zaista, samo izraz tela. To se nikada neće ni dokazati, jer — to i nije istina. Tačnija i dublja razmišljanja dokazuju da je duša samostalno biće, a prodiranje svesti u oblasti koje nam prvo izgledaju kao „nejasni, magloviti snovi“, to i konkretno pokazuje. Tako, ovakve i slične misli mogu biti od osnovnog značaja.

Slično javi i snu, ceći čovečiji život na zemlji izgleda kao jedan veliki dan izmedju dve noći. U detinjstvu se čovek budi iz sve mračnijih stanja svesti, o kojima danas sećanja nema. A detinjstvo ima i zato za mnoge toliku čar, jer toliko potseća na snove. U životu je zaista tako, da se svest budi kao iz dubokog sna, i probudi prvo na „svetlost snova“ detinje duše, a tek posle na ovu našu, savremenu javu. — Čovek od prilike zna i to, šta je u detinjstvu, pre zore svesti bilo sa njegovim fizičkim bićem: Raslo je, razvijalo se od začeca, ponašalo se po prilično poznatim, biološkim, embriološkim, i drugim zakonima. Ali šta je, za to polusvesno i nesvesno vreme, bilo sa dušom i duhom, o tome čovek obično ne zna skoro ništa. (Ili opet, samo umišlja da zna, iz nekih psiho-fizioloških, hipotetičnih teorija).

Ali ako čovek prati u natrag, sve dublje u prošlost, svoj unutrašnji život, (a za to biva sposoban kad vežbanjem u sebi razvije vidovito gledanje elementarnog sveta) onda u sećanju opaža kako se njegova detinjska svest dizala iz onih još tamnijih stanja, o kojima ima u početku jedva neku slutnju. Ali ta slutnja biva sve jasnija i pretvara se u sigurno znanje: da je uvek od rođenja, — a čak i **pre rođenja**, — duša postojala. Ma da se menjala duša nikada nije bila neko „ništa“... — Ovakve i slične misli ne bi u opšte imale smisla, kada bi duša bila samo „funkcija“ našeg mozga, našeg fizičkog organizma. Jer zašto bi tražili nešto na ovom putu, kada bi nam suprotno govo-

rili „objektivni rezultati“ fiziologije, embriologije, biologije? — Ali, kao što smo već rekli, niko još nije dokazao da je duša samo izraz našeg tela. To se i neće dokazati, jer — to i nije istina.

Ona snaga mišljenja, kojoj se prvo otkriva java t. zv. elementarnog ili eteričkog sveta (u kome pliva i naš „opipljivi“ svet), ta snaga mišljenja oživljuje i diže u svest, zaboravljeni, manje svesni i nesvesni život duše. Otvaraju se novi, neslušeni horizonti. Rođenje gubi smisao apsolutnoga početka, sve veštačke granice nestaju i u jedinstvu sa celim svetom teče od večnosti duhovni život.

D-R M. Radojčić

O karmi

V eć život sam po sebi nameće čovjeku pitanje o svrsi života, a kada promatramo tok događaja u životu, onda se nameću još i druga pitanja, koja su od velikog značenja. Opažamo, da čovjeka u životu prati nešto, što daje smjer i što ga stavlja u sredinu nekih događaja, koji već zauzete smjerove u životu mijenjaju. Čovjek kao da nije slobodan, kao da neka viša sila određuje događaje, pa se pita: što je to, što me postavlja u takovu sredinu događaja? Ako svoj život uspoređuje sa životom ostale okoline, osjeća kao da mu se nanosi nepravda, kada njegovi pothvati ne uspijevaju, a kao da ima sreće, kada mu nešto uspije i iznad očekivanja. I opet mora razmišljati o pojmu pravde, jer zašto da netko može učiniti nešto, što se kosi sa moralom, a da se ne opažaju posljedice, koje bi ga morale zadesiti kao rezultat njegovog čina.

Ovakova i slična pitanja moraju se pojaviti, ako čovjek budno promatra događaje u svijetu. Naravno odgovor na takova pitanja daje čovjeku mogućnost da zauzme stav prema samom sebi i prema vanjskom svijetu, te da tako stvori svoje vlastito naziranje, koje će opet dati vrijednost i smisao njegovom životu, kao konzekvencu stečenog iskustva i znanja.

Nešto što najviše zasijeca u tajnu života, to je pitanje sudbine. S tim pitanjem

je u vezi više, no što se u prvi mah predmnijeva. Da bi mogli stvoriti ispravno stanovište u toj stvari, moramo prije svega steći malo predznanja o samom čovjeku kako to učini antropozofija.

Ako promatramo čovjeka fizičkim očima, vidjeti ćemo samo fizičko tijelo, dakle samo ono vanjsko što čovjek imade zajedničko sa ostalim carstvima na zemlji t.j. sa mineralima, biljkama i životinjama. Ali iza fizičkog tijela skriva se još nešto drugo, neke osobine koje fizičkom tijelu, kao takovom, ne možemo pripisati. Razlika je između tijela mrtvaca i onoga koji spava. Kod mrtvacu zaista možemo reći, da se tu nalazi samo fizičko tijelo, dočim čovjek koji spava živi. Tu se nalazi još i životno tijelo (eteričko tijelo), koje imadu biljke i životinje. Budan čovjek imade još i dušu (astralno tijelo) kao sjedište osjećaja, požuda i nagona. To imadu i životinje. Ali što čovjeka izdiže iznad ostalih bića na zemlji, to je njegov duh, njegov „ja“. Svaki čovjek je individuum za sebe sa svim svojstvima individualnosti.

Nakon fizičke smrti t. j. kada čovjek odloži svoje fizičko tijelo poput istrošene haljine, živi čovjekov duh i dalje, samo po zakonima duhovnog svijeta. Tada dobiva pregled svih svojih čina u životu i doživljava sve obratno. Boli i radosti, koje je naneo drugima, doživljava

sam. Pravda se očituje u tome što svaki čovjek mora da izravna sva svoja dugovanja t. j. mora da popravi sve ono, što je u prošlom zemaljskom životu počinio. Ovakovo izravnanje moguće je samo na zemlji, jer tu su ti dugovi i nastali, pa stoga je potrebno, da se čovjekov duh **vrati ponovo na zemlju**, gdje nalazi svoju zadaću i u tom izravanju, premda i nesvjesno.

Da je tako, možemo naći indirektnu potvrdu u Sv. pismu. U evanđelju po Ivanu glava I. 21. pitaju svećenici i leviti Ivana Krstitelja: „I zapitaše ga: tko si dakle? Jesi li Ilija? I reče: nijesam. Jesi li prorok? I odgovori nijesam“.

Kakovog bi imalo smisla pitati Ivana Krstitelja, da li je Ilija, koji je živio toliko godina prije toga, ako se gore navedeno ne bi uzelo kao činjenica t. j. da postoji mogućnost da je Ivan već jednom živio pod imenom Ilija.

Ili, u evanđelju po Ivanu glava IX. pitaju učenici Krista za slijepca od rođenja: „Učenici ga zapitaše: tko sagriješ, ili ovaj ili roditelji njegovi, te se rodi slijep?“

Logično mišljenje može nas ovdje po-

učiti, da postoji neki život prije rođenja. Već samo pitanje učenika upućuje, da postoji jedan raniji život, u kojem je taj slijepac moguće sagriješio. Konačno, jedan jedini zemaljski život ne bi imao svrhe, jer u jednom zemaljskom životu čovjek ne može doći do samostalne individualnosti i ponovne spoznaje o svojoj pravoj domovini t. j. o duhovnom svijetu odakle potiče kao besmrtno biće.

Ako čovjek spozna, da su događaji u ovom životu rezultat čina u jednom ranijem zemaljskom životu, oslobadja se u toj spoznaji i u duhovnom smislu. Doduše, ne može mnogo promijeniti u životu ali mnoge poteškoće života snosi mirno i strpljivo kao zaslužene, a tako isto prima mirno i dostojanstveno sve blagodati i veselje. Takova spoznaja imade svoju moralnu vrijednost u tome, što nas nuka na moralan život, jer u ovom životu **kamo karmu** (sudbinu) budućeg zemaljskog života.

Svrha je da čovjek stekne duševne snage, da može svjesno doživjeti svoju karmu, jer onda se približava k cilju svoga života.

FRANJO WEIPERT

Огањ духа Његошевог у „Лучи Микроkozма“

Има људи, којима није много стало до сазнања дубљих истина. У њима, у извесном смислу, дух још спава, немоћан да изађе на земаљску јаву.

Али, има људи чији се животи не могу ни замислити без вечите тежње за истином, без пламене жеље за објашњењем великих тајана, што нас одасвуда немо окружују. Такав је човек био и наш Његош:

„Колико сам и колико путах,
Дубокијем заузет мислима,
У цвијетно лоно природино,

Матер штедру запитива смјело:
Рад чега је творац сатворио?“

„Колико сам и колико путах

Свод плаветни неба свештенога,
Бриљантним засијат сјеменом,
Заклињао душом запаљеном,
Да ми свету открије тајну.“

„С внимањем сам земаљске мудраце
Вопрошава о судби човјека.“

Али нигде правих одговора. Чак и све мисли „земаљских мудраца“ „на једно сабране“ не претстављају Његошу ништа друго,

„До кроз мраке жедно тумарање.
До нијемог једног нарјечија,
До погледа с мраком уташена.“

Нигде ско себе нема човек одговора на сва она питања која му се у души

намећу, као глад и као жеђ. Нигде, изван себе.

Као дух рођен за слободне погледе, као прави син и вођ свог народа, Његош је знао да се право знање никада не може споља у човека унети, него да се мора родити из сопственог бића: „Упознај себе!“ — Смисао тих речи је лебдео пред духом Његошу. Тај смисао каже: „Пробуди самога себе.“ Не обичним, као свакодневним, мишљењем — оно не буди — него мишљењем пуним нових снага, нових светлости, нових унутрашњих искустава. У буђењу себе, човек прониче у дубине свога бића, које га неслухено спајају са целом васионом. Будећи себе, човеку се видовито отвара духовни свет.

Тешко је то буђење. Јер:

„Сном је човек успаван тешкијем,
У ком види страшна привиђења,
И једва се одредјелит може
Да му биће у њима не спада.“

Смрт је једно такво „привиђење“, и Његош коначно сазнаје да му биће не подлеже смрти. „Једва“ то сазнаје, јер он се не даје заварати субјективном жељом за бесмртношћу. Њега су тешке мориле сумње, и он их, као слободан дух, није одбацивао све док их није свом свешћу побеђивао. Само тако је могао доћи и до ових, дивних, свечаних стихова, пуних необориве, личне сигурности:

„С точке сваке погледај човјека,
Како хоћеш суди о човјеку —
Тајна чојку човјек је највиша!
Твар је творца човјек изабрана:
Ако исток сунце ш’ јетло рађа,
Ако биће ври у луче сјајне,
Ако земља привиђење није,
Душа људска јесте бесамртна,
Ми смо искра у смртну прашину,
Ми смо луча тамо обузета.“

По Његошу човек је божанског порекла. Из свемира је створен, и зато у себи може и поново открити прошлост свих светова. Цели садржај „Луче микроkozма“ у главном је описивање оног, што Његош у себи тако открива, или тек наслућује...

Као неко у сан зачарано сећање, буди се у човечејој свести давна прошлост човечанства. Као сећање за које човек ипак зна, да се не односи ни на који доживљај из овог земаљског живота:

„Он се сјећа прве своје славе,
Он снијева пресретно блаженство,
Ал његови снови и сјећања
Крију му се јако од погледа,
Бјеже хитро у мрачним врстама
У љетопис опширни вјечности;
Само што му тамнијем проласком
Траг жалости на душу оставе,
Те се трза бадава из ланца,
Да за собом проникне мрачности.“

Јер давно су у човеку усахла врела инстинктивне, прастаре видовитости. Само још у неким, као Његошу, одзвањају последње слутње... Ко то не зна, тај неће разумети „Лучу микроkozма“. У последњим стиховима видеће само „иреална песничка маштања“ о библијској традицији.

Тешко је и страшно је ово „проницање мрачности“:

„Тешко ли се у полет пуштати
На лађици крилах расплетјех
Без кормила и без руковође
У бескрајни океан воздушни,

Ђе ужасне буре господствују,
Ока смртну отворит не дају“

Ко није слично доживео (као Његош и сви велики песници) тај ће тешко разумети шта се све крије иза ових и других стихова. Тај не зна да „праг“ духовног света, и не зна да то није код Његоша, само бурна машта, поетски израз или слично, него доживљај лун реалног смисла и вредности. У том доживљају рађа се ново сазнање:

„У ноћ страшном буром разјечану,
Сину мени зрака пред очима
И глас зачух кано глас ангела:
„Ја сам душе твоје помрачене
Зрака сјајна огња бесмртнога;
Мном се сјеђаш шта си изгубио.
Бадава ти ватрени поете
Сатварају и кличу богиње:

Ја једино мраке проницавам
И допирем на небесна врата.”

Тада се Његош обраћа тој „зраци”:

„Пој ми дакле, бесамртна твари,
Страшно твоје с неба паденије”

Та зрака и тај глас нису ни нешто физичко, нити „обичне халуцинације”, субјективна привиђења. Зрака и глас само су слика и израз за једну вишу стварност, необјављиву спољашњим чулима, неприступачну обичним мислима, — а која се у слике, у изразе преоблачи, као идеје у речи.

Горњи стихови јасно кажу: Одговор на сва велика питања у тражењу истине, долазе од бесмртног дела човечијег бића и кроз њега. Тај део је човечији дух, његово право ја. Зато оно за себе и каже: „Ја сам од бесмртног огња твоје помрачене душе, сјајна зрака” — зрака истине, живога огња човечијег ја.

„Бадава кличу богиње” разних наука и уметности, и обећавају. Бадава, ако се човек сам не буди, јер у наше доба:

„Ја једино мраке проницавам
И допирем на небесна врата.”

И дижући поглед у духовне светове, Његошева душа говори свом бесмртном духу:

„Истргни се, искро божествена,
Из наручја мрачне владалице,
Подигни се на свијетла крила,
Распали се пламом бесмртности;
Скини мени са очих мојијех
Непрозирну смртности завјесу,
Тупе моје отргни погледе
Од метежа овог ништавога,
Уведи их у поља блажена,
У творењем освештаном храму,”

(у светоме храму стваралаштва)

„Да опширну видим колијевку
У којој се вјечност одињала,
Из које је у крила удрила,
У бескрајни простор улећела.”

А „искра бесамртна” њојзи одговара:

„Водићу те к вјечноме огњишту
Од којег сам и ја излећела.
Већ теготни оков физически
Збаци с себе, ослободи га се:
Под туђијем не стењи бременом;
Он је стручак слаби и нејаки,
За мах смртни само изникао.”

Као што „стручак” неког цвећа замах ниче и вене, али кроз све пролазне, сличне цветове живи као виша, трајна реалност, врста тог цвећа, — тако се и људско физичко тело за мах рађа и умире, али у њему живи као трајна реалност, људски дух.

Затим Његоша дух носи на крилима инспирације.

„Као капља росе са цвијета”

када се испари

„При погледу свијетлога сунца”,

тако,

„Некакво ме својство дигло тамо,

Међу сунца пламтеће свјетове”.

Ту га прихвата његов „ангел хранитељ” и води даље по „бријегу кристалноме”, „на валима тихе бесконачности, запаљене вјечним огњем свештене љубави” и т. д., и напослетку га оставља код једног извора, „источника малог”:

„„Ту ти сједи и воде се напиј
Са бистрога тога источника;
Она ће ти управо открити
Страшну судбу твога паденија!”

Шта је тај „мали источник?” — То је источник бића Његошевог, из кога је „пре свих векова” потекао његов живот:

„Напијем се воде с источника, —
Откри мени несретну судбину,
Ка предмете што за собом видиш
У свијетлом лицу огледала.”

Као што ова слика показује, ти се предмети и не могу видети а да човек не сагледа истодобно и пре свега: свој рођени лик...

То је на крају друге „пјесне”. Има још четири. Главни им је предмет да изложе Његошево схватање: једне духовне еволуције космоса, из које би се дало разумети и данашње човечанство.

Као што се из до сада изложеног може видети, то своје схватање Његош је узимао озбиљно, сматрајући га за откровење, даровано његовом генију од виших светова. Иначе, не би се ни осећао побуђен да то у делу саопшти другима. Он то чини у облику пева. И зато, осврнимо се и на његово узвишено схватање поезије, како се оно огледа у „Лучи микрокосма”:

„Будалама кад би вјеровали,
Поете су поколење лудо.

Свемогућство светом тајном шапти
Само души пламена поете.”

А како види Бога, прабиће света? —
„Творитељном зањат поезијом”.

За Његоша је права поезија: свемирско стваралаштво, а право стваралаштво: свемирска поезија.

Философија значи: љубав спрам мудрости. Већ је зато Његош велики философ. Не мора философија бити хладна да би била истинита. „Хладноћа” мишљења је у нечем неопходна, када човек њоме влада. Али, када она завлада човеком, онда она замиђује човека у самог себе, одељује га од стварности света.
Д-р М. Радолчић

ИВЕРИ

О ЈЕДНОЈ ЗАНИМЉИВОЈ КЊИЗИ

Max Picard: *DAS MENSCHENGESICHT*, Delphin Verl. 1930.

Читајући прве странице ове књиге, човјек се чуди: зар је таква књига могла бити написана у данашње вријеме? Зар данас има човјека који се толико страхопочитања приступа човјековом лицу. Касније то постаје разумљиво, јер њу није писао само филозоф мислилац, него и религиозни умјетник. У лицу свакога човјека он види лик Божји. Та тврдња њему није само лијепи ријеч, он се труди да ју докаже читаоцу, онако, како то данашњи човјек може да схвати. „На човјековом лицу састају се небо и земља. Има лица на којима сјаје звијезде. Има лица низ које теку звијезде, цијели рој звијезда.” Али може се догодити да их нестане, да се нечије лице наједном и то у кратко вријеме промијени: „Може се догодити да гром удари у лице и звијезде сагоре. Остаје само пешеа на лицу, земља. А горе на небу стоје звијезде. Далеко. Као да су се повукле онамо, да и њих тај огањ муње не сагре.” Читавоу се чини, као да га појесник мислилац води крај људи, од којих сваки има своју велику трагичку. Лица многих стојећа гледају нас са слика. Али тко би могао све да опише ријечима? Видимо их, којима је оштра прта раздијелила образ у два дијела. На једној страни остала су уста, на другој образ сав. И нема више прелјевања између вала устију и вала

образа. Као што се воља шкртице у себи чини уочила сама у себи, не пуштајући да ју запљускује вода осјећаја, тако сад уста остају сама унутар својих граница. Видимо несретног пјесника Хелдерлина, који гледа у нас тако благих очију са слике из васног дјетинства, и видимо га изобличеног у старости и адулду. Као да је првобитно лице растргнуто, као што је растргнут човјек умоболан и подусвјестан. „Душа се је повукла из лица, а тамо гдје је настала празнина ушао је демон, јер у развалине лица, у развалине које је дух оставио, у њих се наставају демони.”

Данашње вријеме родило је људе, који на лицу носе празнину свог времена. Стара су лица имала три дијела. Паоке су биле постављене тако, да се утисци, који долазе из ваљског свијета узмогу ломити на њему, да не продру непосредно, да не би дјеловали разорно на душу, која их прима. Данашња су лица, израз оне душе, која је тупа за физичке утиске, која је остала опорна и тврда.

„Вјечност је дала човјеку лице. Ту у својем индивидуалном животу, он то лице носи, као малу вјечност. У часу смрти једна вјечност застаје часак пред другом”. На лицима смртних остаје отисак тог догађаја. У душу читаоца увлачи се велика тишина страхопочитања, кад се окрећући странице те чудне књиге, налази пред сликом непознате утољенице из Сене. „Ту

Павла: „...Јер тјескобно очекивање цијеле твари велика је чежња за откровењем силе синова божјих у бићу човјека... Ми знамо, да се цјелокупна твар уједињује у великом уздаху и боли новог рађања и то се врши све до нашег времена...“*)

Михелангело у Робу можда изражава доживљај властите судбине. Али он, генијални умјетник, обухваћа својим далекосежним духом и судбину цјелокупног човјечанства.

* По новом пријеводу грчког оригинала Lic. E. Bocka (Stuttgart).

Међутим, човјечанство се налази у сталном развијању. Михелангелу и његовој доби није се могао дати одговор на многа пресудна питања. Данашње доба омогућује човјеку наћи одговор и на најважнија питања, ако га тражи потребном озбиљношћу.

Има дјело, које може стварно одговорити на питање, које Михелангело својим Робом на нас управља: „Философија слободе“ Рудолфа Штајнера.

Хоће ли умјеникова борба бити узалудна, његов позив и опорука непримијењени?

Богдан Церовац

О средњевијековном сликарству у српским манастирима

еч је о живописима на зидовима српских манастира из 12., 13. и 14. века.*)

Данашњи људи су од духа оног доба тако далеко, да им и тадашње сликарство остаје страни и неразумљиво. Обични назори о мрачности средњег века не уводе нас у тајну његову. У нечем је ова мрачност истинита, али у нечем је само последица наших засењених очију. Јер мрак је човеку и онда, кад из електрично осветљених, модерних одаја изађе у вечерњи сумрак спољашње природе: Прво не види ништа. Али, кад му се очи стану навикавати, у сумраку за њега поново свиће стари дан...

Није мудро са висине погледати и за ове старе слике помислити само: тад је било човечанство још у верској тами. Јер ко зна, шта ће још будућност рећи о гордој светлости нашег 20. века...

Са првим утисцима што нам дају наши стари живописи, обузима нас осећање сумрака. Није то само зато јер су ти живописи нешто избледели или потамнели, него пре свега зато, јер се заиста,

обично слика сумрак. Али, колико тајне светлости зрачи из тог сумрака!... „Вече и зора су колевка слике“, речено је о сликарству. Али овде се не ради само о томе, јер зашто се слика само вечерња полуноћа или ноћ, а не зора или залазак сунца?

— Јер вечерњи сумрак је душевна атмосфера оног доба. Духовни људи су носили тада у себи, и свуда са собом, осећање сутона. У дубокој побожности, у хришћанској скрушености, осећали су у души неку неизрециву тугу, као за неком давно минулом светлостју. И слутили су за будућност, пут зебње, као да таласи хладног мрака све јаче, све судбоносније запљускују земљу. То је карактеристично за средњи век.

Да би то разумели, морамо се осврнути на општи развој човечанства. Данашња историја стекла је, и непрестано стиче, непрегледно знање. А ипак, обично губи из вида нешто основно у погледу саме душе човекове. — Ко познаје развој човечије душе и духа, види како се у току историје дизала све јаче, све светлије: самостална, лична мисао. Дизала се из све мање личног, општег, недиференцираног стања свести, без будних мисли, без правих хотимичких рефлексија; из свести магловите,

* Београд је овог јануара имао јединствену прилику да види копије многих ових живописа у Уметничком павиљону. Овај чланак је написан тим поводом и на основу онога што тада беше изложено.

пуне изненадних садржаја, не хоћених него као споља уливаних. Док се човек садашњости осећа, бар донекле, творцем оних мисли, осећања, напора, који путују кроз његову душу, догле је некад давно човек осећао махом све, као даровано без његове воље. Тако, као што је често у нашим сновима. У опште, древна свест је личила на снове: сан је колевка јаве. — Тада је душа била испуњена визијама које су говориле место наших мисли. То беше тако звана *инстиктивна, агавистичка видовитост*. Способности у те видовитости изгледају данас чудне, невероватне, али оне су постојале и биле су опште раширене по човечанству. — Место даћих објашњења рецимо засад само да се свака права видовитост оснива на присуству *духовног света*, тј. оне стране света, која није приступачна обичним чулима, него само извесним (тим видовитим) снагама људскога духа. Губитком старе видовитости данашњи су људи изгубили и свако знање о духовном свету. О том губитку је реч свуда у старим документима. У литератури старих Хиндуса говори се на пр. у том смислу о мрачном добу „калијуга”. То доба је као нека велика ноћ људског духа у његовим односима спрам духовног света. Али, зато се човек тада окренуо сав према земљи и тако је напоследку дошло и до великих тековина савремене цивилизације. У Европи је средина те духовне ноћи између 15. и 19. 20. века. (Нузгред речено, има свакако дубљег смисла, што ова ноћ човечанства пада у главном у доба робовања српског народа под Турцима.)

Шта значе према томе 12., 13., 14. век, — векови пре ове „ноћи”? — То су у пренешеном смислу, часови вечерњег сутона. То је сутон древне видовитости у последњим преливима боја, давно после злата сунчевог заласка у последњој плавети пред потпуну таму. Треба оживети у нашим душама 12., 13. и 14. век, и осетити како се румени пожар духовног запада губи у оним једва видљивим зеленим, плавим и љубичастим тоновима безусловне догматичке побожности...

Са таквим мислима разумемо и дубље ћемо доживети смисао средњовековног осећања сутона и сликања сутона. Тако ћемо схватити и, зашто се огледа-

ла на лицима оних људи, који по величини свога духа стојаху на стожеру оног доба, неизмерна брига. О њој нам говори наборано чело и обрве, док из тамних очију гледа бол унутрашњих светова, који се ћутке повлаче пред спољашњим мраком земље... То видимо нарочито баш на слици Св. Саве у Милешеву (13. век). Сва огромна одговорност пророчанског творца духовне независности целог једног народа стоји пред нама.

Нешто од најлепшега јесу живописи манастира Сопоћана. То је висока уметност, и данас још тако делује, и поред трагова времена. Човека, који се нагледао средњовековног сликарства само по западнијим земљама Европе, задивљују ове слике, јер ма да су још из 13. века, равне су им тек слике из талијанске ренесансе. — Ту су на пр. главе апостола Петра и Павла. Први старац несавадљивог погледа али ипак, дубоко хришћанског. Други: млађи, проницљиви мудрац и говорник. Човеку се чини као да пред собом има портрете, толико су реалне ове слике, и духовно и у погледу јеврејског типа обих лица. — Необична хармонија влада у композицији „Томино осветљочење”, с обзиром на облике и с обзиром на фине етеричне нијансе у осветљењу благог, плавичастиг сутона.

У спољашњијем погледу, сва ова наша уметност изгледа као на пола пута између старог хеленистичког сликарства и западне ренесансе. На западу је стара традиција услед сеобе народа, тако рећи, прекинута, док је на истоку Визант чувао нит јод од старе Хеладе. Да није на овим сликама „погана” претхришћанска атмосфера замењена чистом духовношћу, могле би се оне скоро заменити са оним предхришћанским.

Наша боља дела средњовековног сликарства, истичу се фином душевношћу и високом духовношћу. Место тешких смејих и црвених тонова у којима се смрква запад, исток је смирен у плавим таласима вечерњег етера. На лицима се играју сенке необично љубичасте, зеленкасте или модре. Црте су пропорционалне и зреле у изразу (разуме се, не увек). На западу је етеричност згуснута, осећа се како се постепено претвара у физич-

ко, — у физички натурализам и подземне струје модерног доба.

Запад се већ у пожару сунчаног заласка почео материјализирати. Исток је све до ноћи, — и преко ноћи, — остао нематеријалан.

Величанствена је визија Христа са анђелима, поткубетни живопис Грачанице (око 1300). (То се може рећи, ма колико, дело изгледало примитивно.) У ноћи, два анђела носе знамења; лево и десно. Према средини, четири вишекрилна арханђела окружују тајанствени тетрагон у коме се објављује, као загробна тајна, Христов лик. У сваког се арханђела види само глава, сред замахом испрекрштаног прамена огњених крила. Та крила личе на муње у олујним облацима. Пренесе ли се човек потпуно у слику, тада може тако рећи, чути грмљавину и доживети оно, што је видовити сликар (тај или онај на кога се угледао) успео да прикаже: објављење Логоса у ноћи земаљског света. То Христово лице је само за себе, проблем. Оно је зеленкасто плаво, као у смрти — али, у изразу, оно је живо! Тај контраст живота и смрти садржи тајну Христове жртве за човечанство. Израз лица има нешто од детета, али тужног детета. У тамним очима бди цела свемирска ноћ, на устима је занемила земаљска патња...

У манастиру Леснову (14. век) врло је занимљива слика деснота Оливера с арханђелом: Оливер је лево и предаје арханђелу, десно, модел Лесновског храма. — На слици је оригинално изражен контраст духовног и материјалног, „неба и земље”. Оливер, „земаљски човек” стоји осветљен даном, руменог лица. Види се: заповедник строг, чулан, мало побожан. Арханђел, „небески становник”, насликан је тамнијим бојама: лице му је плаво-зелено, смерног је погледа, ма да владалачки држи у руци свој мач. Оливер стоји на дану, арханђел поред њега, у ноћи. Оливера обасјава сунце, арханђела обасјава бледи месец: он је на дану као визија коју дочарава месец. — Могло би се очекивати да „небеско” буде светло а „земаљско” тамно, али овде се (и тако обично у овом сли-

карству) претставља сутоп небеског у земаљском.

У Жичи (13. век) налази се велика композиција: „Успеније мајке божије”. Тело Богомајке лежи окружено апостолима, док изнад њих, у облаци светлости, Христос односи (тако изгледа) њену душу. Та душа је сада дете на рукама Речи, као што некада Исус беше дете на рукама Мајке. — Нарочиту пажњу заслужује у Жичи глава апостола Јована: Испосник са Патмоса сија у наранџастој аури мудрости, око седе главе, испружене у чежњи његове божанске љубави. Боје на овој слици, ма колико од времена претрпеле, дају још увек својом спектралном етеричношћу, утицај као да пламте. Тако етеричних слика има све мање у садашњости, када су боје често тако земаљане, прљаве, корумпиране.

Напослетку, задржимо се на низу живописа манастира Хилендара (13. век), који предочују епизоде из живота Св. Саве. И ту се на сликама спушта, и већ се спустила — ноћ. Управо, само је небо тамно, црно, јер земља је светла. Као да се хтело рећи да је сада ноћ неба а дан земље. Јер дан земље је ноћ духа, као што је ноћ земље дан духа. Ако после гледања овакве слике заклопимо очи, засветлиће нам слика обрнутих боја: небо бива светло а земља тамна. И људске главе, насликане бојама земље, постају сада светле, јер оне су „небеса” на земљи. Али, да овај контраст доживимо, не морамо затварати очи, јер он и тако постоји, у духу. — На једној слици је ово нарочито јасно: Испод ноћног неба, природа је насликана светлим бојама, брда као да су од кристала, и све остало је некако лако у напону етерских, животних снага: земља светли сопственом светлошћу, ... као сан далеког остварења...

Тако нам из ових слика говоре давно прохујала доба. Откривају нам своју душу, људску душу, — нашу душу. Објављују нам оно што је васионски дух тада — и сада, из вечности у вечност, — земљи говорио.

Милош Радолчић

телекат. када слободан човек треба да сопственом снагом дође до виших способности и прогледа кроз физичко. Да би постао самостално, слободно биће човек се привремено оцепио од света виших духовних хијерархија, потпуно заборавио да тај свет постоји и утонуо у материју а сада, примивши од материје оно што му је она могла дати, логичко мишљење, треба све свеснији да постане тога што је, где је и због чега је. Али за то време, док се човек развијао својим путем, и духовни свет се развијао. Јер, не еволуира само земаљски свет, већ еволуирају и бића највиших духовних хијерархија. И исти али промењени човек прилази истом али промењеном свету.

И зато данас није довољно, као што то понеко мисли, васкрснути н. пр. стару индијску мудрост, односно оно што се мисли да је она. Свака епоха има своје путеве и своје методе. И само у светлости нашега времена можемо разумети истине прошлости. А наша сазнања одговараће нашем степену развитка.

У човековом интелекту постоји тен-

денца да живот и свет разуме на најлакши и најједноставнији начин тиме што ће га свести на нешто једноставно. Човеков интелект тежи да све тајне живота реши и обухвати једном реченицом, једном формулом. Али, каже антропозофија, ма колико човек хтео да живот буде нешто једноставно, живот не само што није нешто једноставно, него је неизмерно компликованији него што то човек може и замислити. Човекова лењост и духовна инерција гледа на све ствари света и живота као на нешто просто, и сувише познато, једноставно и тиме зауставља човеков развој. А пут развоја јесте чуђење детета и уроњавање мудраца у сва бића и у све мисли овога и других светова. Бити свесан дубине космичких тајни значи омогућавати свој развој, — у колико су веће и загонетније тајне света и живота, у толико су веће и величанствене перспективе човековога развоја.

Човек је тек онда заиста човек када је свесан да је он биће бескрајних могућности.

Никола Крстић

О бићу живота

та је живот? — То је поред свију напредака природних наука остала људима загонетка. Опште узевши, научници до данас траже да реше ту загонетку само на један једини начин: хтели би да покажу како се живо биће конструише, саставља из делова мртвог света, из физичких ствари а помоћу физикалних сила. Колебање се само допушта у питању, дали су то познате физикалне силе (међу којима су и хемиске), дакле: силе гравитације, електро-магнетне силе или енергије итд., или постоји засебна, аналогна физичка сила, својствена биолошким појавама, тј. појавама живота. Некада се мислило да оваква нарочита „животна сила“ постоји, али када ју се почело тражити физикалним, експерименталним методама, ње нигде није било. Данас се зато у науци у опште не верује да постоји у живој супстанцији

физикална сила какве не би било у мртвој околини. Намеће се помисао: Живот је врло компликован састав општих физикалних појава, само што до данас још није успело да се та компликованост размрси.

Али та помисао има мало оправдања међу чињеницама. Наука све боље упознаје улогу физичких твари и сила у живим организмима и место да је све ближе њеном жељеном решењу загонетке живота, живот јој постаје све више тајна: Све невероватније изгледа да се једино из физичких твари и сила саграђује и одржава живот живих организама, па макар и најпростијих. Јер све јасније постаје, да „најпростијих“ организама у ствари и нема. По казивању биолога, једноћелично живо биће биолошки је исто тако компликовано као какав кичмењак: Исте су или сличне основне особине живих тела: расте-

, варење, распloђивање, кретање т... заједно са завршеним хемиским физикално-хемиским збивањима. И могуће је помислити за такво, и најострије живо биће, као и за најразвијеније, да би могло непосредно постати мртве материје! Компликованост развоја у еволуцији, у главном, само у погледу морфолошком, тј. у погледу облике целине и појединих делова живог га. Еволуција иде у правцу све разноликијег диференцирања појединих функција и органа. Али оне особине, је су код виших живих врста тако изгнане, постоје већ и код најпростијих живих бића, само тек у семену, и не изражено. То *изражавање* је у сави развоја живота на земљи, који, у јетку неизражен, тражи да се све потпуно *изрази*.

Али, инерција навикнутих начина шљења чини, да се у науци још увек сушава на све могуће начине, да се каже, како се живо биће конструише, тавља из делова мртвог света, из физикалних твари и сила. У ствари, требало би овако запитати: Није ли живот јаван у свету која не улази сасвим у мир који је скован прошлих столећа, бразно тадашњој оријентацији физике и природњачке мисли? Није обзорје наших мисли тесно? — Тако требало загонетност питања о животној пренети из спољашњег света у наш тражни свет. Тако би требало, и таће и бити! То ће будућност показати.

И показаће да садашња загонетност несхватљивост живота нестаје онога да, када се човек отме из тесног оквира навикнутог менталитета, и кад управо свој духовни развој у правцу где га да тајна живота.

Јогрешка данашњих људи, која им се јвом питању највише свети, то је да је конкретно само оно што показују њашња чула: физички свет. Та пошка није исправљена ни само тим, о неки човек има духовне напоре на т; и што на пр. признаје да су у ствари мисли и осећања конкретне чињенице, ма да нису опипљиве. Не ради се оме, дали човек *признаје* духовну и певну реалност или не, него: дали ју *живљава*, дали му је у свакодневном живљавању душевна и духовна ствар-

ност заиста конкретна, и шта више конкретнија, и шта више „видљивија“ од самих опипљивих предмета, који нас у обичном животу окружују; — или не! Не ради се само о спиритуалној идеологији, него о духовној видовитости, коју се мора развити до извесне снаге. Тада се човек креће међу својим мислима и мислима у свету, међу својим духовним снагама и духовним снагама у свету, као што се телом човек креће по соби или по природи. И тада му не пада више ни на памет да „конструише“ живот из онога што није живо! Он напротив гледа целим својим разбуђеним бићем, живот, као израз духовних сила, које у својој бити нису ни материјалне ни физикално мерљиве; али које изазивају и одржавају све оне многоиспитиване физикалне процесе у живим телима.

Живот на земљи није природна појава тзв: неорганског света, него је савлађивање тога света; живот није комбинација мртвога, него борба против оних сила о којима говори физика, хемија и пограничне науке; живот није никаква врста смрти, него је борба противу смрти!

Царство живота на земљи јесте сталан увир и сталан извор нечега, што постоји, али није нераздножно везано за чулним ил инструментима објављени део свемира, ни за простор, ни за земљино тело у простору. Царство живота на земљи је стално увирање и стално извирање нечега духовног, што је још и данас као оно, из чега су се развиле прве космичке магле, пре свију векова.

То увирање и то извирање гледа разбуђени човек мислима и осећањем својим, види вољом својом. Он гледа како се од памтивека духовно биће живота труди и труди, да се на земљи што савршеније, што слободније изрази; да изрази своје биће, своју реч!

Биолошка сложеност најнижих живих клица, само је доказ више, да у застарелом мисаоном оквиру нема решења загонеткама живота. Биће живота није у материјалноме. Оно захвата материју тако рећи споља, на начин који је са *духовног становишта* можда и најпростији, али не и са становишта материје. Животне снаге у свом духовном стваралаштву не захватају материју никад аналитичким путем, као зидар када зи-

да: атом на атом, од простог ка сложе- нијему; него као уметник: синтетички, истодобним дочаравањем целине. — Основна особина материје и јесте: замршена компликованост, диформна расцепканост. Материја се упрошћава када се смрзава у крајњу смрт свију сила у опште. Где год материју додирне живот, она се разиђе и ступа у лабилну равнотежу сложених састава, да би постала могућа што слободнија делатност снагама живота.

Једно још треба нагласити: Ни када се буде увидело у ширим круговима, где стоји решење загонеткама живота, неће се моћи ни писмено ни усмено саопштати потпуно, у чему је решење; као што смо из лењости, у науци навикли.

Само се она решења могу саопштити

која се изражавају помоћу речи и појмова познатих читаоцима. А овде се не ради само о новој комбинацији старих израза и појмова, него о постизавању нових. Више ће се узакивати свакоме на пут личног духовног развоја, који до- сазнања доводи.

Има ли се све ово у виду, тада је разумљиво зашто је данас још увек живот несхватљива загонетка. Људи који, као што је споменуто, не развију, не ослаже, не оживе своју душу и дух свој стајаће и остаће пред несхватљивошћу живота. И то не само као што човек који није учио читати стоји пред књигом, него као што слеп човек стоји пред загонетком сунчаног видела!

Д-р Милош Радочић

Jedan put za upoznavanje samoga sebe

U osam meditacija

Od D-ra Rudolfa Steinera

SEDMA MEDITACIJA

Onaj koji medita pokušava da shvati kako se doživljava u natčulnim svetovima

Doživljaji, što ih duša treba prodirući u natčulne svetove, mogu da zastraše čoveka. Takav čovek može reći: Ne znam šta će se sa mnom dogoditi i kako ću sve to podneti, ako смело potražim takove doživljaje. Uticajem takovog osećanja čovek lako može pomisliti da je bolje ne dirati na veštački način u razvoj duše i predati se nepoznatom nesvesnom vodstvu, pa sačekati kud će ono s vremenom dovesti dušu. No tu će misao odbiti svaki, ko može ispravno oživeti ovu: U čovekovom biću ima prirodjeno nastojanje da samog sebe povede napred. Značilo bi stoga ogrešiti se, o dužnosť ostaviti da usahnu sile, koje u duši čekaју svoj razvoj. U duši svakog čoveka leže snage razvijanja samog sebe. I nema duše, koja ne bi htela da sluša glas, koji teži za razvojem tih snaga, ako bilo kako može da nešto sazna o tim silama i njihovu značenju.

I niko si neće dati sprečiti uspon u više svetove, ako se unapred nije postavio u

neki neispravan odnos prema doživljajima, kroz koje mu je proći. Ti su doživljaji prikazani u predjašnjim meditacijama. Kad ih izražavamo rečima, koje su — razume se — uzete iz običnog ljudskog života, možemo ih ispravno opisati samo opisujući nešto kao iz običnog života. Jer doživljaji natčulnog puta saznanja deļuju na ljudsku dušu slično kao n. pr. neizrecivo veliki osećaj samoće ili osećanje da čovek lebdi nad bezdanom ili nešto slično. U doživljavanju takovih osećanja stvaraju se sile za spoznajni put. To su klice, koje će uroditi natčulnim saznanjima. Svi ti rezultati nose u sebi tako reći nešto duboko skriveno. A kad se oni proživljuju, to skriveno dolazi do punog napona. Osećaj samoće, koji je kao ovaj oko tog „nečega“, raspruże se i javlja se u životu duše kao sredstvo saznanja.

No treba uzeti u obzir da na svaki takav doživljaj, ako smo na pravome putu, stopu u stopu sledi drugi. Kad je jedno tu, drugo ne može da izostane. Doživljaju, što ga treba podneti pridruże se u isti mah snaga da se doživljaj zaista podnese. Samo treba da čovek tu snagu u miru osvesti i da zaista strpljivo sačeka ono,

О немуштом језику

1. УВОДНИ ПОГЛЕДИ.

ав се развој културе новог доба оснива на великој жртви. Да би се тај развој омогућио, требало је да један део човечанства одлучно упути све своје напоре у једном одређеном правцу. А до тога је у прошлости дошло само на тај начин, што је човечанство, тако рећи, заборавило на остале правце у којима је развој такође могућ. Човечанство је некад, у чину жртве, оставило даљој будућности развој на другим путовима, и пошло је да прокрчи прво један пут. — Сада се стиже на крај тог пута. Зато је време да се говори и о другим путовима, и о истинама које се на њима налазе. Али, треба одмах рећи: Будући да се ради о путовима давно запуштеним, о истинама од којих се отуђило наше мишљење, то није лако одмах разумети те истине. Треба прво оживети замрле способности у души и духу. — Овде ћемо говорити о таквим истинама, новим за наше време, и онај читалац, који се не узмогне дићи изнад видокруга у ком живи затворена, већина савремених људи, остаће далеко од смисла наших излагања.

Развијајући културу чији је крупни циљ, власт над материјалним светом, човечанство је занемарило путеве духа. Заборавило се да постоје и виша знања од оних, која се уче по нашим школама, како нижим тако и највишим. Заборавило се на знања спрам којих је ово данашње, поред свег сјаја и значаја свог, само земаљска светиљка спрам небеског сунца...

И филозофска мисао, потстичући, изражавајући и оправдавајући културу својег доба, ширила је уверење да је јудски ум окружен непробојним зидом у коме ће његове спознаје остати за на век затворене. — О границама у сазнању може заиста бити речи; али то нису вечне границе, нити заједничке за све људе. То су пролазне границе духовних способности појединих људи; а од сваког појединца зависи хоће ли проширити те границе, или ће пред њима стати.

Човечанство се развија из века у век. Развија се и у својем духовно-душев-

ном саставу. Тај се развој може упоредити услед свеопштег, свемирског закона огледања, са развојем васнонских светова: Некада је наш сунчани свет био јединствена, безобљична свемирска магла. Та се магла делила и скупљала и тако је, одвојивши се од планета, постало ово сунце. Сунце је, тако рећи, изгубило у пространом обиму; али је зато добило у сили своје светлости. И ма да се скупило у ограничен облик лопте, сунце је засијало слободно у простор и зрацима опет обухватило бескрај. — И људско се знање некада ширило далеко преко граница садашњих наука. Али то знање није припадало јасној свести, какву имамо данас. Оно беше магловито и светлуцало је као снови, баш као древна свемирска магла. У садашњим, суженим границама сазнања, човечанство напротив изоштрава силу самосвести, и њома ће обасјати као по дану, бескрајна поља сазнања, која за огромну већину људи сада још покрива ноћ.

Као свемирска магла, светлуцала је у душама некад давно, урођена видовита свест. И као у сну, када душу походе, без свесне воље, најјудноватије слике, најневероватнији догађаји, тако су некад људе похађала сазнања о дубоким истинама. У инспирацијама човек је интуитивно гледао духовни свет. — А када је почео да изражава говором та своја сазнања, морао је употребљавати, у недостатку речи, сликовита срањења. Службо се сликама, као што се служе и сами снови. Тако су се доцније по народима шириле бајке. Али то нису биле само „бајке за децу”. То су биле чаробне приче у којима су биле завијене дубоке истине света и човечанства. Такви су на пр. стари грчки митови. Само ко није открио у митовима дубље духовне истине, може их још сматрати за „изливе дивље маште” или за „детинјасте алегорије обичних природних догађаја”.

Али, има још један узрок, зашто је човечанство старијих доба облачило своја највиша знања у приповетке. Прастара видовитост се гасила. Човек је био приморан да мисли самостално. А тада је бивао изложен и заблудама каквих пре није познавао. Треба имати у виду

а је истина уједно и моћ. Више истине разумним рукама постају благотворне толи, али у рукама, неспремних, који не иде њим прави смисао, те истине могу остати разорне силе. Зато су они који еху посвећени у више истине, чували е истине и ширили их само у облику рича. Ко беше зрео, прозираше сакриени смисао, а ко не беше зрео, примае у чарима приче, ипак, потребну дугевну храну. Зато је и сам Христос говорио ученицима: „Вама је дано да знате тајне царства Божијег, а онима напоу све у причама бива“. Јер: „Ко има ши да чује, нека чује!“ — Ко нема ушију да чује“, свеједно је шта му каали, он и тако неће чути, или, што је ш горе, разумеће криво.

Зато се од најстаријих доба праву удрост сматрао за тајну. А, јер се нака тек у новије време одвојила од религије, (пошто се ова затворила у доге) то чувари мудрости беху увек и ретставници религиозног живота. Све елигије имаћаху једно унутрашње и јдно спољашње лице. Прво се држало тајности, у храмовима мудрости, на пшиштима тако званих *мистерија*, а руго беше намењено „онима напољу“, зјима „све у причама бива“. Прво беше јдни или *езотерички*, друго јавни или *езотерички* део дотичне религије. Езо-ричко знање постаје приступачно тек ном човеку, који прође извесан душеан и духовни развој. Тек тада су му творене очи за више истине.

Зато се у тајној мудрости свију вреена и свију народа говори и о доживајима које суереће свако на путу до ших истина. Тежак је то пут, и човеу треба много снаге да доживи и проиви доживљаје који га чекају. Али је личанствено оно што се на том путу лази. — занимљива су о томе ретка и звијена сведочанства из старих записа. ако на пр. хладни мислилац Аристоте-ско, творац логике, тумачи: „Онима које посећује, није дано да нешто изуче, го да нешто проживе (претрпе), те да ду доведени у извесно духовно стање, што су за то постали способни...“ Из дног мисирског славопоја богу Тхоту ибја овај звук чежње и тајанства: „Слатки студенче за оног ко жедни пустињи. Затворен је за оног ко тувори, отворен је за оног ко ћути. До-

ђе ли онај ко ћути, нађе извор; али успаљенима ти си неприлазан!“ А философ Менипос приповеда како је путовао у Вавилон, да би од Заратхустриних наследника био одведен у Хадес и награг. Ту је морао пливати преко велике воде и проћи кроз огањ и лед. — Ко не познаје двоструки смисао ових израза, не види опет ништа. Ко пак зна да је у Бабелу цветала некад мудрост посвећења, и шта значи пут у подземно царство, Хадес; ко зна, даље, какви се доживљају сравању са пливањем преко велике воде, са пролазом кроз огањ и кроз лед, тај зна и то, да је Менипос тим речима хтео назначити како је у Бабелу био посвећиван у езотеричку мудрост.

Вратимо се причама. И међу нашим народним причама многе садрже високу мудрост. Врло је чудновато за оног ко први пут чује, али је истина, да се у приповеткама нашег простог народа наилази на истине које стоје дубље него што допиру умне способности „савремено“ образованих људи. У нашим народним причама лежи сакривено духовно благо, које ће тек будућа поколења учити да поштују. То благо сведочи о заспалим способностима људског ума, које су у наше доба закржљале, а које ће се у будућем морати опет да развију. Просто речено: Данашњим људима недостаје извесан духовни развој, да би у народним приповеткама открили, какве све тајне садрже. — Као у оним причама о заспалој царевој ћерци, коју тек непознати витез враћа на јаву, тако је и у „детњастом“ царству народних прича, зачарана строго озбиљна мудрост; њу ће само витезови духа знати пробудити!

Ту се може питати: Па откуд баш у приповеткама жуоког народа тако високих сазнања? — Одговор је прост: Јер је наш народ својим природним животом ближи оном духу, из којег се рађају таква сазнања. Још је душевни живот широких народних слојева у простоти својој неукалуљен у менталитет цивилизованог човека. — У народној души стоји отворено поље на коме ничу безбројне могућности. Ко још није слушао на пр., о усамљеним пастирима који проводе цео живот по планинама, далеко од наших неуморних стремљења. Таква пастир је са становишта савременог ума, можда, сасвим глуп; али у њему тињају, Бог зна какве, чудне, видовите

moћи. Veći deo svog života ostaje sa stadom sam, usred večitih čudesa prirode. Možda zna jedva govoriti, ali zato, više nego ljudi iz vrepe, razumeva — „*немумшти језик*“...

У нашем народу имамо богату ризницу свега могућег: и цвећа из давно увелих вртова и, — семења из којег ће тек у будућности проклијати сасвим нове снаге живота...

Тако се у нас сачуваху бајке давно минулих доба; бајке старих Словена, разних других народа, и опште бајке човечанства. Препричаваху се од уста до уста, из века у век, а ипак, много

шта је остало верно свом извору. — Моћ истине је чувала причу да се не поквари. Јер та моћ делује и несвесно, својом високом законитошћу, у самим облицима чаробности приче: Ти се облици упијају у осетљиве душе и у препричавању васкрсавају, читавау, властитом снагом. Али, не заборавимо ни оне непознате геније у народу, који нису оставили опипљива трага, већ једино живих речи у песмама и причама! — Ко познаје висове ван области нашег школовања и васпитања, са којих су велики духови примали огањ видовитости?!

Д-р Милош Радочић

Narodno-gospodarska rasmatranja

(Nastavak)

IV.

O kapitalu, o njegovoj cirkulaciji i o bogatstvu.

elatne individualne duševne sile organizuju i uređuju uz pomoć kapitala čovekov rad, te ga upućuju u određeno vreme na određeno mesto. Individualne duševne snage ne organizuju i ne izvršuju samo radove u gospodarskom procesu nego im daju takodje plemeniti karakter. Delovanjem duha naime svaki se rad uzdiže do sve višeg i višeg etičkog značaja. Baš u tome smislu kapital je odraz sudelovanja duha u gospodarskom procesu. Jedino u kapitalu se diže gospodarski proces iz materialne u duhovne sfere života.

Pošto je cilj gospodarstvu, da pre svega pribavlja nama svima najpotrebnije materialne vrednosti, fizički je rad bio i uvek će biti tesno vezan sa prirodom, i u buduće vreme uvek će biti jedan izmedju najvažnijih činitelja u gospodarskom procesu. Kapital, kao izraz sudelovanja duha u gospodarskom procesu, teži da se od prirode što više oslobodi (emancipira).

Već njegovim prenašanjem na drugo lice ili na više drugih lica gubi se poreklo kapitala od posebne vrste produktivnog rada, kao što je to fizički rad. Osim toga, za prenos kapitala služi nam novac odnosno njegov surogat.

Ali novac i njegovi surrogati već su pot-

puna abstrakcija nasuprot nekadanjim prirodnim vrednostima, koje su se organiziranim fizičkim radom proizvodile. Time, da upotrebimo za prenos kapitala novac ili njegove surrogate i zamenske moguće je da kapital brzo i nesmetano kruži ili cirkulira. Započinje se pak cirkulacija kapitala usled toga, što su ljudi, koji rade u gospodarskom procesu, vrlo različiti u pogledu svojih individualnih sposobnosti. U zdravom gospodarskom procesu kapital bi morao priticati onome, koji bi ga umio usled svojih svestranih odličnih sposobnosti najbolje iskoristiti na dobrobit svih.

Velika količina raspoloživih kapitala u gospodarstvu još ne znači bogatstvo, nego samo izvesan stepen povoljnog stanja materialnih udobnosti. U bogatim krajevima vidimo, kako je čovekov duh potpuno sebi prilagodio okolinu, bilo u materialnom bilo u duševnom pogledu. Bogatstvo se svaki čas izražava u stalno savršenijem preobražaju prirode naročito umnim zemljoradničtvom; u dovoljnoj proizvodnji svih vrednosti za svakog; u tome, da svaki radenik može sve vrednosti i u dovoljnoj meri nabaviti.

V.

O nastajanju gospodarskih vrednosti i o njihovoj potrošnji.

Kao što smo već delimično upoznali, nastaju ekonomske vrednosti od sledećih činilaca:

главу, и врат, и нежна рамена. Са чела јој сија светлост — још неизгубљена радост детињства. Око ње се лишће приметно топи и опет леђи и мења облике.

И у моме се срцу нешто топи. Ја која више никада не волим, волим ово девојче што ме је посетило, што ми се на-

смешило за тако кратко време. Одакле је дошло оно мени на прозор? Чудна је његова лепота. Без линија и форми — само израз. Овај ноћашњи мраз је велики уметник. Његово дело је новина: слика без боја, скулптура од зракова. О како ми, разметљиви људи, мало знамо!

Милица Јанковић

Мале радости

овече, немој да кажеш да си увек био несрећан пре него што дође смрт да те носи. Не заборавај мале радости које долазе изненада и не ропњи.

Откад је шљива посечена, мој се видик проширио до тарабе. Уз тарабу видим неке мрко црвенкасте пруте, пружају се преко ограде, горе и доле, лево и десно, као неки неразумљив цртеж у залеђу плаве небеске боје. Они се сваког дана помало мењају. Прво више боју, него облик. Постали су загасито љубичасти, па онда сваког дана све црвенији, као да сунце испија из њих само плаву боју. А онда почеше да се нижу по њима пупољци као још не искокане кокице, као зрнелије радости. И једног јутра појави се осмех на моме киселом лицу: од бледољубичастих и мрко црвених зрнаца постали су ружичасти цветићи, чудесне стварчице што стварају осмех. Свакога дана све их је више. И једног другог јутра у ваздуху на сунцу се ниже једно царство лепоте ружичасте боје.

Ситница која може да учини да човек заборава на свој јад.

Тако је бресквица мене радовала много дана, румено пахуљаво своје цвеће превијала ми на душу и тај лек је помагао боље од других.

Пред мојим очима постаде она нека чаробна снежно цветна кугла, неко друго сунце што греје фантазију. Блистала је у своме сјају као окићена румена невеста дан-два. А затим поче да пахуља на земљу топао мирисан снег.

Док је цвеће опадало, лишће је ницало и расло, зелено, дугуљасто, светло и жилаво лишће. За десет дана од бајног девојчета, од усхићене невесте, постала је млада озбиљна жена која гледа свој посао и брине се за своју кућу.

А у јесен донела ми је газдарица пет бресака које су напуниле тањир. Биле су тако крупне и беле а унутра црвене, тако љунке као детињи образ и осмех и тако слатке као добар живот.

Милица Јанковић

О немуштом језику

II. Шта је немушки језик?

Дубоко укоренења у дну бића човечијег спава — или бди — мисао о тајанственом животу, духа у свему и свачему; о свесном и умном животу у свему, о животу бића видљивих или невидљивих телесним чулима; — о животу који је нечујан за данашње људе, несхватљив за обични разум, а видљив и

разумљив само за оне, који владају нарочитим, видовитим способностима.... Забачене су те мисли у наша времена, прогнане су из области истине од већине савремених људи, који мисле да говоре у име науке и просвете. Али те мисли живе и даје на дну човека бића. Одржавају се успрокос свим прогонима изнутра и споља, и ма да их се обично не узима озбиљно, него само као одсеве детињских маштања, ипак, некипут, за-

светле у сећању чудним, загонетним бојама... Ко је икад у дегињству слушао бајке о чаробним моћима, о језику на коме говоре неживе ствари, непомичне биљке, неразумне животиње, или Бог зна каква друга бића, томе човеку, када се сети, пројури душом као нека слутња. И та слутња хтела би му рећи: „Истине се овде крију, али ти за њих још спаваш. Спаваш, као што спавају многи.” Та слутња тиња у свакоме, само, можда није ни доспела да се забележи у свести, а већ је сусрећу и одмах терају непријатељске силе у души човековој: супротне навике и забуде. Међутим, онемо ко би ту слутњу пажљиво послушкавао, могла би и она постати исходом за свитање нових обзора свесног живота...

Дубоко укоренења у дну бића човекова живи као слутња та мисао. По њој ништа у свемиру није мртво него живо, ништа немо већ речито на свој начин. Све говори на све стране и одаје самим присуством у свемиру, тајну свога бића. Ако човек не чује и не разуме, нека то припише сопственој немоћи. — Ствари су створени у створени су бића; бића су духовни: све је у крајњој бразди дух. Из духа је све постало. И сам материјални свет, само је смрзнута фатаморгана духа, објективно привиђење... Све се састоји из духова а сви су духови из Бога. — Човек треба да буди своју свест за бескрајни живот у свету и да учи разумети шта у духу зборе разна бића: да научи њихов „језик”.

Тај језик, којим говори сав неми свет око нас: и бића која нису људи, и природа за коју мислимо да је мртва, — језик кога чују само видовити, кога разумеју само посвећени, — назван је у нашем народу *немушти језик*.

Какав је мисаони корен у појму немуштог језика? — Тај корен има облик чисто духовног назора на свет. Можемо га описати овако: Свет је у суштини духован. Свест и разум није само у људима него у језгри свега. Човек то обично не зна јер нема чула да то опажа. Али свакоме је могуће развити своје способности тако, да дође у свесну, непосредну везу са свестима ван њега; да уђе свесно у неку врсту јединства са светом изван њега; у везу о којој обични људи немају ни појма. Тада човеку природа, — цела васељена, „говори”, т. ј. он не

примењује на оно што сазнаје своје субјективне мисли, него прима, тако рећи споља, објективне истине: надахњује се духовношћу васељене. — Слично је као у односу са људима. Када неки човек са другим разговара, овај му саопштава мисли које је дотле невидљиво крио у души; само што друга бића и ствари на свету немају мозак и уста да говоре, као што говори човек, и зато, ако хоће да их упозна, човек мора да ступи с њима у духовну везу, независну од телесних чула. У тој вези упливише слободно свест на свест, дух на духа. Тада човек слуша и зрачи у духу. Стекао је духовне органе: „душевне очи”, „духовне уши”, — немушти језик.

Дакле, немушти језик је човекова способност да општи са духовном стварношћу света. — То је заиста „језик”: њиме будни дух разумева шта му свет дошаптава, њиме „разговара” са духом у свету. На немуштом језику дух „чује” и „говори”, т. ј. прима и даје. — Разуме се да те речи не треба схватити у обичном смислу. То су само сликовити изрази. Прави смисао оживљава у човеку тек при развијању ових способности. Али ти изрази могу упутити наше мисли правим смером и барем дозначити да се не ради о неком сплету бледих, апстрактних мисли, него о конкретним доживљајима, живљим чак од обичне јаве. — У езотеричкој мудрости се говори одувек о таквом „скривеном језику”. То је језик посвећених, а могло би се штавише рећи да је то једини прави језик. Јер сваки језик обичног говора само означава биће нечега гласовима људског грла, у том означавању има засада много произвољнога. То доказује разноликост језика на земљи. Немушти језик нема напротив ничег произвољног. Он исказује саму истину, јер садржи она „имена” бића, по којима су та бића створена из недара духа.

Немушти језик је знак видовитости, израз посвећења. У давно доба, док је у људима светлוצала урођена видовита свест, немушти језик беше природан дар целог човечанства. Али тај дар беше врло различит од онога што би за данашњост назвали немуштим језиком. То беше нагон, а у наше доба има да постане свесно стечена способност духа. — И данас има остатака прастарих особи-

на свести код понеких ретких људи, и немогуће је описати све изузетне душевне дарове, који би се односили на немушти језик. Њих сад остављамо на страну.

Као што се види појам немуштог језика укључује став према животу, у многоме супротан садашњим навикама. Нагласимо само једну околност: Данас човек најмање познаје самог себе. Као што је свим људима, од природе дано тело са две руке, две ноге, једном главом итд., тако мисли човек да му је и његово унутрашње биће одређено и да се у основи не мења. Зато сматра и сазнање и сав културни напредак човечанства, као нешто што зависи више од спољашњих него од унутрашњих узрока. Сазнати нешто ново значи му: чути, прочитати, научити, или макар и пронаћи нешто са оним и онаквим умним способностима, какве зна да у основи већ има. Такво му се чини и сво културно напредовање човечанства: Оруђе, — људски ум, — једном је заувек, или бар за недогледно време, дано такво какво је, и помоћу њега може ко хоће, сарађивати на заједничком напредовању, као на бушењу неког бескрајног тунела. — У том схватању недостаје право знање о развоју људских умних способности. У погледу на своје духовно-душевно биће, велика већина људи живи још увек у назорима какви су владали пре науке о еволуцији. Али умне способности нису човеку ограничене у сличној мери као облици тела, него се мењају из века у век, и може се на њих утицати више но што се обично мисли. — Сазнати нешто занста ново значи дакле, пре свега, развити нове снаге сазнања. А општи културни напредак оснива се највише на *духовном* развоју, на рађању и развијању нових духовних моћи. То показује и пажљиво проучавање прошлости. — Овакво схватање претпоставља појам немуштог језика. Такво схватање буди у човеку многе делотворне моћи, јер га позива не само да посећује школе, или да прати научне новости итд., него да независно од свега подухвати снажно сопствену личност, да би је уздигао на виши, буднији степен битисања!

Такав и мора бити дух оне мудрости, која се чува у нашем народу, пуном жи-

вотне моћи! — А сада споменуто неколико прича где се ради о немуштом језику.

Листајући по Вуковој збирци народних приповедака читамо под насловом „Немушти језик“ о неком пастиру који лута шумом. Ту наиђе на огањ. Усред огања змија пишти. Он спасава змију а за награду добија од змијског цара немушти језик. Њиме чује и разуме све што говоре тице и траве и све што је на свету“. Али узимајући тај дар, пастир прима обавезу да ће га чувати у тајности и ни по цену живота никоме ништа о том не рећи.

Има много приповедака са садржајем сличним по смислу, ма да не по описивању. О споменутој приповетци говорићемо идући пут опширније, а сада наведимо још некоје. У занимљивој Чајкановићевој збирци („Српске народне приповетке“) налазимо причу са истим насловом „Немушти језик“. Ту један цар купи неку рибу која му проговара: „Царе, свари ме и поједи па ћеш знати његов слуга добију тај дар. Цар то опази на слуги па му за казну даје немогуће послове. Али знајући немушти језик, слуги помажу животиње и траве, и конечно га спасу. — У истој збирци, у причи: „Чобан ослободио цареву кћер“, говори се како један дечко лута планином, нађе некакве јагоде, па кад их се најео — „ал се њему чини да све чује некакву хуку и буку; он се мало препане, па се стане отале одмицати, али хука и бука не престаје. Он опет стане па слуша, ал' то свака шукуља (рупа) њему нешто приповиједа, а диване међу се. Кад он то чује, рече сам себи: „Па хвала Богу, бар ће се сад моћи и са земљом разговарати“. — Тако, разговарајући, пронађе у једној спили затворену цареву кћер, коју беше заробио ђаво. Пошто је спасе, ожени се њоме и сам постане цар.

Све ове приповетке говоре како се на извесне начине може доћи до особитих душевних моћи или духовних способности, које потпуно мењају човеков однос са природом и са целим светом. Човеку се отвара нов слух, не кроз телесне уши него кроз душу. Упознаје нов начин саопштавања и нове снаге деловања. Дакле, све је то у смислу наших излагања.

— До тих способности долази човек тек после нарочитих доживљаја и догађаја, који су описани у сусрету са змијом и змијским царем, или налажењу чудотворне рибе или оних јагода. Ово треба пре свега сликовито схватити. Као што смо говорили, дубљи смисао народних приповедака није садржан у речима на обичан начин, него је, тако рећи, иза свију речи. Језик народних прича је већ у ствари немушти језик. Али човек који донекле не назире немушти језик, тешко би га научио само из приповедака.

Погледајмо још мало шта вели народ о начину како се долази до немуштог језика. — На страни 521 Чајкановићеве збирке читамо у напоменама: „Исто тако разумеће немушти језик онај који на Ивањдан у поноћ убере папрат (око које те ноћи играју вештице)”. Треба ово довести у везу са Ивањским кресовима и са величанственим заборављеним смислом скакања кроз пламен тих кресова; треба се у опште сетити врховног словенског бога Вида, Световида, коме беху посвећени ти летњи дани и ноћи. Треба се моћи сетити немуштог смисла стародревног биља папрати, и довести га у везу са негдашњом видовитошћу, даром бога Вида. (У руском народу постоје слична веровања; на пр. ко у Ивањској ноћи нађе у шуми папрат боје огња, која пламено зрачи, тај нека копа на том месту па ће наићи на закопано благо. Читај: благо духовно.) — М. Зовкова у чланку „О немуштем и козарском језику” (Гласн. Зем. Музеја, 1890) описује народно веровање: „...чим је (човек) сагријешно одмах се све то преобратило и све је замукло и занијемило за увијек према њему. Него и сада говоре и животиње и остале ствари, али их човек не чује. Само онај ко е добар може то чути, и то једном у години, а то је када је благовијест...” Дакле и овде препознајемо истине о којима смо већ говорили. Што се благовести тиче, то је празник првих вести о будућем рођењу духа у дубини тела.

Али, како би могао данашњи човек, заиста научити немушти језик? — Поглављемо потпуно озбиљно то, данас необично питање. — Предмет је и сувише опширан за наше околности, и место одговора упућујемо читаоца на струч-

ну литературу*) а ми ћемо рећи само неколико речи: Треба неговати оне душевне и духовне особине које омогућују буђење оних сила сазнања, које у обичним људима спавају, а сузбијати супротне особине. Особине које треба развијати односе се и на духовну снагу и на душевну чистоту. Треба отворити срце у чистој љубави спрам света, а срчаност слободних духова тежити стрпљиво и неустрашиво за истином.

Занимљиво је испитати шта нам казује сама реч „немушти”. Постоји у народу још један други назив: „без. тни језик”. То је језик „безмитних врачa”, т. ј. „који нијесу примали мита”, како у свом Рјечнику тумачи Вук Караџић. То указује на услов моралне чистоће код немуштог језика.

Исти би смисао могао когод придати и речи „немушти”, кад би се довела у везу са речи „муштерија” т. ј. купац. Али нас сада занима друга врста етимологије.

Данашња етимологија тражи порекло некој речи обично у сличним старијим речима. Тако се хватају замршени конци који у прошлости воде у ко зна колико земаља и народа. Али радо се заборавља да се на тај начин често истражује само спољашњи повод, којим народ образује неку нову реч. Да појединци некога народа нису чули за неку, речимо, страну реч, бесумње, не би се никад појавила дотична нова реч; али (осим у наше доба апстрактних поступака) битније од тога часа јесте путовање те стране речи, које сада започиње, па до оног времена када место ње изникне у народу нова, народна реч. Страна реч је прошла као неким подземним путем. Тај пут је неспитљив у духу данашње етимологије, јер, ко би макар само набројао све „случајне” околности од којих зависи примање и преображавање старе речи? Ако на том путовању реч није умрла, може се слободно рећи да се родила нова реч. Стара је била само повод да народ образује своју реч. Са правом се може тврдити да је порекло такве речи у души тог народа: та душа ју је родила; она није само повод

* Види пре свега дела Руолфа Штајнера, на пр.: „Како се стичу сазнања виших светова”.

него узрок новorođenoј речи. (Нузгред споменимо да нешто слично вреди и за народне приповетке и у опште за народне творевине. Тражење порекла некој причи кроз замршене односе разних народа има ограничен значај. Приповетка зависи првенствено од духовних чинилаца, и оно што се назива пореклом, можда је само, мање-више, повод њеног опстанка).

У том смислу осврнимо се на реч „немушти“. Како осећа народ ту реч? Како утиче на осетљиву душу? Шта нам та реч приповеда? —

У речи „немушти“ као да је учарано значење: онај ко нема уста. Или: онај, ко је немих уста...

Немушти језик је језик који нема уста, језик који се не говори устима; језик којим говоре и бића која немају уста као човек. То је дакле језик чији

органи нису видљиви спољашњем оку. То је језик духа.

Немушти језик је језик немих устију. Док уста ћуте, дух тим језиком говори. То је језик оних који умеју да ћуте, оних који знају шта говоре, када и колико говоре. То је језик оних који знају ствари за које сви немају „уши да чују“. То је језик тајне, тајни језик свемира...

И пред очи нам искрсава, из дубина сећања, лик једне богиње из храмова древних времена. То је лик жене правилних црта, али, — без уста. Тај лик је лебдио и на зидовима понеког мистериског храма старе Хеладе. Устију нема, али, велике озбиљне очи зраче... — Символ тајне. — Знамен тајновите, немне природе, — немушти природе. Лик природе нема устију, али сада, где, из очију тога лика зрачи Велика Реч немуштог језика: Исконски Глагол Логоса...

Д-р Милош Радољичић.

Svijetlo veče

silazi veče
na daleki kraj —
oči moje tužne
izgubiše sjaj.

Lufao sam svuda,
tvrd je tuđi prag —
tražio sam onog.
ko je srcu drag.

Varalo me čuvstvo,
varao me um...
teče r'jeka, jeka
nosi dalek šum.

Bujica je snažna,
kad je tjera vir,
ali snažniji je
beskonačni mir.

Iz dubina mirnih
čujem Boga glas:
„Zrno propalo je,
da iznikne klas.

Zemlja rodila je,
svet je njezin rod.
Kada jesen dodje
s grane pada plod.

О немуштом језику

III. Смисао у једној народној црпковейци

осле досадањих општих посматрања, заронићемо у појединости једне од народних приповедака које говоре о немуштом језику.*) Али предходно наглашујемо опет, да ова излагања може правилно оценити у погледу на истину само онај, ко није обузет безбројним предрасудама нашег материјалистичког доба. Само тај може схватити прави смисао немуштог језика. Другима остаје тај смисао, заиста, изван граница сазнања. Њима недостаје извесан душеван и духован развој, а да би открили благо сакривено у народним приповеткама. А приповетка о којој ћу говорити сада, једна је од оних које сам навео и зове се: „Немушти језик“. Налази се у Вуковој књизи „Српских народних приповедака“ и тамо гласи овако:

У некаква човека био један чобан који га је много година верно и поштено служио. Једном идући за оваца чује у шуми неку писку, а не знајући шта је. На тај глас отиде он у шуму да види шта је. Кад тамо, али се запозорило па у пожару змија ништи. Кад чобан то види, стане да гледа шта ће змија радити, јер се око ње са свију страна запозорило, и пожар се једнако к њој приближао. Онда змија повиче из пожара: „Чобане, за Бога, избави ме из ове ватре!“ Онда јој чобан пружи свој штап преко ватре, а она по штапу изађе, па њему на руку, па но руци домили до врата и савије му се око врата. Кад чобан то види, нађе се у чуду, па рече змији: „Шта је то, у зао час! ја тебе избавих а себе потубих“ Змија му одговори: „Не бој се ништа, лепо ме носи кући моје оцу. Мој је отац змијини пар“. Онда јој се чобан стане молити и разговарати да не може оставити својих оваца, а змија му рече: „Не брижи се ни мало за овце; оваца неће бити ништа; само хајде што орже“. Онда чобан пође са змијом кроз шуму и најпосле дође на једну капију која је била од самих змија.

*) Први чланак који говори о немуштом језику наших народних прича, и који узлази у његов духовни смисао, јесте чланак Др. С. Жупића „О немуштом језику“, часопис „Заноси“, књ. IV (1929).

Кад дођу ту, змија на врату чобанову звизне, а змије се одмах све расплегу. Онда змија рече чобану: „Кад дођемо у двор к моме оцу, он ће теби давати шта год заштеш: сребра, злата и камења драгога, али ти не узимај ништа, него ништи *немушти језик*. Он ће се дуго затезати, али ће ти најпосле опет дати“. У томе дођу у двор к оцу, и отац плачући запита змију: „За Богасинко! где си? А она му каже све по реду како је био околно пожар и како је чобан избавио. Онда цар змијини рече чобану: „Шта ћеш да ти дам за то што си ми оца избавио?“ Чобан одговори: „Ништа друго нећу, него да ми даш *немушти језик*“. А цар рече: „Није то за тебе, јер да ти то дам, па да коме кажеш, ти би одмах умр'o, него ишти друго, шта год зштеш даћу ти“. На то му чобан одговори: „Ако ћеш ми што дати, дај ми *немушти језик*, ако ли ми то не даш, а ти с богом остај! мени друго не треба ништа“. Па пође да иде. Онда га цар врати натраг говорећи му: „Стани! ходи овамо, кад баш то хоћеш. Зини“. Чобан зине, а змијски му цар плуње у уста, па му рече: „Сада ти плуни мени у уста“. Чобан му плуње у уста, а змијски цар опет чобанину. И тако три пута плуњу један другоме у уста, па му онда змијини цар рече: „Сад имаш *немушти језик*. Иди с Богом, али за главу своју ником не казуј, јер ако кажеш ко-метод, одмах ћеш умрети“.

Чобан прође кроз шуму, и идући чујаше и разумеваше све што говоре тице и траве и све што је на свету. Кад дође к овцама и нађе их све на броју и на миру, леже мало да се одморп. Тек што легне, али долете два тагарана те пахну на једно дрво и почну се разговарати својим језиком говорећи: „Кад би знао овај чобан, овде где лежи оно црно шиљеже има у земљи пун подрум сребра и злата“. Чобан кад чује то, отиде своме господару те му каже, а господар дотера кола па откопају врата од подрума и креку благо кући. Овај је господар био поштен човек па све благо ладе чобану говорећи му: „Ево, отко, ово је све твоје благо, то је теби Бог дао. Него ти начини себи кућу па се жени, те живи са тим благом“. Чобан узме благо, начини кућу, и оженивши се стане живети, и мало по мало изиђе он најбогатији човек — не само у ономе селу него у свој околињи није га било...

Скратимо. Сад се приповеда како је бившем чобану познаваће немуштог језика спасло једном цело стадо од курјака. Други пут га разумевање немуш-

ог језика наводи на смех пред његовом еном. Жена му тражи разлог смеху и ч нема куда већ се спрема да јој ода јдну па да одмах и умре. У последњем ису опомињу га речи његовог петла, редомисли се и место да изда тајну, стуче жену за њену упорну радозна-ност.

Тако приповетка свршава — у народ-зј шаљивости. Тај свршетак одудара ного од дубоко озбиљног причања у овој половини, али такав свршетак има оћ да садржај приче још више оживи машти народне множине. Прост народ деца знају да утону пажљиво у оз-љна причања, али уживају ако се на зају могу развеселити својим невиним лехом.

Ову приповетку можемо поделити на за дела: у првome се приповеда како је бан дошао да немаштог језика а дру-и део почиње са новим редом у штиву, че стоји: „Чобан пође кроз шуму . . .“ њему се говори о значају тог дара по ивот чобана. Прво ћемо разгледати рви део.

Чобан иде за овцама и чује у шуми какву писку. Уђе у шуму да види шта . . . И тада, из обичног се нагло пре-зи у необично, из природнога у ч-сно! А то се догађа у шуми. — Заста-мо. Шума ту има особити значај. Већ ис сама тајанственост шуме упућује да ислуђујемо неки дубљи смисао, мрачан ио стара шума, за нашу дневну свет, и ун ко зна каквих могућности. Упућује ас да у смислу тражимо још даљи сми-о . . . Шума својим разним особинама дејством на душу човекову даје при-одну позадину за оваква причања. За-на многим, најдубљим местима свет-е књижевности налазимо шуму. Опони-мо се само Дантеове Божанске ко-едије, која почиње величанствено, у уми.

У нашој причи се говори о змији. За-то баш и змија долази овде у вези са змуштим језиком? — То ће одмах по-идити свако, ко познаје симболички лисао змије: Змија је била у езотерич-зј мудрости одувек симбол *сазнања*. — једно је означавала и *мудрост*. (У зом сликовитом говору не смеемо се ипо држати оних међа, које имају пој-ови у речима обичног говора.) — Тај

смисао има змија и у овој причи. Не-мушти језик је знак видовитости и по-свећења, дакле је израз некаквих сазна-ња и, штавише, дар вечне, свеприсутне мудрости света.

У безброј случајева имала је змија то значење. — Један од основних и најпо-знатијих симбола у Индији је змија ко-ја се савила у круг захвативши устима крај својег репа. Тај симбол указује на дубоку изреку мудрости: „Познај само-га себе!“ . . . као и на темељну истину кружења живота у крилу вечности. — Египатски фараони беху по правилу по-свећеници и за знак тога ношаху на гла-ви змију од злата. — У грчко-римској религији Хермес (Меркур), гласник бо-гова, вођа људских душа између неба и земље, носи штап обавијен двема зми-јама. — Богињи мудрости Атени (Ми-нерви) беше посвећена змија. У свети-шту те богиње, у граду Атенaма, чувала се жива змија и т. д. . . .

Змија има додуше и значење зла, али то се у суштини не противи овоме сми-слу. Рђаво значење долази у вези са ле-гендом о паду првих људи а ту се ђаво само прерушио у змију да би људе за-вео, нудећи им слободно *сазнање* добра и зла. — Свако *сазнање* је спојено са болом. На земљи нема живота а да нема смрти; нема рађања без умирања. Зато нема ни *сазнања* без мукa рођења; јер свако право *сазнање* у ствари је ново рођење у бићу човекову. Стара је а див-на изрека, да је мудрост кристализован бол. — Дакле није чудо што је *сазнање* заступљено змијом, животињом чароб-ном, али често опасном и која код људи изазива страх. Храбрости треба и ономе ко тражи истину.

Наводимо још два примера. У Јовано-ву еванђељу вели Исус: „И као што Мој-сије подиже змију у пустињи, тако тре-ба и син човечији да се подигне.“ То значи: Као што је Мојсије подигао му-дрост у хебрејском народу, усадив у њ искуства четрдесетогодишњег страдања у пустињи, тако ће и син човечији само кроз муке доћи до ускрса свог.

На крају спомињемо лепо грчки мит о Кадму, оснивачу града Тебе: Када је од делфског пророчанства Кадмос са-знао где треба издати град, морао је прво убити аждају. Затим се оженно са

Хармонијом и после тешког живота претворен је за награду и он и она у две змије. — По смислу ових речи, Кадмос је посветио живот мудрости. Када је сазнао где треба „зидати“, дошао је у сукоб са аждајом ниже људске природе. Успео је да ју савлада. Тада је, после свију тегоба, постао змија, т. ј. посвећени. Између осталог, овај мит помиње да се у старом добу змијом називаше и посвећени.

Погледајмо сада нашу приповетку. У чобану се описује човек којему се отвара нов извор сазнања. Он избавља змију, т. ј. спасава мудрост. — Мудрост треба заиста „спасити“. То разумемо ако имамо на уму да је сваком човеку могуће да схвати и највише истине. Ако их човек не зна, може се рећи да их још није тражио онако како треба. А чобан је мудрост избавио. Пошто ју је избавио, она остаје с њим: „савије му се око врата“. Помоћу ње долази на затворену капију „која је била од самих змија“. — Какве су то змије? Сетимо се како у миту о Кадму змија означава посвећенога. И овде је тако или слично. Змије на капији су бића мудрости која чувају приступ у тајне мудрости. И у овој појединости прича открива своју дубину. То што у слици описује, увек је у истини било и увек ће бити: Ко није зрео за оне истине, које се са пуним смислом називају вишим истинама, тај налази на граници своје свести затворену капију. Ту капију не мора замишљати као нешто изван себе самога: човекове сопствене мане и недостаци изазивају у духовном свету живу ограду иза које нема приступа пре но што све те сметње отклони. Ономе ко је зрео за те истине, двери се широм отварају. — Те живе двери уводе у „храм мудрости“ где човека очекује „дар“ мудраца. Под тим царем треба замишљати, свакако, високо духовно биће. Од њега добија човек моћ да и на земаљској јави доживљава духовни свет: добија немумшти језик . . .

Шта значи у овој приповеци огањ? — Речима се о томе може још мање говорити него о претходноме. Споменуо сам Менипа, како је за себе тврдио, да је на путу посвећења прошао кроз огањ. Тај пролаз се назива и „огњеним испитом“. То су духовни доживљаји у којима се

показује човеку дали је зрео за слободно доживљавање духовних светова. Као злато у физичком огању, тако треба човек овде да преболети ништаво, и да постане „несагорив као жежено злато“.

У том смислу треба схватити и спасавање змије из огања. Само пошто човек окуша своју мудрост у „огању“, може му нарасти снага за немумшти језик. — Ако пак узмемо као у миту о Кадму, да змија означава човека, добијамо исти смисао али са другог видика: Змија је тада виши човек, — духовни човек у телесном човеку, — т. ј. оно у шта се човек има да претвори сав. А змија у пламену значи да човек мора избавити свој властити дух из окова пролазности. Онда то више биће саветује човеку, као змија чобану, да не тежи за ништавим благом земаљским, него да тражи дарова духа, — немумшти језик.

Занимљиве, а око противуречне црте налазимо код сусрета са змијским царем. Природно је да га замислимо као змију, а овамо, пун нежности плаче! „Цару“ тако рећи више доличи човечији лик него животињски: он је моћно а племенито биће. Затим, змија му је зачудо син а не кћи. С обзором на духовни смисао једино то је тачно, јер као знамен духа, змија не може бити женског рода. Занимљиво је само да се духовни смисао одржао успркос захтеви ма језика. (Спољашњи разлог треба можда тражити у другим језицима где је змија мушког рода — на пр. у санскртском, грчком, латинском и т. д. И наш језик има у ствари за змију реч мушког рода, „змај“, али та реч се посветила искључиво сликовитом, нематеријалном смислу.)

Немогуће је писати о свему што на овај начин садржи наша приповетка. Пре него што пређемо на други део, рећимо још нешто о начину како змијини цар даје чобану немумшти језик. Трипут узастопце љуње цар и чобан један другоме у уста. Како треба схватити овај чин, или, боље рећи, ове чини? Није то ма каква измишљена радња која долази у приповетци само зато да опсењује слушаоце својом тајанственошћу, него је то спољашњи знак извесног духовног чина дубљег смисла. До тог смисла мо-

емо стићи, ако му пођемо у сусрет овим мислима:

Како на пр. упознаје човек човека? — ко, да један другоме открије (а да то ожда и не опази) један део себе. То ља пре свега речима, али и другим изазума који се виде на лицу, у покретима и т. д., а који су у пренесеном смислу опет некакве речи. То откривање је обична измена знања. Оно што се емњује дубље је од обичног знања, и то се тако често дешава да се два човека састају а да остају далеко један од другог. Право упознавање из којег се ља трајно пријатељство, јесте узајамно давање и примање, из душе у душу. Оно води удруженом учешћу у друштво. . . . Право упознавање има смисао и егост хришћанске тајне причешћа. — сликовито речено: право упознавање захтева да се обострано жртвује од ога хлеба и од свога вина . . .

Као што је међу људима, тако је и у штем односу човека и ма чега у свету. То са чиме човек нема ничег заједничког, то не може ни видети а камо ли зумети. Само нека сродност са нечим крива нам његово биће. Само оно што срце узмео и понесемо, можемо истински схватити.

Тако смо се приближили смислу у нашој причи. Треба се узвисити изнад свакој обичности у претстави пљувања и видети у томе слику давања и примања ајамног удела, неку врсту причешћа дом која је у устима. Пастиру се „ува“ немудри језик „водом која је у гима“ високог духовног бића; у устима из којих тече његова стваралачка сила, која тече као вода што оживљава као вода жива . . .

И тада пастир пође кроз шуму, и дуњи чујаше и разумеваше све што воре тице и траве и све што је на свету. . . . Безмерна радост избија из ових речи за свакога ко поље зна шта те речи воре . . . Незабораваљиви су они тренци када у човеку сине први пут нека утрашња, дотле невиђена светлост! Ни му се као да се изненада пробудио а дугогодишњег сна, на јаву несравно јаснију од обичне јаве. Чини му се као да је после узалудних лутања оз мрчане кланце, искочио на сунчани х, са кога у једном маху обухвата

бескрајан видик. Поглед му продире иза сваке бране, до неизречивих даљина, из којих му сада свиђу вечне истине духа. И сав његов мрачни пут, ето га сад види, где виђуга дубоко под ногама. У једном маху разумева шта је годинама као мора тиштило његово биће, и предосећа у себи моћ будуће слободе . . . Новим очима гледа, и нове ствари види . . . Али човек уједно зна да га није занело слепо одушевљење, јер му је напротив свест присебна, као у најпромишљенијим часовима његове прошлости . . . А макар већ идућег трена сишао у обичне границе свести, остаје му ипак нова снага, као клица будућег развоја . . .

Овим речима је назначено нешто од онаких осећања каква прате буђење немудрог језика. Сваки доживљај је личан и зато су се могле описати само неке општије црте.

Нећемо се даље бавити са другим делом ове приповетке. — Дошли смо до краја наших посматрања. Пре него што завршимо, осврнимо се на још једно питање, које ће нам показати каквим се све путовима може ићи и како се могу добијати увек нове ствари. — Пита се за старост ове приповетке!

Познавање општег духовног развоја човечанства омогућује одговор. Наша прича носи обележје духа свог времена, када су се многе такве приповетке широм развишле по разним народима. И зато се може тврдити да је ова приповетка постала око деветог века пре Христа. Тада је она била, тако рећи, у ваздуху, — у духовној атмосфери Земље.

Занимљиво је да се и без познавања духовне историје може доћи до истог тог закључка, само из података који се налазе у приповеци. У ту сврху морамо одредити доба године и дана када се догађај са змијом одиграва. — Ко год познаје саопштења што потичу са огњишта мудрости, зна да у њима обично нема много безначајних или узалудних речи. Свака реченица и свака реч стоји са разлогом на своме месту и вероватније је да има вишеструк смисао, него да нема никаквог смисла. Ко то зна, неће се чудити да тако може бити донекле и у нашој причи. — Ианосићу без много тумачења оно што казује немудри језик приповетке:

Сусрету са змијом у огњу одговара вече, или тачније, час заласка сунца. (У осталом у то доба у природи заиста излазе змије.) Доживљајима иза змијске капије одговара ноћ („ноћу“ значи: у духовном свету). Повратку кроз оживелу природу одговара зора. — Даље: Годинше доба је јесен, око јесење равнодневице т. ј. око 21 септембра по новом календару. То потврђује и реч „шиљеже“ која означава овцино младо у јесен („јагње“ је само у пролеће). — Напослетку, друге би појединости хтеле истаћи да се у часу сусрета са змијом, на истоку почелу дизати сажвеђе Бика. (Бик је у вези са вољом и са сликом змије обавијене око врата.)

Саставимо ове податке: око 21 септембра, у часу сунчевог заласка, т. ј. око 5½ сати (на целом меридијану, по ондашњем времену) почело се дизати на истоку сажвеђе Бика. — Међутим, у садашњости у том добу, не диже се Бик; дигле су се тек Рибе, а Ован, и тим пре Бик, још су дубоко под видокоругом.

Положај Земље спрам звезда се мења у току векова и зато, питамо: када је у поменутом добу дана и године почело излазити на истоку сажвеђе Бика? — Једноставан астрономски рачун, који овде не понављам, показује да је то баш око 9 века пре Христа. Тако се долази до истог закључка. — Ко баш хоће, може ово подударање сматрати „случајним“, али оно причи није наметнуто . . .

— Заиста, има дубоких истина у приповеткама обичног народа! У нашим народним причама имамо на дохвату свију, сакривено духовно благо, које ће тек будућа поколења умети да поштују . . . У дечијем и народном царству приче зачарана је строго озбиљна мудрост, и њу ће само витезови духа знати пробудити! За њих вреде речи Јеванђеља: „Вама је дано да знате тајне царства Божијег, а онима напољу све у причама бива; да очима гледају и да не виде, и да ушима слушају и да не разумеју“ . . .!

Милош Радољчић

Iz cikla: Iskavci večnosti

Младци текó сопећ за жо́го
[„Жога — о, наше ве́чно сонце!“],
звijaјо се свете́ча рjава теlesa,
упорна ип'рjио́ча иzzивајо нема дреvesа
ип'vdано земlјо: „Ми смо, ми смо!“

So: med ogrado igrišča,
So: med ogradamí mest
in nekje je konec belih iz železnih cest,
stokrat se vračajo srečanci
in spet se podé za žogo in časom, ki jim
ubegata.

A, nekje je v gorah — pozabljen pastir,
poje v oblasti neba, ne boji se konca sveta.
In kliče večer.
In večer za večerom
dreveni v mir.

MIRAN JARC

Неколико речи о љубави

Еше ју видео неколико пута,
у петнаестој и шеснаестој го-
дини, кад је полазио у трећи
и четврти разред средње школе,
Није веровао својим очима . . .
Тoliko се разликовала од осталих де-
војака. У први мах питао се, да ли је то
сан или јава. Кад би је угледао био је то
утицај, који је доживљавао кад је у
пролеће угледао прво пролетно цвеће . . .
Као да је јагорчика или љубичица узе-

ла људски лик . . . Рекоше му да је то
Легосава Новаковић. А ништа се не би
изненадио да су му казали да је то Ра-
вијојла или Областиња вила, која је са-
да сашла међу људе.

Отишао је од куће у 16 години да-
ље у школу. Долазили су први мало те-
жи часови живота. Чежња за родним
крајем . . . Често пута увече, кад би ле-
гао у кревет, низале су се слике из мла-

On sme jedini
Da dobrog nagradi,
Da kazni zlog,
Leći ga i spase,
Da korisno združi
Sve zabudelo.

I mi poštuјemo
Besmrtnike
Ko da su ljudi,
Ko da u velikom

Čine, što najbolji
U malom čine
Ili bi hteli.

Plemenit čovek nek bude
Dobar, milostiv!
Nek neumoran stvara
Korisno i pravо,
Da uzor nam bude
Tih naslućenih bića!

(Preveo Svet. Stefanović)

Goethe

О „Фаусту“

ОЕТНЕ — то је име једног од највећих људи човечанства. Оно што Гетеа ставља високо, изнад многих других, и великих људи, то је, што он није само песник, само књижевник него, да искажем једном речи, и мудрац. То значи да се у његовом бићу као у божанскоме жаришту састају све узвишене гране људских настојања; у њему се наука, уметност и религија спајају у јединствен праисконски облик њихов, да одатле, као из жаришта, сину силније но иначе, снагом оне лепоте која је у исти мах и доброта и истина. До мудрости се уздиже дакле само човек који је и свестран и дубок. А Гете је свестран: и песник је (лирски, епски и драмски) и писац је свих облика у прози; философ је а и природњак и државник; даровит је у сликарству, вајарству и музици... Ипак, није површан него савесношћу научника испитује и саопштава своја генијална, надахнута откровења која му се јављају поводом свега и свачега. И, дубок је Гете. Његова мисао није сува, мртва, апстрактна, као што је обично код мислалаца новијих времена; није ни нејасна, магловита, расплунута у маштању, па и неозбиљна, као што код уметника лако бива. Гетеова мисао је жива и озбиљна, — потпуно свесна. Таква је мисао својствена само великим личностима. — Зато је и Рудолф Штајнер спомињао тако често Гетеа, нашавши у њему јакога ослона у израђивању и ширењу своје духовне науке.

Овде ћемо говорити само о једном делу Гетеову, али о највећему, у коме је Гете сажео највише своје — човечанске — животне мудрости. То дело је „Фауст“.

Фауст је као личност, — својом неуморном тежњом за сазнањем и за пунијим животом, у својим тешким борбама и лутањима, у својим страшним падовима све до коначног спасења — слика целог човечанства. Тако се и човечанство бори, подиже се, пада и опет се диже, на путу до узвишених идеала истине и вечнога живота. То не значи да је Фауст само безличан симбол општег човечанства. Величина Гетеова дела баш и јесте у томе што је Фауст права личност која се сама од себе и из себе, сопственом вољом буди и бори да се пробуди; да оствари оне нејасне тежње које дремају у савести као духовне клице, јер чекају да их човек развије сам. Та личност је рођена личношћу Гетеовом. У Фауста је Гете унео самога себе; али не тако да је Фауст исто што и Гете. То би значило да је Фауст субјективан а он то није. У Фаусту је Гете уздигао личну вољу изнад појединачно-случајног и тако је дао слику језгре човечијег „ја“, која се налази у сваком човеку као претставник Божанског. Тај „ја“, средиште човекова бића, чини суштину „Фауста“.

Тако је у најопштијим цртама, док посматрамо Фауста у вечности. Ако пак желимо да означимо изближе, шта је Фауст, морамо га разумети и као појаву која нарочито карактерише, не цело чо-

чечанство него један његов део, и не сва времена него једно одређено, више него ва остала доба.

Развој човечанства не односи се само на оно што се обично зове култура и цивилизација; не састоји се само у нагомицавању спољашњих искустава и у замењивању застарелих појмова новим, напреднијим, истинитијим. Вековни развој човечанства је на првом месту чисто духовне природе. Цело биће човеково мења се из века у век. Сав духовно душевни склоп постаје другачији. И то не онако једноставно као што би се радо замишљало са данашњим теоретским менталитетом. Хтело би се да је некад човек био дивља животиња, која је (за чудо!) тостајала све паметнија, све више, „homo sapiens“ (памет се пењала као жива у термометру, док није у данашњим теоријама достигла свој врхунац...) Истину је сасвим друга. У човечанству су превлађивале у разна доба разне духовне силе. И док су се једне душевне способности тихо гасиле, замирале, друге су се неприметно будиле, развијале. То је на основу једностраног, материјалистичког знања историских и антрополошких наука не види лако, али будно око које тражи, наћи ће за то безброј поврда.

Некада не беху људи способни за апстрактно логично мишљење. Свест се тек кретала у конкретним, сликовитим претставама. Човек је у будном стању живео као у овлашном сну. У његовој души су пловиле осећања од замагљених мутњи до јасних сновиђења. А у тим мутњама и сновиђењима објављиваху се човеку сазнања, без да их он сам, као данас, снагом свог разума, тражи. То беше стара видовитост у којој су људи, мање-више инстинктивно, погађали шта им треба. Али, та се видовитост стала гасити, — рађао се разум. Инстинктивна видовитост није људима допуштала слободу воље, свести и савести. А овоме тежи развој човечанства. Тек када је видовитост пресахнула, човек се осетио принуђен да се мучи стрпљиво око својих мисли, да се држи строго логике.

Видовити полусан је обузимао све душевне снаге. Апстрактни разум се напорови одваја од свега, он оставља душу празну, јачајући само костур логике, као

базу објективности. Тако човек добија могућност да се са објективним становишта, савлађујући субјективне жеље, определи за ово или оно: оспособљује се за улаз у слободу духа!

Сада тек долазе најстрашнија лутања, јер „ја“ је са савешћу својом у почетку слаб спреам старих, окорелих снага зла које бесне у страстима и нагонима, у заблудама и искушењима. Али ту настаје борба а у борби јача слобода воље, језгра човекова бића се ослобађа разних утицаја, да једном постане прави господар над целим бићем. — Ово стање је својствено нашем добу. Ми сада живимо у часу историје када буђење свесне личности улази у акутну фазу. Човечанство мора себе свесно организовати по сопственој мудрости, и социјално и индивидуално, у сваком погледу, — да би пребрло хаос.

Тај моменат човечанства чини суштину Фауста. Фауст је претставник нашег времена, човечанства које је раскинуло верске и друге везе из прошлости, јер хоће да се равна по свесно стеченим истинама.

Дакле Фауст је не само универзалан. Он је особито израз векова којима припадају ови наши дани. Услед тога „Фауст“ је јединствено дело у светској литератури. Пре Гетеа није могло настати уметничко дело које би било равно по главној идеји. У будуће то ће бити исто тако немогуће, јер дела која ће одговарати „Фаусту“ по величини значаја, опсицаваће сваки пут по један даљи степен људског развоја; онај степен, који буде одговарао оном времену, као што „Фауст“ одговара нашем.

Лепше ће нам изрећи ове мисли сам Гете стиховима „Фауста“. У „Прологу на небу“ говори Господ:

Човек лута, догод нечем тежи.

То не значи, као што се данас радо тумачи, да је све релативно, да је сво тражење истине само лутање које никуд не води. На путу ка неком циљу, јасно је да човек обично и много лута, али, када је циљ постигнут, и лутање је престало. Лутање учи човека где истина није, да би за истину знао да је истина, кад до ње дође. Разуме се, ниједан човек није постигао све, али полако, „ко тражи на-

лази", све више, све веће. Само нека тражи! Нека не да успавати своју вољу, умртвити свети огањ, који од вечности за вечност, гори у бићу сваког човека.

„Ко се тежећ' вечно труди,
Тог можемо искупити”.

— певају на крају анђели, узносећи у небо бесмртну језгру Фаустова бића. Само ко се бори за слободу оног што је божанско у њему, његовог „ја”, сарађује на еволуцији света по промисли Божијој. Та слобода се мора освајати:

Слободу си заслужује као живот, само онај,
Који мора сваког дана да је освоји.

Још и ово веле ови стихови: Ма да се у правој, духовној слободи мирује дубоко и вечно, ипак се не мирује као лењи, непомични камен него, тако рећи, као звезда у небеском простору, која се сваког часа мирно одржава на својој стази снагом сопствених окрета.

Али човеков „ја” је код огромне већине људи још далеко да личи на самосталну звезду. Још је окован тамом и срећа је, ако је бар борбу отпочео свом снагом. Где та борба влада, ту се одиграва, невидљиво спољашњем оку, једна од највеличанственијих драма које су се икада збивале. Дивног израза тој драми дао је Гете у стиховима који би се превели овако:

Две душе живе, ах! у мојим груд'ма,
Једна би се отела од друге;
Једна се у страсним жељама,
Грчевито држи света, чулнима;
Друга, моћно, диже се из праха
На пољане високих предака.

Та друга душа у души, то је бесмртни дух човеков. Код многих он плаче, прогнан дубоко у несвест; па и одатле тежи да покрене човека, да га подигне до оне духовности, у којој су живели велики људи, уметници, пророци, мудраци. Или: до онакве духовности, али самосвесне, каква некад сањаше у видовитом човечанству. — У понеком човеку живи још и данас као неко несвесно сећање на ту стару видовитост. Оно има вид чежње, као за неким изгубљеним рајем. Некада је то сећање било живље и људи су осећали праву жалост што им се стара светлост угасила. Али, као што сам рекао,

људи су изгубили видовитост зато, да би се пробудила самосвест, слобода. А када се довољно пробуди, онда човек свесно улази опет у духовни свет. Томе води будућност. То и Фаусту постаје јасно у једном часу инспирације: Није човеку духовни свет затворен, него чека да га човек сам открије. —

Тек сада разумем што мудрац нам збори:
„Свет духова није ти затворен;
Чуло ти слава, срце је мртво!
Устај, о ћаче, умивај орно
Груди земаљске у румѣну зоре!”

Тако доноси пробудење личности са собом и ослобођење од материјализма у које је толико утонуло савремено човечанство. — Духовно чуло ти спава; срце животворне љубави — као да је мртво; устај човече који тражиш истину, и умивај неуморно твоје земаљско биће у зори духовног васкрса! Тада ће и теби доћи тај васкрс, и праисконски духовни свет биће ти отворен. —

Али, као претставник садашњег доба, Фауст у себи носи и зле стране, и слабости овог доба. Те слабости јесу узрок трагедији његовој — и нашој. „Фауст” је по наслову трагедија. Истина, „Фауст” је и сведочанство о величини људског рода који се буди до све више самосвести, али он је пре свега трагични момент у току тог буђења. То трагично је и Гете хтео приказати и приказао је — пророчки. „Фауст” је заиста трагедија савремене културе у оквиру вечне драме човечанства. Трагедија на земљи али слава на небу!

Загледајмо изближе у садржај „Фауста”. Фауст нам се пре свега показује као човек кога мучи велика тајна света и живота. Очајан је ради незнања и на рубу је самоубиства. Тада га спасавају светла сећања из детињства и он полази поново у живот. Али, којим путем полази? ко га на том путу води? осим његове сопствене, божанске тежње. —

На почетку првог дела трагедије налазимо, ноћу, Фауста, учењака, задубљена у дубоко озбиљне мисли.

„Проучио сам потпуно,
Ах! и философију,
Право, медицину,
А најалост и теологију,
Са највреднијим трудом.

И ето, где сам, бедна луда!
Мудар ко и пре;

— — — — —
Зато сам се магији одао”.

Магија је пут којим полази. — Ту је и ница трагедији. Не зато јер би свака магија водила злу него, јер Фауст запада у злу магију. Магија означава само њ духа, било над телима, било у свету љубави; моћ, којој нема апсолутних граница. Та моћ може, и треба, да буде до краја. У том смислу, чиста духовна љубав звор је највеће магије. Али, т. зв. „црна магија” тражи моћ служећи се злим и зема томе, вршећи зло. У њу може застићи човек кад добије силу а нема довољно племенитих особина, особина љубави. Тако пролази и Фауст: предаје се, а да никад потпуно, у руке Мефистофелу. Њава га води и заводи. Јер Фауст лажи истину па ма и мимо Бога, ма и против Бога — јер још не зна да је у њу сва истина садржана. Фаустова магија је безбожна и од ње паги свет коме илази, и сопствена савест. Ређају се точини и тек измучен њима, оплемењује ауст природу својих тежњи. Пред крај, када је по његов земаљски живот, најкасније већ касно, узвикује болно:

Кад бих могао магију са своје стазе склонити,
Чаробњачке изреке из сећања изгубити,
Кад бих могао, природо, пред тебе стати сам,
Тад би вредно труда било — човек бити.

Ово причање има много сличности са историјом модерне науке. Сетимо се како је, све до почетка новог доба, вера провала свуда. Природне науке не беху поноване толико на искуству, колико на ровању старој традицији. Тако је на пример, сколастика особито истицала грчког драца Аристотела. Истина беше оно што је Аристотел написао; у то се трело слепо веровати. Тек са великим физиком Бекном улази у живот експериментална метода, са жељом да се знање темељи више на слепој вери, него на искуству. У тежњи за истином, човечанство се није могло задовољити теолошким и философским којима се губљаху у оластичкој дијалектици, нити са формалистичким правом, нити са медицинском науком сујеверја — баш као ни Фауст. Жило се за непосредним, конкретним ерењем, за експериментисањем, што је

у основи и тежња Фауста. И заиста, у експериментима које човек намеће природи, васкрсава у суженом обиму древна магија. Дух модерних наука јесте у великој мери, наметљиви, немилосрдни дух оне магије, која пошто пото граби власт! Додуше, наука је обично руковођена најплеменитијим тежњама, али у начину како се оне изводе има много зла. Код уверења да су добро и зло само људски појмови и да циљ оправдава средство, заиста, ни једна тежња не може бити чиста и благословена. Наука се пробудила из вере и запада у другу противницу. Стала је, тако рећи, пред Бога и природу, као пред непријатеље. А помоћ Мефистофелова постаје, на несрећу, сваки даном све очигледнија. Човечанство је скупо плаћа технизираним ратовима, моралним и социјалним хаосом.

Људи данас не верују да постоји ђавао, њима је Мефисто „само сликовита идеја” а не стварност. Колико вреди такво схватање, требало би да постане јасно већ из саме чињенице што људи овако морају рећи за нешто „нестварно” да се стварније, несносније осећа од много чега „стварног”. И Гетеов Мефистофелес подругљиво каже: „Сотона је већ давно уписан у бајке. Међутим људи од тога немају вајде: злог (ђавола) су се опростили, али зли су остали”.

Мефистофелес долази двапут и тек други пут успева да Фауста веже. Први пут се појављује обучен у учена сколаста и на Фаустово питање, ко је, одговара: „Један део оне силе која увек хоће зло а увек ствара добро”. Даље каже:

„Ја сам дух што увек пориче!
И с правом то; јер све што постане,
Вредно је да пропадне;
И стог би боље било
Да ништа није постало”.

Или пак:

„Ја сам део оног дела који некад беше све,
Један део помрчине из које се светлост роди,
Горда светлост, што сад мајди ноћи,
Старо право, простор, оспори”.

Све то су дубоке изреке о суштини зла. Мефистофелес се јавља као прастаро зло, тама, она бит, коју је по старо персиском, Рудолф Штајнер назвао Ахрима-

ном. Ахриман долази прерушен у сколаста. Одакле? — Могло би се рећи, из саме Фаустове душе. Фауст открива у сувопарном сколасту који станује у њему самом, Ахримана, силу таме, смрти. Фауст је Ахримана пронашао, обелоданио, и овај сад нема куда. Само га лукавост извлачи: Долази хор духова њему потчињених; ти слађано певају и успављују Фауста. По Штајнерову називу ти духови су луциферичка бића, која човека пуне нереалним маштањем и тако успављују његов „ја”. Уопште, Мефистофелес је мешавина Ахримана и Луцифера, двају основних принципа зла.

Други пут се Мефистофелес јавља прерушен у племића, спремна на пустошловине. Фауст подлеже искушењу јер његова разочарана душа потајно се нада да ће у чулним уживањима наћи срећу. Неодлучан, дух се даје водити ма да не верује, и у опклади каже: Ако икад заспе његове тежње, ако га икада превари ласкање тако да се допадне сам себи, ако га икад уживање потпуно задовољи, тада нека то за њега буде последњи дан! „Ако икад часу кажем: ох остани! ти си тако леп! тад ме можеш у окове врћи, тад ћу радо да и пропаднем!” — И заиста, узалуд се њаво трудио, никада Фауст није у реченом смислу благословио тренутак. — Лов за срећом почиње. Прва фаза означена је љубављу са невином Маргаретом. Свршава се трагично и Фауст одлази даље са претешким камењем на савести. — Друга фаза је претстављена Фаустовим присуством на краљевском двору. Фауст као магичар чини чуда, дочарава чак и лепу Хелену из грчке митологије. На несрећу, заљуби се у њу тако сивно, да пада онесвештен. И тада, душом, очаран лута у дармару прошлости, изгубљен за земаљску јаву, у страсти да отме Хелену за себе. Ту је Гете описао врхунац луциферичке илузије. Али, из тог додира са лепотом рађа се уметничко стваралаштво код Фауста (Гетеа). Зло је послужило добром. — Напослетку у трећој фази лутања, Фауст добија вољу да гради и ствара за народ. Али у тој новој тежњи заводи га нарочито жеља за влашћу. Он хоће да оствари велику замисао, али средства нису чиста, и зато свршава трагично.

Број три се огледа у свему. И у људској души можемо разликовати три основне делатности: мишљење, осећање и вољу. То су у неку руку као три главне боје у дузи: жута, плава и црвена. И наша посматрања су пошла истим редом: сада се говорило о Фаустову лутању у погледу осећања; пре тог у погледу мишљења; дошао је дакле ред на вољу. Прво смо гледали мислиоца, затим уметника, а сада ћемо видети делотворца, градитеља. Он се и у трагедији показује на послетку. — Воља, најнесвеснија од поменуте три особине душе, духовно је најдубља и чини се најсроднија људском „ја”. „Фауст” претставља претежно, буђење свесне воље, у трагичним часовима тог буђења. Новопробуђена воља се још бунтовнички трси, још се није хармонично учланила у свемир. — Фауст је заиста, донекле, оно што му име казује на немачком: „песница”!... Али, — сва снага је потребна да се човечанство пробуди.

Почуан је и начин како Фауст разумева прве речи Јованова јеванђеља: „У почетку беше реч”. — „Реч” у новијем говору нема више древно, космичко значење, зато Фауст тражи другу реч. Наглази „смисао”, затим „сила”; напослетку, задовољава га реч „дело”: „У почетку беше дело”. — „Смисао” одаје у Фаусту мислиоца, „сила” човека воље, силника, „дело” опет човека воље али у пречишћеном облику ствараоца.

— У погледу воље Фауст изражава најјаче бит европске културе; и бит оних народа који јој данас стоје на челу, а то су Германи. Германи се објављују свету на првом месту као људи акције, као претставници воље у њеној неуморној делатности. Стегнуте песнице, у жељи да учине добро — било себи — било другима — они су се раширили и још ће се ширити, по целој Земљи. Такав им је мисија.

— Гледајући како се на обалама, у плими и осеци, море игра са недогледним браздама копна, Фауст науми да насипима отме мору та земљишта и да ту оснује живот „слободна народа на слободном тлу”. Преко ноћ, као чудом, подижу се насипи, ископани су канали, крвавим трудом безбројних људи. Главни пословођа је Мефистофелес. — Ту је

трагедија! Јер Фауст хоће добро али се даје, служити злом. И зато, жртве падају. На крају, ослепљен бригом, Фауст не види да се сад не копа канал него гроб, где ће се час доцније спустити његово тело.

— Ето у слици делатност и судбина модерне техничке цивилизације! Коментари су излишни. Зар техника не жели да освоји за човека „земљиште“ отимајући га од бескрајног мора, непознатога? Зар не жели да тиме дарује човечанству слободу? А зар се јауци не разлежу и крв не лије? — Само, свако још не види да несрећа долази од помоћи Мефистофелове...

Хоће ли у нашој великој стварности Фауст избећи смрт? Или ће и овде лећи у гроб што га је сам себи ископао. У сваком случају не заборавимо на последње Фаустове речи које га ипак уводе победоносно у коло вечности. На смрти, Фауст је победио смрт! —

„Такву вреву видети бих хтео,
Ослобођен народ на слободном тлу.
Том тренутку признати бих омео:
Ох остави! ти си тако леп!
Траг од мојих земних дана
Не може ни кроз соне нестати. —
У предосећању тако дивне среће
Сад уживам најдивнији час“.

Жељени тренутак среће је дошао, али не оне себичне среће која је покренула Фауста из његове мрачне избе; та срећа носи несрећу па зато и није срећа. По-

бедила је срећа која не мисли на себе. Љубав је пред саму смрт засијала као сунце, да се ни после смрти не угаси. Анђели просипају руже и узносе у небо Фаустов бесмртни дух. Тамо га дочекује душа Маргарете и њена љубав му даје крила за све више сфере. Томе су сведоци видовити пустињаци који са земље гледају тај небески приказ.

Тако ће и горостасно, правдивско, сурово дело садашњости на крају ипак бити благословено; — од широке, питоме, можда још далеке али неминовне, словенске будућности. — Садашњост неће ни кроз еоне нестати. Живеће и даље у другима. Марљивост неуморне садашњости живеће у хармонијама свечованског мира и доброте; — онда, када свет Словена, народ Слова, буде ослонив свет!

Мистични хор из духовног царства завршава Гетеово дело:

Ове што пролази,
Само је знамен;
Недостиживо,
Овде је стварност;
Неописиво,
Овде се збило;
Вечито-женско
Узноси нас.

Заиста, љубав, која Фаусту говори кроз Маргарету, она нас узноси у слободу духа. Јер: „Бог је љубав, и ко стоји у љубави, у Богу стоји и Бог у њему стоји“.

Милош Радојчић

О душевном животу

II

Биће душе у јасном назiranju дuша

Pribegnemo li pojavama sna, tražeći saznanja o duši, na kraju moramo priznati da pred nama stoji maskirano to, što tražimo. Naslućivati smemo delovanje duše iza slikovitog izronjavanja telesnih stanja i zbivanja, iza neprirodno sastavljenih doživljaja u slikama sećanja. Ali čovek ne može tvrditi da je preda nj stao pravi lik duše.

Probudivši se čovek opaža da je rad sna upregnut u delatnost tela i preko nje predan spoljašnjem čulnom svetu. Prema tome, kad promatrajući sebe obratimo pogled natrag, vidimo samo slike spoljašnjeg sveta u dušinom životu, a ne vidimo sam njen život. Duša isklizne iz ruke običnoj svesti u času kad ta svest nastoji da je shvati i upozna.

Nema nade da bi putem posmatranja sna mogli doći do toga, što je zaista duša. Morali bi nekom snažnom unutaršnjom delatnošću ukloniti slikovito izronjavanje

ljivo, materijalno. Drugi zubi naznačuju završetak tog prvog sedamljeća. Do četrnaeste godine razvija se sve ono, što sačinjava sklop sila, koji antrop. terminologijom zovem eteričkim tijelom. Završni kamen te epohe, jesu gotovi organi zemaljskog puta čovječanstva, organi nastavljanja roda. Treća je epoha ispunjena stvaranjem svega onoga, što kao niža priroda, kao temperamenat, poriv i čud sastavlja treći ovoj ljudskog bića. Svaki je grijeh samostalnog čovjeka u njegovom najunutarnijem članu, u jezgri, u njegovom ja. Ono što stanuje u tijelu, to griješi. To što griješi, ljudsko ja, ono se zavija u tri tijela, u fizičko u eteričko, i u treće, koje opet po toj terminologiji zovem astralnim. I kao što bi se neki pečat utisnuo najprije u najbliži sloj, a tad u sve dublje slojeve tako se grijeh utiskuje najprije u ono što je najbliže jezgri, što je najnetvarnije, najduhovnije, u astralno tijelo. Iz astralnog grijeh se utiskuje u eteričko, a tad u fizičko. A isto se tako ispaštava. Pročitajte opise iz života svetaca, pa ćete lako vidjeti kako se doživljaji postepeno, ali u ciklima upisuju u čovjeka. U tome da je Jakov služio tri puta po sedam godina izražena je činjenica, da se je s njegovim cijelim bićem imala dogoditi značajna promjena.

On nije mogao proći kroz iskušenje straha, tame i noći, dok nije bio sazreo za to.

On je imao u toj kušnji izvojevati jednu stanovitu pobjedu. Između njega i njegovog rođenog brata lebdila je kroz tri puta po sedam godina, krv. Osveta je bila izrečena, ali se nije ispunila. Na njima je, kao na Adamovim potomcima ležao grijeh Kainovog bratoubijstva. Jakovljeva kušnja pobijedila je grijeh bratoubijstva. Navršilo se vrijeme odmazde. Kao u zrcalnoj paslici izilazi pred naše oko, (a izgovorena govorom slika), činjenica, da je Jakov u samoći ugledao Boga licem u lice, trpeći posljednje sate na satu grijeha, koji je trebalo isкупiti. I on, koji je tako prošao kroz kušnju, stekao je sebi i svome narodu ime, što će ga odsad nositi izabrani narod.

Borbom s nevidljivim, borbom u jednoj dugoj noći stečeno je to ime. Dogodio se to onda kad je u sudbini dvoje braće izronio Kainov grijeh, kojega je trebalo isкупiti.

Ezav se je pomirio sa svojim bratom. Ali njihovi su se putevi sudbine sada razmimoišli. Ezav otišao je k Hananejcima i vezao je svoje pleme s potomcima Ismaelovima. Njegovi su potomci poput velikog stada ostavili put, kojim je narod Izraelaca pošao dalje.

Slike s dalekih obzorja završavaju ove priče.

Vestigator

Неколико мисли о нашим народним песмама

ада мислимо о народној поезији, лако заборављамо да се у народу народне песме певају. У збиркама народне поезије, у књигама, записана су само речи и читајини их, намеће се нехотице утисак, као да је народна поезија, слично „уметној”, одвојена од музике. У суштини није ни уметна поезија далеко од музике. Изговарајући неку песму, рецитирајући, ми у ствари певамо, али уздржано. Поезија није проза као што није ни певање, него је између овога двога: обуздано певање које се сво уне-

ло у речи, — говор што узеле . . . Али народ пева своје песме са пуном слободом изражаја и уноси своју душу истодобно и у речи, и у глас, и у ритам, и у мелодију.

У томе је народ ближи староме животу и његовом јединству; — јединству живота уопште, — општем извору живота. Живот се изражава на извору своје једноставно, јер се још није разгранало. Али ипак обухвата све. Слично је као код биља: У семену стоји читаво будуће дрво са корењем, стаблом, гранама и лишћем, и само чека

з влагу и на сунце па да се објави. — ако је некад и човек испољавао свој њутарњи живот на примитиван начин, ни у том изражавању беше у извесном исиду садржана и музика, и поезија, и јозна реч. Што некада беше у семену дно, у рашћењу се разгранало, ратркало и једва ко данас наслућује старо јединство.

Некад беше, у извесном смислу, разговор са певањем једно. Разговор беше јка врста певања а певање нека врста изговора. Тако нешто беше још у прарајој индиској култури. И није то у ше доба свуда подједнако ишчезло. дноси између прозе, поезије и музике јсу свуда једнаки. На истоку владају ј други појмови, а треба се на првом есту сетити како још и данас у неким шим крајевима десетерци улазе у свајдневни разговор. Али материјализам јдерне културе ништи остатке негдање лепоте. Живот се замршљује и сурост машина кида танана везива душиј живота. Већ безбројним вековима јовлађује све више проза, све дубља јоза и — све више свесне силе потрегје дух човека да би се отео кобној јли и тобоже јединој стварности, те ј би васкрсао као победник изнад јтвих ствари.

Али, када се проза почела остваривај, — изражавајући зрелост човечанва за земаљски живот, — песма се од ј одвојила. И док **проза** сада корача ј земљи, ради земаљских потреба жита, **песма** лебди по исконској висини ј уздиже људске душе. Слично се појвило у језри саме песме: Речи се јвојише и појоше у сусрет прози али државајући узвишено обележје **поеје**. На другој страни остаде **певање** ј слободно лети по сферама **музике**. тако има човечанство данас поезију ја се не пева, и силно развијену муку, као никада до сад. Само заједјчка реч „песма“ потсећа на древно јинство.

Још се у нашој народној песми поезиј и музика нису разишле. Али такве жње постоје и то од вајкада. То се јди на двојству мушких или епских и јнских или лирских народних песама. енске песме живе у слободном певај, срж им је у мелодији, а мушке пе-

сме живе ради причања речима. Тиме се не вели да женске песме стоје духовно изнад мушких. Напротив, женске су поглавито душевне а из мушких избијају, макар и несвесно, чисто духовне снаге које се остварују у вољу.

Женске народне песме певају се отворено и лако, распевано, док се мушке певају више пригушено и стегнута грла. У женским се мелодија развија несметано и душа њоме понешена лети кроз своје просторе. У мушким се мелодија само рађа, непрекидно, а да се никада потпуно не роди. У сваком стиху ниче мелодија изнова а да никад не процвета. Јер то цветање је тек у нечујноме . . . Мушке песме се тако рећи, не певају, него се гласом пропињу! — Као морски валови. Ту није битна мелодија, колико ритам и боја звука. Јер ту „удара море у брегове“: душевно море прекомерног бола једног мученичког народа, о духовне брегове несаломљиве снаге јунаштва! — Јуначке песме се пропињу уз хридине воље, и то високо до неба, из црних дубина где тамнује дух. И, као слику тога, гледамо и слушамо слепога гуслара како пева: како загрми сваким стихом, затрепери, па замре. Или, како очајно попева и стене замагљена гласа. А гусле брује и цвиле: испредају везиво ритма и причају бојом звука, више но што може мелодија, о животу ума ван обичног разума . . . Као вапај из дубина мрачног бездна, али који се до звезда чује, звучи то певање уз гусле.

—

Као што се одвојио разговор од песме и, у песми, поезија од певања, тако налазимо нешто слично и у метрици. — У нашим народним песмама резликован је певани, **мелодиски** нагласак од **говорног**. Говорни нагласак је онај нагласак слогова у стиху, који се намеће када стих рецитујемо, говоримо. Певани нагласак је онакав, какав долази у певању, и он се обично разликује од првога. Када се стихови народних песама певају, тада се уствари, у општем случају, губи обично наглашавање речи, јер се изговор саображава ритму и изразу мелодије. Строгог говорног ритма нема у нашој народној поезији. На пр. у стиховима:

Кóме ћеш се привољети царству?
Или вољши царству небескоме,
Или вољши царству земаљскоме?

Нити грми, нит' се земаља тресе,
Нит' удара море у брегове,
Већ дијеле б'яго спегитељ.

мелодиски нагласак пада правилно, на непарне слогове, а говорни нагласак неправилно, као што је назначено.

Треба ли говорни нагласак сматрати оним правим, а мелодиски, жртвом за љубав ритма? Такво схватање произлази из данашњег осећања језика али са више становишта није тако. У старом грчком и латинском језику на пр. стихови су се скандирали. При томе се губило прозно изговарање речи. Од тада па до данас проза се осамосталила за један степен, нагласак у речима се скрутнуо јаче и ритам нема више некадашњу моћ да завлада говором. Једино ако се изговор занесе толико да се запева сасвим, добија ритам опет као некад, власт над нагласцима. Та чињеница припада вековном развоју говора. Ако идемо све дубље у прошлост, наћи ћемо да су речи увек тежније, променљивије, зависније међу собом. Послужимо се сравњењем: Данас се говор саставља из речи као што се зида нека кућа од камена. Слаже се камен на камен, и сваки камен остаје исти тај камен. Некада су речи напротив биле као жива, течна тела, која се нису само слагала него и сливала уједно. То се види прилично још код старониндског, самскртског језика. Ако би ишли још даље у прошлост, налазили би све мање сличности са зидањем камених кућа а све више са цветањем нечег живог, са неуморним таласањем морских валова, са пливањем и бујањем снова, са вечном музиком сфера . . .

Посматрајмо поближе ритам наших народних песама. Ритмом се и у поезији и у музици буде душевне снаге, које остају иначе оковане аритмичношћу грубог живота у спољашњем свету. Таласање ритма шири крила осећања, а на тим крилима диже се воља. Зато се у ритму крије дубок духован смисао. Тај смисао треба подићи у свест!

На првом месту долази јуначки десетерац. На пр.:

Мили Боже! чуда великога!
Или грми, ил' се земаља тресе!
Ил' удара море у брегове!?

Чудно је, зашто баш овакви стихови играју у народу толику улогу! Зашто извире јуначки десетерац, као сам од себе, из дубине душе, код људи нашег народа? Дали само из навике слуха или као израз неког дубљег смисла? — Човек који осећа и назире иза површине ствари, не може мислити да ту нема неког нарочитог смисла, неке особите духовно-душевне законитости. Свакако, ту законитост није лако уочити. Налази се у дубини народне душе и распледа је корење у ткиву самога језика. До ње се не може сегнути речима. Речи могу пратити смисао само из далека.

Правилност музичког ритма састоји се код десетерца у томе, да на сваки стих дођу три једнака трајања или такта. Први такт обухвата прва четири слога, други, идућа четири а трећи, последња два. Држећи се тога, изговор бива при певању равномеран, а највише и најчешће код прва четири слога. Последња два слога певају се напротив разно; на пр. тако, да се отегну и распореде на оба полувремена. Када та два слога образују засебну реч, певање има највише изгледа да буде у строгом ритму. Али када на крају стиха стоји реч са више од два слога, тада се радо пева брже него што би требало, чак се и на идући стих прелази пре времена. Други пут се крај стиха знатно отегне, да би се нагласио неки већи одмор у причању песме. Дакле правилност је строжија на почетку стиха него на крају.

Ова деоба на три трајања чини да је десетерац, у неку руку, дванаестерац неизговорен до краја. Последња два слога су тако рећи замукнула ради одушке између стихова. Речи су занемиле да би место њих проговорило одсуство речи испуњено гуслањем. То гуслање изгледа тада као одјек речи или, као што дадох наслутити, као оно исконско звучање, којему су речи само одјек. Тако се добија место мирног, архитектонски савршеног, одмереног дванаестерца, снажни, живи, јуначки десетерац.

Али главно још није речено. Прелази на крају прва четири слога, из четвр-

тог у пети, није једнак прелазу после друга четири слога ,т.ј. из осмог у девети. На првом прелазу је одмор (цезура) и са петим слогом почиње увек нова реч. Код другог прелаза нема нарочитог одмора, са деветим слогом не почиње увек нова реч. То чини да поетска шема није 4+4+2, него просто: 4+6. И ту почиње оно главно, онај отсудни прелив смисла који даје знамен десетерцу: Осми и девети слог су музички одвојени а говором спојени. (Нузгред спомињем да гдекада гуслари растављају те слокове прекидајући у пола речи а то ствара нарочит израз, као неко јецање, али често квари.)

Дакле, речи иступају из потпуне хармоније са музичком мером. Ствара се опрека између њих и — рађа се нов израз живота. — Тако се у овој малој појединости стиха огледа једна од основних истина света. Сав створени живот у свету почива на опрекама. Са вечних темеља васељене издижу се опреке њеног развоја. Савршен склад је изнад свију промена. Он царује изнад временског тока, иза драме земаљског живота.

Слично је и овде. Десетерац показује на овом месту јасно, како се кроз речи трза смисао, како се отима на таласима ритма. Јер равномерност ритма успављује сваку свест која не стоји на самој себи. У валовима ритма човек би могао потонути као у мору а баш против тога бори се свест, жељна јаве.

Дубок се смисао испреда из тог ситног разилажења речи и гусала. Гусле везу непрекидно, сањају, плету оно надземаљско, дочаравају надчулну, звездану позадину свесног живота. Говор је напротив израз тог свесног земаљског живота и као такав се издваја из поздине ритма и диже се у људску слободу.

Али сви гуслари не певају једнако. Код једних превлађује правилност ритма а са њоме сан гусала, кад других оживљују речи у побуни противу сна. Први откривају моћније бескрајну тугу народа, бол заробљене раје, други изражавају јаче својојну силу јунаштва и веру у коначну победу.

Дакле, у погледу ритма, у речима живи нешто, чега нема у певању гусала. То нешто даје знамен десетерцу. Покушајмо да то опишемо.

Ако прочитамо неку јуначку народну песму уживљавајући се у ритам који нам се намеће сам, моћи ћемо осетити нарочиту снагу. У прва четири слога диже се као неки напор који у осталих шест слогова попушта и смирује се. Осећа се неки напон који достиже код одмора (цезуре) врхунац, па се затим прелива и разлива. И опет нам се враћа онај стих: „Ил' удара море у брегове". — У прва четири слога наваљује море, па се у близини петог слога пропне уз брегове, разлије се, или се пенушаво враћа и смирује, да би ударило новом снагом. А баш у том има нечег врло карактеристичног по наш народ . . .

Или, могли бисмо рећи: прва четири слога јесу напињање лука, осталих шест полет стреле; прва четири полет буздована, осталих шест удар; прва четири кидане ланаца, осталих шест, јуриш у слободу! — Ту је све: и мука буђења и радост пробуђења.

Није без значења што то стоји у вези са бројевима 4 и 6. Утицај долази већ од неједнакости тих бројева, јер мањи број 4 даје времена да се речи пре одмора више нагласе него друге. Али ове особине су везане и за саму духовну бит бројева 4 и 6. Ту бит је тешко тумачити на непосредан начин (особито данас када се не мисли о таквим истинама) али она се огледа свуда. Број 4 налазимо на пр. у кокастим кристалима соли, а 6 у шестокраким звездацима снега или у саћу. У нашу сврху можемо рећи да је 4 снага у миру а 6 снага у покрету; 4 је живот у напону, у тежњи за остварењем, 6 је живот у остваривању, у остварењу. Све ово доприноси да је јуначки десетерац најзначајнији и најзнаменитији стих наших народних песама.

Друга врста стиха којим су певане јуначке песме јесте стих песама бугарштица. У бугарштицама нема тако бујног епског израза као у десетерачким песамама. Бугарштице су питомије и, ако оживимо у слуху певање тих давно већ непеваних песама, наслутићемо као да је ритам којим су певане, морао бити више лирски, без драматичности десетерца. Као што десетерцима одговара-

ју гусле, тако, у души, бугарштицама одговарају фруле. — Најчешћи стихови бугарштица изгледају овако:

Иде Бушић Стјепане љуби своју рано будит.*
„Устани се, љубовце, од твоје мекахне ложнице,
И ти, млада, отвори прозоре од б'јела двора,
Нека св'јетла зорица дворе моје обесели;
Пака, љуби, погледај по високу модру небу,
Јесу ли ми Влашићи ведро небо припјешли,
Је ли зв'језда Даница у истоку сунчаному,
Удара ли таламбах пряд двором кнеза Лазара,
Купе ли се господа прид двореве Лазареве?“

То су (осим другог стиха) петнаестерци. Одмор је иза седмог слога. Краћи десетерачки стих даје времена јачем наглашавању него у бугарштицама. Певање бугарштица је по ритму морало бити сличније колу и старим словенским играма. Седми слог би трајао колико два друга слога или одмор би вре-

део колико један слог. У том погледу можемо петнаестерац сматрати за два осмерца од којих је први непотпун, а удружена су ради говорног смисла. (Јер се стихови у нашој народној поезији најчешће подударају са простим реченицама.) Умишљени осми слог застаје, „у ваздуху“, у празноме. Та околност је и у поезији и у музици знак нечег духовног. Није узалуд она изрека, да су тишине у музици најмузикалније.

Овим завршавам. Многе тајне су учаране у народним песмама. И то не само у речима, него иза речи, или изнад речи: у звуцима, у бојама гласа, у валовима ритма и музичке мере, у струјању мелодије. Мораће се ронити све дубље, и то будна духа и предане душе, у велико благо народне уметности, да би се изнео на видело завет намењен будућности!

Милош Радојчић

* Љуби је старински облик за љубав.

Песник-витез Ђура Јакшић

наше материјалистичко доба, када проза влада и покрива својим прахом право лице света, песници се мало цене, поезија слабо осећа. Ретко ко доживљује уметност оном озбиљношћу, оним страхопоштовањем, које је једино достојно ње, — њене дубине и њене висине. — Приступимо Ђури Јакшићу: његовим песмама и његовој личности. Али покушајмо да то учинимо са што више поштовања и љубави. Тиме се не мора изгубити објективност. Напротив, као што пристрасна љубав и слепо поштовање распростиру мрак, тако духовна љубав и свесно поштовање шире светлост сазнања.

Нема сумње да је Ђура Јакшић један од наших највећих песника. Штавише, он је у извесном погледу ненадмашен. Којему другом песнику извиру стихови тако прости а дивни, са толико снаге и лакоће. У њима је сила грома и нежност цвећа. Пуни су израза а теку, тако рећи, без запреке и без спотницава. Чини се као да бујају сами од себе, као да слободно теку из божанског извора.

Да бисмо добили неки појам о величини поезије Ђурине, отворимо књигу и прочитајмо на пр. ону његову песму, која носи наслов „Кроз поноћ...”

Кроз поноћ нему и густо грање
Види се звезда тито трептање,
Чује се срца силно купање, —
О, лакше само кроз густо грање!

Ту близу поток даљину пара,
Ту се на цвећу цвеће олмара,
Ту мене чека апиковање, —
О, лакше само кроз густо грање!

Пашћу, умрећу, душа ми горе,
Распопиће ме до беле зоре
Ко груду снега вредо сунчање, —
О, лакше, лакше кроз густо грање!

Када човек прочита на глас, са осећањем ову песму, па када заћути, њему се у тишини може причинити као да и даље песма траје, шуми и хуји, грми и бруји... На чаробан начин зазвонила је од ње људска душа, па сада непрестано

разноси ехо у бескрај. — То што у тишини тако слушамо, нису толико поједине мисли, нити речи, него музика целине. То је она јединствена хармонија, симфонија ове песме. Као да смо слушали величанствену музику некаког српског Бетовена.

Откуда та чаробна моћ ове песме? — Из дубине оне инспирације, којом је написана. Јер када је инспирација дубока, моћно се изражава и верно излива у перо.

То није песма скована, саграђена, дограђена, не! То је песма испевана у јединоме даху. У вихору надахнућа понешена, полетела су јата речи у Ђуриној души, и оне између тих речи, које је Дух свемирски изабрао, сложиле се саме у венац ових стихова. Зато нас ти стихови могу опчарати; могу чак и у нама самим оживети оно надахнуће, из кога потеклоше. У нама тада поново зашуми та небеска симфонија.

Није само песничка фраза, када се вели небеска симфонија. Духовни свет, извор свеколике стварности, постоји. Он је изнад нас и око нас. Свуда је, ма да га наша телесна чула не виде. Он је и у нама, ма да га је мало који човек свестан. Тај свет нема у себи ничега материјалног; у њему нема физичких облика, ни звукова. Али онај човек, који се узвисно до доживљавања духовних тајни, долази временом и до неког свесног односа са духовним бићима, која насељавају духовни свет. А у томе односу осећа, као да се у његову душу улива ново знање, нове способности, нова снага, какву раније није имао. Када би своје осећање тога часа сравнио са нечим познатим, могао би рећи да му нешто силази са светих висина и говори му. Он само слуша... и сазнаје много шта. Оно што слуша не личи на људске речи, јер то нису ни спољашњи звуци. Али ипак, може се за сравњење рећи, да је то нека чаробна музика, која собом открива недогледне истине. У старо доба, када људи беху ближи надахнутом стању свести, познавала се та музика. Њу су стари Грци на пр. називали хармонијом сфера.

Иза стихова погледоје Ђурине песме звучи до нас та музика. Али од нас зависи, хоћемо ли је чути. Ако са узвишеним мислима и чистим осећањем прилазимо поезији Ђуре Јакшића, може нас оно испунити са неисканим страхопоштовањем. Ако са обичним мислима и са осећањем које доносимо споља, приђемо тим песмама, може лако бити да у њима нађемо само земаљски смисао њихових речи. — Земаљским речима, бесумње, многа песма говори о нечем земаљском; али, будући да је песма, говори она и небеским језиком, а то што тако говори, небеско је.

Ко жели и ко може, нека уђе дубље у појединости, нека све анализира. Наћи ће много чудних ствари. Погледајмо макар коју, ево ову песмицу:

Где красоте, где дивоте!
Ветар преста: мирно, тиго;
Два данашња срце м' оге,
Чисто бих га пољубио. —

Ни врућине, зиме није,
Тек најлепше — хладовина:
У хладу се слатко — пије,
Дај, девојко, — дај ми вина!

Мисаони садржај збиља није Бог зна шта. Али звуци ових речи теку, као поток ливадом. Има ту много финих хармонија. Узмимо најгрубљу, највидљивију. — Ако избришемо све сугласнике, остаје од песме само ово:

е а о е, е п о е!
е а е а: н о, н о;
а а а и р' е о е,
и о и а о у п о. —

п у и е, и е п е,
е а е е — а о и а
у а у е а о п е,
а е о о, — а и п а!

Колико има ту симетрије, правилности! То је математичка позадина музике. Али, разуме се, Ђура Јакшић није ништа рачунао. Његова је песничка инспирација била сама тако пуна склада да је пробудила низ звучних фигура — као што један једини потез гудала по леталној плочи присутној прашином, изазива красну слику Хладнијеву.

Али не ради се код Ђуре Јакшића само о музици гласова, него и о чаробним описима света око њега и света у њему. Ево на пр. почетка песми „Збогом!“ Како дивно слика природу:

Збогом, горо и дубраво,
Тврди кланци, мрко стење,
Само једно утешење
Утешавање душе моје!

Ох, тамо се јоште пружа,
У равноме недогледу,
Низ хралавих, чарних гора
У суморном своме реду.

Онде Ртањ ледом својим
Пламените муње пара
А Малинк грозним смехом
Громовима одговара.

Из даљине дучи пена,
Са бисером хладних груди
Мрко стење прскајући;
Учком лава или звуком
Ратоборне трубе Тимок
У шарено равну пада.
А кад поглед с Гамзиграда
У равницу њему прне,
Чини му се: змија бледа
Од суморног стења преда.

Тако лика за сликом ниче, цвета... Или, да споменем само ону потресну слику у песми „Пут у Горњак“, где се Ђури открива нешто од оног тајанственог бола у коме, од вајкада уклета, спава „мртва“ природа свој вечити сан:

Ко боланог нада небу подигнута,
Подигне се гора од камена љута,
Бону диже главу а коленом клеца,
Каменито срце Млава јој пресеца, —
Зајазит' се не да: мумла, јечт, стење
И у муци тешкој прождире камење.
На њу грешну сунце никада не сија,
Само гром је мравцу са хуком пробија.

Или, има ли питомијег, светлијег описа од онога, при крају исте песме:

Ал' шта се забеле у горњоко мрак?
То је бела кула на цркви Горњаку!
Раширила крила ласудова бела,
Вешоу је снега на себе узела;
Крст се на њој блиста, синцу одговара,
И по хладној стени златне пруге шара.

У песми „Кроз поноћ“ видели смо већ како савршено може Ђура Јакшић да опише унутрашња збивања у својој души. Са колико снаге је тамо испољено жар своје љубави, своје узбуђење пред љубавни састанак. Зар оно густо грање које обавија целу песму — као да је замршеним сплетом прорасло кроз стихове — зар оно није савршена слика унутрашњег узбуђења? У такве слике треба се усањати. Треба оживети своје претставе до снаге виђења, до снаге сна. — У сновима се испољава нека стваралачка сила душе, јача од јаве. Снови изражавају симболички, сликовито, оно што душа преживљује у својим мрачним дубинама. Замислите да сањате! Јурите кроз запрехе. Морате напред, а свуда запињете. Ето сна што га ствара узбуђење! — „Чује се срца силно куцање“. Већ и то куцање срца може дати повода целом сну: ноћној трци кроз грање.

Али кроз грање „види се звезда тихо трептање“. Те звезде сликају оно вечно што живи у Ђурино осећању: његову љубав, која је у арну чиста, света. Звезде сликају то вечно а грање оно земаљско. Земаљско је нека запрека вечноме, сметња небеском. — Такав је сав живот човеков: дух се пробија кроз материју као треперење звезда кроз шумско грање.

Ђурина љубав према жени не беше дакле, само обично „ашиковане“. Његова је велика душа познавала, разуме се, најсветија осећања. Но будући да Ђура беше на земљи више несрећан него срећан, то нам и о том обично казује тужне мисли. У песми „Све је прошло...“ каже:

Ове је прошло што ми се милило,
Мојех дана приспело је вече.
Чини ми се: у сну ми се ошло;
Сан је био, ал' и сан протече!

Имах мому која ме волела —
И данас ми за њом срце вене;
Душа би ми оставила тела,
Те девојке кад се опомене!

Већ сам с њоме стајао пред олтаром.
Да постигнем што ми срце жуди,
С пламом срца, са љубавним жаром, —
Ал' смрт њена од сна ме пробуди.

А тако и у песми „Ти си била...“

Ти си била — тебе сам љубио;
Тебе нестало — срце ми се нара.
Та сам себи нисам више мио,
Живот ми се у клетву претвара:
Тебе нема — срце ми се нара.

Или пак у песмици „Као кроз маглу“

Као кроз сиву маглу
Што само сине зрак,
А густињом облак дође
Да већи буде мрак, —

И она само сину
Да опет дође хлад,
Да већа тама буде,
Да већи буде јад . . .

Али ту, рекао бих, љубав се већ савним посетила, и последња црта земаљскога њеног лика ишчезла је у зрачењу опште надсушне светлости. . .

*

Уђимо сад један корак дубље у тајно светиште поезије. Погледајмо изближе ону дивну песму, ону небесну музику „Ноћ у Горњаку“.

Када је Ђура Јакшић са 25 година прешао у Србију и добио место учитеља у селу Подгорцу, једном је отишао до манастира Горњака, задужбине кнеза Лазара. Горњак стоји у дивљем крају, близу хучне Млаве. — Ноћ је. Калуђери спавали по својим ћелијама. Нигде будна створа. Само Ђуриној песничкој души не спава се. Ослушкујући неку недољиву нежњу свога срца, он излази у мрак да дубље осети близину црквених зидова, освештених успоменом на косовског свеца. Ноћ је избрисала све што очи виде, све жаморе што уши чују. Свет не говори више оним језиком ствари, којим говори на дану. Али души која види и духу који чује, свет ипак говори. Он открива свој други лик, на други начин. Он говори неким тајним језиком о својим дубљим истинама. . . Проговара језик тишине а мрак се расветљује неком унутрашњом светлошћу. Душа дочарава оно што је давно било, што у чулном свету више није, али у духовном, тамо где је време варка а вечност истина, опстоји сада као некад.

Као бедем тврди црна поноћ стоји,
Преко кога прећу пует се живот боја.

Побожна обитељ светог манастира
Грешома је телу давно нашла мира.
Онемеше стене што неме бејаху,
Умукнуше звери у дивљијем страху;
Не миче се листак, шума не шумори,
Мрпа поноћ прети мркој пустој гори;
Па и Млава пуста уздише помуло,
Да се не би њено уздицање чуло:
Сама у свом страху природа се грози,
— Страхове тајне нема поноћ носи.

Уадрма се кула, авно се занија:
У цркви се чује молитвица тија.
Ужету се саме погашене свеће,
Кроа немо дворшите неки дух пролеће.
На челу се бледом, где је круна сјава,
Светиљска светлост дивно заблестала.
Тихим ходом прође кроз дворану стару,
Поклони се трипут светоме олтару,
Па ишчезне опет у поноћном мраку.
Тако царс Лјаво доходи Горњаку.

Нека се не мисли да је овај садржај
онако измишљен, као што бива код
зови-песника. О јављању духова у по-
ћ говори се често у књижевности,
и нека нас то не буни. Може се са из-
ним правом рећи да би Ђура спевао
у песму све да није никада раније
шао приче о поноћи. Јер он је ту пе-
у начуо у себи самоме.

Тесма која не извире из дубока до-
вљаја, не носи у себи онолико исти-
колико ова Ђурина. Обратимо паж-
само на ову околност: Прво песник
исује како се све око њега стишава.
шина расте и достиже врхунац, а у
о доба, као да се буди нека тешка
тња. Подиже се нека мора страха и
аса. Од ње све већ хукти и тутњи. —
здрма се кула, авно се занија" ... А
а, шта? — Тишина! Али нека друга,
више она прва: тишина на неком дру-
и свету. — „У цркви се чује молит-
а тија..."

То је слушао, или ко наслуђује како
овита свест доживљује улаз у духов-
свет, том овај опис није стран. До
га где престаје физичка стварност а
почиње духовна суштина, може чо-
свесно доћи када се на правилан на-
удубљује у дубоки мир. Када се у
цској души све умири, онако, како
никада на јави не бива код људи по-

нешених вртлогом модерног живота, он-
да су створени први услови за дожив-
љавање духовне реалности. Тада душа
опажа поред своје свакодневне околине
и своју надчулну, надсушну, духовну
околину. А мир природе што га описује:
Ђура, само је спољашњи услов и спољ-
ашњи израз његовог унутрашњег сми-
рања.

Али услед дубљих узрока и прилика
у којима живи данашњи човек, преко
прага духовног света прелази само
онај, ко свој мир одржи и онда, када се
у њему дигне вихор унутрашњег неми-
ра. Ако човек нема у себи сву силу хра-
брости и самопоуздања, њега тај вихор
одбаци натраг у физички свет. Ко се
пак не усколеба, нађе се истога трена са
оне стране духовног прага.

И за Ђуру можемо казати да је пре-
корачио праг; додуше на неки, тако ре-
ћи, овлашни начин, али ипак: ускочио је
у духовни свет. Као у једном магновењу,
његова је душа овлаш залебдела кроз:
надчулно, да се одмах опет нађе у чул-
номе. — Али и то јој је било доста да
се испуни безмерјем светог осећања. Не-
ка блага, неизрецива светлост простру-
јала је целим његовим бићем. И та се
светлост стала сама од себе испредати у
причу о тајанственој посети цар Лазара
Горњаку.

*

Није ова „хука“ једина тешка појава
коју човек срета при уласку у духовни
свет. С оне стране прага духовног света
налази се царство где бораве међу оста-
лим душе умрлих људи и оних који се
нису још родили. Доћи тамо значи про-
живети у извесном смислу своју соп-
ствену смрт. Отуда мора човек на пра-
гу проћи и кроз мора болова, које
нас на оба краја земаљског живота де-
ли од оностраног битисања. Бол! То је
бездан чију бесконачност душа тек онда
упознаје, када се приближи прагу ду-
ховног света. Све патње васкрсавају у
пуној снази у човечијој свести. Забо-
рављене боли стоје у кругу око њега,
старе, прастаре. Све што се као терет
вековима слегало на душу и што је на
њој невидљиво лежало као покров од
тепких облака, све се то сада диже и
плине, и баш услед тога постаје видљив
во свести. А тек када се ти облаци
подигну, могу допрети до душе златни

зраци вечnog сунца... Љубав, она исконска, која сазда свемир, загреје у души као ново сунце.

Такву врсту доживљаја имао је Ђура, када нам је на Липару певао ону предивну песму „Поноћ“. По Ђурину казивању прилике су биле ове:^{*)}

„У глуво доба ноћи песник је будан у својој соби. Мисли су му растерале сан. Али то није права будноћа. То је неко чудно стање у коме уморена телесна машина одиста спава, нити је воља кадра да је подигне и покрене, али мисли бујно струје и распињу се, као да би хтеле разбити свој телесни ковчег. У један мах се учини песнику као да чује нешто . . .“

. . . Поноћ је,
У црном плашту нема богиња.
Слободне душе то је светиња,
То глуво доба тај црни час.
Али какав глас? —
По тамном крилу неме поноћи,
Ко грдан талас један једини
Да се по морејој ваља лучини,
Лагано хуји, ко да умире,
Или да из црне земље изири.

И ход се чује.
Дал' поноћ тако мирно путује?
Ни ваздух тако тихо не гази.
Ко да са оног света долази?
Или крадом облак иде нависше?

^{*)} Тако вели Св. Вуловић у својој студији о Ђури Јакшићу (Срп. књ. задр. 59). Ова Вуловићева студија заслужује пажњу. Она сведочи о духовној величини тога. најмалост, скоро у заборава потионутог писца.

Или болник какав тешко уздише?
Или анђо мелем с неба доноси?
Или опстру кошу, да га покоси?
Да љубав не иде? . . . Да злоба није? . . .
Можда се краде, да нам попије
И ону једну чашу радости?
Или можда суза иде жалости,
Да нас греси тужна калница?
Или нам мртве враћа земљина?

А тада је љубав загрејала болом прозеблу Ђурину душу. Смрзнуте сузе, неисплакане, потеклоше потоцима, а душа се ширила . . . Љубав се спустила, узевши лик његове покојне матере.

Врета ширинује . . .
О, душе! о, мила очни!
О, мајко моја! о, благо мени!
Много је дана, много година.
Много је горких било истина;
Много ми цута дрхташе груди,
Много ми срца пенаше људи;
Много сам кајо, много грешно.
И хладном смрћу себе тешно:
Много сам горку чашу попио.
Много сам комад сузом топко . . .

О, мајко, мајко, свет је пакостан. —
Живот је, мајко, врло жалостан.

Застанемо иза ових стихова. Озбиљан је њихов садржај. Само је нема скрушеност достојна оних суза, оног мучеништва.

Милош Радојичић

— Наставиће се —

Priča o dušnome danu

Nastala je ta priča kad sam jednog dana zatekao svog prijatelja zatranog očajem i pokritog bolom. Plakao je za svojim mrtvima. Sjetio sam ga one priče u kojoj se pripovijeda, kako tužaljke zadržavaju dušu na njenom putu prema duhovnom svijetu. Jer mrtvi, kad umre ima svoje zadaće kao što ih ima živi, kad se rodi. Naše misli pomažu mrtvima kad grade most između vidljivog i nevidljivog, kad

se u našoj duši glača ogledalo u kojem se zemaljsko vidja u vanzemaljskome obliku, a nevidljivo magijski pokazuje svoj vidljivi, u fizičkom izazvani čvor jave.

Pričao sam dakle prijatelju da ga istrgnem iz boli i rekoh mu:

Gledaj kako ljudi tkaju. Tko li je izmislio ovaj posao, po kojem nastaju ovoji našeg tijela? Natkano je tkivo splet krstova. Nebrojani se krstovi isprepliću. Dvije nevidljive strijele gradile su ga. Jedna je

Песник-вitez Ђура Јакшић

(Наставак)

сетљивост Ђуре Јакшића беше неизмерна. Све га је вређало и болело. Све је примао к срцу, јер је све од срца и давао. Једном када тужан разишљаше о своме животу, дође му да пева песму. И он започе овако:

Пушта је гора кроз коју ходим,
Мала је дружба што собом водим:

У срцу горка туга и вада, —

Једна се диже, а друга пада.

О. срце моје, болако чедо,

Цели сам свијет из тебе гледо.

Два последња стиха исказују целу и тину. О да, заиста, гледао је цели свет з својега срца.

Нећемо говорити о тешким приликама којима је живео Ђура. Довољно су понате. Био је „облагиван, оптуживан, ремештан са службом, кажњаван, истинан из службе“. Има у том заиста и еке неизбежне судбине. Тако се и Ђури нинило. У песми „Пут у Горњак“ пева миреном тугом:

Све што ми је било недраго и драго,
Остављај сам море равно, подједнако!

Па где сад почивам — о, да дивна места!

(Лепша никад није с урессом невеста!)

Извесно цвећем, окићено горам! —

Ја и сво место оставити морам.

Ево већ се крију сјајног сунца зраци,

Ка западу златни путују облаци.

Торбицу сам свежо, опанак притего,

И ја бих са сунцем некуд даље бего!

Али једно срце, друго судба жели:

Ја по судби морам, што она придели.

Видиш оно стење што се лебу пење? —

То је воља судбе, горко придељење!...

Страшна је та слика судбине . . .

Људска неискреност, пакост, злоба, гали су његово велико срце. Он би се тевио и очајавао — али тако, да се и гуда рађаху нове, снажне песме. На пр.:

Волим слушај морекрјех таласа

Страховиту смртоносну јеку

И ножева крвожедну секу

И лајање неспошљивих наса;

Волим чути грома железк пусти
И урлање лавова свирепо,
Него осмех умерени лело
О човечијих танких слушај усти.

Море дави, страшно лав уједа,
Сабља сече, грмећ гром обара, —
Ал' толико покора не ствара,
Као осмех човечијег једа.

Једном, туробан, пева ову громку, о-
пору песму:

Пијем, пијем. Ал' у пићу
Још се никад не осмену', —
Као да је ружним вином
Бог полио хладну стену!

Посрне а' ми каткад нога,
Дружина се луда смије, —
Ал' се брзо смећа трав,
Ко од једа љуте змије.

А ја пијем; јоште пијем —
У том ми се срце пара, —
Ђутећи се само играм
Љутић врхом од ацара.

Бивало је чешће да увређени понос прекини свом жестином, не би ли спрао увреде и понижења. Тако, једном осу своје мучитеље овим речима:

Ђутите, љутите: с пером у руци
Стего сам себи у роду глас:
С крвавом сабљом на бојној муци
Бољн сам био, бољн од вас!

Да сте м' вид'ли — то да сте само!
Ал' онде, знајте, не беше роб! —
Убојне сабље кад потрајмо:
Победа! јуриш! ни' боље гроб!

Звук трубе хуји, пољана јечи,
Грми и пуца огањ и пра';
Ђутећи стојиш, падаш без речи,
Гинеш за народ радо, без стра.

Пламен и дим горе нам лице,
Мрки ко вуци дођемо сви;
Али где бисте ви, кукавце?
Пудљивици худи, лажљиви пси!

Ово што Ђура спомине овде, заиста беше проживео. Тајном промисли беше му додељено да у „мађарској бунџ“ године 1848 учествује у српским редовима против Мађара. Било му је тек 16 година. Ти ратни доживљаји имали су великог утицаја на развој његове природе. Они су као неки снажан и груб потстрек подигли у свест погдеоку дубоку црту његове личности, која би иначе остала, свакако, много блажа.

*

У Ђуре Јакшића беше заиста херојске природе. Бојно поље се повукло, тако рећи, у његову рођену душу, да у њој тутњи за време целога земаљског живота. Као тежак рањеник, ронио је сузе у самоћи, али у самоћи је и песнице стекао, главу дизао и храбро у очи гледао страху и смрти, сред својих громовитих унутрашњих доживљаја.

Херој и песник: ето Ђуре Јакшића! У њега је лирска душа и херојски дух: обоје у исти мах. — То га чини тако великим.

Ако сада одвојимо поглед према мору Јужних Словена, ако потражимо биће народа српског, видећемо исте две основне особине: херојство и песничтво: херојски дух и лирска душа! — То ето чини да Ђура Јакшић испољава дух српства на врло снажан, непосредан начин. — Одмах близу дива Његоша смеомо слободно замишљати и његов прометејски лик.

Јединствена је она снага која собом обухвата и највеће крајности. Јединствено је преперење Ђурине душе од лирске нежности до јуначког прегора; од грома до цвећа и од цвећа до грома.

— Ту додирујемо свету тајну вечног бића Ђурина: његову судбину и његову мисију.

Што се тиче мисије, можемо рећи да Ђурин утицај у кругу Јужних Словена није мали. Треба уопште имати на уму да је у историји утицај јаких личности већи но што се обично мисли. Велике личности јесу најјаче оружје оних духовних бића, која управљају развојем човечанства. Код Ђурине утицаја ваља пре свега споменути његово бодрене националног идеализма. У том погледу свакако је допринео нешто снажењу оног одушевљења, које се показало на делу у

остваривању народног ослобођења и уједињења. Сетимо се само оне много помињане песме:

Подајте, браћо! плив'те у крви!
Остав'те села, нек' гори плам!
Бадајте сами у огањ децу!
Стресите се себе ропство и срам!

Гините, браћо! јунаци! људи!
За пропаст вашу свет ће да зна,
Небо ће плакат' дуго и горко,
Јер неће бити Србина . . .

Страшна је то песма! Она се као огањ уливала у многа срца. — Ђура је био свестан те своје будилачке улоге. У песми „Још једна убојна“ вели:

Није да нисам певао, —
Пево сам песме дост',
И казао сам: „Србине,
Крвав ти иде гост!"
Пушто сам муње, громове,
Пуштао песме јед,
Не би' л' у ваше домове
Увео бојни ред.

Не бих ли песме пламеном
Разгрејо вечни лед.
Ал' кам је осто каменом,
И Србин оста лед!

Те патриотске песме претстављају, тако рећи, најспољашније лице Ђурине улоге. Изнад тога стоји његова целокупна мисија песника, а то значи будилона људске душе и духа. Утицај те мисије није на сваком пољу тако видљив као на првом, али је зато, можда, вечнији, и живеће у далеку будућност.

Што се тиче судбе Ђуре Јакшића, она испољава део вечног, надземаљског живота његовога духа. — То је тајна која се не открива на пољу земаљског живота. Ко ту тајну жели одгонетнути, мора узлетети високо, тамо где не сме газити нога, ако срце не одаје најсветије страхопоштовање. Мора се винути онамо, где се везују нити људске судбине; где се нити надземаљске човекове личности блистају у ноћи безбројних векова... Ту се блиста лик песника-витеза који до нас дође — и би међу нама — и крвљу својом исписа нам речи свога срца . . .

*

Спомену бих још неку песму. Предивна је она што се зове „Вече”. Отворимо јој душу. Упутимо своје мисли и сву јој пажњу на њезине речи. Доживећемо неизрециву лепоту. Чаробна ће бајка шумити пуна звука, заблистати пуна ика у дубини наше душе:

Као златне токе крвљу покапане
Доле пада сунце за гору, за гране.
И све немо ћути, не миче се ништа;
Та најбољи витез паде са бојишта!
У срцу се живот застрашеном таји,
Само ветар хуји, — то су уздицаји.
А славуји тихо уз посмичу жалне,
Не би ли им хладне стене заллакале. —
Немо поток бежи.
Кс зна куда тежи?
Можда гробу своме,
Мору хлађаноме!
Све у мртвом сану прако ноћ нађе;
Све је изумрло. Сад месец изађе!
Смртно бледа лица горе небу лети:
Погинули витез ено се посвети!

То је један од најлепших описа што к поезија даде о заласку сунца и узласку месеца. Одисхе духом давно минути доба.

Да бисмо се томе духу приближили, занесимо се у дубину Средњег века. Анас смо се много удаљили од оног времена. И будући да га слабо разумемо, згледа нам мрачно. Али није оно време јло тако мрачно. У гдекојем погледу аше доба је штавише тамније. У наше оба велики део човечанства (сетимо се мо материјализма!) преживљује неку ушевну и духовну смрт. А у Средњем ку беше још целина људске душе мноо свежија, живља него данас. Богатство азних осећања струјаше по целој земли. Духовна атмосфера не беше тако суа, ни затрована негативним душевним духовним изливима. Уочимо сада сао једно.

Као што се житно поље повија за верзњим лахором, тако се некада, као тасима, простираше широм земље чар обожног удивљења. Људи осећаху не амо оно што је равно њима или што је спод њих, него и оно што је изнад, што : свега, божанствено. На сваком кораку зога живота налажаху понешто, у што огледаху као у светињу. А то не беше

само обмана, као што се данас радо уображана. Јер се у том осећању крило наслућивање оне више, духовне реалности. Данас је код огромнога броја људи помрачено ово осећање, а заједно са њим. и појам о духовним истинама.

Тако се у дубини Средњег века говорило са великим поштовањем и о витезима. Витез беше као неко више биће. Он беше светац, човек чија несравњива храброст и моћ долази од његова светог живота. Јер витез је сав свој живот посветио Богу. Он станује, неустрашив, на прагу саме смрти и спреман је дати живот свој у одбрану правде и истине. — Када витез на бојишту потегне мач, сва се војска прене, сви за њим срну. Ако витез погине, језа пређе војштину. Не страх од непријатеља, него пред тајном Божије воље. Све занеми. Пада се на колена и осећа, као да се светлост нека — дух витеза — подиже на небо . . .

У природи, близу села Сумраковца, стоји Бура и гледа. Сунце је на западу. „Доле пада сунце за гору, за гране”. Лици му на златну току, превучену танком опном свеже крви. Мисли се испредају даље. У њему оживљује визија негдашњег витештва. Песник, који је тако дубоко осећао витештво — у народу који је и сам: витез и песник — зар је могао дати величанственијег израза драми сунчева заласка, нег узвиком: „Та најбољи витез паде са бојишта!”

Да ли је сунце тај витез? — Под велом поезије све се стапа и прелива, једно у друго. Сунце је тај витез; витез светао ко сунце, крвав као сунце на западу. Сунце — арханђeosки витез!... А сада, смркава се. У застрашеном срцу таји се живот. Само ветар хуји, као неки дивовски уздицаји васколике природе. — Ноћ је. Дали смрт? Има ли уопште смрти? Људски живот је као мален поток што немо бежи, незнано куда. Да ли вечном гробу? — Тајна ноћи ћути. „Све је изумрло”. Али где, најједном,

Сад месец изађе!
Смртно бледа лица горе небу лети:
Погинули витез ено се посвети!

Месец је дух погинулог сунца! Ето бајке! То је васељенска бајка, записана

вечним, ватреним словима у „стерним“ световима. Тамо се находи, и ко год види, може је прочитати сам. Није то само машта, него истина, обучена у рухо бајке.

Још бих напоследку споменуо песму „Ја сам стена . . .“ Макар да је сирова, недотерана — као стена —, ипак је та песма значајна грмљавином својих речи, а могло би се казати чак, ма да само до-некле, да је то песма Ђурина Ја. Почиње овако:

Ја сам стена
О коју се злоба мори,
Светска чуда и покори.
Многи тежак облак, јака,
Крш грома, огањ, клетва
И сто чуда неба земље
Разбило се о менека.

Јесте, Ђура је у себи назирао вечни дух. У нарочитим часовима његова живота, када је у себи осећао јасније него обично, бесну, вечиту навалу свију сила зла, стојала је пред његовим унутрашњим оком, као нека стена усред буре и олуже: његов вечни Ја.

У болу је изникнула ова песма. Њој се неће да запева музикално, него да узвикне и завапи промукнутим гласом. Ђура је осетио добро, да јој ни сликови не приличе, те ју даје скоро без и једног слика. Његову душу раздире бол и гнев што се из бола рађа, па зар би се могла та унутрашња дисхармонија испевати хармоничним звуцима?!

О стену Ђурина Ја ломе се побеснели валови из дубине а муње ју стрељају са висине. Тако она сама о себи даље говори:

Усамљена,
На средини морске пене,
Цепам муње и громове;
А таласе рикајуће
Са храстевим камом груди
У вап-аде ситне мрваи.
У ноћима смрти страшне
На раме ми тице слећу
И злослутним грављу гласом
Накост, злобу и несрећу,

А затим се бол израђа у горчину и Ђура наставља:

Што злокобних
Дваест осам стојим лета,
Преизрући, смејући се
Плакостима безбожника

Навршио је дакле 4 пута 7 лета; то нузгред примећујем, јер означава врхунац доба осећајне душе. Затим се иста реченица наставља. Стена, која се не ограничава више само на Ја, говори даље:

Хладна, нема,
За радости и за злости,
Непомична, неосетна,
У којојни отров-срце,
Уморена љута змија,
На узглавку — вечном мраку, —
На камену од увреда,
Размирскана ћути, спава.

Ту нам Ђура говори о себи као победнику зла. У њему је „уморена љута змија“. Она „размирскана ћути, спава“. Пазимо на ове речи! Ипак је Ђура рекао „спава“ а не „мртва је“; јер још ће змија безброј пута оживети, још ће у Ђури Св. Борђе безброј пута убити аждају.

Свака реч ту много вреди, ма да можда не изгледа на први мах. Ова змија спава „на узглавку — вечном мраку, — на камену од увреда“. Збиља, „глава“ Ђурине, као свачије „змије зла“ почива на вечном мраку и нигде другде, а „тело“ лежи заиста на камену „од увреда“, напаћене, осетљиве, увредљиве Ђурине душе.

Затим Ђура опет грми: „Ја сам стена!“ али бол га одмах стеже и он још само виче: „ал’ крвава!...“

Ја сам стена — ал’ крвава!
Испарана гневом, једом,
Заљуљана муком, бедом!

Чини му се тако јасно, као да телесним очима гледа, како већ и сама смрт наваљује:

Смрт ми грозна, немилосна
Са песницом коштувавом,
Злокобницом ока свога,
Умирућа часом прети.
Чекај, селе!
Још не желим ја умрети!

galo mu je do života — tako oseћа
ome gnevnu — radi jedne жеље: да
иви уништење неправде и лажи, по-
„Божје правде и истине“. И запо-
ички тера смрт од себе. Додуше у
м пијанству, којим ни разум не вла-
отупно, али ипак, у име вечнога у
, кличе као победник смрти:

Иди! Иди!
Не дирај ме мразном руком:
Да преживим вечног тужну
На врлетном моме вису,
Где ме чуда и отрови
Злобног свега зависиле,
Ал' отклен ћу САМ по-воље,
Стајат', пасти, или вечно
Зла и подлост презирати
Једним оком гореког лава. —
Ја сам стена, ал' крвава!

ометејска је ово песма. Ђурин про-
јски дух видео је себе прикована

уза стену, као Прометеја на Кавказу. Це-
ла песма је заиста као неки урнебесни
крик окованог Титана ком орао изједа
јетру. — Али, док Прометеј беше само
споља прикован за стену, Ђура себе из-
једначује са стеном. Није више као у
прадавно доба дух привезан, тако рећи,
споља за материју, него је дух сишао у
дубину материје, не би ли добио њену
чврстину, и не би ли одуховио једном
чак и саму стену. Већ у Ђури дух осећа
себе силна као стену, вечно, непобедива!

*

Може човек много шта сазнати када
се удуби у дела великих песника. Али,
ко се приближује светом храму уметно-
сти, нека се пре свега испуни поштова-
њем и љубављу. Ако не упали ове две
светиљке, доћи ће, наћи ће мрак, и по-
неће на повратку само израз сопственог
слепила.

Милош Радојчић

IVERI

JO PREDAVANJE NA KOLARCEVOM
/ERZITETU, 13. XI., PROFESORA DRA
ALE IZ ZAGREBA — „O SLOBODI VOLJE“

anje o slobodi volje je ono pitanje, koje bi
ka po njegovoj suštini moralo najviše za-
iti. Jer pitajući za slobodu čovjekove volje,
itamo za najunutarniju čovjekovu bit. Ako
ji čovjekova slobodna volja, tad postoji i
to ja, tad postoji duh koji stanuje u tijelu.
može se pitanje slobode volje riješiti, ako
ije toga ili barem na završetku nije riješilo
je čovjekovog duha. Jer jasno je da ne može
jati slobodna volja, ako je čovjekov duh i
va duša samo emanacija fizikalno-kemijskih
ca, to jest ako za njega vrijedi materijali-
nomizam u ma kojoj svojoj varijanti.

o je zanimljivo čuti jednog savremenog filo-
o tome pitanju. Bilo je to zanimljivo ne
zbog problema, nego i radi načina, kojim
oblem rješavan. Pred nama je stajao čovjek
nalista svojim pogledom na svijet, ali idea-
svojim odgojem i osjećajem.

iram izreke, da bih kraće mogao prikazati
iljivosti tog predavanja. Prof. Bazala veli:
rminizam pušta s vida ljudsko ja. Indeter-
am ne priznaje prisilne motive. I nije slo-
u neuzrokovanošću, niti nesloboda u uzroko-

vanosti. Ne može čovjek biti slobodan od svog
bića. Slobodan je onaj čovjek, koji može dati iz-
raz svome bivstvu. Slobodan je onaj, koji može
da živi po zakonu svoje prirode, na koga neće
moći da utiče svaki poriv i svaki podsticaj iz-
vana. Nije slobodan onaj koji je samovoljan, jer
se u samovolji ne izražava pravo čovjekovo biće
Niti je slobodan onaj, koji je prisiljen. Ali ima
jedna nužda, koja može biti slobodna, a to je
ona, koja je uvjetovana moralnom razložnošću.
Nije uvijek kad velim: „ja hoću“ — to „hoću“
moja volja. Jer u toj „ja hoću“ ne mora uvijek
ležati moje cijelo biće. Nije sloboda uvjet htije-
nja, već je htijenje uvjet slobode. Onaj koji ci-
jelim svojim bićem hoće, taj je slobodan. Tu svi-
jest dolazi u igru.”

Tu se govori o ljudskome ja, koga determi-
zam ne priznaje! A čovjek — tako jasno izlazi
iz kasnijih riječi — ima svoje biće. Ali govornik
nije razjasnio, šta je to čovjekovo biće. Je li to
ljudska duša ili duh, koji stanuje u tijelu, čineći
s tijelom dvojestvo, koje smrt razrješava, ali ne
uništuje? To ljudsko biće, veli dalje govornik,
determinirano je moralnim razlozima. Postoji da-
kle jedna samostalna moralna svijest. Postoji svi-
jest iz koje se radja volja. I što jača je svijest
to slobodnija je volja. Ali tko je to, tko u nama
gradi našu svijest stvarajući tako mogućnost da

Нису нетачни били стихови песника о општој пролазности: све нестаје и све је нестало у понору ништавила.

Да, све пролази, све што наше очи виде. Али нешто ипак остаје: кад би све било пролазно онда се не би могла констатовати та пролазност. Потребно је нешто непролазно, или нешто што тече у супротном правцу, да би се могло уочити то пролажење. — Шта остаје? — Остаје оно што није видљиво, остају оне снаге и праузори који свакога пролећа стварају ново цвеће, нову музику пролазнога.

Да, видљиво пролази, невидљиво остаје. Леонардове слике, саздане од физичке супстанце, једном ће нестати, — али оно ја које је пропламтило кроз те слике, остаје, и делаће даље и увек у све обимнијим и све духовнијим импулсима. — Све је физичко само „маја“, само илузија, само израз духовних пламенова, и вреди само када је и у колико је израз тих пламенова, када они живе у њему. То су слова духа, речи духа.

Када човек ради на ономе што неће проћи као што пролази ветар и облаци? Када зида оно што се неће порушити, када гради оно што неће разградити ни олује, ни вулкани, ни катастрофе, ни ратови? — Онда када ради на најневидљивијем, када ради на себи, на своме ја. Најчвршће је и најсталније оно што је изграђено у људским душама. То пролази кроз смрт и кроз време. Све ће остало уништити снаге смрти, снаге разарања. Изграђивати, стварати унутрашњег себе значи стварати ствараоца. —

Снаге рушења разориће све видљиво, али неће разорити и будуће ствараоце. Јер они живе на једној равни до које не досижу снаге пролазнога.

Тежак је и спор рад на себи, рад на људским душама. Резултати се не уочавају лако. Ономе који спољда гледа чиниће се да се ништа и не ради, а онај који изнутра види зна колико још много треба да се уради. — Па, ипак, то је прави човеков рад. Тиме ће и све еманације човекове, сво његово изражавање у физичком, постајати реч духа, говор духовних пламенова, обитавалиште достојно човека и благотворно за човека.

Не треба сувише жалити над пропашћу онога што мора да пропадне, раније или касније. Ако је из духа рођено, оно ће рећи духу, духу који је у људима, потребну реч, помоћи им, учинити своје и отићи. Ако је заста из духа рођено, дух који га је родио није тиме ослабио већ ојачао. — А поготово је илузорно жалити над пропадањем гротескних еманација неослобођенога, у себи неизграђенога духа.

Главни рад човеков није у спољашњем, већ у унутрашњем. Спољашње је само средство, помоћно или одмоћно. Неослобођен дух ствара у спољашњем само препреке, себи и другима. Само у еманацијама унутарње слободнога, изграђенога човека живе стваралачки и ослободилачки духовни пламени.

Све видљиво пролазно је: изграђивати невидљиво значи зидати оно што неће пропасти.

Никола Крстић

Nekoliko reči o antroposofiji

 antroposofija otvara duhu čovekovu put u duhovni svemir.

Takav put je u čovečanstvu oduvek postojao ali se u javnom životu izgubio u toku vekova a kao izraz toga gubitka čovečanstvo je sve dublje silazilo u materijalizam. U tom silaženju dostiže se krajnja tačka. Ako čovečanstvo ne bi našlo ponovo put za oduhovljenje svoje kulture, okovale bi ga tamne sile i budućnost bi završila izgubljenom.

Antroposofiju ne treba smatrati samo kao jedan od mnogih pokreta ili kao neki zasebni filozofski pravac. Pojam antropo-

sofije treba smatrati opštim pojmom kao što je opšti pojam filozofije. Istina je da u svojem dosadašnjem razvoju savremeni antroposofski pokret pretstavlja plod ličnog truda pojedinih ljudi — a velikim delom jednog jedinog čoveka — i da prema tome u obliku izlaganja mora biti nečega prolaznog, nečega što zavisi od dotičnih ljudi. Nešto prolazno ulazi već samim tim u antroposofiju što se kod tumačenja mora pribegavati ljudskom govoru. Ali pravim bićem antroposofije treba smatrati ono što je nezavisno od svega nemističnog i od kakvih bilo prolaznih okolnosti.

To biće antroposofije je iznad običnih

reči, iznad pretstava i pojmova običnog mišljenja i običnog duševnog života. Ali se čoveka mora prvo dovesti pomoću onih načina izražavanja koji su mu poznati, do tog da se osvedoči: gde je biće onog što neki nazivaju antroposofijom.

Put antroposofije polazi od objašnjavanja, tumačenja, od izraza kojim ljudi raspolažu u društvenom životu — drugačije u naše vreme ne bi moglo biti — ali zatim se put uzdiže postepeno iznad svega pojedinačnog, nezavisno i slobodno, u objektivnost duhovnog svemira.

Ko u antroposofiji ne teži za samostalnošću i za najsavršenijom slobodom duha,

daleko je od antroposofije. A ko misli da mu lična sloboda ne dopušta udubljavati se u antroposofiju, sakriva obično tim svojim stavom — sebi i drugima: — nepoverenje u sebe ili svoj neslobodni duh.

Ako se ne borimo oko pukih reči, oko samog naziva antroposofije, sumnja može doći tek u pitanju: da li antroposofija ispunjava ono što obećava? Rešenje toj sumnji može doći jedino kad podjemo sami da se uverimo: putem što ga antroposofija označuje. Ko ima vrline za slobodan život u duhovnom svemiru, ne plaši se da će se izgubiti!

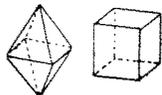
M. Radojičić

Majka sviju umjetnosti

Aleksandra Račeti

 od nas je bila gotovo kompromitirana. Morala se pojaviti u siromašnom ruhu. A svaka umjetnost traži sjaj, raskoš, pobjedu, trijumf. Osim toga njen jezik bio je uglavnom stran našoj publici, a nije se našao autoritet, koji bi mogao ponukati publiku da ga nauči.

Svaka je umjetnost izražavanje kroz koprenu, čovjek prema njoj stoji kao prema vjerenici, pred kojom trepti duša u očekivanju. I baš zbog tog nam je umjetnost na nebu, a opet i na zemlji, — ali uvijek najljepša onda, kad prvi puta silazi s neba, kad prvi puta u njoj osvajamo raj. Zemaljski elementat je takodjer važan, jer joj inače ne bi vjerovali da postoji.

Sl. 1

Sl. 2.

Najbolje se oba elementa mogu posmatrati na posve jednostavnim crtežima, jer se tako pojavljuju odmah pred našim očima. Sl. 1. predstavlja oktaedar, kocku i kružnicu, druga lipu i lipin list, te hrast i hrastov list.

Prva slika djeluje na nas ukočeno, odaje našem osjećaju mrtvi svijet. Druga djeluje

kao da u njoj nešto teče, kao da taj oblik živi, kao da nas oslobadja svojom vlastitom slobodom. Iz prve slike govori nam više logika i matematika, iz druge umjetnost. — Ali i u drugoj slici ima zakonitost u slobodi i baš taj sklad između slobode i zakonitosti djeluje tako da to što vidimo i cijenimo, da se tome radujemo. Mi vjerujemo u potpunost i cjelinu tog svijeta, u opravdanje njegove egzistencije. A iz toga slijedi misao, da taj svijet doista postoji i da je nama blizak. Moći ćemo ga razumjeti, ako mu se približimo, ako mu se predamo sami ili ako ga osvojimo. Kad bi naslikali kakovu bilo crčkariju, ne bi to mogli osjetiti kao srodno našoj duši, kad bi naslikali nešto bez simetrije bar u jednom smjeru, već i to bi nas manje zadovoljilo. Naša duša traži zakonitost u slobodi, koju mi inače nazivamo stilom.

Kad u nečem postoji stil, tad znamo da iza skupine nekih zbiljanja ili oblika postoji jedna zajednička misao, koja sve to spaja u cjelinu. Preko tog osjećanja za stil mogli bi ljudi i danas doći gotovo do saznanja da se iza pojedinih drveća kriju neka bića, kako to pričaju i mitologije tolikih naroda. Kod životinjskih vrsta to nam je još lakše shvatljivo, jer su sve životinje iste vrste jednake kao jabuke s istog stabla. Kod ljudi je izražavanje još savršenije, tamo se pokazuje samo lice tog bića.

Kad bi groždje raslo na smokvi, to ne bi bilo u stilu, jer se srodnost očituje i u prvim oprekama, kao što su vitkosti loze i punoća groždja. Najizravnije se može vidjeti djelovanje stila u tom, kako se isti zakon

Ко ме ћеш се приволети царству?

Олето соко, тица спва
Од светиве, од Јерусалима,
И он носи тилу ластавицу.
То не био соко, тица сива,
Веће био светитељ Илија;

Он не носи тиле ластавице,
Веће књигу од Богородице.
Однесе је цару на Косово,
Синушта књигу цару на колено.
Сама књига цару беседила:
„Царе Лазо, честито колено!
„Ко ме ћеш се приволети царству?
„Или волиш царству небескоме,
„Или волиш царству земаљскоме?
„Ако волиш царству земаљскоме,
„Седлај коње, притежи колане,
„Витезови, сабље пришакује
„Па у Турке јуриш учините,
„Сва ће турска изгинуту војска;
„Ако л' волиш царству небескоме
„А ти сакрој на Косову цркву,
„Не води јој темељ од мермера,
„Већ од чисте овице и оскерета,
„Па причести и нареди војску;
„Сва ће твоја изгинуту војска,
„Ти ћеш, кнеже, шњоме погинути“.
А кад царе саслушао речи,
Мисли царе мисли свакојаке:
„Мили Боже, шта ћу и како ћу?
„Ко ме ћу се приволети царству?
„Да или ћу царству небескоме?
„Да или ћу царству земаљскоме?
„Ако ћу се приволети царству,
„Приволети царству земаљскоме,
„Земаљско је за малено царство
„А небеско увек и довека“.
Цар воледе царству небескоме
А него ли царству земаљскоме

Тако је протумачио гуслар погибију на Косову. Као да је она дошла по слободној одлуци вође и претставника народа, кнеза Лазара, који по духовном значају није само кнез него цар. Рађе је Цар Лазар пристао на смрт, погубао војске и вековно, крваво ропство под Турцима, него да изневери „небеско царство“, духовни свет, вечну Истину.

Ово је најважније место у свеколиком народном предању о Косову, стожер и полуга видовданске свете тајне.

Није то нека случајна замисао непознатог песника, каква није морала бити. Она је баш неминовно изникнула из самог народа, из дубине његове душе — једина замисао која одговара дубо-

кој истини о сржи и улози народа јужних Словена у вечности. Кроз незнаног песника проговорио је у тим стиховима дух народа српског, а шире виђено: дух васцелог народа јужних Словена.

На одлуци Цар-Лазара упознаје се народ, који свој смисао не тражи на „земљи“ него на „небу“, који поглед душе своје не окива за материјално, него га ваздан слободно диже у висине духа. Данас би се још и могло посумњати у то; али у тражењу суштине и смисла јужних Словена не смеју нас засенити пролазне спољашње околности. Валови материјализма плаве и њине долине. Али су висови слободни, и са њих води пут у будућност.

У Лазаревој одлуци битна је њена слобода. Законитост духа и материје одређује неумитно море чињеница. Слобода се увлачи само преко слободних духова. Лазару је отворен избор између два решења. Хоће ли се приволети „царству земаљскоме“ и самим тим упати заједно с народом у духовно ропство? Или ће се приволети „царству небескоме“ а то значи царству Слободе? Слобода је победити себичност, жртвовати свесно себе или своје некој вишој сврси. Слобода је одустати од земаљских појмова слободе, да би се освојила унутарња, духовна слобода — срце праве, вечне слободе. И Лазар Цар, у име свести и савести целога народа, одлучио се на голготски пут духовне слободе. На путу је смрт — ал иза смрти васкрс.

Пут смрти и васкрса пут је сина човечјег и Божјег, који на уста Исусова рече: „Ја сам пут, истина и живот“. Ето, то је пут што га је изабрао Цар Лазар. А то значи силно много — и свето. Значи да је народ схватио свој живот као да је Христов живот! Протумачио је своју смрт на Видовдан као да је ново рођење живота у Христу. — Нема живота без умирања, ни великог васкрса без грозота смрти. Такав је закон божанскога самостваралаштва. Народ је преко гласа гуслара свог схватио да му је намењен свемирско-земаљски Христов пут и да су безбројни понорни смрти, које срета на голготској својој стази, врата ка све вишим васкрсима.

Тако је у народу робља процветала песма слободе. Из бола се извила тајан-

ствена драма, чудно сједињена с чини-ма и знамењем голготске тајне. Зар није Цар Лазар с витезовима као Исус с ученицима, издајник Вук Бранковић као Јуда Искариотски а Милош на ког паде сумња као Петар који се заиста одрече трипут и такођер потрже мач? Зар се вечера пред Видовдан не прелива у Тајну вечеру, тако да се у народном осећању чак и замењује једно другом? Напоследку, каква је то црква од свиле и скерлета? Могло би се исто тако рећи: од хлеба и вина, знамења за Христово „тело“ и „крв“. У тој цркви, небесној „Самодрежи“, која не почива на земљи него се слободно, сама собом држи (као онај што и по мору хода и говори: „Ја сам, не бојте се!“) у тој се цркви склапа нов Завет, пре но што се запечати крвавом жртвом. Причешћује се цела војска за будућност...

Док човек не проникне у дух Косова, док вела још сакривају тајну, могу се појавити којекакве сумње. Могло би се рећи: „Нема у Косову особите тајне. Изгубивши битку на земаљском пољу, народ се почео тежити мишљу да је пораз само привидан јер да беше добровољан, као жртва у тежњи за духовним вредностима“. — И ту има нечег тачног, али то не смањује духовни значај Косова. Каже само како су историјске околности допринеле да се у народу јужних Словена утврди свест о њиховом „небеском царству“, спрам којег свеукупна „царства земаљска“ нису ништа. Нико не мисли порицати да су не само народи творци своје повести, него и обратно, да догађаји васпитавају народе. А онакво тешење знак је таквог васпитавања. — Припрема се ето тако у свету свесно сазнање о божанској природи човека. И догађаји шкољују људе и омогућују да се духовне снаге јаве, свака у свој час, на своме месту, у своме народу.

Али, већ се иза ових речи крију за данашње мишљење нови неспоразуми. Окренувши леђа духовним истинама, људи су се навикли сматрати историју слепом силом у оквиру материјалног света. Не виде како се свуда, и не само у животе појединих људи него и у опште догађаје, упредају невидљиве нити са висина духа. У животу човечанства, народа, држава и других заједница има више смисла него што се обично може и наслутити. Много шта изгледа случајно или безначајно а овамо, израз је високних духовних сила. То не значи да духовна бића надахњују појаве без об-

зира на друге околности. Све се слаже у свом утицају. На збивања упливљују и земљине особине дотичнога краја, и расне особине народа, и привреда и све друго. Али је на пр. исто тако истинито да у четиринестогодишњем ропству српског народа под Турцима број 4 носи законитост особитог смисла. Доста је споменути из Светог писма 40 година хебрејског народа у пустињи пре „земље обећане“, 40 дана Исуса у пустињи пред велико искушење, 4 дана Лазара у гробу пре но што га Христос ускрсну...

Исто тако дубок стоји смисао иза чињенице да се јужни Словени ослободилише спољашњег ропства и зависности, да ступају у сусрет слободном остваривању своје улоге на свету, баш пред значајну, тешку, судбоносну садашњост. Баш у часу огромних преображења, кад се на позорницу историје мора појавити чистији човечји лик, устаје народ коме би намењен Христов пут. Он је као „песник међу народима“ давно већ испевао бесмртну песму своје будућности, песму жртве и васкрса.

Али ове речи не треба схватити једнострано. Божанскога има у свему на свету. Откривајући духовну висину једног дела човечанства, не сме се заборавити божанственост других народа, нити, разуме се, оно што је изнад народности. Човек слободна духа не сме допустити да га зароби себична љубав па ма она била и спрам народа у ком се родио. Штавише, национална себичност обавија као димом чисту светлост коју шири узвишени смисао видовданске тајне.

Слепи је гуслар видео у Цару Лазару закон живота народа јужних Словена. По својој огњевитој нарави, по важној земљи коју настањује, по снагама које у њега надахњују духовна царства, овом је народу суђено и даровано да стоји неустрашив на прагу Велике одлуке, на раскрсници „неба“ и „земље“; да својом одлуком докаже свету у свим искушењима, вођан кроз смрти и васкрсе: своју Реч. И он ју је доказивао у разне махове и опет ће доказивати, све јаче, све истинитије. Јер то је израз народа на раскрсници, народа на Прагу.

А сад, кад је на дохвату истина о смислу његова живота и његове мисије, осврнимо се још једном на непосредну околину у времену и простору. Као што је давно некад видовити народни песник угледао Цар-Лазара на прагу духовног света у часу судбоносне одлуке, тако се,

течућно земаљским ушима, исто оно питање које беше упућено Лазару, враћа вакоме од нас; и враћаће се сваким давом све неодољивије, све неодложније. Го питање захтева слободну одлуку. Будућност је опевана али од наше слободе зависи коликом ће снагом и чистотом ранути на земљи.

Свакоме, знао он свесно или не, грми у духу:

„Коме ћеш се приволети царству?
„Или волиш царству небескоме,
„Или волиш царству земаљскоме“!*

Милош Радојчић

Ријечи једнога од онијех Који вјерују

од Ф. Ламнеја*)

НАРОДУ

ва је књига написана поглавито за вас; вама је пружам. У толикијем јадима који су ваш дио, у толикијем боловима под којима се повијате не одахнувши скоро никада, нека би вас ова књига окријепила и утјешила мало.

Хтио бих, о ви који носите бреме овога времена, да ова књига буде за вас једну заморену душу оно што је у јодне, на ивици њиве, сјенка дрвета ма и кржљавога за онога који је цијело трије подне радио под жаркијем зрацима сунца.

Ви живите у временима злијем, али ће ова времена проћи.

Послије зимскијех непогода Провиђење доводи вријеме мање оштро, и птичица у својијем пјесмама благосиља добротину руку која јој је повратила и оплоту, и обилје, и њену другу и њено их гњијездо.

Надајте се и волите се. Нада ублажава све, а љубав све чини лакшим.

Има у овај час људи који много страдају, јер су вас много вољели. Ја, брат њихов, написао сам повјест о свему што у они за вас учинили и о свему што је ога ради учињено противу њих; а када се насиље само од себе истроши, ја ћу то што написах објавити, и ви ћете онда са мање горкијем сузама читати и заволећете и ви њих који су вас толико вољели.

А ако бих вам сада говорио о њихо-

вој љубави и о њиховим патњама, био бих бачен заједно с њима у тамницу.

Ја бих са великом радошћу сишао у тамницу, када би тиме ваша беда могла да буде умањена; али тиме вама неће бити ништа олакшано, и зато треба чекати и молити се Богу да скрати вријеме искушења.

Данас људи суде и ударају: ускоро ће Он судити. Благо ономе који буде виђео Његову правицу!

Ја сам стар: слушајте ријечи старца. Земља је тужна и исушена, али ће озелењети. Дах злого неће вјечито лизати преко ње као вјетар који пали.

Провиђење хоће да се ово што се збива збуде нашега наука ради, да бисте се ви научили да будете добри и правични када ваше вријеме дође.

Када они који злоупотребљавају власт прођу испред вас као благо потоцима послије јаког пљуска, онда ћете разумјети да је трајно једино оно што је добро и плашићете се да не окаљате ваздух очишћен небеским вјетром.

Припремите душе своје за ово вријеме, јер оно није далеко, оно се приближава.

Христ, вас ради разапет, обећао је да вас ослободи.

Вјерујте у његово обећање и да би ускорили испуњење обећанога, поправљајте што треба да буде поправљано, вјежбајте се у свима врлинама, и волите једни друге као што је и вас до смрти волио Спаситељ рода људскога.

1

У име Оца и Сина и Светога Духа.
Амин.

Слава Богу на висини, а на земљи мир међу људима добре воље.

Ко има уши да чује нека чује; ко има

*) Довносимо овај почетак потпоменог дела *Paroles d'un croyant* дубоког мислиоца и сјајног лица француског Félicité de Lamennais (1782—1854). Кроз поетично рухо, које потиже на гледи свете списе, просијавља пророчанска мудрост.

Философија Уроша Миланковића

I. Увод.

У дубокој тами заборава почивају дела и личности Уроша Миланковића, ма да је на пољу философије он једна од најзанимљивијих појава међу писцима јужнословенске народности. У живој духовности његових схватања назире се чак извесна видовитост.

Живео је у првој половини прошлог столећа и објавио неколико књига на нашем и на немачком језику. У жељи да своја сазнања саопшти што ширем кругу читалаца целог света издао је своје главно дело на немачком. То је *Организам света и систем свеукупног живота* (*Weltorganismus und System des gesamten Lebens*, Беч 1843) где износи своје живо схватање природе, свемира и човека бића. Али Урош није заборавио ни на свој народ. Старим правописом али скоро чистим народним језиком дао је штампати у Београду године 1847 две књижице просветне садржине: *Просвета човека и образовање јестества и Наше време*. Основна замисао прве књижице је та да у просвети човек наставља „образовање јестества“, развој природе и уопште онога што јесте, и да зато треба народ просвећивати. У првом делу друге књижице бодрн веру у вредност и велику будућност „Југославјана“ а у другом делу износи своје неке погледе на народну економију.

Ово су дела до којих сам могао доћи. Сем њих постоји још и друго издање главног дела, прерађено и проширено. Како чух, Урош је имао мноштво рукописа који су нестали по његовој смрти а једну књигу, *Царство Божје које ће доћи* (*Das zu kommende Reich Gottes*) спалила је бечка цензура за Урошева живота.

Урош се родио године 1800 у Даљу у Славонији. Изучивши права постаде судски официр у аустријској војсци. Да му није лако било сложити унутарњи живот мислиоца са спољашњим приликама може се погодити и по томе што је после неприлике коју је имао с једним својим претпостављеним, затражио пензију. И би пензионисан године 1835, кад је навршио равно пет седмолећа. Отада је живео самостално, неко време у Трсту а највише у Бечу, до краја живота. Прво и главно дело „Организам света“ штампано је сазревши до шестог

седмолећа а преминуо је већ године 1849, на крају свога седмг седмолећа.

Занимљиво је навести и део једног писма што је написао Урошев брат Димитрије једном од својих унука:

„Урош је писао прво дело „Weltorganismus“ а затим опширније „Organismus des Weltalls oder Polarsystem der Natur“. Критика на ово дело била је у неким немачким новинама у његову корист. И ја сам покојном Сими Милутиновићу — Чубри Чојковићу послао у Москву неколико комада тога дела, и у Северној пчели похвално се изразило о њему и назвали то дело „Славенском филозофијом“. Године 1848 ја сам у Београду дао печатити његово дело „Наше време“, а затим друго дело „Просвета човека“. Од ових дела ја немам ниједан егземплар.

Урош је долазио у Даљ и ту живио годину дана у кући твог деди Анте и ту је израдио дело „Polarsystem der Natur“ у више части и са тамошњим учитељем превео на српски језик па га собом однео у Беч. Шта је са тим његовим делом не знам. Урош је писао на немачком језику и једно дело „Das zu kommende Reich Gottes“. Ово је дело намењено било за реформу „der deutschen katholischen Kirche“, кад је неки Рунге радио у Германији на реформи те религије.*)

Мени је Урош послао био 1846 год. једно дело „Застава слободе и правде“ а друго „Огледало истине“. Но ни једно није могло да прође цензуру и ја сам му их вратио у Беч.

Кад је Урош у Бечу умро ја сам добио извештај од бечке полиције о његовој оставштини и од тих његових дела ми гласа ни трага.

Ово је што ти ја могу дати о Урошу, мом брату. Он је био човек много начитан, научен и у првом смислу филозоф. Много је мислио, писао а мало је говорио“.

Таква је прича о спољашњим приликама, успешна и неуспешна мислиоца ког покрива заборав. Покушајмо сада, тросе скоро једног века, да уђемо у дворану његових заспалих мисли. Наћићемо на мислима можда застарело па и неприкладно рухо, али је у њима самни живот непролазан — ма да увидети ово могу само они који ће те мисли знати пажљиво у себи пробудити.

Нећу говорити о недостацима. Свакако их има. Настојмо да схватимо оно што је велико и добро. Лакше је свуда налазити замерке него и кроз маглу несавршености откривати чисте зраке истине. Немојмо се губити ни у истраживању везе појединих Миланковићевих идеја са идејама других филозофа. Такве везе претстављају опште речено само разне поводе који су помагали духу мислиоцу да развије свој сопствени свет. Дубљи узроци, зашто се у неког мислио-

*) Ваљда Ruge (Arnold), хегелијанац који се борио за верску и политичку слободу.

ца јављају извесне идеје, налазе се у духу његову а не изван њега. Тако је у сваког правог мислиоца. Главно ће нам дакле бити да се удубимо у оно што Миланковић каже, па макар то било у вези са ко зна којим философима. Везе ћемо само дирнути.

Уосталом, може се одмах рећи да је философија Уроша Миланковића најближа идеализму његовог доба, где на челу стоје Фихте, Шеллинг и Хегел. Ту је „философија природе“ (Naturphilosophie) и т. зв. религиозни идеализам који је у доба романтизма цвао особито по немачким земљама. Они који траже да све ствари углаве у познате оквире можда ће рећи да је Урошева философија само сателитски покушај „философије природе“. Истина, већ би и сама чињеница што се Урош упутио баш у том правцу била занимљива и значајна, и по њега и по његову словенску душу. Али Урош је из сопствених дубина изнео врховне мисли и разаткао вез свога назирања. То се јасно осећа при читању његових дела, где шуми још од борбе за мисао и за израз. (Тешкоће је имао и са самим немачким језиком).

Пре него што зађемо у поједине мисли Уроша Миланковића и пустимо да нам оне говоре саме, назначио бих неке дубље везе, које могу бити понекоме као неки путоказ.

У дубини Урошеве душе тињала је некаква видовитост. Размишљајући он је осећао, некад јаче а некад тамније, неку благу тајанствену светлост како испуњава све око њега па и њега самог. У

таквим часовима духовна суштина света беше њему очигледна чињеница у коју се уопште не може сумњати. Из те тајанствене светлости као да се испредуху његова сазнања, као сама од себе. — То је у вези с такозваном месечевом сфером у духовном свету. С њом је Урошева душа имала нарочите сродности. Уосталом и доба је допринело, и преко књижевности и непосредно, да се ова веза одржи у мислима. Јер у наше дане то се збива теже. Та светлост је данас прогнана дубље него икад из људске свести и налази се обично само у потпуно несвесним дубинама душе.

И могло би се рећи, да Урошеву философију теже да занесу валови духовног месеца. Али оно главно, то је што се Урош бори да га ти валови не занесу, да остане чврст на земљи. Он се бори вишим духовним снагама за чврстоћу и сигурност каква се налази у наукама о физичком свету. Осећа да такву сигурност може стећи само ако боље упозна физичку стварност. И тада се даје на посао. Травни видовитости омогућују му да не потоне у материјализам, него да из себе испреде читаву некакву физику, не квантитативну — ма да у складу са њом — него као некада стари: „квалитативну“, која се заправо сазнаје етарским организмом као што се квантитативна физика испитује спољашњим инструментима. Колико је у свему успео видеће се из даљег излагања.

(Наставиће се).

Милош Радојчић

Ускршња заповест

убављу Мојом душе ћете људске кротити
ви, што се Моји назвасте ученици.
Нећете моћи свуга лед греха стопити
нити истребити кукољ у пићеници.

Ви ћете само семе посејати,
крвљу и сузама земљу ћете росити.
Нећете свако срце моћи за Љубав грејати.
Поруге света и болове ћете спосити.

Жарку Веру, Љубав и Правду по свету ћете носити,
кроз мрак живота о светлости сневати,
за беднике утеху топлу просити,
с радоснима химне Богу певати.
Мач злобе крвав ваше ће главе косити
да би труд ваш могао боље успевати.

Ali je u razdoblju svijesti došlo vrijeme la se pismo pročita i da se slika očara u svijesti.

Freud je priči o Edipu koji je ubio oca, vjenčao majku i napokon slijep lutao svojim kraljevstvom, pročitao potvrdu tvrdnje, da je svaki čovjek u svojoj nižoj prirodi skvrnitelj svojeg roda. A ta priča je slika sile radjanja kad se ona sama ruši u sebe. U toj je priči u grandiozним slikama ocrtan zakon propasti ljudskog života. Tu je prikazan put, kojim se život uši. Jer ima zakon pada i ima zakon proadanja. Ljudska duša nosi te zakone u sebi, i u snovima ti su zakoni postali slika.

Freud je kompliciranim istraživanjem itio dokazati, da je svako dijete neki ždip.

S razvojem ljudskoga ja vezana je vjerska zapovjed: ženidbe s udaljenima. Bratovi rodbine nisu ništa drugo nego naglašena, ponovljena krvna veza. U brakovima rodbine jačaju krvne životinjske sile, jača sve ono što je „ne-ja“. Zato je trišćanstvo, kao religija snage jastva postavila strogi zakon vanrodbinskog braka. Tamo gdje olabave sile ljudskog ja, gdje

se čovjek prepušta nemoći (u psihoanalitičkom eksperimentu) tamo se nužno pojavljuju slike pada, onoga što stoji u opreci s ljudskim ja. Još bi se mnogo toga moglo reći o zakonu pada koji je davno utkan u sliku priče o kralju Edipu.

Da, čovjek koji se vraća svojim krvnim vezama, zaista je neki Edip. I svaki onaj koji se prepušta svojoj nižoj prirodi prelakoe će postati Edipom, ubiće duh — svojga oca, i vjenčati majku — sile zemlje, pa će onda oslijepiti i slijep lutati po svome kraljevstvu — kraljevstvu ljudskosti!

I u svakome čovjeku ima jedan ponor u kome može postati Edip. Da, Freud je dirnuo u velike istine našeg bića. Ali je tako vješto pomješao istinu s laži, da je sada teško razlučiti laž.

Freud se nije pojavio slučajno. Nikad se takve stvari odsudne po razvoj ne događaju slučajno.

Freudova teorija nije obična teorija. Ona je činjenica daleko važnija i daleko sežnija nego što su obične teorije. Jer je ona mnogima prepreka da dodju do pravog gledanja stvari o kojima se ovdje radi.

Dr. Kl. Dajčeva-Župić

Философија Уроша Миланковића

(Наставак)

II. ОСНОВНА СИЛА

агледајмо прво чега има у мислима о „Организму света“. — На почетку предговора Урош Миланковић објашњава како је дошао до тога да напише овај рад. Никад није помишљао да ће га написати. Настао је у трању за истином, „у нетраженој мисаој нити, тако рећи сам од себе“. „Пошто сам се наиме из љубитељства предао неким метафизичко-психолошким промарањима, нашао сам да се у тој грани наности, услед тесне везаности тела са душом, не може реално коракнути унапред а да се претходно не проучи телесни свет и његови закони“.

У телесном свету наилази прво на поам силе. Нема постојања у природи где нема неке силе. Где нема силе нема ничег. Целу природу види као ћилим изнез из најразличитијих деловања невидљивих сила или снага. Није га то научило спољашње искуство. Тек је у говије време физика принуђена да материју своди на нешто у суштини нема-

теријално. Иначе су Урошеви појмови далеко од материјалистичке физике. Савремена наука прерађује појаве света у апстрактне појмове, подобне да се њима бави само логично мишљење, а Урошево размишљање протиче у треперењу свих душевних снага. Зато и предвиђа погдекоју истину, која се тек доцније потврдила природном науком.

Занимљиво је сићи дубље у корен том издизању силе и свођењу свега на силу. Из тога корена израшћује на очиглед онога ко дотле допре погледом свог духа, цела философска зграда Урошева, као што биљка сама ниче из семена. Свет сила је заправо т. зв. етарски свет у ком је ткала Урошева душа.

Урош живо осећа јединство свега у свету и одмах се пита да ли је свет сила састављен из разнородних чинилаца, суштински различитих, или је суштина једна. Подупиран посматрањем природе одговара:

„Будући да се у посматрању телесне природе објављује у њеним појединим телесним облицима сила којом су ти по-

једини телесни облици повезани у целине, то одатле следује да постоји једна сила преко које поједина тела ступају у ту међусобну везу. А тим је очевидно, будући да природа може бити само једна природа, да је та сила она једина, истинска сила природе и да се по законима те силе целокупна природа развија из својег јединства, у своју разноликост.

„Може се та сила крстити како се год хоће, то је свеједно. А јер је већ у појму хармоније, јединства, садржан појам онога што се назива симпатијом, то сам ту силу назвао силом симпатије”.

Ова идеја царује у мислима Урошевним. Све се у свемиру своди на силу симпатије или другим речима: на љубав. У тој идеји побеђује онај дух који се може назвати духом љубави (а који је тако уско везан за Словенство).

Урош је доследан у тврђењу да је симпатија једина сила. Других сила нема. Супротна сила, сила антипатије не постоји, него је само релативан појам: нижи степен силе симпатије. „Будући да сам просто из љубитељства много шта размишљао и писао о међусобном симпатичном односу тела на основу јединства те силе, морадох напослетку увидети да у природи не може бити ничег апсолутно антипатичног, ничег апсолутно одбојног . . .”

Велика ширина духа зрачи из ове дубоке мисли. Она мири супротности, отклања основни дуализам и превлачи јединство преко свега.

Затим Урош Миланковић назива ту силу симпатије привлачном силом, будући да налази истоветност између силе свеопштег привлачења и силе симпатије.

Дирљиво је, тим пре што знамо догинућу судбину овога Урошева дела, како се затим (још увек у предговору) обраћа читаоцу: „Ако моји назови о привлачној сили привуку пажњу ма којег пријатеља природе а непријатеља безусловног ауторитета у науци — којему напори сопственог мозга нису ужас —, онда је овај производ једне добре воље већ постигао своју сврху. Ја га дакле препуштам његовој неумитној судби и како својој неумитној судби отсад не може избећи, то не могу ништа даље чинити него ово, можда незахвално детенце препоручити срдачном пријему . . .”

Затим сам одређује положај свог система према другим правцима у филозофији: „Оно (детенце) није ни чисти спиритуалиста ни чисти сензуалиста, о-

но се држи средине. Са једне стране не тражи природу у својој глави, већ се труди да природу у самој природи тражи, а не да измишља. Са друге стране не остаје код чулности, само код животињског чулног посматрања, већ се труди да иде напред, корак по корак, по нити чулног посматрања. Јер оно није нити чисти дух у свету духова па да све налази у духу, нити је немислено биће па да се задовољи са чулним посматрањем. Оно је биће које треба да гледа и да мисли, да упоређује и да суди, и на тој основи људске сазнајне способности оно је упослено да путује путем чулног посматрања и размишљања, — да се не би улењило у једностраном ма да угодном чулном гледању — и да снагу мишљења ову искључиву својину, ову својствену силу човечју (коју се неће нападати као омражену природну философију) не би жртвовало лењој удобности”.

Затим: „Оно не само да није натприродњак и мистичар него је напротив антимиистичар и труди се да се бори против сваког мистицизма који се угнезђује у посматрању појединог и види само необјашњива чуда . . .” И „бори се и тежи за таквим законима, чији се јасни трагови у природи не могу порећи и зато се у овој тежњи за законитошћу не може изгубити нигде у супернатурализму”.

Урош покушава неку врсту синтезе идеализма и реализма, одбацујући једностраности иреалног идеализма и скученог материјализма. „Сјединити непријатељске физичке и духовне елементе, дати Богу божје а људима допустити оно што је њихово, то би засад била сфера овог рада”.

Још се скромно извињава за погрешке које се у њега могу наћи. Та самим тим што човек мора размишљати да би сазнао истину, јасно је да се мишљење увек може усавршавати, да философско сазнање није ништа савршено него да се само приближује крајњим истинама. „Свест је додуше бесмртан зрак Божанства али Божанство једино зна све а да не мора прво размишљати; али човек мора размишљати ако хоће нешто да зна . . . Свест, тај мисаони нагон, гони човека да мисли у разматрању свог сопственог Ја, да би упознао самога себе, природу и своје потребе . . . Према томе човек у својим мислима није непогрешив баш зато што мора мислити, и према томе све што је човек мислио и пронашао усавршава је”.

Предговор завршава slobodnim romantičkim polemom. Priroda doziva човеку: „Само снагом твог разума можеш раставити несједињиво и сјединити сједињиво, можеш наћи истину, можеш се приближити у мој храм, у храм привлачне, сједињујуће силе, у тај свеопшти храм природе. Ја сам ту и утолико више

сам за тебе тајна уколико се мање за мене бринеш. Иди твојем духовном одређењу и бићу мање за тебе тајна”.
Заста! Тешко онима што спавају, те не чују тај дозив!

Милош Радојчић:

(Наставиће се).

Poezija Dragotina Kettea

(svršetak)

sjećate li kako je Dragotin Kette imao lijepu pjesničku misiju? On je doista kao onaj vitez koji kroz trnje osvaja cvijeće. Teško, ali lijepo, to kao da je sudbina stavila za moto tom brzom, smjelom i junačkom životu. Samo 23 godine (1876—1899) živio je na Zemlji. Anton Aškerc, koji ga je morao voliti jednako zbog slobodna duha i poetičnosti njegovog života i rada, zatisnuo mu je oči. On priča da mu je posljednja riječ bila: „Pojdemo”.

Usprkos neobične lirске nježnosti pjesnik sam rado ukazuje na svoju muževnost u životnom nastupanju. Te dvije note u njegovoj poeziji tvore harmoničan kontrast, koji je u stilu s onim njegovim prestanim izmjenjivanjem muških i ženskih rima u sonetima.

Kako je u pjesničkoj formi teškoću obratio u lakoću, tako je i u životu uvijek nevolju preobražavao u ljepotu i radost. Još kao dječak izgubio je majku, a u dvadesetoj godini mu je umro otac. Bio je tako siromašan da su ga iz šeste gimnazije izbacili, jer nije mogao platiti školarinu, a oprostiti mu je nisu htjeli, — kazna, što je uvrijedio jednom humorističnom pjesmicom, nekog klerikalnog biskupa. Čim je teškom mukom položio ispit zrelosti, uzeli su ga u vojsku, tamo mu se pogoršala bolest. Iza toga je živio još samo 27 dana, no u to doba je napisao najljepše i najdublje sonete, u tim mukama on nije zapao u očaj, nije opsovao Boga, nego ga je otkrivao i veličao prekrasnim stihovima.

Neobično je volio ljude i društvo, bio je pun humora i oduševljenja, duša mu je gorila i vrcala plamenje, oči duše svuda su prozirale do ljepote.

Za njegov pjesnički razvoj nije bez važnosti, što je već u ranom djetinjstvu s ocem učiteljem često zajedno pjevao. Spominje to u jednoj pjesmi pokojnom ocu.

Isto tako je njegovu ličnost pomoglo izgraditi to, što je čitao najbolja djela iz svjetske, naročito staro-klasičke, književnosti. — Kako je ozbiljnost života shvaćao taj divni gimnazijalac, koga bi morali jugoslovenski srednjoškolci podići do kulta, vidi se iz zapisa u njegovom ranom dnevniku: „Bodimo delavni, ker delo je življenje. Ne delajmo zase, ker srečni smo le z drugimi, a delajmo vztrajno, ker kratko je življenje, a vendar dosti dolgo, da u njem dosti dobrega storimo...” U tom su dnevniku zabilježeni i ovi stihovi s oznakom „Moja maksima”:

„Popolnitev bodi moj edini vzor,
luč, resnica moje delovanje!
Ljubica, ti bodi mi izvor
sreče — smrt po delu sladke sanje!”

Da je takav čovjek morao plamtiti za slobodu mišljenja, da su se kod njega upravo natjecali u razviku pjesnički osjećaj i misaona snaga; nije čudo. No on je bio dosta velik i dosljedan da poštuje i tuđu slobodu mišljenja, da cijeni tuđu misao. Nije bio kao jutro, koje ne će da postoji večer, jer je drukčija. Zbog toga nije podnosio tjesnogruđi dogmatizam i klerikizam, pa je to često izraženo u njegovim djelima.

Ali njegova duša bila je ipak bliže Bogu od duša dogmatičara i u današnjem smislu naučnih teologa. Ona je nazirala posvuda božji trag. Već oko preosetljivo za ljepotu sililo ga na pobožno divljenje velikim snagama u svijetu. — On je nazirao takove stvari koje se ne mogu napisati u knjige, jer se osuše na papiru, kao čar svježine cvijeta u herbaru. Zato nije slučajno da se uz pseuđonim Mihajlo Mihajlov potpisivao i Zor.

Kakav si je on izgradio nazor na svijet vidi se najbolje iz posljednjih mu soneta, u kojima jasno kazuje kako treba i kako ne treba gledati na stvari. Pogledajmo sa-

цијалнога". Шумарство, воћарство и повртарство добијају плодних потстрека у овим предавањима.

Од високог су значаја саопштења о задацима птица, и света инсеката у природи; она употпуњавају слику једне здраве пољопривреде као једне затворене пољопривредне индивидуалности.

Пољопривредници који су слушали овај курс одмах су почели примењивати ове нове методе на својим пољопривредним добрима. Осим у Немачкој, данас (1926) се примењују упутства Рудолфа Штајнера на појединим пољопривредним добрима у Швајцарској, Аустрији, Чехословачкој, Пољској, Финској и Холандији. Успеси постигнути у првим годинама оправдавају најдивније наде. Већ сада може да се установи битно побољшање квалитета, на тај начин произведених животних намирница, при неоппадајућем жетвеном приносу. Пољопривредни курс Рудолфа Штајнера је омогућио исхрану намирницама, којима не недостају најважнији животни састојци и тиме дао могућност спаса човечанства од изумирања услед недостатка тих састојака.

Људска индивидуалност је исходите и носилац сваког културног напретка. И пољопривреда ће у будућности морати опет више да рачуна са човеком који ће у њој бити делатан; ако она испуни своју праву дужност и хоће да настави и органски надогради на пољопривредне радне методе и начин истраживања који је поставио Рудолф Штајнер.

Пољопривреда има посла са организмима. Њој је потребна органика као наука. Основу за ову је положио Гете у својим природно-научним делима. Зато Рудолф Штајнер у својим различитим списима каже да је Гете Коперник и

Кеплер органскога света.¹⁾ Он је покушао да пронађе једно непосредно схватање о томе шта се налази у суштини неког организма, као типа, као ентелехије, као прабилке или праживотиње. А за то му није било довољно само схватање, него му је требало и разумевање. У схватању је Гете упознао способност апстрактног мишљења; разумевањем је долазио до интуитивних појмова и идеја.

Као уметник, педагог и лекар, тако мора и пољопривредник будућности развити способности интуиције, јер се „организам може схватити само у интуитивним појмовима.“ Пут развоја таквих способности показао је човечанству Рудолф Штајнер.²⁾ Само на путу властите метаморфозе може пољопривредник да упозна и доживи метаморфозу биљке и животиње. Лична метаморфоза претпоставља покретност мишљења и преображавање душе. А и пољопривреда захтева за свој развој духовну покретљивост и развој моралних снага.

Са таквом продуктивном стручном праксом има наш пољопривредник да премости супротности између Истока и Запада. Тако ће прастара источна мудрост у Средњој Европи бити подигнута у научну свест човека Запада. Западу ће се дати дух, Истоку наука; а обојима човека достојна личност. Само стваралачке способности те личности могу нешто допринети здравом развоју пољопривреде као и свима другим областима живота.

¹⁾ R. Steiner, Увод у Гетеове природно-научне списе у Kürscher Nationalliteratur, I. Band, LXXIII.

²⁾ Исто, LIX.

³⁾ Види: „Како се стичу сазнања виших светова, од Рудолфа Штајнера, издање Антропозофске Библиотеке, Београд.

Философија Уроша Миланковића

III Свеопшта поларност

(Наставак)

иланковић затим тражи начин како делују силе и налази га у закону поларности. Појам поларности сретамо често на пр. у Шелинга али је занимљиво како га Урош обрађује. Привлачна сила може деловати центрипетално и центрифугално, т. ј. према унутрашњости неког бића, и су-

протно, из унутрашњости према спољашњем свету. Услед прве врсте делатности сваки индивидуум тежи да одржи себе. То је активни пол у свеопштој поларности. Напротив, „привлачна сила према спољашњости претставља ону делатност те силе, по којој свако тело показује тежњу да сједини своје елементарне силе са прабилком целине“ (т. ј.

целог света). То је разорна сила која тежи да тело раствори, пасивни пол.

Можда није изlišно споменути да се ове идеје у суштини не противе данашњој природној науци. Истина је да физика не говори о свеопштој поларности у смислу Урошеву, али то је само зато што не жели изићи из оквира извесних појмова за које држи да су довољни у сврху чисто квантитативног описивања природних појава.

Занимљиво је да ни разарање није Урошу ништа друго до неко ново спајање, ново рађање. Смрт је дакле само знак нових облика живота. „Свако растварање је последица сједињавања... У привлачењу се испољава једина сила”. Једино љубав постоји. Смрти нема уопште. Она је само знак за преображење живота. Цели свемир постаје тиме једно нераздвајно биће љубави и живота. „Постоји само привлачење, сједињавање јер и одбијање је само промена поларности.” „Према томе цела васиона је као биће само по себи нераздвајиво, јер су сви елементи удружени везом поларности у једну нераздвајиву целину, у живу природу, у везу из чије се уланчаности не може искинути ниједан беочуг... Свако поједино тело је ограничено биће свеопштег бића природе, један пол свеопште поларности, један орган свеопштег организма природе, један део општег тела природе, један интегрални део целине. Дакле није одељиво од свеопштег бића природе.”

Затим се Урош пита какви су облици привлачне силе у појединим појавама. „Промишљено и храбро ступићемо на ту непрокрчену стазу без и најмањег осврта на ауторитет и на теорије које постоје у посматрању и испитивању делатне природе... Покушаћемо ући у тајанствени храм вечних закона природе, не дејством чаробног штапа него кључем схватљивог разлагања, на којима консеквенције, у појединачном и у целини, и да сакривена блага — ма их и не подигли одмах сасвим — а оно можда привучемо ближе на светлост.”

Поетичност ових речи је својствена добу романтизма, када се истичало јединство истине и лепоте. Ако пратимо вековно кретање људске мисли, видећемо таласање: час мишљење излази сасвим на површину свакодневне свести и ограничава се колико год може на логички разум, т. ј. на најобезбеђеније, најочврслије снаге људског мишљења;

час се спушта у дубине мање свесног духовног живота да би из њих издигла на светлост нове снаге мишљења и нова сазнања.

Све је у тим дубинама течно, ваздушасто и на први поглед магловито, сумњиво. Ту се није лако снаћи као на чврстим ослонцима што нам даје логички разум. Некима те дубине остају заувек магловите а неки, мора се рећи, виде само уображену јасноћу и привиђења сматрају истином. Али Урош није од ових. Видећемо још како у свему што каже има неке истине.

Стојећи на становишту јединства силе Урош устаје против научних теорија које су у његово доба биле још у животу а које се противе јединству. Његово је мишљење који пут сасвим савремено. Треба ићи „за корацима хармоничне, свуда уско повезане природе, која не раставља ни неорганско од органског, ни живот од смрти, нити једно створење од другог, него прелази од једног у друго, везује једно са другим...” Природа развија све „из својег јединства... и сједињује у јединству.” Не постоји опште „растворно сретство” (Auflösungsmittel) ни флогистон (ватрена твар, Feuerstoff), ни светлосна твар, ни топлотна твар. „Растворни флуид је само гомила небројених и нерастворних противређа” и т. д.

Не постоје такве твари. Постоје само силе и то једна једина сила, а твари су игра речи. На питања шта је топлота, светлост и т. д. одговарало се: твар топлоте, твар светлости, ... и „ни за длаку се није више рекло него: топлота је топлота, светлост је светлост, ...” Шта је у ствари ватра, топлота? — „Ватра и топлота је једно те исто: то је и живот тела и крај њиховог растварања. Та такзована ватра не може бити ништа друго до ли сама привлачна сила... Као што обично искуство учи, ватра и топлина је живот и — у ватри, у топлини јесте смрт. Сва тела се троше као видљива и невидљива ватра и то без икакве твари... него сама по себи и у себи самима.” Урош разликује случај када ватра раствара. Тако је „ватра што пламти очигледна појава растварања.” Све зависи од тога да ли је пол, према којем ток појаве тежи, у телу или изван њега. Ако је привлачна сила у телу, ватра је живот. То је везана ватра. Ако је изван тела, ватра је смрт. То је ослобођена ватра. „Ватра је дакле само чин промене

поларитета." Када се тело упали, то се поларитет обрне изнутра напоље. Силе тела не теже више заједно да одрже тело, него теже у спољашњи свет.

Многом школованом човеку би изгледало да ове речи садрже само застареле заблуде. Али ко дубље загледа у живи смисао иза речи, видеће да речи носе истину. Желимо ли пак знати шта томе одговара у савременој природној науци, можемо рећи: у сагоревању се ослобађа извесна потенцијална, везана енергија претварајући се углавито у топлоту. Само што данашња хемија ограничава појам сагоревања на оксидацију, што са ширег становишта, априори није битно. Уопште се Урошеви појмови у обиму не подударaju са данашњим научним појмовима. Када он изједначује ватру са животом, тада не мисли на вањску, материјалну и то квантитативно мерену топлоту, него пре свега на унутарњу, нематеријалну топлоту која се појављује непосредно у свести као нешто квалитативно, душевно, делом као осећање душевне топлине. „Топлота у виду живота јест изван области чулног опажања, јер она је та везана снага привлачења, те се не може саопштити предметима спољашњег света. Ми опажамо чуљна само дејства живота разних тела" а не суштину живота, суштину светлости, топлине... „Шта је топлина, шта привлачна сила у виду живота сваког човека, то осећа само човек сам у свом општем осећању, то он осећа само у својој личној делатности, на име у делатности својег активног пола који се окреће око себе, око својег рођеног живота. Само он сам може знати да ли се та топлота показује у осећању снаге, пријатности, у хармонији свих полова његовог бића, или у нелагодности, у поларној дисхармонији која се испољава у одбојности или болу."

И ово је уствари сликовит начин изражавања, јер истине о којима се говори не постоје у одређеним речима људскога говора него, ко може, мора кроз опис прозрети живи смисао. А тај прелаз од квантитативног на квалитативно није уопште лако разумљив. Он постаје разумљив тек пошто се крути материјалистички појмови замене одуховљеним доживљавањем.

На први поглед звучи исто тако чудно кад Урош тврди да се „топла тела не растежу зато што у њих улази топлотна твар, него зато што расте симпатија пре-

ма спољашности. Она чини да се тело шири док се не разиђе." То се може схватити ако се тела не посматрају одвојено већ ако се у сваком поједином збивању уочи цели свемир. Тада је и ширење тела које се греје, не само процес у телу, него и знак међусобног дејства тог тела и осталог света. Топлота је такорећи буђење у телу неке привлачне снаге околног света, свемира. На сличан начин је уствари Ајнштајн извео у својој теорији гравитације појаве инерције и центрифугалне силе из утицаја целог материјалног свемира на дотично тело.

Урош Миланковић тврди штавише да се топлота добива пре свега услед кретања, међусобним трењем двају тела. То му постаје разумљиво на основу снаге симпатија која се између обих тела бди присним додиром. Тим је Урош у неку руку претходник савременог физикалног тумачења топлине као унутарњег кретања. Само што је он био далеко од механистичког свођења топлине на механичко кретање, при чему се губи квалитативни смисао топлине. И сам закон о одржавању енергије налази се у заметку у речима: „Све што је сила, што сили припада, вечно је". Овакве подударности могу изгледати чудновате.

Још чудније и сличније пророчанству је Урошево тврђење да је баш електрицитет „супстанција свију тела, она једина сила природе," јер се ту непосредно показује поларност и привлачење. Али му ни електрицитет није апстрактан појам. Он у њему наслуђује нешто живо. Поларност и привлачност му је нешто битно, духовно. То свуда тражи и свуда налази. „Само кључем у руци, који гласи: „Сила привлачења као једина твар телеса делује у поларностима," може се продрети ближе у тајну радионицу природе. Чим су се људи удаљили од тог става, затворили су себи врата и завезали очи".

Тачно је и Урошево тврђење да је магнетизам нераздвојив од електрицитета. А мора бити нечег и у његовом изједначавању електрицитета са гравитацијом. „Екватор (реч узима у симболичком смислу) између магнетизма и електрицитета нашег свемирског тела изражава се његовом путањом око Сунца." Урош види магнетизам у окретању Земље око себе, електрицитет у окретању око Сунца. Штавише, обећао је побити Њутнову теорију силе и гравитације, али како, није објаснио у овој књизи. Можда се

налази у другом издању до којег нисам могао доћи.

Истом кругу мисли припада и ова реченица: „Изрека да т.зв. неживо тело нема у себи силу или способност кретања потрешна је хипотеза, као што је са друге стране истинит став да се ништа у целој природи не може кретати апсолутно само од себе.” Ту устаје Урош против апстрактног појма материјалне тачке, какав долази у механици (где је ипак потребан). Апстракције не постоје у природи већ у нашим мислима. Природа је жива. У њој нема ни апсолутно неживог тела, јер и то је апстракција. А као што не постоји ова апстрактна крајност: материјална тачка која се у свом кретању поводи вечито, искључиво за спољашњим силама, тако не постоји ни супротна крајност: неко тело које би се кретало потпуно независно од свег осталог света. — Само је смео и провидљив мислилачки поглед могао запазити све те околности.

IV. Човеково биће

После ових мисли о спољашњој природи Урош Миланковић прелази на проучавање живог бића, човека. Као што се види, Урошу је све живо. „Природа није мртва него жива, јер тамо где има снаге има и делатности, има живота.” — Многи би се сложили са тим али оно што називају животом често је врло далеко од живота. Урош пак вели: „Живот се може тражити и сазнати само у законитости живота; узалуд ће се отворити лешеве да би се живот пронашао у смрти.” Не само у анатомији него на пр. и у биологији, када се тајна живота жели растумачити на основу физикалних претстава, чини се тај немогућ покушај: своди се живот на нешто што није живо, тражи се живот тамо где га нема — у мртвове.

Како природа није мртва, тако није ни бесмислена. „Свакоме мора бити јасно да неизмерна а ипак толико уређена, законита природа не може бити дело некаквог слепог случаја, него дело једне свемоћи највишега савршенства.” Идући усусрет свом божанском циљу природа се непрестано развија и усавршава. „У човеку је дакле из једноликости минералних облика живота..., из далеко вишег ступња биљног живота, из постепено развијане чулности животиња пробуђен најотсуднији, најсамосталнији ин-

дивидуални живот на нашој Земљи. Пробуђен је индивидуални живот са којим се може удружити и сјединити свест и бесмртна душа. Јер у човеку је прелаз створења из животињског царства у царство духова, из смртности у бесмртност.”

Дакле у човеку живи бесмртан дух или, како Урош каже, душа — јер духовима назива само духовна бића изнад човека, која не живе у видљивом, телесном облику.

Развој живих бића обавља се по закону поларности. Урош осећа потребу да прво нешто дода тумачењу тог „закона”. Вели: „Сваки пол је кулминациона тачка уједињујуће силе која се развија у правцу те тачке.” Затим: „Поларност се не састоји у супротним већ у неједнаким природама.” Оба пола су једне исте природе али у разном степену ограничене. „Пасивни пол је ограничено биће активног пола.” Уопште „у природи не постоји супротност већ неједнакости. Појам супротности претпоставља да у природи (једној) постоји безброј супротних природа.”

Људска природа је поларна на пр. у овом односу. Човек има безброј органа, али се сви окупљају око три главна принципа: главе, груди и стомака. Главу са мозгом и нервним системом зове Урош активним полом; стомак са осталим органима исхране тела зове пасивним полом; плућа са целим системом крвотока назива средином или екватором. Ово тројство је занста нешто основно. О њему се довољно не мисли. Требало би унети такво синтетичко, интуитивно гледање у саму физиологију, и мораће се једном, да би се разумео сам живот. „Оно што у себи садржи импулс главе није ограничено само на главу, као што глава не може ни живети сама за себе.” Данас се уствари гледа у целом телу само тај „импулс главе”, импулс материјализирања, кристализирања, а не види се импулс варења, где варити значи „преносити своју природу на друга, страна тела” (т. ј. на храну) или у извесном смислу: декристализирати, дематеријализирати. Не види се ни прави импулс срца који одржава хармонију између оба прва импулса.

Изнад мозга стоји као виши пол, душа. „Душа афицира мозак, који се спрам ње односи пасивно”. Дакле није душа пасивни израз мозга него је у суштини обратно: душа има свој живот у себи и

taј њен живот утиче на мозак и на цело тело, као што и обратно, тело утиче на душу. Мозак нема тајанствену моћ да „лучи мишљење“ као што и дандас неки верују. Улога мозга у будном животу није битно различита од улоге осталих делова тела, који нас као чула извештавају о спољашњем свету и као нека оруђа омогућају нам делатан живот.

У наше је време још увек јако мишљење да се душа односи изспрам мозга пасивно, да је душа као нека сенка која прати „реална“ збивања у мозгу, да је појам душе према томе чак и излишан. Само се доследним размишљањем могу савладати привидни разлози и може се утврдити како се у будном душевном животу, у садржај који је условљен мозгом и осталим телом непрестано улива неки други садржај који извире из духовног света. У изузетним тренуцима то „уливање“ може постати особито моћно и очевидно. То су тренуци праве уметничке или философске инспирације, надахнућа. Мозак је тада у пуној мери „пасивно афициран“ од духовног света. Имајући то у виду Урош вели:

„Једва се може сумњати да је душа човекова по том закону поларности слободна, самостална снага која је, истина, слободна у својем активном полу али се у својој пасивности не може отети симпатији са духовним светом, те стоји отворена активним утицајима виших, активних духова и утицајима Божанства

Ако хоћемо да и даље признајемо општи закон природе, који смо назвали поларношћу, да признајемо све вишу самосталност, слободу и неограниченост снага које се међу собом ограничавају, то се сам намеће доказ да се душа мора оделити од тела и да је душа ипак она прва, импозантна моћ у телу.”

Ту се јавља Шелингов израз „потенције“ али смисао није потпуно једнак Шелингову. Миланковић се уопште слабо држи строго омеђених појмова као што се не држи логичког ланца у излагању. Он просто износи како му дође, онако како је доживео својом подувитом душом. То ваља непрестано имати на уму.

На другом месту вели (тим својим колебљивим језиком али са унутарњом сигурношћу): „Морамо признати један виши орган, вишу моћ, брзј и величину но што је мозак, морамо признати постојање душе, као што изнад душе морамо сазнати за живље органе, више бројеве и моћи, неограничености, слободније силе и узвишеније животе а у њима свемир духовног света, релативне бројеве и ступеве духова: анђеле, арханђеле, серафиме и херувиме, до ступња божанства као творца васцелог свемира.”

Дакле Урош признаје не само Бога него и разне врсте духовних бића. Та бића су израз Божанства и сачињавају духовну позадину свега што постоји.

Миљш Радојичић

Novome suncu

asa uvijek spominjem se rado,
Kadno. bit će skoro triest ljeta,
Naviesitih te, novo sunce svijeta!
Za ime ti tada još ne znadoh,
Zar osjećah samo silni tvoj,
Te mi duša plime ugrijana,
A svjetlijih želeć svrtjetu dana,
Uvrsti te u sunaca broj.

I slutnja mi ispunja se sade,
Prve zrake prodiru ti eto,
Ujčne slasti određenje sveio
Na zapadu tebi istok dade,
Da nenadom sav se brečne sviet,
Iz zemaljske nemarnosti jadne
K nebu glednuh da mu na um padne,
Kuda mu je svejednako zriief.

Ti se nad dva uzvisuješ svijeta
I lučju si rasvjetljuješ oba:
Sviet nazočni i sviet preko groba.
Pečat smrti, koji umu smeta,
Ti otvaraš, upoznavaš nas
Sa predjelom s one strane smrti,
Gdje vjekova životi su strti,
A otkuda ni jedan nam glas!

vanredno lep izraz; on kaže, da moraju zajedno uticati božanska mudrost sveta, koja struji dole, i ono što mi samo možemo — zadobiti — našom prometejskom silom, našim „mišljenjem unapred“. Ono što nam samo govori, ono što je mudrost i ono što nam u svetu struji u susret: to Gete naziva Reč. A ono što živi u duši i što mora spojiti sa Rečju, sa „naknadnim razmišljanjem“ Epimeteja: to je Delo Prometeja. Tako vidimo, gde iz spoja Logosa ili Reči sa Delom niče onaj ideal, koji je Gete u svojoj Pandori hteo staviti pred nas kao proizvod svoga obilnog životnog iskustva. Pri kraju speva Prometej iskazuje značajnu izreku: „Istinska slava pravoga čoveka jeste delo!“ To je ona istina, koja je skrivena duši „naknadnog razmišljanja“.

Ako pustimo da na nas utiče cela umotvorina, možemo sagledati veliku vitešku čežnju za razvojem onakvih ljudi, kakav je bio Gete, i onu veliku smernost, koja ne misli da mora ostati na nekom stepenu, koja ne misli, ako je nešto postigla, da ne mora to prevazići.

Celoga svog života Gete bejaše učenik života, i zato je uvek sebi priznavao, da čovek, ako se obogatio jednim iskustvom, mora prevazići ono što je predje smatrao za istinito. Kao mlad čovek, kada je pri svojoj prvoj obradi Fausta prevodio ponešto iz Svetog Pisma, Gete nadje, da bi reči: „U početku beše Reč“ morale glasiti drukčije. On bi preveo: „U početku beše Delo“. To onda bejaše mladi Gete, koji tada napisa i odlomak o Prometeju. Tu vidimo čoveka samo radna, čoveka samo prometejskog, mladoga Getea, koji verovao, da bi napredovati moglo samo puko razvijanje sile, neoplodjeno od svetske mudrosti. Zreli Gete u svima svojim životnim iskustvima uvideo je, da bi bilo nepravilno potcenjivati Reč i da se Reč mora spojiti sa Delom. U stvari, Gete je preradio i svoga Fausta u ono doba kada

je napisao svoju Pandoru. Tako moramo razumeti Getea u sazrevanju njegova postojanja; ali to možemo postići samo ako sastavimo, šta je istina u svima njenim oblicima.

Čoveku će uvek biti dobro, ako se uzdigne do gledišta, da se istina može shvatiti tek postepeno. Otuda je baš dobro i to, kada je čovek svestran, častan i pravi pratilac istine, da sebi prizna, pošto je našao ovu ili onu istinu i pošto je sada pozvan da svoju rodjenu istinu snažno, moćno uvede u život: nema nikakvih osnova da se lomi oko ove jednom pronađene istine. Nema razloga, da čovek ikada ostane pri nekoj saznatoj stvari. Naprotiv, ono čemu nas takvo saznanje kakvo smo našli jučerašnjim i današnjim posmatranjem jeste razlog, da se čovek — mada mora čvrsto stojati na zemljištu izvojevane istine i založiti za istinu — s vremena na vreme mora povući u svoje Ja, kako je to činio Gete. Kada se čovek tako povuče u svoje Ja, on će kao izraz svih onih sila koje su se u njemu razvile iz svesti o izvojevanoj istini, imati opet ono što mu daje pravu meru i povrća ga na gledište, koje on upravo treba da usvoji. Sa pojačane svesti o istini mi smo dužni uvek povratiti se u sebe i reći sebi kao ono Gete: Mnogo od onoga što smo nekada saznali kao istinu takvo je, da je danas samo san i sanjivo sećanje, a ono što mi već danas mislimo jeste nešto što nikako ne može opstojati, ako ga dublje ispitamo. Tako Gete prestano ponavljao sebi reči, koje izreče prema svome časnome traženju istine, a tako bi svaki čovek bio dužan reći sebi u svojim samotnim časovima:

Ja sam potpuno ubogi djavo.
Moje sanjanje nije istinito
I misli moje ne uspevaju.

Ako ovo uzmognemo osećati, doći ćemo do sklada sa svojim visokim idealom, prema istini.

Философија Уроша Миленковића

Просвета и Јужни Словени

svrtnimo se i na pomenute књиге: „Просвета човека и образовање јестества“ и „Наше време“ штампане у години 1847. У „Просвети“ износи Урош прво неке своје основне мисли које смо већ срели у „Организму све-

та“. Говори о свеопштој поларности у природи, у свету материје и у свету духа, али све то са сврхом да доведе читаоце до својег схватања просвете и слободе. Слобода! То је врховна мисао у чије име пише овај рад. Његова је намера да у име философије говори о

просвети и у име просвете о њеном идеалу, о слободи. Како нећемо понављати све оне мисли које сам споменуо поводом „Организма света”, моћи ћемо бити сасвим кратки.

Занимљиво је да почиње са појмом времена, историје. Одатле долази до појма кретања као свеопште појаве у свету, услова свега живота. Дословце каже: „Историја је оно огледало у коме дела наших преткова, дела прошавши векова гледимо; река пак дејателности човеческе тече непресечно, из прошавшег у садашње, из садашњег у будуће време; време прошавше и садашње слива се овде у реку једног времена, у једно ниједи не прекинуто двијеније (кретање): све дакле што се данас међу човечством догађа у Европи и у целом свету, све свој извор, свој прави узрок има у древности подрекла и постанка човеческог, у свеопштем двијенију, развијању и промени рода човеческог”.

Живот је кретање. Ако обновимо понеку застарелу реч, Урошево писање гласи: „Што ми животом узвемо то је кретање у природи: у свеопштем кретању природе састоји се живот природе свеопште; . . . кретањем трава из земље ниче, кретањем дрво расте, цвета и плод приноси, кретањем се сва биља и све животиње плоде и умножавају: све се то креће мање више у сагласу са кретањем васељенским”.

Даље, закључује Урош, народ треба просвећивати јер и то је кретање. Без просвете свет постаје „непокретна смрдљива бара у којој се све засмрдити и најпосле растворити мора”. Просвета је један од закона свеопштег развоја.

„Наш свет није негда био овај исти, данашњи свет. Напредовањем, развијањем и образовањем свеопштим постао је овај садашњи свет. . . Стародревног мрака, магле васељенске, онога хаоса нераздељених елемената више нема! Обадва члана и броја, земља и ваздух са њиховим равнатељем, са водом, разделили су се. Заметак овог нашег света морао је расти и развијати се у утроби системе сунчане и у пољу савеза свију звезда, свега неба. Морао је расти као и свако друго тело умножавајући и делећи свој број, своје органе: биља и зверад. Али биља и зверади прошлог стародревног нашег света више нема.” Па и „човек није био негда овај садашњи човек. Видели смо, свет се наш раз-

вио кретајући се око свог обрасца, око сунца и његове светлости. Дух се пак креће око духа, мање се креће око већег, слабије око јачег, земља око светла сунца, сав род људски и сви духови крећу се око духа духова. Дух људски развија се овим кретањем својим. . . око привлачне светлости сунца. . . све више из самог себе; он све ближе иде привлачној светлости и слободи неограничене светлости, све више иде свевишењем, свезнајућем Божанству”.

Просвета је то кретање људског духа. Није просвета само нешто људско, него је наставак свеопштег развоја васељене од искона. Радећи на просвети, сарађује се на смислу васељене.

„Нужно је дакле да сваки и сви скупа озбиљно упознамо, да се против опскурантизма, помрачења и мрака народњег са свих страна и из свију сила мора војевати, да се из адовог мрака, из ове смрти духовне пробудити и светлост тражити започети треба”.

Данас је наш народ у другим околностима нег у време Уроша. Већ смо увелико ушли у материјалистичку цивилизацију Запада али се из духовне смрти не само нисмо пробудили, него смо са Западом можда још и дубље у њу сишли. Зато се данас јаче него икад може осетити сва огромна озбиљност дозива: да се „из ове смрти духовне пробудити и светлост тражити започети треба”.

„Дужност је дакле сваког појединца ово кретање, изобразење на име и просвету међу људма и у својој нацији по своме могућству, словом или делом и оним сретством које сваки у својој власти има, потпомагати. . .”

При завршетку ове књиге, уздижући слободу изнад свега, Урош кличе: „Сва ка права борба за слободу духа и тела јесте дакле света борба живота против смрти, блаженства против страдања, светлости против мрака”.

То је Урош Миланковић тхео пре свега другог довикнути народу.

Затим у књижици „Наше време” износи своју веру у велику мисију јужних Словена. Њихово је време на помолу. За Словене уопште каже да су „народ велике будућности” и „наследници овога порода” т.ј. садашњег човечанства. Изнећу неколико значајнијих места.

„Народ је југославјански дете које је недавно колеку оставило и к своме јуношеству приспело. Дух се овога јуно-

ше изображавати, просвештавати, у својој крeпкости развијати мора, да великим, зрелим мужем и крeпким јунаком о палми светлости борећих се духова постане, да се поред првих јунака упореди, да најпосле први јунак и првоначални вожд у свету светлости борећих се духова постане."

Сматра да јужни Словени морају примити културне плодове Запада, али да би образовали духовнију културу: „Макар да су други народи који су на пољу духовном досад мејдан делили и венце просветитељне задобили, овај пут мање-више и оставили, и са материјом се занимати почели, треба да Срби, ову не пренебрегавајући, јер је на њих ред дошао, за славом и венцем светлости спеше." Штавише: „Срби, уопште јужни Славјани, находе се у одношенију двојструком к просвештеној Европи и к не-просвештеном Истоку, и позвани су просвештеније од Европе примити и Оријенту га предати."

Затим се обраћа народу овако: „Живио си јуначки — буди јунак у свету духова! буди херој духовни, изиђи на мејдан, ... испуни твоје посланије и просвети се, и буди светило Истока, звезда сјајна на хоризонту великог Истока! — Не обзира се дакле, не гледај, не чекај, не штеди трошка ... , жртвуј на олтару народности, на олтару човечанства, на славу света и величање славе Божества!" — „Буди херој првоначални у борби светлости против мрака, истине против мечтенија, слободе против неправде! Ништа зато што ће испрва другим диалектом Далматинац, другим Хрват, Штаерокрајин, Србин, Бошњак, Бугарин и Угарин од Бачвана до Словака писати, време ће разлика изравнати."

А да га се не би уско схватило Урош се ограђује и од панславизма, ако се то сматра неким општесловенским шовинизмом: „не мађароманија, не панславизам, него светлост и истина..."

Занимиво је споменути речи у којима нам Урош открива, ма да мало пристрасно и доста неумереним речима, како схвата свој философски рад у вези с прошлошћу и будућношћу: „... нек суде, је ли у овој системи древна философија и следећујућих времена у најсавршенијем степену до последњег времена садржана и је ли у овоме плоду духа

семе истине, које негујући даље плодове принети позвано јест. Овде су мистицизам најстаријег, механизам следећућег, материјализам млађег и идеализам садашњег времена, са изгнатим противсловјима истине, у једну смисао, у једну дејствитељну систему сливени." — Немачка је философија највећом части (т.ј. делом) чиста фантазија као што је у Миланковићевој системи и доказано" ... Мечтанија, заблуђенија старих енглеских и француских наравоиспитатеља или философа овде су у немачкој философији свој последњи степен достигла". Затим: „Славјани се овде виде бити позвани да из таласа мечтанија, заблуђенија и грехова прошавши времена ... знање човеческо у пристаниште истине превезу и науку ослободе. Тако ће се дакле права философија и права наука родити код Славјана."

Јер: „Као што су Југославјани, Срби, као што је познато, трезни, при себи, дакле у памети ладни и бистри, у мислима правични и дубоки као што им поезија сведочи, у уображењу богати, силни, у језику симбола и образа и у народном израженију духа и лепоте поезије све народе превазилазећи, у чувству и у делу пак живи, ватрени као што им историја сведочи, у вољи одважни као што сведочи ослобођена Србија, то је очевидно да су не само позвани, него и кадри својој великој цели спешити." И јасно је „ако сами себе упознали на путу просвештенија ... к овој спешили буду, да им велика будућност претстоји."

„Народ је славјански дакле народ будућности, велики народ велике будућности; јуноша садашњости, муж и вожд идућег времена. Југославјани су пак средоточеј Славена, равнатељ између Европе и Истока. Зато велим: време зове, дух времена те буди, упознај твој позив садашњег и велики задатак дејствија будућег века! — Да, велики час куца, који те буди и опомиње да спеши време твог духа и ума.

„Прошло је, Славјанине, време затвореног слова и настаје век живог и животворећег, у слову сакривеног духа; прошло је време форме живота и одеће духа и настаје век самога живота."

— Крај —

Милош Радојчић

Али узмимо да смо стекли јунаштво и да се усуђујемо борити с непријатељем под цијењу опасности. У нама живи најпрати спољашње јунаштво: Боримо се, рањавају нас и преко рана стичемо нове способности, ослобађамо се страха. Гледамо се у борби оком у око са спољашњим непријатељем; загледали смо се опет у једну ружицу на црном нам крсту.

Каткада свладавајући жеље боримо се за плодове сазнања. Постајемо пожртвовани јунаци мисли. Жеље не буркају душу, не муте јасну површину огледала, у којем се зрцали свијет. Наше одрицање рађа сад плодовића, који ничу сасвим из других дубина него су оне, кад се одричемо забрањеног, или кад се боримо с вањским непријатељем.

Постајемо ствараоцима. Не пазимо више само на себе, него све више излазимо из себ. и дајемо се свијету у љубави. Носимо свијету наше божиње дарове, пунимо око себе просторе и бића радошћу. Ми смо као пјесници, који сиво тло украсавају црвеним цвијетом.

Последњи корак је: да се сами претворимо у црвени цвијет! Не бојимо се више бола. Спознали смо њену бит и мисију. Способни смо да се жртвујемо до крајњих граница, знамо дати све своје. И коликогод пута нас нестаје, увијек изнова ускрсавамо. Црвени цвијет настаје сад из наше крви, која излази из отворених жила. Око нас се врши мистерија посвећења, који је већ небески. К нама прилази краљевство досад невидљиво. Али сад мора престати граница између приче и збиље. Само прича, која може постати збиљом, права је.

Док човек у жртиви умире на овом, рађа се као дијете пуно сјаја на другом свијету. Божић, који не силази доље, него узлеће горе! Гола крстова грана процвала је пахуљицом бијелом, која не копни; ружицом, која не вене. Седма од оних ружица на црном крсту. Једном је бог сашао ниско, једном ће се човек уздићи високо.

Др. Станислав Жушић

О ДУХОВНОЈ СЛОБОДИ У ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

Тешко је рећи у мало речи нешто одређено и заокружено о нечему што се у свету објављује на тако широком пољу као што се објављује дух некога народа. Зато, нека ово буду само најовлаштније црте, које би се морале још уобличавати и допуњавати, да би што јасније синула истина о духовној вредности јужних Словена, овој која даје смисао њиховом постојању у свеопштем развоју човечанства на земљи.

Једна основна одлика јужних Словена је њихов слободни дух, — смисао за духовну слободу, предуслови да

се та слобода оствари баш међу њима као нигде и никада досад међу народима. Разуме се, у погледу на слободу има у нас и много супротних, за њу штетних особина, које у обичном животу често претегну, али то није доказ против овог што рекосмо. Где се нешто ново рађа, постоји увек и неки хаос, и супротне силе као да се ту баш уину да то ново спрече у свом рођењу. Рећи ће се можда да за слободу имају више смисла западни народи као н. пр. Енглезии. Али кад се тако говори, не мисли се на онај дубоко унутарњи импулс слободе који се развија у нас, него на нешто спољашњије. Слобода у спољашњем животу више је израз дисциплине, а дисциплина се лакше остварује тамо где је унутарња слобода по својим тежњама ограниченија. Друго је механизам организоване и већ укалуљене људске заједнице и солидарност из једнаких себичних интереса, можда за искоришћавање неког трена, а друго она несебична слога, која стоји исписана и на грбу српском, и претставља као неки идеал који још никако није достигнут. Ова слога могућа је само на темељима онакве и онолике слободе, каквој теже јужни Словени из сржи свога бића. Где је импулс за слободу дубљи, духовнији, ту су услови за њено постизање тежи, болнији.

Обазримо се на сам народ око себе и покушајмо да осетимо оно позитивно чиме се он одликује. Каква је н. пр. селак Шумадије? — У његовом говору, погледу, покретима осећа се да сигурно стоји на земљи, да будно пази на све и да не постоји ништа што он не би схватио, кад би му се како треба објаснило. Господари разумом. Али тај разум није апстрактан, за духовно слеп као на Западу, него испуњен животом. Могло би се рећи: видовит разум. — Тако би се могло наћи нешто особито за сваки крај, од Јадрана па до Црног мора. У западним крајевима превлађује у неку руку слобода осећања. Пламен духовне слободе избија из чувстава и види се надалеко у своје полету. У источнијим крајевима претежна је напротив воља. У дубини човека бића обуздава саму себе једна сила, која је у многоме још безоблична, те на махове избија као вулкан, али садржи у себи могућност остварења најдуховније слободе.

Прошло је исто тако поучна. Сетимо се само да се међу јужним Словенима родило оно хришћанство, које је у најбитнијем: у говору и у писму — словенско, независно од других народа — слободно.

Затим, преко Св. Саве, ушао је импулс слободе и у сам одношај српске цркве према свим осталим хришћанским црквама на земљи. Рећи ће се можда да то беше само политика немањинског двора, те да нема са народом никакве везе. Али тада се заборавља, пре свега, да исте оне силе које одуховљавају неки народ долазе до извесног изражаја

и у политичкој историји његовој, и да духовне везе постоје и тамо где се на око не виде. Духовни живот неког народа објављује се пре свега преко јаких личности које у том народу живе. Таква јака личност је бесумње и Св. Сава. А када се узме на ум какву моћ је имала хришћанска вера у душама оног доба, тешко је веровати да је Св. Сава онако, олако, из земаљских и себичних побуда оцепио цркве у Србији од њихове раније старатељке. Једино на темељу дубоког, основаног уверења да извршава вољу Божију могао је побожан човек скупити у себи толанку храброст и самопоуздање, као што је захтевао овај чин. Та људи су тада и при најнезгодној делима мислили на своју одговорност пред духовним светом. Уосталом, у погледу на последице прошле и будуће тога чина, доста је што се на раскришћу Истока и Запада, баш на средини Балканског полуострва образовала једна нова, независна хришћанска црква у народу.

Трећа чињеница из прошлости, коју спомињемо ради њене важности по духовни живот јужних Словена је богомилство. У братској вези са тајним струјама источне мудрости оплемењене хришћанством родило се међу јужним Словенима у X веку, у крајевима данашње Македоније и Бугарске „христијанство“ чија је најбитнија црта: духовна слобода. Не можемо овде расправљати о заблудама, „јересима“ које су претставници римске и византијске цркве приписивали тим „христијанима“, т. зв. богомилцима. Нема сумње да су у духовном покрету који је одбацивао сваку догму, сваку спољашњу силу у верској организацији и уопште све спољашње облике и знакове вере, а који је желео да осује све на разумевању и надахнућу из духовног света, нема сумње да су у њему била отворена врата и свакојаким једностраним па и нетачним схватањима и тумачењима. Битно нам је засад то да је богомилство носило лучу слободе у доба кад се скоро сва Европа прикљанала безусловно црквеном ауторитету.

Јужнословенски богомили беху само једна грана у тајном духовном покрету који беше освојио читаве крајеве све до Атлантског океана. Њихова браћа у Француској беху познати под именом катара или албигенца а у Италији под именом патарена. Био је то моћан покрет, прави претеча Новог века, који скоро свуда би угушен огњем и мачем инквизиције. Може се рећи да је из његова пепела васкрснула ренесанса. А у целом братству, од Црног мора до Атлантског океана имали су јужни Словени особити удео и углед. Тако н. пр. (ако је веровати историским документима) одлажаху некада талијански патарени у Босну да се тамо дубље посвете у своју науку. У целој Европи називаху „херетике“ бугарима (отуда долази у француском језику погрдна реч bougre) и т. д. Али у Босни, т. ј. у босанској

држави која је обухватала и Херцеговину, а делом и у Захумљу богомили су уживали највећу, потпуну слободу. Под њиховим утицајем развила се самостална „црква босанска“ и „вјера босанска“, која је владала преко четири века, све до доласка Турака. Узалуд је Рим слао „крсташке“ инквизиторске походе на Босну. Тек доласком Турака нестаје тог духовног хајдуства. Тада се показала и једна његова слабост: несталност у времену. Људи су једним делом прилазили Исламу, другим делом прикљанали су се западној цркви а трећим се неприметно сјединише с православљем, које се по нестанку српске државе потпуно стопило с народом. На три стране ишчезло је босанско богомилство, али није његов значај по духовни живот нашег народа и целе Европе. — Данас се премало познаје ова средњевековна улога јужних Словена у духовном ослобођавању човечанства.

Напослетку не заборавимо колико је четворовековно ropство под Турцима допринело да импулс слободе ојачају и да се продухове, да им се смер обрне из спољашњег у унутарњи свет, с површине у дубину. У том смислу можемо схватити и оно Лазарево жртвовање царства земаљског за љубав небеског царства. Јер оно значи пристапак и на спољашње ropство ради унутарње слободе. И док су западни народи освајали материјални свет — и мишљу и песницом — намећући своју вољу и природи, и једни другима, огимлајући се грамзиво о туђе земље и континенте, дотле се на југоистоку Европе рађао у сузама и крви један нов, духовнији човек.

Милош Радојчић

IZ ZABORAVLJENIH SPISA

Karus (Carus) Gustav Karl, 1789—1869, liječnik i prirodosnanstvenik: Simbolika ljudskog lika (Priručnik ka poznavanju čovjeka).

Fiziognomika je znanost, koja može čovjeku poslužiti da upozna samoga sebe. Ona se zasniva na činjenici da je, kako Lavater veli, svako vanjsko izraz unutaršnjeg. Jer, tako argumentira Lavater, kad breza i jabuka imaju svoju fizionomiju zar da je nema gospodar zemlje? No da, reći će mnogi, Lavater je naučnik koga je znanost davno preživjela, ali je zanimljivo da je nekako u isto vrijeme s njime živjela cijela grupa liječnika, kojima je fiziognomika bila izvorom mnogih vidova u zakonitosti ljudskoga tijela. Zapravo su fiziognomiku i osnovali liječnici. Sam Lavater bio je sin liječnika. Gratiolet i Karus bili su isto liječnici.

Današnjem čovjeku fizionomija sa svojim zakonima može biti dokaz ljudskog individualiteta. Ljudsko je lice pa i cijela

су највише касте упућене да се ослањају на делатност најнижих каста и да раде свој посао и онда, ако би са многовише успеха вршили посао припадника неке ниже касте. Према томе свештеници нису смели да буду краљеви ни онда, када би они за то имали више способности него племићи, или племићи да се баве трговином и ако би они за то имали више успеха него вајшије.

Које су дакле социјалне дужности које имају да врше припадници појединих каста. О томе нам Бхагавад Гита даје ове податке:

Дужности једног брамина, које потичу из његове природе су следеће: мирноћа, самообузданост, аскеза, чистота, стрпљење, правичност, знање и сазнање истине и вере. Урођене дужности кшатрија састоје се у јунаштву, срчаности, постојаности, вештини, истрајности у борби, дарежљивости, издасношти, и владарској вештини. Урођене дужности вајшија су: обрађивање земље, гајење стоке и трговина. А шудре имају једину дужност да служе и буду послушни вишим кастама.

Основна разлика између прве и осталих каста је у томе, што је првима поверено претежно самоваспитање и властито духовно усавршавање, а мање социјална дужност неговања науке и религије. Племињској касте поверена је дужност неговања душевних врлина, али мање него војничке и политичке дужности, итд. Индивидуално усавршавање и социјално служење се овде налазе у идеалној сагласности. Поједини психички елементи кастинског друштвеног уређења уклањају се у једно хармонично социјално ткање. У томе је дубока мудрост кастинског друштвеног уређења. Оно је негативним душевним склоностима знало дати позитивне социјалне функције. Јер у социјалном животу треба да има места за све људе. Потреба, да се неки људи морају уклопити из неке друштвене заједнице као штетни, само је доказ неразвијености те друштвене организације. Најсавршеније друштвено уређење може бити оно у које се сваки његов члан може учланити на природан начин, корисно за целину, али корисно и за самога себе. У томе је величина тога старог хиндуског друштвеног уређења, које су од хиндуса примили сви народи који су били способни за изванстан културни напредак и које је владало културно способним светом скоро осам хиљада година. Оно је кроз цео Стари, Средњи и један део Новог века давало подлогу и услове за културни напредак читавог човечанства и појединих људских индивидуалитета.

J. V. Kopah.

СТАРОЕГИПАТСКИ СЛАВОПОЈИ СУНЧАНОМЕ БОГУ

Међу спољашњим траговима древне мисирске културе сачувала се и множина песама у хвалу и славу сунчеву, т.ј. духа коме је сунце видљиви израз. Овде доносимо у преводу неколико таквих молитава — славопоја. Ваља свакако нагласити да се стари оригинали не односе спрам превода Њевог, него многи величанствени египатски храм спрам Његових данашњих остатака. Додуше, одгонетнути су стари хијероглифи, али присни смисао појединих речи и реченица тек се издалека нагађа а исто тако и сам изговор и, према томе, ритам — дакле све (о другим музичким елементима да се и не говори). Сем тога, није се тежило ни у преводу са мисирског на немачки, а још мање у овом нашем са немачког,¹⁾ да се песме препевају, него да се што тачније назначи смисао, онако како се схватио.

Остаје дакле на читаоцима да сами покушају оживети у себи те дзовке прошлости. Могу се једино напоменути неке од елементарних духовнонаучних истина, које нам омогућују да у правој светлости доживимо тај давни, давно ишчезли мисирски свет.

Ту је пре свега истина да се човечанство мења у току векова душевно и духовно, и то много брже и дубље, него што би се према школским наукама могло и слутити. У људским душама ницу и развијају се нове снаге, док старе снаге вену, изумиру. Човек се у току векова све више буди, свест му постаје све јаснија, али су се услед тога њене границе много сузиле. Некад је човек доживљавао, ма да мање свесно, као у полутамним, светлוצавим сновима духовну стварност, која је људима данас тако далека, тако тешко приступачна. Што даље идемо у прошлост, тим јасније налазимо трагове прастаре видовитости и мудрости која се на њој оснивала.

У свим крајевима земље око Нила дишаху се још мистеријски храмови, чији свештеници беху чувари прастаре мудрости. Они неговаху не само верски живот народа, него и знаост и уметност. Храмови беху праве школе видовите мудрости, која се чувала у тишини и тајности да би се одржала што чистија кроз многе векове. Оно пак што беше намењено јавности, заодено је у сликне и симболе, разумљиве у суштини само посвећеним.

Сем тога потребно је да живо схватимо састав човекова бића, да разликујемо пре свега дух, душу и тело а затим: у телу физичко, етерско и астрално тело, у души душу осећања, разума и свести а у духу духовно ја, животног духа и духовног човека. Морамо се сетити да се у садашњости развија особито душа свести, да се пре тога, од Средњег

¹⁾ Aegyptische Sonnenlieder, A. Scharff (Verlag K. Curtius, Berlin 1922).

века па унатраг све до старих Римљана и Грка развијала душу разума, а још раније, у древним културама предње Азије и Мисира душа осећања...

Стари Мисирци нису знали за апстрактно логичко расуђивање. Њихова тежња за сазнањем није ни тражила ни налазила апстрактне логичке појмове. У геометријским облицима симбола, у савршеним обрисима слика и живописних хијероглифа уклесаних или нацртаних на зидове, а пре свега у јасним надахнућима из духовног света, која стоје иза свега тога, можемо ослухивати прве предзнаке моћног логичког мишљења. Оно што је онда претстављало снагу душевног и основу духовног живота ткало је и бујало у души осећања. То је било старо имагинативно, сликовито мишљење и сазнање. Оно се као снови изражавало у сликама, бајкама, митовима, цветајући само од себе у имагинацијама.

Само уколико данас човек сам оживи сликовито мишљење, може се снаћи у шуми имагинација у којима се изражава свеколико духовно благо мисирске културе. — Жалосно је видети у савременим историским списима како су људи немоћни да продру иза слика до високих духовних истина, које чине сакривену срж старе египатске религије. Некима се привиђа хаос и разједињеност египатског тобоже наивног духовног живота.

Јасно је живом сликовитом мишљењу зашто Мисирац види Сунце једанпут као крилатог и окатог сокола Хора, који узлета с истока на слободне небеске висине; једанпут као боговског цара Ра у свечаној лађи пуној весеља и која мирно плови по плавој небеској пучини изнад самих наших глава; једанпут као плодну свету бубу Кепа, која неуморно гура пред собом своје велико, блиставо јаје; а једанпут као седог духа Атума, који лебђаше над праводама Нун још пре но што је створио садашњу Земљу. Све то и још много друго Мисирац је видео, а не само замишљао, јер он није ређао апстрактне појмове, него је свом душом учествовао у појавама, у њиховој духовној бити.

Није сунце било само мртва, бесмислена, апстрактно далека материјална кугла изгубљена у бескрајном простору, већ божански извор живота, далек и близак у исти мах. Кад је Египћанин рекао „далеко“ или „близу“, није замишљао само неки број километара или нешто слично, него нешто што пре одговара нашим речима „тајно“ и „познато“. Сунце му се једном чинило тајанствено, далеко, други пут знано блиско. Баш као што му је и неки предмет у руци једном изгледао близак, други пут даљи од најдаљих звезда. Сунце је стари Египћанин осећао истодобно горе на небу и у души свога срца; и како зрацима светлости испуњава простор, и како у крви прожима животом његово тело. А у тамној ноћи пратио је (особито ако је био посвећен у тајне живота)

сунце на дну дубина своје душе, као духовно сунце у духовном свету. И говорио је омет у слици: да је Ра на западној капији неба прешао из дневног чуна у ноћни чун и да сада пролази подземним царством, дубоко испод људских ногу; да тамо обасила виделом и дарује дахом живота свет умрлих, оних који путују дугим путем између смрти и новог рођења...

Једна јутарња песма из трећег или још старијег хиљадулећа пре Христа гласи отприлике овако:

Будиш се у миру
очишћениче — у миру.
Будиш се у миру
источни Хоре — у миру.
Будиш се у миру
источни душе — у миру.
Будиш се у миру
обзорни Хоре — у миру.
У ноћном чуну спаваш,
у дањем чуну бдиш,
јер ти си тај што надгледа богове
а нема бога што надгледа тебе.

Можда ће неко приметити да се то надгледање не слаже много са спавањем у ноћном чуну. Ту треба одговорити да бар у оно најстарије мисирско доба људи још нису осећали спавање као потпуно одсуство свести. Спавање и бдење не беху супротности, као нама данас, него разна стања свести.

Одломак једне песме из доба око године 1000 пре Христа гласи отприлике овако:

Узвишени, чији пут се не зна!
О, што је тајанствен твој облик!
Шарени, предивни,
ти што светлиш својим божанским оком,
а кад заћеш — обе земље су спеле.
Красни сунчев круже, сјајноблистави,
ти што тераш сумрак јутра!
Велики соколе, крилати крагујел!
— Соко што пролета оба неба,
што пројезди доње небо у свој његовој ширини
а да никад успут не спава.
Дан кад сване, покаже се на свом правом месту
као сјајни, чији пут се не зна.
Сасвим тајан када дође ноћ,
помрчина, која ослепљује вид.
Предивна светлост чистог сјаја,
по чијим зрацима човечанство види,

у чијем носу станује дах,
у чијојнутрини станује душа,
чијим духом умрли живи.
Он²⁾ је тај што запушеним ноздрвама даје дисати,
и онемо узана грла, јер га потстиче срце.
Без њега нема живота.
Сви смо произишли из његова ока.
О пружи ми руку своју...
О приђи ми, суче неумитни!...

Спомињемо на послетку почетак једног славопоја који се певао јутром у храму. Потиче из времена око 800 година пре Христа:

Штовање Ра Хора обзорника у зору. Говорити:

Будиш се дивни! Амон Ра! Хоре обзорнице!
Будиш се истинити! Амон Ра! господару видокурга!
О како си диван!
о како си сјајан!
о како си бдистав!

Весла тај твој народ неуморних,
вози тај твој народ непролазних.
Изађеш и уздижеш се.

Тамо горе ти си у лепоти;
лађа твоја све је ближе,
ти се у њој дневно возиш,
оправдани, својој мајци Нут.³⁾

Премераваш небо
док непријатељи твоји гину
и лице своје окрешаш на запад неба.
Кости су ти избројани,
делови ти састављени.⁴⁾
Твоја пут је жива,
твоје жиле живе,
твоја душа жива.

Моли ти се твој предивни велможа,
Твоја пера воде те на путевима помрчине.⁵⁾
Чујеш где те зове твоја пратња,
Онај иза твог олтару пресрећан је,
посада на твојој лађи весела је срца;

²⁾ т. ј. дух сунца, чисти духовни свет у који доспевају људи после смрти.

³⁾ Нут = богиња неба, васионе. За реч „оправдани“ види⁴⁾.

⁴⁾ Све речи потсећају на величанствени митос о смрти и васкрсу Осириса, који је у Мисиру у то доба био раширен.

⁵⁾ Два висока пера, саставна дела богове круне; у ствари једно од чула видовитости о којима говори духовна наука.

господар на небу радостан је,
и дивови из подземља кличу.
Богови и људи пресретни су.
Ра на својим носилима радује се праведности својој.
Твоја мати Нут је весела срца,
јер су твоји противници попадали.
Небо се весели,
радује се земља,
богови и богиње су свечано расположени
и сви хвале Хора обзорника Ра,
чим опаже како сија у свом броду,
јер је уништио противнике у свој час.
Свет је ковчег.

Чеона змија је на своје месту.⁶⁾
Змије растерују непријатеље.
Усусрет ти жури твоја мати Нут,
о господару вечности,
и каже ти речи хвале што извиру из њезина срца.
Придижу те Изиди и Нефтис
кад устајеш са дна крила твоје мајке Нут.
О устани Ра, Хоре обзорнице! —
Ти устајеш! ти устајеш сјајни!
ти ликујеш над вразима!
Допушташ да дањи чун прође поред нас
и чиниш да нас змај олује мимоиђе у свој час.
Не може нам прићи отсутнога часа.
Уништио си силу противничку,
противници Раови су погубљени огњем страха.

О како су стари Египћани осећали ову борбу светлости и таме! А и како не би, кад им душе нису биле сиве и затворене у себе као људима данас, него приступачне: и за светлост чаробног Изидиног вела — вела сликовитог сазнања богиње мудрости — и за таму страшнога прага — прага пред улаз у духовни свет.

М. Радојчић

NA PRAGU IMAGINACIJE SLIKOVITOST I NEKE DRUGE KVALITETE POJMOVA

Aristotelska logika, kako se uči u našim školama i kako je iz filozofije prenesena u dnevni život, gleda na mišljenje kao na činjenicu iskustva, ali ne ispituje porijeklo tog, logičkog, mišlje-

⁶⁾ Чеона змија која украшава круне богова и посвећених (фараона); у ствари симбол духа самостости.

ili zato, jer vjeruje da iza tmne drijemaju zarobljene vrijednosti, ili zato da bi pobijedio sumnju. Treba vjerovati u čovjeka, pa makar se s njim sreli u ponoru ljudskih čina. I Hristos je vjerovao u one, koji su ga izdali. Znao je, da će ga izdati, pa je ipak vjerovao u vrijednost male ljudske duše, koju treba spasiti.

Da, svaka je drama na kraju ipak ogledalo onoga, što se odigrava u duši. Socijalna drama morala se je zato pojaviti u vrijeme, kad je ljudska duša svoju pažnju obratila na socijalna pitanja. Ona je slika ljudskog traganja „Svjesnog ili nesvjesnog, ali je uvijek slika te duševne realnosti.

Ali drama nikad ne može biti kopija života, niti kopija neke jednokratne zbilje.

Ona uvijek mora biti uzdignuta na nivo povišene duševne realnosti. I nikad drama ne smije izgubiti svoj sakramentalni lik. Sveti moraju biti čini junaka, kao što je sveta strepnja ljudske duše za njenim idealom. Iz te sakramentalnosti izraštava postulat, da govor, stih i oblik drame budu pjesnički i umjetnički dotjerani. Vrijednoma draguluju treba dati dostojan okvir. Stih, pjesnička forma i umjetničko ruho ovoji su svetinje ljudskih čina.

Ti čini moraju biti bliski ljudskoj duši, na dohvata naših moći. Ali ma da je prava drama uvijek slika naših ideala, našeg traženja i tajnih duševnih tendencija, ona je još i imaginacija. U imaginaciji ljudsko se doživljavanje dotiče vječnosti i njenih snaga dodilja kao što se naša misao u općoj predodžbi negdje dotiče duhovnoga.

Vestigator

ОКО ЈЕДНЕ НАРОДНЕ БАЈКЕ О СУПЧЕВОЈ СЕСТРИ

Неизречиву лепоту и велику дубину истине чувају у себи наше народне песме и приповетке. Човеку који је наслухнуо, назрео нешто о тој лепоти и о тој дубини дође жарка жеља да саопшти и другим људима оно што је осетио и сазнао, да им протумачи, да би и они доживели оно што доживљава он. Али то је најжалост теško. Јер, не треба губити из вида, разумевање дубљег смисла неке приче или песме може извирати само из личног, свежег доживљавања; из напрегнутог уживљавања и живог плода таквог напрезања. Прво мора дотична прича или песма да оживи у нама као неко уметничко дело које желимо да схватимо, а тек пошто је тако оживела мови ћемо ући у њене тајне. Ономе ко не може или неће да се уживљава сам, узалуд се тумачи. Он прима тумачење као пуку ствар интелекта, и то крња, јер недовољно оснажена колуком. Оно живо, што даје снагу свакој живој истини, измиче његовом погледу. Могу бити криви, дабогме, и они што тумаче, ако тумачећи

разарају причу, или песми, њено живо биће, ако дају људима мање него што им истодобно одузимају. Људима се често може више учинити на неки посредни начин. Ако их се упућује на то да се уопште удубљују у права уметничка дела, или, увек наново: да развијају задремале унутарње снаге свога бића, као што и учи Тајна наука.

Ко дакле жели да открије вео, реџимо са неке приче, и да уђе у њене тајне, тај се мора пре свега потпуно концентрисати на оно што чита и покушати да живо, сликовито замисли сваку појединост. Мора се усредоточити на сваку реч, не пустити да иједна умакне пажњи. А затим, мора што слободније обухватати једним погледом, једним удахом читаве целине.

Што се првога тиче погледајмо неки пример. Узмимо да се говори о некој шуми. Тада можемо потражити у сећању неку шуму где смо сами некад били, можда још у детињству. Покушајмо да потпуно оживимо оно неупоредиво, свечано осећање које беше тада обузело нашу душу. А када нам прича говори како нека девојка неправедно отерана од куће залута у тамну шуму, треба оживети у машти све, и спољни свет и унутарњи свет девојчин, и осведочити се у оно чаробно преливање оба света уједно, што је као неко знамење сваке праве приче. Тек кад човек постигне да при читању неке приче види слику за сликом и да чује душу бићама која се у причи јављају, тек тада може рећи да причу заиста доживљава. А тек тада почиње могућност сазнавању вишег духовног смисла.

Или, реч је и. пр. о том како се неко чељаде буди у зору на врхунцу брега где беше проспавало ноћ. Ако човек осећа да би ту слику могао тако снажније оживети у својој души, нек изађе једном рано, пред зору, у природу и нека дочека рађање сунца. Тако ће лакше доћи и до оних карактеристичних осећања која увијају свако рађање, свако оживљавање, цветање итд. Слика зоре постаће као неки општи душевни знак за све сродне појаве, које се ваздан збивају око нас, како у видљивој природи тако и у вишим световима. Тиме и сличним обраћањем пажње на супротне појаве, на венене, умирање итд. помаже се овидовљавању „душевних очију“, а само *тим* очима дозира се и тајна садржај некакве бајке.

У нашим народним причама и песмама врло су разnorodни елементи. Крајеви где станују Јужни Словени беху од увек раскрсница међу разним народима, — читавим световима. У нас се све шарени. У том шаренилу није се лако снаћи. Ипак, понека прича пренесе нас јасно у расположење, у душу и дух који је владао и. пр. у извесним стародревним мистеријским светиштима, расејаним по далеким, познатим и непознатим крајевима старог света, и. пр. у оним светиштима

одакле су стари Словени црпели духовне импулсе за свој живот. Знања која су имали стари словенски жреци и њихов култ беху одраз таквих светилишта, где су постојале тајне школе посвећене. Посећивало се на тај начин што се човек изводио из скученог, на своју личност окованог живота и уводио у садоживљавање спољашње природе, у живот који нам се открива у таласима дана и ноћњу или годишњих доба. Људи су и тако живели у јединству са природом на је било сразмерно лако пробудити у њима дубља осећања, која дремају несвесно у сваком човеку и данас, и која га уводе у свесно јединство са духовним битњима васионе. Ваљало је само изазвати појачање извесних слутњи које су живеле у људима кад су н. пр. у пролеће стојала на некој сунчаној ливади пуној шареног цвећа или кад су у лето проводили ноћи под ведрим, звезданим небом у тихом роју кресница. У таквим слутњама не живи само нешто субјективно, као што су наше личне радости, жалости итд. Самим тим што је спољашња реалност сама изазвала, родила у нашој души неко осећање, живи у том осећању нешто што је сродно бићу света, а независно од нас као субјективне особе.

Али пре но што су ученици тих древних, било словенских било других ариских светишта пошли тако на пут да упознају дубље биће света, морали су осећати у себи неку силу која их је на то гонила. У осећању или неосећању те силе и беше главна разлика између оних који су могли постати ученици мистерија и оних других. Ту силу можемо схватити као бол људске душе, која се осећа у земаљском животу као сироче, или као путник изгубљен у страном, непознатом крају. Није доста ако тај бол назовемо тежњом за сазнањем; то би било свакако ближе данашњем људском разумевању. Некада су осећања била много живља и ближе својим духовним приказима. Из човека осетљивијег и који беше мање огрезао у себичне навике и страсти дизала се још из детињства туга поводом свега што је на земљи сретало, и он се заиста осећао као да је прогнан из неких топлијих и светлијих крајева, као да је отеран са свога исконског огњишта.

Све ово нашло је израза, разуме се, и у причању оних што гоњени тим болом беху допрли до древних светилишта, који тамо беху доживели извесно посвећење те беху постали и сами видници или жреци свемирским божанствима. — Ето извора одакле потичу — можда само *испсредно*, васкрснувши у доцније неко доба — и трагови у погледкојим народним песмама или причама које су се одржале све до наших дана. Говори се тада, н. пр., о девојци чедној а предивној (онаквој каква одговара најбоље узвишеном бићу људске осећајне душе) а која је отерана са домаћег огњишта те се

потуца од немиле до недрага. Напослетку ипак налази срећу, неземаљски дивну и која надокнађује све муке што је претрпела. То је уједно и срећа какву је ученицима жреца пружала видовитост — овитост Видовом светлошћу — дакле и повратак у оне крајеве духовног царства где је човек боравио пре рођења а одакле се беше осећао као прогнан.

Нема неког истински новог живота који се не рађа из бола. Сазнање које човек стиче лако није неко особито сазнање. Ни виши живот до ког човек може доћи не може се родити безболно. Бол је тако рећи сажето искуство, као што је неко безболно сазнање једно врло развидно, ништавно искуство. У душевном болу долази човек у сукоб са нечим што тај бол изазива а из тог сукоба почиње се преображавати и сама душа и стицати нове особине и способности.

Тако и приповетка којој ћемо приступити почиње са патњом једне добре девојке коју је маћеха отерала са огњишта. Ноћ је затекне у шуми. Ту потоне у таму дубоког сна — дубоког као смрт. Из тог дубоког сна васкрсне препорођена на нову јаву, у нов, срећан живот, у друштво духовних сила свемира. Није то обичан сан. Ни по месту, јер је на врхунцу брега, испод мрачне високе јеле, која својим присуством чини сан још дубљим, још нечујнијим. Ни по тајновитом бићу које прича описује као старца беле браде до појаса, а које се девојци јавља изненада, у одзиву на њен плач. Јавља се увече, пред сан, а затим опет ујутро, кад се пробудила сва препорођена. У њој се расветела нова способност. У чему је та способност казује нам сама прича кад говори о игли *невидиљу* и о шареним концима којима девојка уме да везе чаробне шаре по живом зеленом ћилиму који се простире под јелом. Колико год је све што говори прича (и не само ова него све народне приповетке и песме) увек нешто видљиво, нешто чулно, што тек кроз своје чулно биће говори о нечему натчулном, овде нас везе саме народне речи упуњују на натчулно кад помињу иглу „невидиљу“. Неизмерна радост испуњава девојку док седи на врхунцу и везе чаробне везове.

Али све то није још онај главни догађај. Природа помнутих древних мистерија (можемо их назвати и сунчане мистерије) таква је да прича није могла завршити са седим старцем и невидљом иглом. Могло би се рећи: баш у подне, кад сунце сија најсјајније, одиграва се *главна тајна*. Она је у вези са духовним силама које се у духовној науци називају сунчаним. Приповетка вели да се сунце беше загледало у девојку. Оно само стало је испредати златне жице пропуштајући их кроз гране оближњег јавора, а девојка је успевала да и њих удева у чаробну иглу, да златом шара своје везове и чак да сатка себи белу сунчану кошуљу, која у

окултизму има такођер, увек свој одређени смисао. Затим, ето главног тренутка: девојка види где се сунце претвара у прекрасног младина. Из сунчане сјајне лопте родило се једно биће које носи у себи духовно бит Сунца. Пред њим видовитим оком ишчезло је физичко небеско тело а појавио се велики сунчани дух — сунчани Глагол. Он јој предаје три васељенска дара: три златне јабукe, знаке дубоке везе девојчина бића с бићем васељене. Он јој сада каже и ко је она у суштини. Она је у суштини рођена сестра Сунчева, Месечева првобратучеда а по избору посестрима звезда светлоноше — Данице.

Али доста је нашег причања. Слушајмо бајку на кавку каква је, кажу, забележена у народу, у Црној Гори, у Бјелопавлићима*).

„Био некакав човек па има' кћер од прве жене. Кад му је жена умрла, он се ожени другом женом, која му доведе у кућу своју кћер од првог домаћина. Ђевојка овог чојка ка' да није била рођена од оца и мајке, већ ка' да ју је вила родила, а добра, ка' да су је анђели одљивили. Ђевојке су њијелу њијеле, али маћеха није љубила своју пасторку, јер је била згоднија, била и павијела од њене кћери.

„Једном су оне преле пређу и разговарале о срећи. Маћехина кћер казала је, да би јој најмилије било да се уда за богатог чојка, у чијој кући не би радила ништа; а њијела пасторка је казала, да би била најређења кад би имала брата, уз кога би она расла ка' јела покрај бора. То чује маћеха па каже домаћину, како његова кћи мри и њета и сау кућну челад и жаали, е нема брата, да их истрјера из куће. Па стане наваљивати да домаћин истрјера своју кћер нека иде по свијету. — „Чоче бојжи, завршићу жена, боље да и она сама погине но сви ми“. Чокс ни мога' друче; позове своју кћер и каже јој: „Не могу те више 'равнити, но ипак кућ знаш и тражи брата да те 'рани и чува!'

„Ђевојка сузна ока остави кућу, те ју је њежна мајка подњивила, и пође од немила до недрага. Идући тако дође до јане горе. Ту је затече ноћ, и она тужна проливаше сузе, мољаше бога и уз молитве спомињаше име своје мајке. И гле, пред њу наједном изађе старац бијеле браде до паса, па је упита: „Ђевојко, што тражиш у ову гору?“ — Ђево, одговори ђевојка, истрјерали су ме из куће, да идем по свијету да тражим брата“. Старац се њежно осмјехну, поглади је руком по лицу, па јој рече, да иде к високој јели што се прѣља на најближем брежуљку, те да тамо почине. Кад је то казао, он ишчезе у тамну гору. Ђевојка дође до високог бријег; кад тамо, види високу јелу и зелени јавор, а поред њега жубори бистра вода, крај извора се простире зелени њивни. Уморила ђевојка сједе под јавор, али је сан умори и она се наслони на зелени њивни и заспа.

„У свитање зора јој обасја бијело лице, које је од рујне зоре постојало све руменје и руменје тако, да је одговарало сјају зоре а зелене граничне све су постојале шареније од сјаја зоре и ђевојкина лица. Кад су зајевљале тине и кад су се помањали сунчани зраци, ђевојка се пробудила. Омка' је осјетила, како су чарна ишарана гора, позапаћена сунчаним зрацима долини, и умјало пјевање олакшале њену тугу. У то се јави синоћни старац бијеле браде и запита је, како јој се допала о'ће, а ова му одговори: „Добри ђево, чини ми се да је ово земља ђе нема мржње и зависти“. Старац јој рече да у ову гору долазе добри људи, па јој даде клунко свијени коначи и иглу невидљу, којом ће моћи да извезе све што зажели. Кад је

*) Причу сам нашао у чланку Дра Димитрија Буровића „Млога Црне Горе у српско-хрватском препоруку, часопис Претеча бр. 2, Београд 1928. Наслов приче је „Ђевојка и Сунце“.

старац отиша', ђевојка узме да везе дивне шаре по зеленом њивни. И много је била извезла кад је сунце стало над високим јавором. Оно се тако загледало у ђевојку, да су се његови зраци претварали у златне жице, које су падале у њено крило, и она их је удијевала у невидљу, те је њима позлатила њивни и извезла бијелу кошуљу. Јарко сунце стаде пред њу у стасу најзгоднијег младина и спусти на њено крило три златне жабке, па рече: „Од сад ћеш постати жуђа најбољег земаљског соја, али ти чувај ове три јабукe, да свак зна, да си ти сунчева сестра, мјесечева првобратучеда и посестрима звијезде данице“. Сунце се опет врати на небо и продужи свој пут, а по свијету се прича о његовој сестри, која ситан везак везе и баша под облаке три златне јабукe."

Тако завршава, радосно, а у знаку једног тајног смисла, ова бајка. Красна је и са самог становишта уметности. А уметност? — Она говори језиком који је најближи тајнама света. Свако тумачење уметничког дела може ову или ону страну приближити разумевању наше савремене интелектуализиране свести, али никад нам не може исказати све што казује уметничко дело само собом. Тако је и са онам што рекосмо ми о својој бајци и што се на сличан, или било какав начин може рећи у име тумачења. Остаје на сваком да зарони у садржај саи.

Рекосмо да ђевојка одговара људској души, особито осећајној души. Ако бисмо рекли да ђевојка значи душу, да је онај што је створио причу мислио на душу а само изговарао реч „ђевојка“, били бисмо у заблуди. Зар не бисмо у девојци наше бајке могли гледати н. пр. оличење поезије! Тим пре што је бајка постала у оном народу, који се извесним правом може називати песничком међу народима. Зар и јавор не говори издалека о гуслама, оруђу и симболу народних песника? А ипак, боље ако не кажемо ни то само. Језик бајке — језик уметности — језик је самог живота. Живот садржи све појмове, а сам се не садржи ни у једном. Само са таквим сазнањем смео прилазити одгонетању смисла у бајкама — одјелица дрвених светиљана.

Бащино летимце још један поглед на крај приче. Да ли је за девојку случајно речено да је сунду сестра а месецу првобратучеда? Као што назмачисмо, у старим мистеријама чии дух и обележја носи ова прича посвећивало се људе у духовне тајне света, особито пак у тајне спољашњег света, што се шири око нас све до далеких звезда, сунца и месеца. Ко беш посвећиван слушао је и о пореклу свега чудног света: о прошлним утеловљенима садашњег чудног света, о том како се наш свет трипут рађао, материјализовао из чисто духовне егзистенције, и како се трипут поново враћао у духовну егзистенцију, пре но што је и по четврти пут изронио у облику садашњег чудног света. Садашњем свету претходио је свет који се симболично одувек називао „старим месецем“, а овоме свет који се називао „старим сунцем“. Наша „девојка“ свакако је била садашњег света, а

исто тако sunce i mesec koje pomije naša bajka. — Много би се дало говорити зашто Сунце прилази девојци као брат. Могло би се приметити да је и сунчано Слово, онда кад је сишло на Земљу, прилазило људима првенствено као браћи, Љубав прилази свему и свачему као брату, као себи равном и једнаком, да би се изједначило, сјединило са свиме и свачим. Али до Сунчева брства са човечанством можемо доћи и кад у „старом месецу“ видимо заједничкога им родитеља. Затим можемо отићи још даље у прошлост, до „старог сунца“, где се из јединственог корена први пут издваја један тамнији свет — предак данашњем месецу. Док су дакле „девојка“ и сунце браћа првога колена, они су са месецем тек браћа другога колена — баш онако како прича каже. Све ово нек је, разуме се, само напомена или полазна тачка за дубље уживљавање у ту дивну bajku о Сунчевој сестри.

Милош Радојић.

БРАТОВЉЕВА ИСПОВИЈЕСТ

У правданно доба Истина, наша мајка и Богинја показивала се својој дјечи у живим сликама. Мисао се није много напрезала. Душа је просто отвараола очи, а спознаје су у њу силзеле саме, као чаробне сањане слике. Свауда наоколо човјек је сретао као неке отворене књиге пуне шарених слика и гледао у њима тајну свега и свачега. Још наше дјеће очи нису јасно запажале све обресе облика, све предивне боја. Још наша мисао није издвајала пропорције и бројеве. Али се зато тим јасније дивао иза свега: Свемирског Духа Исконски Лик.

Тако је то дуго, дуго било. Затим су се књиге затвориле. Па су се запечатиле као тајне, и све мање бјеше оних који би их смјели и знали отварати. И мрак би за навијек обузео људски род, да Богинја није и ту стигла у помоћ. У нама је нацртала тачке по којима ћемо опет, као по ослонцима, налазити старе слике. — Од чаробних живих слика остале су само нијеме, као случајне хрпе тачака. Остале су само схеме. Ускоро су додуше открили људи у положају тих тачака изванредне симетрије, тајновите пропорције, али су брзо заборавили за узроке тако упадљиве сличности са звјезданим хрпама. Богинја је пак жељела када нам је ове тачке даривала, да на њима сами научимо у цртању подражавати Њу. Хтјела је да тако у себи откријемо сами своју прошлост и своју будућност.

Нама није било лако. Окрутно су стршиле у мрак у непомичне тачке земаљске логике. Ма колико се трудили

да спојимо тачке у живе ликове, увијек су нам из руку произлазиле само мртве схеме, само нове, све замршене геометријске фигуре. Али, тако је морало бити. И добро је што је тако било. Јер мука нас је научила напору, напор нам је дао јачину а та јачина води у слободу духа. И тако те мртве схеме нису биле узалудне. Нису чак ни биле мртве, јер у њима смо открили власт бројева над замрлим царствима свијета. И сада та власт већ постоје наша. — Само, у тражењу живе Истине узалуд смо цезнули. Она не бјеше садржана сва у својим тачкама. Горко су пролазили дани многих од најбоље браће у покушајима да кроз мртве тачке провуку Њен живи лик. Сваки би наилазио на други лик и, што је најтужније, многи је мислио да је његов онај прави. А ипак, био је тако далеко од Истине!

Али, већ нам свиће ново доба. Доста је било тог лутања по нијемом мрак! Циљ се већ назира! — То је једна једина тачка, јасна као звјезда, другачија од безброја свију других. Досад бјеше сакривена у дубокој тами а сад већ обасјава изгубљени лик. Та тачка — то је човјек сам! Он, који је пошао да тражи Истину, нашао је себе! а у себи Њу!

И тако се данас већ свачега присјећамо. Дирљиво је видјети како дрхтава рука у свитању будуће зоре повлачи прве, дивно виугаве линије: од тачке до тачке. О сад знамо, добро знамо како ваља, јер кроз себе налазимо сјећање на Њу! Схеме чаробно оживљавају и радошћу блистају послједње сузе. Чудотворни ликови, нацртани сопственом руком, сијају слободно у спољашњу ноћ!

Опет стоје отворене оне древне књиге пуне слика. Још се за спомен и опомену провиде непomiчне тачке, ал' и оне ће се у линије стопити и нестати, чим у себи стекнемо сигурност да и без њих изричемо, и стварамо Истину. То јест себе, и у себи — Њу...

Иван Павловић.

РАЗГОВОР ЧОВЈЕКА СА СВОЈОМ СЈЕНОМ.

Razgovarao tako jednog dana čovjek sa svojom sjenom. Sjena svakog čovjeka vrlo je nalik na njega. Čak je i pokretna, kao da je živa. Zašto se čovjek ne bi jednom razgovarao sa svojom sjenom?

Sjena je dakle tvrdila: Čovječe, misli kojima se Ti baviš zapravo nisu tvoje. Prije Tebe izrekao ih je Tvoj učitelj. Ti sad slijediš njegove misli. Slijedeći ih, ti ne krčiš sebi svoj put. Ti krčiš put onoga, koji je prije Tebe mislio svoje misli. Ti si zapravo njegov sluga. A zašto da budeš sluga, budi gospodar. Idi svojim putevima, nađi svoje, neovisne, samosvojne misli. Svaki

Svaki se čovjek razgovara sa svojom sumnjom. I ja sam se tako uporno razgovarao sa svojom sumnjom. Sumnja je govorila: »Ti si sebi stvorio vjeru u svoju snagu da bi ti ona u svijetu bila štap«. Sumnja mi je prilazila šuljajući se skrivena u sjenci kojeg prezirnog pogleda, s kojim bi ljudi prolazili pokraj mene, uskrsnula bi pred mene nenadno iza kojeg gesta mojih prijatelja, ili bi noću u mojim samoćama stala na ivicu moje svijesti. »Morao si da vjeruješ u samoniklost duševnih snaga, jer bi bez te vjere bio odviše bijedan«.

Vrijedali su me, ja sam mogao da ih zamrzim. Nisam ih zamrzio nego sam postao jak u svome praštanju, kao što drugi vježbom dobija jake mišiće. Činim tako, jer vjerujem u svoje ideale. Ali laže tko veli da čovjek mora vjerovati u ideale. Nitko nikoga ne može prisiliti da vjeruje u ideale. Ka idealima se svako dijete može odgajati, ali se nitko misaon i svjestan i odrastao ne može prisiliti da kod tih ideala i ostane.

Ljudi odbace religiju u kojoj su odgojeni, zašto da ne odbace ideale? Znam, govorio sam ja, grbavac, svojoj sumnji, da sam ja sam i posve sam nosilac svojih ideala.

I ne može biti slučajno što su moji ideali baš takvi kakvi jesu, kao što oni nisu samo produkt moga odgoja. Jer da su produkt mog odgoja, oni ne bi bili dio moje puti i ja bih mogao odbaciti u prvom nastupu pobune k slobodi. I nikakvih ih slučaj ne može da razjasni. Moja je grba argumenat mojih tvrdnji.

Ali je grba isto tako argumenat od tijela neovisne snage uspravljanja. Kad pravilno građena ruka posize za predmetom, tad bi netko mogao reći: »Ruka mora posizati, jer joj je grada takva. Da joj nije takva, ruka ne bi bila rodila poticaj pokretanja. Njezino je pokretanje determinirano, određeno gradom, i ruka nema slobode. Nema je ni čovjek, kome ta tako građena ruka pripada. Čovjek ima želju za kretanjem, jer je njegova ruka građena za kretanje i posizanje. Pravilno građena ruka dakle nije argumenat slobode.« Da, za pravilno tijelo to bi se još moglo i reći. Ali moja iskrivljena kičma nije građena k uspravljanju. U zgrbljenu kičmu ugrađena je kretanja povijanja i sagibanja i svako je moje uspravljanje u isti mah napor i bol. Ja se ipak uspravljam. Odakle snaga mog uspravljanja? Kičma mi nije dala, i bol joj je svakim časom kočnica. Pa ipak; moja je snaga uspravljanja i činjenica i posvećana realnost. Snaga kojom se svaki grbavac uspravlja i pored zgrbljene kičme dokaz je jedne ljudske slobode, jedne ljudske činjenice, koju samo grbavac može posve doživjeti. Moja grba s jedne strane i snaga mog uspravljanja s druge strane, samo su pojavljene slike onog zakona, po kome ja nisam postao osvetnikom nego umjetnikom praštanja i zaboravljanja.

Na snazi moje pogrbljene kičme ja sam spoznao tajnu svakog bogalstva. Jer je svaka grba neka sredina. Na mojoj

se tjelesnoj mani jačaju snage nutarnjih otpora. Jake postati će mišice onoga, koji sputan hoće da raskine svoje verige. Pa makar ih za života nikad ne raskinuo. I onaj koji bi htio tvrditi da je sputanost neposredni razlog po kome sam postao borcem, tko bi htio ustvrditi, da sam se ja morao boriti i da moja borba nije bila slobodan čin, taj zaboravlja da je na drugoj ivici moga čina stajala bol. Tko je to tko me je prisilio da se opredjelim za bol? Onaj drugi život bio bi možda lagodniji. Ja sam to dakle bio sam, koji sam odabirao. Svako je uspravljanje slično stremljenju duše za istinom.

Ali ja naslućujem da je negdje pred mojom grbom stajala mlitavost, da su neistina, mlakost i laž one snage, koje su me negdje u razvoju učinile grbavcem. Ja to ne mogu povjerovati. Ali ako uzmem da je moja grba sredina, argument, dokaz za slobodu mojih sadašnjih čina, kao što sam to gore opisao, tad mogu naslutiti, da ima nešto, što leži pred tom mojom obratnom, polaznom tačkom. Moja je grba slika duševne pogrbljenosti negdje prije nego što je nastala moja mana.

Počeo sam pisati ovu knjigu, jer mi se čini, da sam kao grbavac strašan i veliki, očigledni pokust prirode. Na meni grbavac ogledaju se pravi zakoni ljudstva. Ne, meni nije žao boli kroz koju sam prošao. Da nisam grbavac ja svega toga ne bih znao.

I neka mi čitalac za sada oprosti, ako sam sebe nazvao argumentom. Čitajući on će shvatiti zašto sam to morao i mogao učiniti.

Medicus

О БОГУМИЛИМА

I

Покушајмо да се унесемо у онај значајни духовни покрет у Средњем веку, чији су нам изјасници познати под именом богомила или богумила. Богумилски религиозно духовни покрет прелио се као михан вал преко Европе, доносећи прву зору духовној слободи у крајеве где је скамевана форма религије претрпала да скамени једном и само човечанство. Богумили или бабуни Балканског полуострва, патарени северне Италије, катари и албигенци јужне Француске само су три врхунца истог вала. Исходиште покрету је у X столећу међу Словенима Македоније и Бугарске. У току XI и XII столећа покрет се раширио међу Грке, освојио Босну (подразумевајући и данашњу Херцеговину) и, у великој мери, северну Италију (особито Ломбардију) и јужну Француску (три главна средишта: Тулуз, Алби и Каркасон). Али је богумила било и у другим земљама

Европе. Као што се вал ширио с истока на запад, тако се и

повлачио са запада на истоку, у току XIII, XIV и XV stoleћа, suzbiјан мачем и ломачом. Последњи прохват би у Босни у XIV stoleћу. Угушен је богумилски покрет у земаљском смислу, али је он у духовном развоју човечанства извршио своју велику улогу. То је ренесанса пре ренесансе и реформација пре реформације, и то духовнија него после. То је први дар јужних Словена човечанству.

Кад се жели да окарактерише богумилско учење истиче се обично петоро: дуализам у начелима света, нематеријалност Исусова тела, опште непризнавање црквених догама, одбацивање свих спољашњих знакова вере, настојање да се Јеванђеље дословно спроведе у живот. Што се првог тиче, противници богумила, васпитани мањевине у апстрактном, догматском расправљању о предметима вере, отуживали су богумиле дај добро и зло узимају као два равноправна начела која су створила свет, да Бога и ђавола стављају у исти ред. Место тога боље је пре свега учити општу чиниоцицу да се богумилска струја одликовала нарочитим занимањем за проблем добра и зла. Сви људи, сви народи и сва времена нису подједнаком снагом осећали, као неки терет на души, велико питање о пореклу зла, о суштини добра и односу добра према злу. Богумилски покрет показује пре свега како је у неко доба Средњег века многе људске душе на земљи захватило то питање. То је и један од дубљих узрока успеха богумила. Шта се тиче њихова одговора на то питање, спољашњи документи не пресуђују. Треба имати на уму да у богумила није било догама него слободно поштовање млађих према упућеној браћи. У слободним односима лако су се рађала и размножавала и отступања од правог учења. Једно такво разликање, баш у погледу на питање добра и зла, описују нам противници богумила као велико расколње које је заузело другу половину XII stoleћа, а на челу су му стојале две најстарије и најчистије цркве богумилске: „драговичка“ у Македонији и „бугарска“ у данашњој Бугарској; прва као да је заступала беспочетност зла а друга постанак зла из нечега што је раније било добро. Што било да било, богумили су сматрали себе за борце на страни добра. Уосталом сама богумилска штива унеће нам доцније и овамо неку светлост, а исто тако и у богумилске новоре о Исусу Христу.

Непризнавање црквених догама и спољашњих знакова вере карактерише богумиле као носиоце духовне слободе у ову добу, а то значи сразмерно слободан иживљавање духовних и душевних потреба који су тада струјали у развоју човечанства у Европи. Постоји дубока веза између катарца и појава трубадурске поезије, која је цвала како у световним тако и у мистичним бојама у XII и XIII stoleће, и није случајно што верски романтизам крсташких ратова (какви да

су спољашњи поводи) траје за време док је богумилство најјаче, од краја XI до у другу половину XIII stoleћа. Духовних веза има и тамо где физичких уопште нема. Али то није све. Моралн бисмо се осврнути и на друге појаве верског пропраћања у самим званичним црквама, што се нарочито јасно види на Западу, па и на оне биљке што ницају у тајности, а чији нам тек понеки цвет изобије у јавност, као н.пр. велико дело Дантеа. Предност догматизираних религије је та што у најмању руку даје стабилност и онда кад се ауторитет цркве човечанству не намеће више као сам од себе узвишеном узоритошћу и светлошћу њених претставника на земљи. Покрет као богумилски морао би пропасти чим попусти идеализам његових носилаца, чим се стану множити компромиси између Јеванђеља и вањских прилика.

Богумили су држали да само њихова наука претставља право хришћанство, онакво какво се сачувало на Истоку од времена првих хришћана. Та се наука, веле, чувала у тајности од доба кад ју стаде прогонити званична црква, која окрете леђа чистом хришћанству и то, како рече један босански богумил, још за владе цара Константина. Богумили називаху себе само хришћанима — христијанима — у Босни крстјанима. Остало су надмичи како су их звали други. Ван јужних Словена називали су их и Бугарима и заимљиво је споменути да се све до данас одржала у француском језику погрдна реч „bougre“, као некакав споменик дивље мржње која је давно некад беснела против тих сиротих „бугара“. Богумили су желели да имену „хришћанин“ сачувају његово узвишено значење. Сваки у њих није се могао звати тако, него само ко се у самоодрицању, у тежњи за савршенством показао достојан Јеванђеља. Било је међу богумилима сигурно доста људи који су одговарали овом идеалном схватању, ма да, разуме се, у великом покрету није увек могуће одржавати исту висину. Уопште, кад год проучавамо неке велике идеале за којима су тежили људи, не треба заборававати да број великих људи није велик — али ни то да у свим људима без разлике живи оно највеће. У данашње доба, кад људима недостаје чуло за осећање узвишеног, може се рећи да су многи, познати и непознати људи били већи него што се схвата. Уосталом, кад се ради о утицају великих идеала на развој човечанства, важиња је често снага просветљених појединаца него мнозина следбеника. У доба кад је богумила било највише, не беше од Црног мора до Атланског океана ни 4.000 „добрих крстјана“ — али „верника има безброј“.

Покушаћемо да разумемо богумилство, колико нам је засада то могуће. При том треба познати и спољашње појаве, оне којима се занима савремена поест, уколико се о њима сачувало података. За спољашње гледиште богумил-

ство није лак проблем, особито што се тиче замршених политичких и религиозних односа у Босни. Подаци којима се располаже углавном су само расправе и оптужбе против богумила, а што то значи за објективно истраживање не треба ни помињати. За духовно проучавање доста је некад и највезнатија црница. Све у свету прича нам о свему, и могло би се рећи да смо само ми криви што нам се за то причање није довољно развио духовни слух.

Милош Радојчић.

МИСЛИ И ЗБИВАЊА

И поред победоносног хука свих наука, почев од егзактних па све до оних које су по методи природних наука покушале да продру у душу човека, остадоше данашњим људима многи доживљаји изван моћи логичког објашњења. Људи су се дивили сваком новом научном открићу, али се у самој науци све више утврђивало да је пут до крајњег сазнања недогледно велик и, као да постаје све теже савладљив у колико је ход науке имао бржи темпо. Није чудо да се у самој науци дошло до признања које се најмање очекивало после знаменитих проналазака и открића. Ево тог признања: „наука можда никад неће сазнати крајње узроке појава у свету; њен је задатак да утврди законитост односа (релације) у свему збивању и да се асимптотски приближава крајњем сазнању.“

И док су на материјалном плану науке показале огромне успехе, остаде душевни живот човека и даље велика тајна.

Некад су људи другим путем тражили сазнање о себи и свету око њих. Али, нагли успон научних метода испитивања замаглило је духовни видик људи у толикој мери, да су тек открићима Р. Штајнера показани путеви у виши свет. Ова открића нису још доспела до свих људи, до оних којима нека тајновита збивања кажу: бити ствари не може се сазнати познатим научним поступцима; другим стазама улази се у тајне ових збивања.

Пођимо од себе да би се приближили овом путу духовног гледања.

Иза неког догађаја који није исплао онако како су људи очекивали, навиру људима мисли да објасне откуда се зби оно неочекивано. И не осети се (а камо ли да се јасно опазе) колико је истина далеко ван наших мудровања. Зар је потребно наводити примере из свакодневног живота! Ево једне од појава у којој би људи могли свесно да усете деловање снага на вишем плану — ако имају моралне снаге и тежњу за духовним прогледањем: нисмо ли толико пута

стрепили очекујући у мислима приказ за кога знамо да ће нам донети боша и многа непријатна осећања. Све се стегло да буде по законима логике и ми, немоћни да то збивање изменимо, кршимо руке и губимо се у трагичном немиру осећања. А где, не зби се очекивано! Ударац изненађења, можда и усклик радости ето нас, где ступамо у обично расположење. И још нешто: прекорevamo себе што смо онако „непотребно“ били забринути и оштетили своје нерве.

Не, не, нисмо ми били непотребно забринути и залуду брижњи.

Духовна наука казује нам да су мисли реалности — бића. Мисли не остају без утицаја на извршење догађаја. Догађај се збио у нашим мислима, а до физичког, манифестовања није дошло.

Варају се они који би на све ово одговорили: па добро, ја ћу сваки догађај који желим да отклоним у најпрет добро конструисати у мислима, па ћу бити безбрижан. И рећи ће се, даље, да су људи често доживљели баш оно што су са стрепљивом очекивали а да им размишљање о збивању које предстоји није помогло. И заиста, обична зебња која човеку долази до свести као у полусну, довешће човека до остварења онога што очекује. Али нека човек осматра себе, па ће опазити да му је зебња долазила само на махове, да је добрим делом био и безбрижан или је себе заваравало: „ах, неће бити ништа! Уосталом безиљно је да реметим своју безбрижност.“ И тако га време доведе до остварења слутње. Тада тек, пресећа се он: знао је да ће се то збити, али другаче се није могло! То су слутње, оне слутње које застрашују и „најхрабрије“ људе; оне пролазе мимо нас забринути и несвесели. Међутим, ако је човек ношен мислима збринио у очекивана збивања у толикој мери, да их види како се пред њим одигравају и, ако својим осећањима тако доживљује приказ да га целог прожимају дејства догађаја и у души му се појави пуна трагичност — тада то није више слутња већ жртва. Оно што смо пути бола и стрепње очекивали измешено је, спасени смо. Да, да, као што је свако дело, свако стварање тражило и увек ће тражити жртве, тако се то збива и овде. И у колико је наша жртва била већа у толико је и спасење било потпуније.

CJC.

PEDAGOŠKI KURS RUDOLFA STEINERA

Izveštaji Alberta Sieffena o jednom kursu švajcarskim učiteljima o Uskrsu 1923.

Uvod

Danas svijet vrvi od reformatorskih impulsa. S najrazličitijih strana hoće da uzgajaју čovječanstvo. Čovjeka bi mogla podići tjeskoba zbog jedinstvenog cilja, pravog čovjества, kad

И то док познаш чекаће небо,
облици ма да пројезде.

Чекаће оно. Док ти га такав
окити, с твојих висина,
гле: звјезде сјају сну!... Тебе црна
црнија загре тмина.

Ти знаш... јест пусто. Ал' зато видиш
магле у завршетку,
Што ближе небу то све си даљи
свом дјелу и свом почетку.

А кунем ти се, Срцем висина,
док твоја клепећу звона:
некада нечиј' не вид — но уздах
би већи но васиона!

Јест, кунем ти се, најближе твоје
на једну спознају чека:
да као човек човеку звјезда
ни једна није далека.

Како је дивно: већ освит ту је...
први се пјетли већ гласе.
Даница уста... гле, за њом шир вас:
бисерним изгледом сја се.

Никога нигдје. Тек вал са звјездом
игра се — још док је тама.
Сам крст на води, врх путог жала,
плав св'јета везује с нама.

Науко! Сузо. О кад би часно
име се слагало с тобом.
Остаће оно. И ти. Ал' скоро
названа „сл'јепијем добом“.

Гле, кашље старац, у кули листа...
јава — а њему се др'јема.
Гдје прст му није и наочара
не!... ту ни истине нема.

Окати робе. Ти узе сл'јепо
бројку за господара.
Рачун у кули, шта је он, ако
животу не одговара?...

Слаже се, велиш. Ха, ту си пао,
ступнице ето ти, враже!
Зна ђаво рачун где... ал' му круна
с дјелом не располаже.

Опрости старче! Ти ниси јадан
с дивоте што си нам дао;
но што си с капи удрио у пир,
а мудрост — ни догледао.

Збогом. Ти спавај... Снивај и броји,
и лудуј — кад ти је мало.
Мене нећ опет наћи уз бдење
и лика свог огледало.

Дружићу с небом ту, гдје му жртва
с истока ритмом се стаче;
гдје вјечно лахор самотан блуди
и талас гребене плаче.

Остаћу с њиме. Кад већ по дану
за тобом око се вуче,
хоћу да чујем нечујне струне
с других што извора звуче.

А теби бићу — на узврат звјезди —
док сан твој то и не слути:
с образом близак, а бићем, авај,
даљи но Млијечни пути.

Проста ти радост. Самном је туга.
Дјело нек води те јачем.
О ја бих хтио да имам друга
с киме бих мог'о да плачем.

Александар С. Рачета.

О БОГУМИЛИМА

II. О пореклу богумилства

Богумилство је никло у јужних Словена, али је семе његово дошло са Истока. Још од првог доба хришћанства нижу се на Истоку сродни религиозно духовни покрети. Да бисмо боље разумели богумиле морамо се осврнути и на те покрете.

У II и III столеће после Хр. цвета гностика (гносис = знање), позната повести поглавито из противничких списа,

где се од њених учитеља помиње н. пр. Валентинос, Василидес, Сатурнинос, Маркион. Гностика је величанствен покушај старог света, наследника древних мистерија и великих грчких филозофа, да својим духом прими Христа. У гностици хришћанство постаје мудрост а Христов чин на земљи круна свих ранијих божанских мистерија. — Христов дух није нешто што се после Христова живота на земљи могло у човечанству остварити одмах. Христов дух је нешто чему човечанство има тек да тежи, догод буде живело на земљи, а потпуно остварење његово биће остварење оног смисла ради којег човечанство уопште постоји. У свему што људи стварају на пољу лепоте, истине и доброте може се у клици наћи Христов дух, а ни у једном покрету или заједници не влада он у савршеној снази и чистоти. — Тако је и с гностичима. Може се рећи да је дух њихова настојања више дух старих мистерија него дух чина Христова. Гностици траже знање зашто и како је Христос дошао на земљу, јер се не задовољавају веровањем, што је пре својствено јудејском но хеленском духу. У својим средиштима гностичари живом речи и донекле лисањем обрађују нарочито развој света од почетка, из недара Божанства, дакле разрађују у неку руку оно што сажима почетак Јованова јеванђеља.

У III столеће јавља се манихејство, покрет што основа једна снажна личност, Мани (Маних, Манихеј). Као дванаестогодишњем дечаку, Манију, бабилованину пореклом из Персије, јавља се духовни весник, ањеџ Ел Таван и упознаје га са његовим животним задатком. Мани провуче својим видовитим погледом брзо у мудрост гностике, па у тајне древних мистеријских светишта Персије, Халдеје, Мисира, скитских народа итд., ступа у везу и са историјским хришћанством, а на далеком путовању упознаје и будизам. У њему се тако нашла на окупу стара мудрост готово свег човечанства и он тад иступа јавно као весник Истине; као онај што разоткрива тајне чуване у светиштима од сиње давине, као глас Духа истине кога беше обеоао Исус Христос, по речима Јованова јеванђеља: „А кад дође он, Дух истине, упутиће вас на сваку истину; јер неће од себе говорити, него ће говорити што чује.“ Не мисли Мани да је он највећи Божји изасланик коме Исус беше тек претеча, као што му подмећу неки, који га не беху разумели. — Мани сизази у свет у часу кад се неповратно руше и последња зидови храмова који некад беху највиша слава и светиња, и он жели да спасе ту светињу уливајући у њу кап крви Христове. При том стоји на још широј основи од гностике — у духу што у себи мири шаренило васцелде источњачке мудрости, а пре свега у духу персијских светишта којима је тежиште у дубоким тајнама добра и зла. У 33 години живота би Мани осуђен на смрт од персијских мага. Живом

би му кожа одерана па испуњена травом а одерано телорасието пред вратима града Џондшапура. После ове мучничке смрти наука се поче нагло ширити по Персији и свој римској империји, а касније даље на исток, преко Туркестана, Монголије... до Китаја. У Средоземљу ишчезе манихејство у VI столеће, сузбијено од историјског хришћанства; на ближег Истоку сатр га у VII веку ислам; на далеком Истоку траја до XIII века и неста коначно у будизму.

Скоро сасвим из позорнице повести стоје масалијани или мизитвеници. За њих се каже да су већином живели, мањевише тајно, у разним манастирима као монаси, водећи аскетски живот и неуморно удубљајући се у мистична виђења. Зато су их назвали и маштаоцима. Сматра се да их је било већ у IV столеће у Сирији; на Балканском полуострву помиње их се много доцније. Уопште, масалијанство даје мање утисак спољашњег религиозног покрета, колико једне старе тајне струје источног хришћанства, духовно сродне гностици и манихејству, која је своја настојања упирала на унутарњи свет.

Ускоро после победе ислама над пространим персијским царством, кад и манихејству дође крај на извору му, под крај VII столећа, јављају се у Јерменској павлијани (пауликијани). За разлику од молитвеника павлијани иступају шире у спољашњи свет. Њихови православни савременици сматрају их за манихејце, а то би био знак за њихово манихејско порекло. Павлијани су заиста у духовном сродству са манихејцима, али они не зидују више на оној широкој основи која обухвата разна наследства старих времена, него на основи историјског хришћанства. Апостола Павла називају радо својим оснивачем, тог високо посвећеног проповедника Христове добре вести народима ван Палестине, особито у Малој Азији и на Балканском полуострву. Апостол Павле не познаваше Христа телесно, него после васкрсења, духовно, са пута у Дамаск, и за себе могаше говорити: „Са Христом се разалех. И ја више не живим, него живи у мени Христос.“ У духу оваквих речи настојају павлијани да негују хришћанство — онако како су најбоље знали и умели. Најаче је павлијанство у IX веку. Тада корен хвата и на Балканском полуострву.

За све ове струје и покрете каже се обично, отприлике, и оно што је на почетку навештено за богумиле: дуализам у начелима света, слободно проучавање религиозних извора место ограничавања на догме, непризнавање спољашњих знакова вере и настојање да се живи хришћански, без спољашњег сјаја, често строго испосничким животом итд. У наше доба, најчуднијих противуречности, кад многи људи присвајају материјалистичко схватање историје (а не виде да такво схватање, ако је доследно, руши смисао оних етичких идеала, ради-

којих су и настојали да присвоје (то схватање) радо се испитује прошлост под углом материјализма и наглашава за све ове струје, па и за богумиле, њихов „социјални“ карактер. То наглашавање је оправдано, али требало би да проистиче из свестраног разумевања прошлости, не само у погледу спољашњих чињеница и апстрактних појмова скројених по садашњости, него у погледу духа саме прошлости. Човек-љубље једна је од најдешњих страна старих хришћанских покрета. Али да би наука о прошлости била истинита у дубини а не само на површини, мора се оснивати на уживљавању у прошлост, у атмосферу њену, у дух, дакле и у она схватања која су некад живела у човечанству. У том погледу, строго речено, данашња наука уопште не излази из садашњости, не допире до прошлости. Тако је и са богумилством. Оно се испитује као повест хемије, кад би је писали људи који не разумеју природну науку.

Поменути религиозни покрети дадоше семе из ког плану богумилство, чим семе паде на словенско тло. У IX веку бавио се у Јерменској неки изасланик византијског цара и тамо се састајао са павлићанима. Од њих чу да ће „веке из своје средине послати у Бугарску да одврате пук од праве вере и навабе на њихову веру. Они су се успешно надали јер је онда проповедање Божјег слова тек започело; стога су мислили да још могу свој кукољ посејати на чисто неникло жито.“ У другој четвртини X века већ се помиње име „богумила“. „Понеже вседукави наш враг по всеј бугарстјеј земљи манихејскоју ерес расеја, смесив сију с масалијанскоју.“ Мислило се дакле да је богумилство смеса масалијанства и манихејства (павлићане су често изједначивали са манихејцима) и да је узрок успеху то што је хришћанство у оно доба тек почело узимати маха у јужнословенским земљама. Ове тада потпадаху великим делом под освајачко племе Бугара, које држави (на истоку временом и народу) даде своје име. У тешким приступачним планинским и шумским крајевима још се у оно доба призиваху стари словенски богови, и један православни глас узвикује: „Да се срамљејут убо вси пошибени и скврни манихеји и вси погани словени...!“ Хришћанство које проповедаху ученици Кирила и Методија, учитељи с Охридског језера и њихови ученици, још не беше довољно протрло у народ, а византијска црква, дајући првенство Грцима и византијским државним интересима, није била сасвим по вољи ни народу ни властелин...

Овојко о спољашњим приликама.“) Стари извори помињу и бившег попа Богумила као оснивача богумилског

¹⁾ За проучавање богумила добро је прво читати познато дело „Богумили и патрени“ од Фране Рачкога (ново издање год. 1931 срп. крај.), затим и пр. „Богумилски книги и легенди“ од И. Иванова (Софија, издање буг. акад. наука).

покрета, који је живео у првој половини X века: „И јако же случи се бугарстјеј земљи в лета православног цара Петра бист поп именов Богумил, а по истине Богу не мил...“ На почетку богумилског покрета мора да стоји снажна духовна личност, човека који није само „наставио“ павлићанство или масалијанство, него се у духу вратио на изворе и с извора делао. Док неки историчари сумњају у постојање Богумила, други држе да се по њему прозвао сав покрет. Можда су најближе истини трећи, који мисле да су и сами богумили називали себе овим именом, уверени у своју праведност и омиленост у Бога. На духовној равни ово је тачно. Без обзира на то што реч „богумили“ не означава следбенике неког Богумила, него пре мношину Богумила (као што се ни следбеници неког Петра не би звали петри, нити Владимира владимири) треба указати на оно узвишено значење које се још у прво доба хришћанства осећало кад се за неког рекло да је „Богу мио“. Јеванђеље Павлова ученика Луке, толико поштовано у павлићана, почиње речима: „Како многи почеше описивати догађаје који се испунише међу нама (као што предаше нама они што од почетка сами видеше и посташе службеници Ријечи), намислах и ја, испитавши све од искона, по реду писати теби, најврснији богумиле“). У јеванђељу апостола Јована, љубимца наших богумила, никад се Јован не спомиње по имену, него као „ученик кога Исус (или Господ) љубљаше“, т.ј. опет као „Богу мио“. Тако и у наших богумила, који се хваљаху чистим хришћанством, сачуваним од првих времена, име Богумно не пристајаше само једном њиховом учитељу, него сваком за кога ми је сведочанство да је тог имена достојан. Али, разуме се, то се настојало сачувати тајно, да не би изазивало друге хришћане. Ипак, на Балкану изби на јавност. Пред другима богумили настојаху да истичу само то да су хришћани, „добри хришћани“, „добри људи“, који никоме не чине зла, а свима желе највеће добро.

Милош Радојчић.

KNJIGA O GRBAVCU

Drugo poglavlje: Polaganje duhom

Bilo je ljudi, koji su mi rekli: Tvoj je idealizam posljedica tvoje grbe. Ona ga je izazvala. Poznaješ li zakon preuveličavanja onih, koji imaju manu. Samo slabici sanjaju o herojima koji su slični bogovima. Saznao sam da je ta nauka narasla do moćne dogme, i da je zadobila ime individualne psihologije.

²⁾ грчки „теофила“ — писање неких именованих великим и неких малим словом је новији обичај.

stano pronositi kroz život cijelu napetost svih svojih snaga. Koji li je čin prethodio tome udesu? Gledajući bogalje i njihovim naporima, čovjek bi u razdoblju svijesti gladao okom uzroke sudbine. Bogalji bi svojim naporima i stremjenjima bili postali čuvari vratiju, kroz koja bi svijest o svome razdoblju bila prodrla do zakona ponovnih života. Jer nisu bez obrazloženja u svijetu ni ti naponi bezimernih bogalja, kad za sve drugo u tom istom svijetu vrijedi zakon uzroka i posljedica. I za bol i za svaku muku vrijedi zakon uzroka i posljedica. Zašto bi baš ljudsko trpljenje bilo izuzeto od toga zakona? Kad bi tako bilo, i ta bi uzetnost morala imati svoje razloge. Mogli su bogalji postati svjedocima pravde u svijetu i njihovi su idejali, njihove sanje o nadčovjeku mogle postati argumentima ljudskog porijekla! Trebalo je dakle uništiti taj trag. Razumijete li dakle da se nauka o bogalju, koji je navodno stvorio ideju bogonoštva nije pojavila slučajno? Pojavila se i ona u tome gore prikazanom nizu naučnih tvrdnja, koje su u razvoju imale svoje zadatke, ma da ljudi, koji su ih izrekli, o tim zadacima nisu uopće ništa znali.

Vidite li dakle kontinuitet teorija u tome smjeru moderne antipsihologije. Psihologija je nauka o duši. Antipsihologija nauka o tome da duše uopće i nema, jer po njoj nema korjena iz kojih bi moglo da izraste njezino biće!

Medicus

О БОГУМИЛИМА

III. Супротности Истока и Запада

Kad се проучава богумилство треба увек наново врати се на општа гледишта са којих се обухвата ширина простора и дубина времена. Свако сазнавање мора се крести непрестано између удубљивања у поједино и ширења над општим. Уочимо сада само неколико општих црта духовног живота на разним странама света у току векова.

У Европи хришћанство се уврстило следивши се у строге, непромењиве догме, стекло је спољашњу власт и одржало се до данас, близу две хиљаде година. На Истоку хришћанство се показало шире, помирљивије и промењивије, није се толико отимало за спољашњу власт, али се, сем изузетака, није ни одржало до данас. Другачије је Христа дочекао Исток, другачије Запад. И Исток и Запад примили су од Христа само оно што су могли, што је одговарало њихову духу.

Као што дубље закони развоја условљавају овакве опречности, тако доводе и до међусобног прожимања њихова. Супротности утичу једна на другу, оплођују се и доводе тако до рађања нових чињеница. У погледу на духовна

добра био је углавном Исток тај што је оплођавао Запад. Данас, кад се напори човечанства уиру претежно на земаљска добра, одношај је у многоме обрнут. — У духовном прожимању Запада живим снагама Истока богумилству припада једна од главних улога. Та улога односи се на припремање хришћанства, које у себи сједињава Исток са Западом.

Још у Старом веку, кад је Палестина била географски отприлике у средишту културних земаља, можемо посматрати како се рађањем философске мисли у старих Грка, дакле на тадашњем северозападу, припрема каснија противност Истока и Запада. Јер док се у Хеладџи из митског и мистеријског доживљавања издвајало мишљење које се ограничава на главу, док се све јасније оцртавала логика интелекта, дотле је Исток брајљиво чуввао наслеђе старих времена, мишљење које прожима целога човека, тајне мистерија, усред смрковања древне видovitости. Кад су после Христа доласка људи настојали да Христа приме у свој душевни и духовни живот, на Западу се ускоро увидела немоћ следећег мишљења и почело се истицати веровање без обзира на размисљање, дакле непосредно осећање Христа свим *осталим* снагама у човеку, које беху преостале од древне видovitости и које у филозофији беше одбацила глава. (У први мах те снаге узлетоше чудно, новом силом.) Тако је настала опречност између знања и веровања. Са друге стране, кад је мишљење увидело да не може продети до суштине хришћанства, зажелело је бар да обухвати његову садржину споља, онако како је неколико векова раније Еуклид учинио са геометријом или Аристотел са логиком. Настале су догме и ређала се величанствена догматска дела, као израздуха на тадашњем Западу. — На Истоку се догмама напротив није придавала толика вредност. Стојало се на тлу древних мистерија, те се, до прецењивања себе, смело веровало да се Христос може схватити. Смисао хришћанског рада видео се више у посвећивању појединаца у светињу Христаова бића, него у спољашњем осигуравању хришћанства путем приводевања или потчињавања људским заједницама.

Јаз између знања и веровања шири се у току векова и својствен је западном хришћанству тим јаче, што идемо даље на запад. Вера значи све више примање истине, или оног што се сматра истинитим, у отсуству слободног мишљења а у покорности нечем ауторитету, услед чежње или стрепње. У Јеванђељу рек вера нема тог значења. Можда смо тадашњем значењу ближи кад напоменемо *интуизију*. Интуизија је право семе вере. Вера беше непосредна озгледност неке чињенице која живи као истина у човеку и нема потребе да се доказује. Доказати се мора само оно у што се сумња, што се дакле не доживљава. Кад Исус

пита: „Имаш ли веру у сина човечјег?“ или у то да „ја могу помоћи“, онда упућује човека да слободно ослухне самога себе и доведе у свест начуно знање, плод семена интуиције, у којој је сам Христос. Христос рачуна дакле са исконском искром у човеку, с тим да је она застрта тамом али ипак жива, и да може ускрснути.

Можемо рећи да се у погледу на своје тежње особито Запад одликовао *веровањем*, као Исток *знањем* у поменим смислу. То се може доунити општом напоменом о духовним силама елементарног света, које припадају Земљи и зраче на човечанство, различито у разним крајевима. Ради се о четири „елемента“: т. зв. земља, вода, ваздух или светлост и ватра. Деловање ова четири елемента налази се свуда, а нас ће занимати како се показује кад погледамо даље на север, запад, исток, односно југ. Говорећи сликовитим језиком можемо рећи да према истоку знање показује особине светлости и ваздуха: просветљено је духом али расплинуто. Према северу постоји напротив тежња да се знање смрзне, да се претвори у догме, у мисли одређеног, сталног облика, сличне чврстој земљи. Дакле према југоистоку знање иде од заробљеног према светлосном духу, а од одређености према неодређености. Што се тиче вере карактеристично је посматрати ватру и воду: На западу вера постаје нешто водено у чему се угаasio пламен слободне мисли а човек се уљуљао у сан благих осећања, која могу ослобађати душу на свој начин, али успавајују дух. Према југу вера постаје огњена; то може значити фанатизам, али не мора, него само да је интуиција жива: занесењак пламти страшу, а слободан дух чистом, духовном љубављу. Дакле према југоистоку вера иде од смирености према зажарености, али и од успаваног према будном духу.

Ово су само напомене, које се могу у недоглед развити, ако их се не узме круто, него подешава према живом, променљивом сплету организма наше Земље и човечанства по њој.¹⁾ Може се углавном рећи да се хришћанство на Западу настоји да сачува више земаљски и да Запад зато чува знање у крутом стању, у елементу земље, а веру у елементу воде. Према Истоку јача је тежња да се хришћанство сачува више у духу и зато се оставља знање у покретном, ваздушном стању, у елементу светлости, а вера у елементу огња. Зато Запад губи Христа духовно, као што га је Исток изгубио физички. Истина хришћанства може бити само на уској стази између Истока и Запада.

И кад се проучава богумилство важно је не заборављати да му је битан дух којим су били прожети његови

прави претставници, као и дух истина које су они износили, више него и сам мисаони облик тих истина. Њихови противници нападали су их са земаљске стране, у односу на спољашње ствари, хватали их за речи, као да те речи одају некакве богумилске догме — којих није ни било. Што се тиче речи, и данашњи посматрачи нагнули истој погрешци, јер није лако из отрданих споменика и прашњавих архива изнети оно што умиче речима: живи дух.

У духу звоне ове речи противника некадашњих богумила: „Све је дато, као што је чулима дат спољашњи свет; нема шта да мислиш, него веруј, као што верујеш очима и ушима; црквени оци мислили су за све вас, за све будуће људе.“ У духу богумила стоје напротив речи: „Живи чисто и размишљај слободно, па ћеш примити светлост истине одозго.“

Сачувала се до данашњих дана једна од безбројних препирака између католика и богумила. Богумил, Босанац, наводи ове речи апостола Павла: „Примисте ли Светог Духа?“ Т. ј.: „Ко те учи истини кад не примаш у надахнућу Духа истине?“ Саговорник, сав ужаснут, одговорио би отприлике: „Ђаво је у теби, херетиче, а не Дух Свети! Зар ја, ништавни човек, да се дрзнем хвалити се Светим Духом? Свеопшта црква, коју основа сам Исус, једина ми јемци за истину.“ — Тако су се сукобљавала два схватања, два света; један са Истока, други са Запада; један на каменом престоли, други са лучом у руци.

М. Радојчић

PEDAGOŠKI KURS RUDOLFA STEINERA

Izveštaji Alberta Steffena o jednom kursu švajcarskim učiteljima o Uskrsu 1923

Saznanja o djetetu i mlađem čovjeku I

Интелектуалистичка спознаја о човјеку обично се ослања уз онај dio човјеков, који преостане, кад се пусти с vida duhovnog и dio душевности а поглед управи на физичко и тјелесно, на пролазно, на лјешину, тјја се структура студира на столу за сецирање. То јест, студира се анатомија, физиологија и патолошке промјене, које се zbivaju на тјелу. А на основу тога се покушавају стварати закључци о бити здравог човјека у пуном току живота и развоја.

Насупрот се антропозофско испитивање труди у првом реду око тога да човјека схвати као цјелину и као биће с тјелом, душом и дубом. Мртви, апстрактни начин посматрања, већ зато, јер је увјезбан само на оноm што већ постоји, а не на оноm што настаје, замjenjuje антропозофско испитивање живим pojmo-

¹⁾ На пр. оно што је речено за север својственије је можда услед хагомилане традиције неким крајевима јужне него северне Европе.

СМСАО КОСОВСКОГ МИСТЕРИЈА

Косовски догађај онакав какав је дат у народним песмама и какав је живео у души народној ни мало не личи на неку обичну битку између две војске. Лазарева слава уочи битке потсећа на Христову тајну вечеру уочи умирања и васкрсења. Христос означаје свога издајницу, а Лазар назначује Милошеву издају. Милош допуњује Лазара и претсказује Вукову издају. Лазар предвиђа сасју пропаст, — а сам ју је хтео, сам је приволео „царству небескоме“. Сам ток борбе са Турцима и не личи на обична људска збивања. Стиховима који почињу са „Маче војску...“, па опет са „Маче војску...“, не казује се нека земаљска туча. Њихов свечани тон казује веки величанствени религијски обред. Косово поље није попрште борбе, већ храм у коме се врши нека велика и судбом одлучујућа служба вечности.

Шта то значи „приволети се царству небескоме“? — То схватити значи схватити смисао наше историје схватити наше место у општем току људскога збивања. Када се десно долазак Турака на Балкан, и шта је он значајно за Балкан? Шта би са нама било да није било доласка Турака, или да су они били одбивени, да Лазар није приволео небеском царству!

Са две стране је талас мухамеданско-арабијски нагнуо у Европу. Французи су тај талас зауставили. „Францускога да не би бријега, арабијско море сасе потопи“ — каже Његош. Преко нашега народа талас мухамедански је прешао и на њему остао четири века. Французи су га у име Западне Европе материјално одбили, — да би му Западна Европа духовно ипак, углавном, подлегла. Захваљујући утицајима арабизма Запад је створио једну величанствену техничку цивилизацију, којом је освојио свет. — Данашњи начин мишљења, атеистичко материјалистички, плод је арабизма. У току последња четири века створена је на Западу, захваљујући тим утицајима, једна дивна природна наука.

А шта је било са нама? — Ми смо таласу мухамеданизма подлегли физички, — да би се духовно очували. Наш народ није учествовао у стварању те величанствене природне науке и технике, он није учествовао у стварању тога „земаљскога царства“. Он је био од тога очуван и сачуван за даље могућности. Турци су на њега пали као што снег пада зими на наше равнице зато да спрече прерани процават засејаних клина. Млади наш културни живот обуставља своју видљиву активност, вегетира, прелази у латентно и чува своје праве снаге за двадесети век. Четири века провели смо у гробу не зато да би у њему остали, већ да из њега, као и Христос, васкрсемо. Без ропства под Турцима и ми би се истржили у стварању „земаљског царства“, и били би онемогућени за своју каснију улогу, у двадесетом веку.

А зашто је значајан двадесети век? — Зато што је то век у којему ће почети да сазревају први плодови Голготске жртве. Народ сачуван за тај век моћи ће да остварују цивилизације христовскога обележја. Бити сачуван за тај век значи бити сачуван за могућност остваривања „небескога царства“ међу људима, на земљи. А то има да буде смисао словенских цивилизација. Ако би оне значиле само понављање онога што је створио Запад, онда оне не би биле ни потребне. Смисао живота није у понављању, већ у стварању, сталном стварању новог и вишега.

Ко је донео историјску одлуку о припуштању Турака на Балкан? Ко се то, кроз Лазара, приволео царству небескоме? — Сам геније нације, дух српскога народа, дух Балкана. Донео је одлуку о својој телесној смрти, о својим четирвековним поживању у гробу, ради будућег васкрсења у Христу.

Зашто је Лазар Милоша назвао издајником? — Зато што је Милош својим темпераментом, својим атенаторским инстинктима дао Турцима морално право на победу, којом им је омогућио Вук. Разумети генија нације значи победити у себи милошеве, атенаторске инстинкте, који су своју улогу одиграли. Превладати такав „индивидуализам“ јесте један од првих задатака балканскога самоваспитања.

Бити савремен значи схватити одлуку „честитог кнеза“. Духовни талас арабизма долази нама тек данас, из Европе. Ми има да примимо материјалну цивилизацију, али треба да у себи превладамо материјалистички начин мишљења, јер он не садржи у себи снаге живота, снаге истине. Треба одати признање тој материјалистичкој, арапској, црној Европи, али треба знати да постоји и једна друга Европа, бела, христовска, Европа Леонарда, Рафаела, Гетеа. То је данас непривизна, и једва позната Европа, која треба да васкрсне кроз словенство.

Не би било христовски оделити се од других народа и увенути у саможивој усамљености, јер ми постојимо у свету и помоћу света, — исто тако као што није христовски изгубити се у свету слепо га имитијући. Лазаревским снагама у себи наћи ћемо прави однос према свему: свет не постоји зато да се у њему изгубимо, нити да се против њега боримо, — већ да се њиме оплођујемо, да њиме процветавамо — за њега.

Никола Крстић.

КОСОВО НА УСКРС

Једно, само једно гледамо дуго и дуго, док нас корааци носе према југу: у крајној далини, изнад свега земаљскога, лебди огромна, бела ваздушаста утвара. То је Шар-планина. Као да нема тежине и као да је једно са небеским сводом. Прелива се у оној најтананијој, једва нешто плавичасто-ружичастој белини, — боји белих јутарњих облака над обзорјем.

Ускршње јутро на Косову. Ведро и свеже. Зелене се у негоглед таласаста поља, а понегде још се прне, као невидљивим огњем пречечене, плодне оришце. Широм поглед гладни по младом, тек узвиклом житу.

Да ли сте слушали пој пролетњих трава? Не смејте се, јер и траве певају, и није лаж кад народна приповетка говори о људима што чују како трава расте. А трава расте са највећим полетом у пролеће, око Ускрса. Онда се она помолаше из тамне земље и неодољивом снагом полета право, као шума танких свећица, сложено и слободно према небу. Отворите очи и пригните ухо — не телесно ухо, него ваше осећање, ухо душе ваше — чућете као неки хор, величанствен пој. И не мислите да је то „застарело песничко маштање“, јер знате ли шта је уопште звук? — Данас наука каже: кретање честица у спољашњем ваздуху, у ушима, у мозгу. А ипак, то нечујно кретање за нас је звук! Није ли то чудо? Наша душа ствара из нечујног чујно! У суштини, не ствара, него само наилази, открива. Исто тако, зависи искључиво од нашег слуха, слушног дара ваше душе, хоћете ли чути или не како пева пролетње жито на Косову.

Пролетња трава пева из свег гласа исту песму што певају хришћанске душе на Ускрс. Јер и трава, и жито доживљава у пролеће васкрс из дубина сна и смрти. А за црквени пој на Ускрс може се рећи да је само нејак одјек на појане ускршњих поља.

Ускршње јутро на Косову. Зелене се и певају недогледна таласаста поља. Тамо где вековима беху само пусте угрине сад се оре, сеје, жање и прибира. Јер Косово је данас насељено с разних страна и ова плодна земља доноси свој редовни плод.

Пој жита што ниче струји у сунчане висине ведрога неба. Није на том небу Шар-планина једини снежни горостас. Пређимо погледом с лева на десно, испочетка: тамо је шиљак Љуботена са валовитим леђима осталог дела Шаре и потсећа час на облак, час на неку дивовску цркву; мало даље отвара се иза плаветних гора изглед у још већу даљину, до неких снежних врлети на албанској граници; још западније изједначају се потпуно са белим облацима — Проклетије, пењске грдосије. Такав је косовски виодокр у пролеће.

Корачамо на друму од Приштине према Грачаници. Друм је прав, затим се вијугаво пење на једну од многобројних косовских коса, па скреће лево и у великим луковима стиже до храма. Поред пута неко крупно жуто цвеће потсећа на златне рипиде. Ту нам се придружио некакав разговоран сељак, па не престано прича и сваки час понови: „Што знам знам, нећу да вас лажем, а што незнам сигурно, боље да не говорим.“

Застасмо и узбрасмо неко зеленоли. Посмотрисмо лише и жртвасмо један затворен пупољак: отворисмо га, кад, у

њему спава црвен божур. То је тај косовски божур. Сељак нам понавља познату бајку: ово је преображена крв косовских јунака. У чему је лепота ове песничке слике? У дубокој истини што се у тој слици крије. Истина је корен свакој лепоти. (То се најалост често заборавља!) А истина бајке о косовским божурима ова је: као што се само жртвом рађа живот, тако и обратно, свака жртва рађа неки живот. Често нам се чини да је нека жртва била узалудна, али то је само зато што нисмо у стању да пратимо потајно гранање њених последица, а кад почну падати на земљу њени зрели плодови, не видимо одакле су пали. Истина бајке о косовским божурима иста је она као у Његошевим-стиховима: „На гробљу ће изнићи цвијеће за далеко неко покољење!“

Пре више од пет стотина четрдесет и пет година овде, на овим косама одиграла се страшна, крвава и ретко загонетна битка. Према неким изворима изгледа вероватно ово: Срби су доподне побеђивали; победа је изгледала сигурна; гласници су послани на далеке дворове да разнесу што пре радосну вест: „Радујте се Хришћани, сатрвен је антихрист!“ Тако брује и огромна звона Богородичне цркве у Паризу, јер није више у питању само победа, него уништење свеколике турске силе. Ускоро ће хришћански ратници на челу са славном српском војском ослободити не само земље до Цариграда, него све до Свете земље! Зато је уподне кришом одјурила српска коњица под вођством Вука Бранковића, да би на великом заобилазном путу затворила Турцима отступницу. Тада ће се предати све што остане живо.

Али, час доцније насрнуше иза брда сакривени јаничари. Срећа се наједном обрте. Српска пешадија изгуби главу. Покољ и ужас! Сам Кнез заробљен! „О проклети Вуче, ти си свему крив!“ чује се шапат, и тај шапат ће још дуго расти и ширити се. А грешни Вук чека тамо иза купастих брда узалуд до ноћи. У црној ноћи стиже му још црња вест. Шта му преостаје сад, него да неопажено напусти Косово и, ако мора, да се мири са Турцима, бар засад. Свет се сав у чуду пита шта значи овај гром из ведрог неба? И гром из ведрог неба мора имати свој узрок, само што је дубљи... И, песнички бољом стегнуто а видом овитом, видовито срце прозборило је: „Нико то унапред није знао, само Бог и Светодуси, а на земљи свети кнез-мученик Лазар.“—

„Сама књига цару беседила:
„Царе Лаза, честина колено!
„коме ћеш се привољети царству?
„или вољши царству небескоме,
„или вољши царству земаљскоме?
„Ако вољши царству земаљскоме,
„седај коње, пришежи колане,
„виштовни, сабље пригасујаше,
„па у Турке јуриш учиниш!“

„сва ће шурска изгинути војска.
 „Ако а' волиш царству небескоме,
 „а ти сакрој на Косову цркву,
 „не води јој темељ од мермера,
 „већ од чисте свиле и скерлеша,
 „па причести и нареди војску!
 „сва ће твоја изгинути војска,
 „шн ћеш, кнеже, швоме пошинуши.

Цар воледе царству небескоме
 а него ли царству земалскоме.

И још један гром из ведрa неба пуче тога судњег Видова дана на Косово поље: да ли још за време боја или, по турском казивању, кад је после боја, увече, Мурат на коњу разгледао гомиле мртвих и рањених, скочи са земље, тамо где беше највише крви, војвода Милош (један од рањеника, веле Турци) те изненада уби Мурата. — Би ли то за освету или завет? — „На гробљу ће изнићи цвијеће за будуће неко покољење“.

M. Радојић.

SLOYA O VIDOVU DANU

Nije svaki dan Vidov. Ali Vidov nije jedan jedini, no se vraća; porazan i pobjednički. Prethode mu dani mutni: kob iskonska začne tamu što izbija iz ničega i mufi vazdušje; samonikli oblaci gase Božju svjetlost, a kad na vrh Vidovdana munja sine, grom zagrmi, orkan hukne — raščisti se svijet: odvoji se vidjelo od tame, sunce skoči, tama spadne i ko prazna ljuska potone u bezdnu. Sve što prije bješe potračeno ili lažju svjetlucavo pokaze svoj obraz; djelo svako izade na vidjelo i „vidi se ko li vjera a ko li nevjera“. Svevidan, svejasan razdan se dan: dan Vidjela, i Videnja, i Vidanja. Prozre budni i što bi i što će biti. Kao kada putnik na vrh brda sagleda i stari kraj što prođe i novi gdje mu valja poći. Sve što bješe sijano, i dobro i zlo, žanje se; za žitnicu i za oganj. Žetva na zemlji a sjetva na nebu — onoga što prode, onog što će doći.

Strahotan je kad god side Vidov dan. I veličanstven. Ne predvidi ga niko van čestitog Lazara, — Bogu drage klice, nećočne pred neumitni dan sudbine, dan gluhote mnogijeh pred savješću svijeta.

Prije vijekova otkri Vid narodu na svoj dan Veliki zakon njegova života: tešku stazu mnogobrojnih umiranja i rađanja; put prebolan ali plodan po duhovnu Zemlju; hod djetinjeg naroda neprohodologa, što padne čim korakne samo, ali iz savakog pada jače ustane.

Naš je narod na raskršću svijeta: na Istoku nije, na Zapadu nije — ni na nebu, ni na zemlji, ili bolje: čas na zemlji, čas na

nebu — nigdje trajno, čvrsto, odmjerenom. Još mu takav usud. Zemlja bol, nebo odmoriste. Jer ta zemlja navodi na grijeh jače nego druga, vodi pogibelji. Još od prvijeh seoba, kad varijava raskoš Rima i Vizanta domami amo Slovene, na sam prag joi, začne se kob, ne pretašće iskušnja. Ali, tješimo se i hrabrimo! — blagom onom koga kuša Bog! Uskrsima svojim iz bolnijeh smrti on svijetu slovi riječ Jagnjetovu, jednu iznad svih riječi.

Ivan Pavlović

I V E R I

Fran Tučan o postanku života na Zemlji. — Zadruga profesorskog društva izdaje biblioteku „Luča“. Biblioteka ima popularno prosvjetiteljski karakter, kako nagovješta i njeno ime. Prof. Fran Tučan napisao je za tu biblioteku knjigu „Među mineralima i stijenama“. Knjiga je vrlo ljepo pisana, s poletom i poznavanjem stvari, koji odaju veliku ljubav za svoj predmet. Čovjek se raduje kad to čita i misli kako bi divno bilo kad bi svi univerzitetski nastavnici imali takove snažne ideale. — Ali i autor kao mnogi drugi mislilac, koji još nije provalio granice materijalističke prirodne nauke — (a provaliti te granice ne znači ni to, kad netko po današnjem običaju u prirodnoj nauci postavi energiju iznad materije, nevidljivo mrtvo iznad vidljivog mrtvog) — o dubljim pitanjima i tajnama čovjeka i svijeta stvara novu „materijalističku mitologiju“, kako je to jednom nazvao Rudolf Steiner.

Na str. 105 govori pisac o tom kako su se skrtnuli prvi minerali na Zemlji pa ovako nastavlja: „No ti su se minerali, kako to dobro znamo, namjerili na naprasita neprijateljstva, na vodu, koja je uz pomoć ugljične kiseline stala otapati tvrde minerale pretvarajući ih u tekućinu i tako se nadobe u vodi uz ugljičnu kiselinu — pa dušik i kiselik, koje je voda u se upila — i otopljeni mineralni elementi. A onda svjetlost sunčana stade obavijati hladnu vodu i prodirati svojim svemoćnim zracima među one mineralne tvari, stade ih miješati sa ugljičnom kiselinom i dovoditi ih u blizu doticaj sa dušikom i kiselikom, pa nakon dugih i dugih vijekova eto gdje iz tih tvari postade prva stanica, prvo biće, razvi se u vodi da polaganom prijenom na kopno. I tako postade biljka, iz biljke životinja, postadoše tri člana prirode: mineral, biljka, životinja, koji su toliko usko među sobom povezani, da bez minerala ne možemo zamisliti biljke, bez biljke životinje. Sva tri člana možemo reći jedno su te isto. To su kemijski spojevi onih elementa što izgrađuju koru Zemljinu. U ta tri člana sadržano je ono što zovemo prirodom, sadržana je tvar, sila i život.“

Drugim riječima: tu se hoće da su tri niža prirodna carstva nastala iz mineralnih tvari, vode i sunčane topline i njihove međusobne igre. Ima čak i objašnjenje tvoračkog miješanja: Toplina sunčana izazvala je miješanje. Prema tome otpao bi onaj poznati prigovor Kant-La-Place-ovoj mitologiji, da je u njoj ispuštena napomena o tonu, tko je vrtio one početne hemijske vruće maglice! Kad čovjek onda dalje čita i čini mu se kao da sanja, kao da nešto nije dobro čuo. Ne može pravo vjerovati da je to nauka, koja se daje narodu kao nešto sigurno, autoritativno, za što su učenjaci po laboratorijama već davno skupili i suviše dokaza, pa ih ne treba ni spominjati. Kao iz sna dolaze riječi: „...eto gdje iz tih tvari postade prva stanica... i tako postade biljka, iz biljke životinja... Sva tri člana (tj. mineral, biljka, životinja) možemo reći jedno su te isto... U ta tri člana sadržano je ono što zovemo prirodom, sadržana je tvar, sila i život.“ Na kraju opet iznenađenje. Ođakle sad najednom život? Zar iz minerala, vode i sunčane topline? Taj život potsjeća na nešto i kao da se i sam autor nešto prisjetio. Možda na Driescha i neovitaliste? Ali Arhenius je postavio teoriju da je život pao s neke daleke planete. Ali kao da Zemlja nije planeta? Problem

namjerni kao djeca. Oni nisu pitali — „kakvo će biti djelovanje ovoga što smo ispitali na čovjeku i na njegovoj duši. Kakva će biti odatle posljedica po kulturu uopće.“ I uvijek su vjerovali, kao što to vjeruju svi pokreti pojedinaца, intelektualaca ili mase, da će njihove misli i njihovi čini biti spas ili dobrobit čovječanstva. Ljudi dakle te pokrete nisu mogli svjesno postavljati na ono mjesto historije, na koje su postavljani. Da je dakle sve to opet bio slučaj? Ili je vjerovatnije, da je netko i nešto ipak znalo da izabere pravi momenat i da duše ljudi koji su osnivali te pokrete na neki, bilo kakav način, navele na te misli. Tko je to dakle bio? Ili što je to bilo. Reći ćete možda — prilike su bile. Ali prilike su slijepa okolnost, koja ne može imati intencija, i vi biste se, kad biste rekli, — prilike — morali opet vratiti na slučaj. Pokrete koji odvrataju razvoj na drugu stranu možemo nazvati skretnicama. Ne, među ljudima se ne može otkriti ruka, koja je pokrete — skretnice podigla u pravi čas. Da je dijalektički materijalizam došao za deset godina kasnije, on ne bi bio imao moć, koju danas ima. Jer je malena njegova moć, kad čovjek jednom ugleda zakone života u ljudskoj misli. I individualna bi psihologija bila izgledala kao nauka o sjeni, oku, koje bi već bilo nazrelo suštinu ljudskog ja. I Freud bi bio smiješan kao neka parafraza, čovjeku, koji bi poznao imaginativni govor sna. Ali su sve te tri nauke došle u posljednji, „pravi“ čas. Ljudsko oko ne vidi skretničara, ali misao zna, da je takav negdje morao postojati.

Razumije se čitaocu. Moderni čovjek valjda neće vjrovati u bijesove i davole! Ali moderni čovjek moraće jednog dana tražiti izvore zla. Tad će slijediti nit svojih misli i opažanja naći na korjenju zla koje se pred našim promatranjem gubi u nadčulni svijet. Da. Netko je to doista, kome je zlo vlastita volja, iz koga ta volja izilazi kao što naša volja za pokretom izilazi, iz nas. Nema volja, koje bi letjele u zraku kao hartijice u papiru. Volja je kao rijeka, koja negdje izvire. Gdje izvire dakle rijeka zla? U čovjeku samome? Kad bi izvirala iz čovjekove duše same, čovjek se protiv zla ne bi borio, niti bi ga se odricao. Zašto čovjek u svojim pozitivnim moralnim impulsima nalazi sebe, govoreći — jest, tu u tim intencijama je moje biće —. Zašto za negativne veli — zlo u meni? Znam da su takve distinkcije danas gotovo nedopuštene. Ali se o njima može filozofski isto tako razmišljati, kao što se može razmišljati o tome, da li su ljudske predstave nutarnji proces ili su odbijesci vanjskih oblika. Jer svaka je pojava svijesti predmet ljudske filozofske misli. A gore navedene činjenice nisu ništa drugo nego pojave naše dobe.

Bez sumnje. Bio je netko tko je postavio skretnice!

Medicus

МАНАСТИР СТУДЕНИЦА

Рашка! Звук ове речи подудара се са призором. Осећа се снага нека да избија из околиних смеђих и тамно модрих каменитих масива, баш као и из дивљег шума реке Студенице, што се пробија кроз стене, дубоко испод нас, до уша у Ибар. Али нису брда сасвим голубе: као неке скамењене муње што пођоше некаквим чудом из отробе земљине према небу, дожу се мрачни борови, као знаци исконске силе свемирског стварања.

Застајемо пред новим призором: у шуми младих борова, између тамних борића, затворених у мрак њихова зеленила, — дивље воћке у цвету! Чаролија супротности: прни борови — беле воћке — здружени у једну шуму. Док човеку поглед лута са раскошних цветних крошања на озбиљне борове, из полугаме његове душе помаља се као нека бајка: борови се претварају у непомичне, ћутљиве испоснице, сакривене у тамне ризе, а између њих коло вију и певају загоњетне невесте, ширећи красоту својих расцветаних велова, невине и чисте, као што је само биље, само цвеће.

Таква је Рашка. Тамна, рушна, пуна неизрецивога каменитог рса, али — ишарана белим цветним невестама као што су ове воћке у пролеће. Таква је и душа овог народа: уз мрдогну, мушку снагу, женска, словенска нежност; иза тврде јаве блистава копрена снова; камен у ком сања небо! — као у том тамно плавом стењу.

Наједном загрем. Сад је тек доживљај потпун! Али замало: заче се плусак и ми отручасмо до најближе колибе.

У колиби чича жваће купус, нуди и нас, неизненађен, и извињава се што на Велики петак нема ничега другог да нас послужи. Ми разгледамо блажену сиротину дрвеног оруђа, чађавих греда и огњишта на коме чекају велике изгореле целапнице, спремне да се упале кад устреба и опет угасе кад је даље горење непотребно. Распитује чича, распитујемо и ми, о свачему. Пре неки дан беше голубачких мушница, стока се мазала катраном, катран се прави од лучи, и ljudi узимају катран за лек, вукови нису ретки, медведи су доста ретки, разумни су скоро као ljudi, кад их не дирате добри су, али кад их увредите, тешко вама, јер вас могу и из велике даљине гађати каменицама и стаблима што чупају са корењем као ништа. Вила више нема, али их је било, то је сигурно. — Зашто нема? — Зато што су ljudi данас прна образа па им се виле неће да покажу, затим, беже од машина. — Тако јел! потврђујем озбиљно, не шалим се него радујем што свет који живи у природи, природним животом, није против вила. Зашто не би било вила? Зар природа нема душевности, зар је мртва? Откуд онда живот у нама, откуда нама душа? Зар човек није само део природе? Тело његово само је незнатан део опште материје, — тако је и душа његова само незнатан део опште душевности

света. Наша школовana misao smrzala se i postala je nesposobna da neposredno doživljava ono što je živo. Zato joj i vile izgledaju nemoguće. Kad u budućnosti ljudske duše otvore ponovo oči svoje, opet će se priroda nastaniti onim tajanstvenim bićima iz narodnih verovanja.

Srebrne zavese kiše viju se pred našim očima nošene ветром, a kad nam se učini da je kiši kraj, nastavimo put. Najalost, pljusnulo je još jedanput i mi stigismo pred manastir sa nadom da ćemo negde moći da osušimo prokislo odelo.

Велика црквена зграда чудног облика, покривена жућкасто белом, зелено испруганим, глатким мрамором, а понегде само обојена бело, диже се сред пространог манастирског дворишта. Двориште образло младом травом, полетелом право у небо, а из траве помаљају расцветане главице насеља красуљака. Наоколу старе манастирске зграде са типичним ходником под стубовима, рушевине дебелих зидова, и једна, некад врло висока, манастирска кула. У дворишту још две црквице: једну је сазидао краљ Милутин, дакле је бар сто година млађа од велике цркве, другу, чух, Немања, још пре велике цркве. Јер велику цркву дао је саиздати Стефан Немања. Препрату је дозидео Св. Сава. Како је преко сто година кубе велике цркве прокисавало и опасност била да се сруши, дао је књаз Милош саиздати ново кубе, али по доста неуким вештацима. Ова оправка била је особито кобна по унутрашњост храма, јер се тада знатан део храма покрио неукусним живописом.

Тако је студенички главни храм трострука грађевина. Праву целину сачињава само Немањин мраморни део. Он није, као обично, византиског слога, већ романског, као што се наилази чак тамо по Француској, и потсећа на ондашње чаробне цркве пре рођења готике. Немањи се можда приликом путовања у крајеве Јадрана допала нека католичка црква, или их је чуо хвалити од других, а можда је ратујући са Византијом хтео дати трајна знака својој протувизантиској оријентацији. Фино извајани мраморни портали трију улаза са трију страна противе се очевидно византиском искључењу кипова са храмова. Инад главних врата (од Савина доба под кровом препрате) извајан је, не сећам се добро, да ли Исус или Богородица, међу анђелима. Ликови су обојени и у очи скаче жива плава и црвена боја одела. Ту је и Господ са дванаест апостола, али необојени.

Обилазимо полагао око зграде и посматрамо појединости. Ево и гробова помрлих монаха, игумана Студенице. Пажњом ми привлачи једна гробна плоча из 18 века својом побожном посветом и чудном симболиком: крст, знак Христово страдања и васкрса — Соломонова шестокрака звезда, знак мудрости — и виугава линија какву нигде не видех: као две испреpletене,

изједно нартане, непотпуне, положене осмице; рекао бих, значе љубав. Која ли је личност оставила испод ове плоче своје кости, под знамењем што садржи сву божанску природу света: мудрост и љубав?

У полутаму старог храма улази се као у некакав други свет: зидови живе у сликама. Први поглед овлаш сусрета немалеке погледе разних светитеља. Пред очима се развијају чудни, чудно насликани догађаји: ту Исус седи свечано за столом са ученицима, тамо пере ученицима ноге, овде је рођење Богородице, онде њен улаз у храм... Очеvidно, у другом смо друштву него тамо напољу, на дану. Оно споља беше телесни свет. Ово овде, тај свет слика, није више свет телесни, него свет — човече душе. То, и како се у човечеј души, у Средњем веку, огледао божански духовни свет. Уни у овакав стари храм значи човеку што се у то може да уживи, ни мање ни више, него: уни из спољашњег света у свет унутрашњи, са јаве у сан. Истина, то је средњевековна душа, али, зар човек улазећи у дубину своје душе не излази тајним трагом и у све векове?

Ово све односи се баш на српске старе задужбине, живописане по узору византиском, а не на западнију црквену уметност. У величанственим готским храмовима једино нам шарено блистави прозори, сакривени иза шуме стубова и лукова, дочаравају онај сликарски елеменат коме је душу дала источна црквена уметност. А раскошно сликарство почев од ренесансе, по храмовима Италије и других земаља, временом постајаше све мање израз унутрашњег света, а све више само душевном копреном заоденут, тежак и меснат спољашњи свет.

Како да се протумачи велика фреска што запрема цели чеони зид унутрашње препрате? — У светлом кругу, кругу вечности, стојећи небески Отац. Под његовим ногама преплићу се два огњена крилата прстена са по три крила. То је симболична слика треће од три највише духовне хијерархије у рађању свемира из дубине Божје, то су Престоља, зачетници временског тока; у њима се нит времена затвара у круг и твори огњен прстен. Отуда се спушта у дубину све шире млаз течне „необјављене“ светлости, спушта се до земље, на неке свете особе које се тешко разазнају. У млазу назире се нека прилика. То је сизаказ духа Христовога на земљу: „И Реч поста тело и усели се у нас пуна благодати и истине“. Лево доле насликан је сто, на њему књига, крст и још неке утвари. Сто чувају два анђела. Чувају у вечности, унапред, тајну свега онога што ће Христос обавити у човечанству. Кад би ljudi знали за дубину оних истина што сретамо насликане, ето и у нашим старим храмовима!

Ко би описао све те изразите светачке ликове у три студеничке цркве! Очеvidно, сликари су светаштво не само замишљали, него и проживљавали. Особити утисак ствара слика

крститеља Јована, тачније: тек је глава обелођаена испод наслаге креча, у старијој Немањиној црквици. Ту покрива дебео креч још ко зна какве сликарске вредности. Колико ли збори само ова једна Јованова глава! Она претставља живу личност. Затегнуте црте лица одају искушана пустињака, укротитеља његове ниже природе, а фина уста песничку душу. Чело и очи говоре да виде и нешто што не виде обични људи, али, у приклоњеној глави и спуштеном погледу осећа се и некаква трагедија. Као да та глава каже: „У мени се гаси светлост старих видовитих пророка; једино што сазнадох од Господа, последњим остатком древне пророчанске моћи, то је да долази Онај, који ће започети ново доба, донети нову зору малаксалом човечанству; ја нисам достојан ни одрешити ремена на обући његовој.“

Завирујући свугде пронађосмо улаз у манастирску кулу. Унапред смо били упозорени да ту има занимљивих слика. И заиста, ма да нажалост у врло тужном стању, ипак се разазнаје: четири светитеља стоје и, зачудо, јер не знам да ли тога иде другде има, сваки има бела крила. Рекао бих: ово су људи, а крила су ствар анђеоска, дакле, мора да је иза људи сликар назрео анђеоска бића. Уосталом, тако би и морало бити, јер су по старом хришћанском знању свете људе заиста надахњивали анђели, гласници духовних светова. Инад ове четири прилике назире се, једва још некако, занимљива композиција. Чини ми се, Христово преобраћење: над врхом брда лебди у елипси беле светлости, у белој одећи, Исус. Нешто ниже с обе стране нагађа се Мојсије са плочама и Илија. Још ниже, на земљи, уплашени ученици једва се наслућују...

Вратимо се још једном на главну цркву! Као што је споља римска, тако је изнутра византиска. Да дивног ли смисла у тој двострукости њезиној! Камено вајраство споља и бестелесно сликарство изнутра. Зар то двоје није ту као тело и душа? Није ли и расколе хришћанства на западну и источну цркву, у неку руку раздвајање душе од тела? Могло би се у извесном смислу рећи: тело хришћанства чува се на Западу, душа хришћанства на Истоку. И Јеванђеље нам то наговештава, сматрајући апостола Петра, љубимца западне цркве, каменом темељцем хришћанства, а називајући љубимца источних цркава, апостола Јована, сином грома и учеником кога Исус љубљаше. Јужни Словени имају у својој улози на свету да положе један од темеља уједињавању душе са телом, оживљавању Христа у човечанству. То нам у суштини говори и косовски венац народних песама. Било да су стари немари студеничке цркве тако нешто слутили или да нису, преко њих је пророчански прозборио дух народа српског, или тачније, шире и потпуније: дух Јужних Словена пред веношћу.

Милош Радојчић

PROPOVIJEDI

Каћкад нам се догађа да дођемо у неки град, у коме смо били у дјетинству и одонда никада више. Тад нам се често све чини некако малено. Куће и тргови, паркови, све се некуд умањило. Тако се мени догодило с проповједи.

Наш ђупник, кога смо слушали у дјетинству, само је каћкад грдио ружним ријечима и онда га нисмо волјели. Али обично је слеђова проповјед била лијепа прича изведена из ријечи Еванђеља. Њашјући тако велике, сјајне слике, нама се дјечи чинило да смо мали и незнатни и да је врло лијепо да постоји то велико и топло Боље срце, које се брине за све на свијету па и за нас. Тада смо вољели Бога и нисмо воллиле себе, јер смо се заборавили и уврједили његову доброту, згрјешили.

Одонда су прошли деценији, слушао сам свакакве проповједи и коначно их више нисам марио, постале су ми понављиве ситне и прозирне. Иза дуљје времена пођао сам опет да чујем једног гласовитог проповједника. Био је ђовјек млад, али истакнут и популаран. Млади бегењик је говорио о Богу сучу и осветнику, о мукама пакленим. Из његова бића избјило је нешто тријезно и мисаоно. Глас му је био мало нећист, никада сасвим пун. Због тога се према њему слушалац никако није могао осјетити као дјете, што би било нужно са праву проповјед. Чинило се некако да је све то научено; добро научено, али научено! Нђило се говорити осјећању, али се говорило из мисли. Тај несклад се осјећао и ђовек би био пожељно, да то аргументирање, које се увијек на крају позива на догму, јегном проговори мислима, да буде научно предавање, јер би то temperamentу говорника боље пристајало. Али, како је глас био у њега мало сает, тако је било и са слободном мишљу, па и с gestama. Тко разумије људску душу, могао је ипак осјетити да се предаваћ своју тему медитативно прорadio и да је, у оквиру свог људски неслободног става, дао разних малих с напором изборених harmonija. Због тога је вриједно да се забилежи садржина његова говора.

Призвавши помоћ духовног свијета осврнуо се проповједник најпριје на чинјеницу, коју је насао у новинама, да је англиканска крћанска црква укинула вјеровање у пакao, као несувремено и немодерно. Propovједник је тај поступак оштро осудио, јер је вјера у пакeo „света католичка истина“. Propovјед је била држана у већем низу, као припрема на ускршњу исповијед, па је говорник споменио о чему је дотле било говора. У два последња наврата радило се о палим анђелима и о изгону из раја. Sad треба да се говори о ђовјековом тешком грјеху. — Људи данас не осјећају његову важност, јер га не могу видјети ђјесним очима. Сву важност грјеха схватићемо, ако се сјетимо казне за тежи грјех и размишљамо о нјој. Та се казна може раћанити на двоје, на казан губитка и казан осјета. Какав је губитак? Не гледаћ лица Господњег. Шта то значи? I то је тешко замислити данашњем ђo-

Мир је плод љубави; јер да би се живјело у миру, потребно је подносити много шта.

Нико није савршен, сви имају своје недостатке; сваки човек притискује тежином својом друге, и љубав једина чини да је овај терет лак.

Ако не можете поднијети своје браће, како ће вас поднијети ваша браћа?

Писано је о сину Маријину: Како је љубио своје, што бијаху у свијету, љубљаше их до краја.

Љубите дакле своју браћу што су у свијету, љубите их до краја.

Љубав је неуморна, никада не сустаје. Љубав је неисцрпна; она живи и рађа се увијек поново, сама од себе, и што се више калијева, преобилнија је.

Ко љуби више себе него својег брата, није достојан Христа што умире за своју браћу. Ако сте дали своја добра, дајте и свој живот, и све ће вам љубав вратити.

Заиста вам кажем, срце онога што љуби је рај на земљи. Он у себи има Бога, јер је Бог љубав.

Порочан човек не љуби, он лакомо жуди: гладан је и жедан свега; његово око, као око змије, опчињава и привлачи, али да би прождерао.

Љубав почива на дну чистих душа, као кап росе у цвјетној круни.

Ох, кад бисте знали шта је љубити!

Ви кажете да љубите, а много ваше браће нема хљеба да одржи живот свој, нема одијела да покрије голе удове своје, нема крова да се заштити, нема шаку сламе да на њојзи спава, док ви имате свачега изобиљно.

Ви кажете да љубите, а има у великом броју болесних, који вене јер немају помоћи, на својем сиромашном лежишту; несрећних, који плачу, а нико не плаче с њима; малене дјеце што иду, сва укучена од хладноће, од врата до врата, да траже од богатих мравица са њихова стола, и не добију је.

Ви кажете да љубите своју браћу; а шта бисте чинили кад бисте их мрвили?

А ја вам кажем, ко год може а не олакшава своје брату који пати, јесте непријатељ свога брата; и ко год може а не храни свога брата који гладни, његов је убица.

И Н Т Е Р Л У Д И У М

Одаје кристалне игличасте зима,
где Сунце изгара ватре недостигице?
Пламеним дахом у коралу пљима
синфоније слаже пламене и брижне,
што извиру складне из мистичних тмна,
блиставе и звучне, пуне чаролија,

побожне и слатке лепотом Регина,
тоновима слатким свег што пупи, клија.

Са мађијских вреда непознатог света
пламеним дахом пурпурнога крива
из Земље Празвука, Тишине и Сета
слази на крилма лаким из висина
уз сјај фосфорасте блиставих комета
хармонија жарка из сна пратицила!

Милован Јовановић

I V E R I

Ритам у природи и ритам у човеку. Београђани су имали прилику да 19 октобра чују под тим насловом предавање госп. Гинтера Вахсмута, члана војства Антропозоофског друштва у Дорнаху, Швајцарца по народности, иначе доктора философије и шефа природонаучне секције у дорнашкој Високој духовној школи. У скоро пуној дворани г. Вахсмут је као снажан говорник водно слушаоце од лако видљивих и схватљивих чиницама до извесних слутњи и проблема на вратима у тајне духовних светова. Ова редовна пишу се две недеље доцније и према томе дају доста бледу и неоптуну слику тога предавања.

На почетку је говорник покушао да приближи слушаоцима прости и дубоку истину о огледању васцелог света у бићу човека, о томе како је човек микрокосмос (мали космос) према макрокосмосу (великом космосу) и о њиховим небројеним везама. Обратио је пажњу на троструку природу просторног света, гледаног са Земље: доле земља у којој влада гвођена физикална законитост, горе небо са звездама и планетама што круже у савршеном математичком реду, а између обих Земљина атмосфера, поље где се, рекло би се, сукобљавају обе законитости и слабе се узајамно. Јер, ако се неправилност, непредвидљивост појава метеоролошких у нашој атмосфери посматра спонтано, без теоретских, онако како се даје оку и памети, може се рећи да је то као неки појам неправилности, нерада, између прве д-е области извесног реда. Затим погледајмо човека. И он је трострук у свом физичком организму: постоји нервни систем са чулима — ритмички систем са крвотоком и дисањем — систем промета материје у организму са органима за хранење и расплођивање. Ритмички систем је у организму узор реда. Ритам дисања и крвотока уноси штавише потребни ред у цели организам и омогућује му живот. Нервни систем, зви и системом глава, показује напротив аритмичност, својезану променљивошћу чулне и мисловне активности кроз минуте и часове дневног живота. И трећи систем није ни издалека тако испуњен ритмом и редом као сам ритмични систем. Дакле, у природи имамо: ред — неред — ред, а у човеку: неред — ред — неред. Јер је глава претставник нервног система) горе, срце са плућима у средњим, а трећи систем поглавито испод прва два. Као што видимо постоји у том општег посматрању однос између макрокосмоса и макрокосмоса сличан слици у огледаљу. Једно је т-р комплементарна, обрнута слика другог.

После извесних посматрања у том правцу говорник прелазан на упоређивање још једне стране у природи човекова бића, на извесна огледања не у простору него у времену. Кад се посматра како се човек равнија од детета до старости, налазе се равнелики ритми, као што је повната периодичност од 7 година, или вева, неприметна за обично посматрање, између догађаја у животу у равна доба старости. Н.пр. неко дете се напрезало у правцу развитка интелекта пре времена. У идућим годинама неће се опажати никаква штетност тога, али, можда тек у шестим годинама исти човек патити од неке болести, која ће се показивати и.пр.

у артериосклерози. Болест је последица, али не као што у спољашњем свету последица долази непосредно из узрока, да би и сама била узрок за појаву која јој следује, него последица која је од узрока одвојена дужиим временом. То је свугде у свету животно. Ту спада и ницање брљаве у пролеће, не омак ива доласка у земљу, него лошто је семе пропала акиму. Ту спадају и последице разиљих културних епоха које се јављају тек у наше време, лошто су вековиша остале невидљиве. Такав ритмичност опажа се и у душевном животу, кад се нека идеја што „пада на памет“ не јаи онда кад ми желимо, него кад јој дође час, кад у тајности сазре и проирише. — Према свему овоме може се рећи да уз физички организам у простору, човек има и један временски организам у коме су све појаве његова живота повезане нитима невидљивим да обично око.

Питање се поставља да ли чек може продрети у тајне те временске звонитости живота, свога и општега, и како. Духовна наука тврди да може. У време ће се штавише делом састојати будући развојат науке: упознавање временски свет, као што је упознала просторни свет. Остаје још питање како се може продрети у те тајне.

Ту предаван наводи речи једног енглеског новинара из једне његове књиге, која је доживела огроман успех у последње време. Тај Енглес почиње лепо са примењивањем како се финиш обртника, метаморфозама, из свести у несвесно и отуда опет у свест, итд., као на таласима, јављају душевни доживљаји. Али он чини велику погрешку када сачетује како да људи сами изазивају душевне доживљаје који би их упознали са „оним светом“. Треба, каже, угасити у себи сваки покрет свесног живота, треба на неки начин потпуно пасивно утонати као у сан, а тада не у празнину која се у души ствара да се изаље „Дух свети“. — Пре свега, на овака пасиван души човек се најде пред појавима којима не може одредити смисла. Најпростије је све што се угледа назвати објавом „Духа светог“ — али појаве нису тако просте. У њих треба проириши, а то се не може оваким пасивним путем који је могао вањити некада давно, али је у наше време, на нашем степњу развоја свести немогућ. Човек мора на против напрегнути све силе свога „ја“ и свесно ићи у духовне области, ако жели до се у њима разазнаи и свему нађе право име. Други пут скопчан је и са разним опасностима.

Антропозологија настоји да људе учи како да уђу у тајне света, у духовност света, остајући до краја свесни, трезвени, своји. Зато место децентрације и пасивности коју препоручује тај Енглес, она сачетује да се човек небава у с јаким концентрацијом, да би активније све силе свога бића. У томе је Антропозологија и практична, јер не удаљење човека од спољашње реалности. Вежбање у концентрацији чини човека све сталоженијим, све више господарем над самим собом. Слабости као што је н.пр. нервоза ишчевалају, способност за борбе у животу расте, човек постаје и бољи, ако вежбање иде правилим смером.

О тој концентрацији доста је у прзи каи рећи само то, да човек треба у извесне часове (најбоље ујутру и увече) да се смири и да задржи у свести једну одређену претставу, неколико минута. Оплашње да је врло тешко, јер ће сваког часа та претстава хтећи да умакне. Претстава не треба да одговара неком предмету у близини, него да је човек, не потпомогут својим чулима, држи сам својом свесном снагом, да је т. р. причрности самим собом у свести. — Као што је река, док се није у њу поставила брана, неискоришћено тешка, а та брана после зауставља воду и водопадом ствара велику силу, тако снаге у човеку остају у извесном смислу неискоришћене, док човек у току времена не поставља, с времена на време, као неке бране, које заустављају даље кретање. А кад концентрацијом своје пажње зауставља то претстава, којом не влада обични човек, тада добива неслућене снаге. Ово неколико речи није довољно да би служило за упуство; треба ипак стварни боље упознати. Ето, отприлике, у чему се састојао то интересантно и популарно предавање.

М. Р.

Др. Рудолф Штајнер: Духовно водство човека и човјечанства, Београд 1935, Издање Антропософске библиотеке, 44 стр., 10 дина. — Изашла је из штампе ова занимљива књига Штајнерова са поднасловом: Духовнонаучна открића о развоју човјечанства. Преводилац Г. Миле Галовић. Садржи три предавања држана год. 1911 у Кренихагену, догтерана од самог предавача. У кратком предговору наглашено је да је за разумевање те књиге потребно познавање духовне науке бар онолико колико је садржано у књазима Штајнеровим као што су „Тајна наука“ и „Теософија“. Али она може бити приступачна и читаоцима овог часописа, који су и. пр. пратили јанесне чланке „Духовни и физички развој човјечанства“ и озбиљно притиши књазима „Како се стижу сазнања виших светова“.

Прво је реч о човеку у прву детињству. Ако се човек уживљава у своје детињство, можда и поводом посматрања друге деце, може, можда тек после дугог размислања, доћи до открића да мудрост која се показује у свему животу детета, у начину како се дете сналази у овом свету, свему тако страном, како у првих неколико година науци, стварно, више него све доцније године, јер се ради о најосновнијим стварима као што је ход, говор, мишљење, о образовању свега тога т. р. из ништа, — док ће до открића да је та мудрост, мудрост духовних бића виших него што је човек. Ту се, кроз детињство, објављује једно више војство над човеком, које постоји ма да је човеку несвесно и ма да се тако тешко долази до одређеног сазнања о њему, о бити тога војства.

Фрајдовска психоаналитичка теорија, која у свим читовањима људских духовних и душевних снага гледа само равне променене облике сексуалног нагона, може се рећи да није ништа друго да карикатура овог схватања. То се каже независно од позитивних страна психоанализе, које свакако постоје. Највише што заравна памет може признати Фрајду, то је да и психичке снаге, и сексуални нагон, као уосталом све манифестације човекова бића, од најдуховнијих до најтелеснијих, имају заједничку суштину. Оне су на неки начин као разграната крошја невог дрвета, која има једно заједничко стабло и корење у земљи. Ако се једна грана зове сплони нагон, значи ли то да је и стабло тај нагон? Зар је стабло исто што и една од његових грана? — Свакако не. А шта је тек са кореем? Рецимо то што није: да је све сплони нагон. Шта је онда у суштини тај нагон, кад из њега цвета наш свесни живот? — Тајна, од које беже они што се заносе психоанализом. Значи да је нешто најдуховније, најдушевије иза тог нагона, а тада увиђамо да га не смеио ни крстити тим именом, јер се ради о нечем много дубљем и светом, — о самим духовним снагама света, правом корееу нашег бића и свих његових сила.

Вратимо се нашој књизи. Духовно вођство у себи човек са развијањем видоветим мишљењем претварања као своје „инис ја“, са разлику од онога иза чега обично назива својим „ја“. У језику тога мишљења једна пак оно исто биће, које се објавило у једном у Палестини, у Исусу Наа-релану. То је „Христос у човеку“ — не теолошка теорија, него реална снага коју тако открива Штајнер на делу већ у самом детињству Уосталом зар и по речима Јеванђеља човек, ако не буде „као дете“, неће није у „царство небеско“? — Постоји и ова чудна вједничка шта: да треће године траје више духовно вођство у детету, а тада се јавља свест о своме „ја“. С друге стране, три године, од крштења на Јордану до Голготе, стањује у Исусу Логос, или по Штајнеру навишу Христос — Показаник. Зашто? — то налазио објављавано у тој књизи.

Сав дух књиге огледа се у овим речима: „Боље је ако се у духовној науци много не дођинише, него да се нешто мало појновише. Боље је да се докнеже само објави покушаи пробудити утисак о истини. Стога је и овде покушаи да се пробуди осећање шта означавају прве три године човекова живота и како се то односи спрам оног светла што тече од крста на Голготи. То осећање потрбује да људском еволуцијом тече један импулс о коме се с правом може рећи да кроз њега има да постане истина она ријеч апостола Павла: „Не ја — него Христос у мени“.

Кад се сиђе дубље у суштину хришћанства и смисла Христовог живота на земљи, сазнаје се да је Христово космичко биће онај вођ човечанства који га води према сврси његова живљења и развјетка на земљи. Улога других духовних ђа, као што су стари оснивачи религија, па мудраци, пророци, па и каснији велики умуови и велика срца, њихо а је улога у неку руку само делимична, док је улога Христа општа и неопходна у животу Земље. — Књига се дакле упресређује на биће Христово. Говори нам како је то биће постепено силазило на земљу, како је у доба „праидиске културе“ инспирисало свет духовне хијерархије т. зв. архаја и како је са висине архаја тада врачило на човечанство, давало садржину ондашњој култури. Затим, како је Христово биће у следећој, „староперсијској култури“ сишло ниже, у свет т. зв. арханђела (по старој хришћанској терминологији), и како су тада из тог света врачиле снаге на човечанство; па онда, у египатско доба, из још нижег света, света анђела, да тек у грчко-латинско доба сиђе на саму земљу, т. ј. да се покаже у телесним очима у Исусу.

Оваква разлагања могу дати читаоцу живи осећај онога што Христос, Логос, уствари јесте: не некакав човек, па ни један од многих „Божјих посланика“ каквих беше раније, него једно духовно биће које превазилази свет који узознајемо на овој нашој планети, биће свемирско, божанско. Удубљујући се у све то, можемо доживети не само узвишену лепоту такве свемирске духовности, него и сву огромну силу Христовог живуда — која се ипак тако незидљиво обавља у току векова. Осетити силу Христову у себи — то би био највиши плод ове књиге.

Говори се и о једној ствари, која ће многим читоцима, који то чују први пут, изгледати чудна. У Лукину и Матејево јеванђељу помиње се дуга генерација Исусових предака у хебрејском народу. Обе генерације се не слажу. Значи ли то да нису тачне? Ако се јеванђеље сматра као дело високе инспирације, која каује тачне ствари не само на основу спољашњих докумената, може се то „неслагање“ врних јеванђеља разумети једно тако, да се каже: Она не говоре о истом човеку. Два рођења, двоје деце имена Исус, била су по аконитости духовног света потребна, да би једно биће у човечјем телу могло примити на Јордану, пред Јованом, Духа Божјег са духовних висина. Са две стране, као две притоке у једну реку, морала су тећи духовна дејства. Дух детета Матејево јеванђеља ушао је у дванаестог годишња живота на земљи у дете о коме говори Лукино јеванђеље, и ово је наставило живот, да око тридесете године прими Христа у себе. — Ма како нам чудно изгледало то, треба саслушати са потребном побожношћу, Јер, мислимо, — ако није тако, једно бар од оба јеванђеља — дакле, до у време у истинитост тог схватања, разуме се, још је далеки пут, и на том путу треба свако да пође слободно, па макар виђено на другу страну. Јер гласно је развјати се духовно у потпуној слободи, па макар се и грешило. Јер тада се и кроз грешке мора једном доћи до истине у свему и свачему.

Наћи ће се у тој књизи и ствари познатих из других Штајнерових списа. Штајнер није узалуд понављао многе ствари небројено пута у својим предавањима. Уосталом, никад се не каже на исти начин, а увек у другом склопу чињеница духа. Што се тиче језика и писма, превод је штампан ћирилицом а ијекавским начрећем. Источни део нашег народа ближа је екавском говору, али чувајмо и западно начреће. У њему је за себна лепота, милозвучност. То је и језик Вуков — не треба заборавити. Превести није било лако, јер немачки језик уопште није лак, а и сама удаљеност теме од обичних ствари чини га још тежим и осетљивим. Али, у могућим границама, превод је врло добар. — Уопште, ако читаоцу буде тешко, нека стрпљиво прелази, можда и више пута, пре стране, па ће даље ићи све лакше. Мислим дакле, да пажљивом читаоцу књигу треба срдочно препоручити.

M. P.

EURITMIČKA ŠKOLA 1935./36. ZAGREB, KAPTOL, 28 I.

I. Euritmičko zabavište, za djecu od 3 do 7 god.

Dnevno od 9—12 sat.
(Igre, silkanje, plasticiranje, šivenje lutaka, pjevanje, pričanje priča — uz euritmiju. Konverzacija nemački i engleski.)

II. Tečajevi za djecu, od 7—14 godina.

Srijedom i petkom od 5 do 6, po podne.
(Euritmija uz recitaciju i muziku u grupama.)

III. Tečajevi za odrasle

a) Ženski: Utornikom od 5 do 7, Petkom od 7 do 8, Naveče.

b) Muški: Utornikom od 8 do 9, Četvrtikom od 8 do 9, Naveče.

IV. Tečajevi za umjetničku izobrazbu (Učiteljice)

Dnevno po dogovoru.

INFORMACIJE: od 9 do 12, Kaptol 28 I ili telefonom 70-05.

ДУХОВНО ВОДСТВО ЧОВЈЕКА И ЧОВЈЕЧАНСТВА

књига од дра Рудолфа Штајнера, штампана је у издању Антропозофске библиотеке, Београд, Страхињина бана 26. Пошт. чековни рачун 53227.

Цена 10.— динара

Штампарија „Маркур“ Душана Јанковића Београд, Топлички Венац бр. 10.

uronila u tvar, princip duha se sasvim priklapa principu zemlje. A umjetnici, djeca iste dobe prilaze ružnoćama, bezobličnosti, izobličnosti, izcerenosti nečovjeka. Kad se duh u znanosti odriče samoga sebe, on je zaista sišao kao u neko podzemlje. Gledanje u ružno je isto tako neki silazak u podzemlje, za dušu mogućih doživljaja.

I sličan je taj doživljaj onome, što ga je misterijski učenik imao tražeći izlaze svog zatvora.

I ti umjetnici imaju svoje velike zadaće. Protivne od onih, koje su im svjesne.

Niče je tvrdio da je Dionizijsko u čovjeku izvor svake umjetnosti. Dionizijev je učenik morao pogledati u ogledalo, iz koga se prema njemu cerilo podljudsko lice. Morao je pretrpjeti taj strah, da vidi svoje vlastito izobličeno lice. Znao je da su boga Dionizija rastrgale zvijeri, i da je i on po svome udesu sličan Dioniziju. Zaronio je kao u neko podzemlje, kad je u ekstazi gubio svoju svijest. Žrtvovao se tami, jer je i tamu trebalo osvjetliti. Dao je da ga razderu titani, da bi iz njihova pepela niknuo novi čovjek. U starini potresao je taj problem čovjeka, i potresati će ga uvijek dogod ima svijeta i vijeka.

Ne može ljudsko oko, da se odvрати od onoga, što treba osloboditi. Gleda tako moderni umjetnik nakaznost, tone u nju i ona ga preplavljuje. Isti je ugađaj, sličan je udes i čin se ponavlja u novoj metamorfozi.

I zemljaši traže pravo ljudsko biće. Njihovo je slikarstvo jedna etapa na putu razvoja. Nužni komad puta. Teški komad puta.

Ali uvijek argumenat ljudske svijesti o vlastitom čovječstvu.

Medicus

О АНТРОПОСОФИЈИ

1. АНТРОПОСОФИЈА КАО НОВА ЧИЊЕНИЦА ДУХОВНОГ ЖИВОТА

У низу питања која намеравам да додирнем не тежим за строгим дефиницијама антропософије и њеног односа према разним гранама културе, нити за обухватним сликама, него само за кратким освртима на питања која се људима јављају и сама кад је реч о антропософији.

Да би антропософија била оправдана чињеница нашег времена, потребно је да својим бићем претставља нешто

корисно, па и потребно нашем времену и да се то нешто не може наћи нигде изван ње. Јер ако се може наћи и другде, она је као засебна чињеница т. р. сувишна. Потребно је дакле да антропософија претставља нешто особито, ново и добро. Осврњимо се прво на питање, да ли је антропософија нешто ново? Одговор на питање: да ли и добро? долазиће сам од себе, можда већ из идучих речи.

Тежња је антропософије да човеку покаже пут у духовни свет и духовни живот, на начин који најбоље одговара савременој људској личности. Разуме се, тај пут може истински познавати само човек који је на њему ходао. Немогуће је оденити неку стазу којом нисмо ишли; исто тако, неозбиљно је говорити унапред, било одречно или потврдно, о духовном развоју и ономе што тај развој собом доноси, ако тим развојем нисмо и сами ишли.

Уколико се пак о том путу може непосредно говорити, битна је пре свега поменута тежња антропософије да га укаже на начин који одговара савременој личности, боље од разних начина на које је у току многих живота човечанство упознавало путеве у духовни живот.

Савремена личност је она, која се пројела оним духом, који влада савременом културом. Тај дух нашао је особито израза у савременим наукама. Стане религије, на чак и уметности нашег времена, мање је битно за карактерисање духа савремене културе у њеним разним одликама, него стање наука. Не грешу се много кад се каже да савремена наука даје печат савременом духу на свим пољима људског живота.

Дух пак који влада у савременим наукама обележен је пре свега слободом људске мисли, слободом расуђивања и оцењивања, уз слободу истраживања и делања условљену једино човечношћу. Не односити се према предмету пасивно, некритички, са предрасудама и уопште неслободно — то је основна врлина, која има особиту прилику да се развија у научном раду. Та врлина зрачи са поља научничке делатности на сав савремени културни живот и тежи да му да своје величанствено обележје. Сва отступања од ње у савременој култури само су пролазне слабости.

Самосвесни човек мора да буде својом свешћу мерило свега што треба да прими или одбаци, и никакав ауторитет своља не може га у томе истински да спречи. Не само то, него је савремени човек све више дужан да својом свешћу стане слободно према све што је битно по културни живот. Иначе није ни потпуно будна личност за себе, ни потпуно будан члан људског друштва. Пасивност се не показује само у некритичном примању нечега, него и у одвраћању својих

погледа од нечега или одбацавању нечега у што се није довољно ушло, из било којих разлога.

Присутством савременог научног духа у антропософији настоји тај дух, први пут у току развоја човечанства, да продире и у испитивање чињеница духовног света и живота, као што је раније освојио испитивање чињеница спољашње природе. Ко ствар познаје, тешко ће одречи ту крупну истину. Сва друга и ранија настојања сличне врсте или су и сувише лако губила одлике научног духа, или нису имала кључеве за истинско, дубоко улажење у духовне тајне. Једна су и сувише личила на старе облике људског веровања, друга су се губила у појавама сличним спиритизму, и т. д.

Може се рећи да је у антропософији битнији тај дух од саме садржине многобројних њених духовних открића. Јер уколико човек тај дух схвати и прихвати, у сазнавању духовних чињеница и у духовном животу, уколико ће и сам долазити до тих открића. Детеу треба пружити готову храну; одраслом човеку доста је пружити средства, којима ће храну добављати сопственим радом. Нарочиту вредност имају у антропософији они списи, који описују начин како човек може да, као слободна личност, стиче сазнања о духовном свету. При томе је важно споменути да је духовни истраживач, пошто не рукује спољашњим справама као испитивач природе, т. р. он сам и субјект и средство помоћу којег истражује духовну реалност. Да би његова сазнања била исправно виђена мора и средство сазнавања, он сам, бити »исправан«, под јасном контролом своје свести. То значи да са духовним животом који се ту јавља, као претеча будуће духовности људске културе, самоваспитање долази до pune снаге и важности. Не живети у сталном самоваспитавању и сталној самоконтроли значи не живети потпуно будно, него проспавати сав свој земаљски век.

М. Радојичић

I V E R I

Претстава еуритмије у Београду. — Имали смо у Београду 25-X, у сали Руског дома још једном прилику да упознајемо ту уметност будућности. Нова припада на првом месту глумца. Кари Лунде и Лоте Корф, дипл. учитељицама еуритмије, које се са великим самопоштовањем, не тражећи материјалних користи, труде да и у нашој средини пробуде интерес за еуритмију — и одличну релацију с једне стране, а музичк с друге, што претставља, исто тако, пријатељски самопоштовање труд. Г. проф. Никола Крстић одржао је кратку уводну реџ. На програму је био Назор, Змај-Јова, Гете, Уланд, Хамерлинг, Штеф, Штајнер, Симич и Буш за релативну еуритмију. А Бах, Бетовен, Шопен, Шуберт, Мוצарт, Хендл и Бибер за музичку еуритмију. Публика, преко 200 особа, топло је по-

здрављала svaku лаћку. Приређивачи могу дакле бити задовољни, с обзиром на врло умерену рекламу, на теškoће са којима, нарочито у великим градовима, раћуна данас svako дубовије настојање и с обзиром на то да је, због саме малобројности ужег круга пријатеља Дубовије науке, успех пожељан међу даљом публиком. У Новом Саду, где се претстава давала два дана раније, успех је, и по одушевијењу и броју присутних, био, дабогме, много већи.

Од критике, што је изашла у два београдска листа, она у „Времени“ за-слуђује пажњу. Пре свега, несумњивим настојањем њеног писца да „анализом еуритмије као уметности“ узме оно што је видео озбиљно у обзир, а то је у погледу на прилике у којима живимо такође доста. Затим, нагњеним веровању да је негативност те критике, бар једним делом, последица тога што писар не познаје оно што би еуритмија хтела да буде и чему она данас претставља још увек тек семе, него замењује то са оним што је она данас и што је писар имао прилику да види. Ако се томе дода критићарева претрасуда да је антропософија недржаво и назадно „идеолошко шватање“ — критика постаје у целини јасна.

Може се разумети и зашто се писцу те критике чини да се »изводачи« за-искућивају са неколико карактеристичних покрета рuku (тај без специјалне употребе рамена и Sake). Lice, тај најекспресивнији фактор у пластичној уметности и cela donja polovina tela potпуно су искључени из учествовања у игри. Noge sluђе samo за промену месла“. То се mnogима може учинити, било зато што се еуритмија одриче grubih sredstava уметности игре и која би је удаљила од чисте уметности, те mnogима може изгледати невидљиво оно што је другима видљиво, било зато што је у одрицању од тих grubih sredstava потребна врло велика уметност изводаћа да би се добила пуноћа изражавања.

Сем критике, која је и право и дужност слободног човека, мислим да је ista таква дужност и право изјавити, у име свести и савести данашњег човека, признање тој игри, јединој можда у наше доба, која је изнад еротике и разних демонских примеса, изнад гимнастичких апстракција и акробације баletsке, чиста и svetла, и, мада још нејака, ipак одређена semenом што у белих носу, да постане једном моћна у човечанству.

D. M.

Из оставштине Carl Ludwiga Schleicha. (C. L. Schleich 1859—1922; liječnik i filozof, prijatelj Strindberga. Najvećim се njegovim životnim djelom smatra metoda infiltracione narкозе, bezbolnih operacija на neuspаваном tijelu. Njegovi су filozofski spisi данас још прilično neshvaćени. Liječnik ateističke dobe, koji се трагичним naporом бори за spoznaju duha, у vrijeme kad је takvu spoznaju bilo najteže steći). — У njegovoj knjizi „Из оставштине“ nailазимо на ове чудновате riječi о okultizmu: — „Okultno nije okultno. Okultno је nešto tamno s koga се може skinuti koprena. I metafizika је samo donекe tajanstvena, dok не postane razumljivom. Napokon се svi fenomeni mogu objasniti. Човек се не će smiritи уве dotle, dok не rasvijeli sve okultno, dok mističно не postane čistom fizikom. Sve metafizičko је samo provizorij. Prestati će ono да bude natprirodно, kad prodremo у prividно необjašnjиве stvari. Metafizičko је оно, što leži s onu stranu naše današnje spoznaje. Neprijateljski prigovor prema okultizmu i spiritizmu izvire из akademске oholosti onih, koji misle да нема znanja, i да нема slutnje веће од njihovа znanja. Од dvojeznanja, objaњanja i smijavanja ima i neki човјека много dostojniji put. Може се најpriје узети

Постоји ипак пут да се савлада препрека гледању узрочности и *унашраг*. Потребна је за то љубав за животном истином, а духовна наука нас тим путем води. Невидљиви пут узрочности догађаја опомена је данашњем човеку, јер носи свест и може је продубити, ако хоће.

Живимо у времену у коме је човеку остављено на вољу: или слепило фатума или духовно прогледавање.

Синиша Стојковић

О АНТРОПОСОФИЈИ

2. АНТРОПОСОФИЈА И РЕЛИГИЈА

Пре но што се осврнемо укратко на однос антропософије и религије, треба да будемо, бар донекле, начисто са питањем: шта је религија?

Саобразно самом корену ове речи, религија означава нешто што спаја, што доводи у везу. Доводи у везу човека са Богом, живо људско биће са живим бићем васељене, духа у човеку са духовним световима.

Свакој вишој религији човечанства својствена је ова тежња. Свака виша религија води људе иза граница у које их затвара слабост њихова духа и снага ниже људске природе. Изводи их у оне духовне висине, где се човеку открива све дубље суштина њега самога и васцелог свемира. Свака виша религија открива смисао света и живота и даје људском делању нарочиту, плодоносну снагу. Једна на један начин, друга на други, једна непосредније, друга посредније, једна дубље, друга мање дубоко итд.

Овакав смисао религије треба одвојити од претстава које се о религији данас често имају, када се религији пориче уопште позитивни смисао. Борећи се против онога што у религији сматрају негативним, људи мисле да се боре против религије уопште. Не познавајући велике и вечне религијске истине, поричу их. Говоре са потцењивањем о вери, а мисле на сујеверје, на духовну несамосталност, лаковерност итд.

Као што је раније речено, тежња је антропософије да човеку покаже пут у духовни свет и духовни живот. Према томе, може се рећи да антропософија ради и на оживљавању и продубљивању религијозног живота. То је тачно. Али би било погрешно мислити да је антропософија једна нова религија.

Слободно истраживање духовне реалности, какво замишља антропософија и какво је до велике висине узамогао њен први и досада највећи изграђивач, Др. Рудолф Штајнер, води човека и ка све дубљем упознавању Христова бића, ка

све дубљем разумевању великих истина Хришћанства. Према томе, антропософија се може сматрати и науком која на свој начин отвара људима врата у дубине и висине Хришћанства.

Но слободно истраживање духовне реалности води човека и ка све дубљем упознавању других религија и њихових улога у развоју човечанства. Тиме се не крњи ниједна религија у својој позитивности бићу, него само продубљује њено разумевање.

Оваквим својим односом према религији антропософија врши улогу коју ће једном у будућности вршити све науке. До данас су се науке развиле са извесном једностраношћу, у таквом правцу, да људе више удаљују од религије, него што их воде ка религији. Они што се противе религији мисле да то чине на основу научних сазнања и да тиме служе истини и човечанству. Стварне чињенице до којих је дошла наука не могу противречити правој садржини религијских истина. Напротив, кад се научне чињенице објаснају правом светлошћу, која продире и у духовне висине, те чињенице, место да удаљују од религије, само отварају шири и дубљи пут у разумевање религијских истина. Место данашње, пролазне опречности у којој је религија са науком, мора доћи дубока сагласност. Таквој сагласности у сусрет настоји да дела и антропософија.

М. Радојичић

ПОПУЛАРИЗИРАЊЕ ЗНАНОСТИ!

У једним дневним новинама: изашла је ових дана цијела страна штава под насловом — Знанствена открића великог руског учењака Павлова.

Чудна ствар то популаризирање знаости! Како се људи не злиштају има ли смисла уносити та «открића» у свијест полунтелигентна или људи, који нису доспјели даље од пучке школе. Лијепо је без сумње — да свакоме буде могуће да се образује. Али се заборавља да ти популарни чланци и не дају образовање, него несусвисле истргнуте странице појединих великих знанствених сувишлих поглавља.

Образован човек прочита много тога, данас прочита, сутра и заборави. Али те истргнуте странице оставаљају дубоке трагове у души полуобразована човека. Оставаљају трагове, јер је тло и неизбраздано и неизорано. Знанствена искуства постају моралним засадама. Што мање неки човек живи у мисли, то дубље живи у вољи. И није могуће друго — овакви чланци постати ће многим моралним путоказом. Одатле велика одговорност научног популаризирања.

osobine ceniti, tada činimo dobro nama samima, jer primamo i dajemo od sebe samo čiste plemenite, i istinite misli. Tada se događa da lakvi ljudi naše misli primaju u sebe, mešaju sa njihovim i iz ove kombinacije se stvaraju nove osobine misli, i kao što se u hemiji mešanjem dvaju elemenata dobija jedan novi element, tako se i te novostvorene misli vraćaju nama. I mi postajemo obogaćeni, jer nam lakve misli čine dobro. Tako jedan čovek može da zida u srcu drugoga. Zato se krećimo više među ljudima, koji će našu duševnošću, naše dobre osobine, pa prema tome i nas same, moći poštovati i ceniti. Samo među nama srodnima po duši moći ćemo se dobro osećati i napredovati, pa istinita je ona naša narodna poslovica: »S kim si, onaki si«, ima svoj dublji smisao. A zle misli beže kad oko padne na lik čoveka pred kim bi se stideći da zlo pomislilo.

Olga Gudović

О АНТРОПОСОФИЈИ 3. АНТРОПОСОФИЈА И НАУКА

У тежњи антропософије да одговара савременој личности, а не преживелим облицима људског душевног живота, укључено је и њено настојање да се промече што дубље позитивним одликама које обележавају дух савремених, особито природних наука. Рудолф Штајнер је, и као духовни истраживач и као писац и говорник, настојао да што потпуније удовољи томе духу, а на начин који одговара предмету антропософије. Упознавалац антропософије, који се и сам може да држи у довољној мери научног духа, мора да ода признање научној зрелости Рудолфа Штајнера на пољима духа, где пре њега наука, у савременом смислу, још не беше закорачила. И тек ће такав упознавалац моћи да достојно цени антропософију.

То што у овим чланцима називамо антропософијом представља науку о духовноме, као што н. пр. физика представља т. рећи науку о материјалноме. На тај смисао антропософије помишља се првенствено када се за њу употребљава назив »духовна наука«. Људе често одбија овај или онај назив, место да суде по садржини неког дела, те није рђаво употребити сад један, сад други.

Антропософија представља величанствену зграду и, уколико је дело једног човека, она спада међу највеличанственија дела што су икада створена. Али је према ономе што

она једном има да буде, још на свом почетку. За антропософију се не може рећи да је изграђена наука као друге савремене науке на којима се већ вековима ради. Истина је да се питањима антропософије човечанство бави од искона, али, из појмљивих узрока, не на научан начин. Научна метода у испитивању духовнога може сазревати тек у наше доба, пошто се дух човеков претходно снашао у испитивању појава чулног света. Човечанство је штавише морало да потоне у материјализам и разреди науку о материјалноме, да би стекло снаге које омогућују правилан успон у духовна царства и науку о духовноме.

Напоменимо неке врлине у односу човека према сазнању, врлине које су се особито показале у изграђивању савремених наука. Ту је пре свега слобода испитивања и расуђивања. У сазнавању човек мора стојати слободан у духу пред истином коју сазнаје. Никакво слепо веровање у неки ауторитет, у кога било и шта било изван њега самога, не сме да мути слободан поглед у истину. Али за такву слободу човек мора да себе васпита, јер ту су и безбројне предрасуде, којих он није ни свестан у обичном животу, и које чине да баш многи од оних што верују у своју слободу, верују опет у замашљен ауторитет свој, који не постоји, а себе и не знају, нити праву слободу у духу.

Уз слободу иде строга савесност. Без ње је слобода само привидна. Тако, слобода испитивања не сме и не може претстављати грубо јуришање у истину, која је света, нити слобода расуђивања празно надмудривање и поблјавање свега што нам се не допадне, него миран однос, препун побожне љубави спрам истине, спрам сазнања. Човек мора да има и критичан дух и снагу поштовања, и самосвесну равнотежу између једнога и другог.

Још једна основна врлина је ред. Наука није хрпа измешаних чињеница, него уређена множина искустава, систем чији се делови међу собом држе, ланац у ком сваки колут има своје место и значај. Многи, особито уметници, слуте, осећају и сазнају по гдеојоу духовну истину, али избегавају напоре око уређивања својих искустава и зато им она никад не могу имати научну сигурност и јасност. Ред је врлина која се нарочито васпитава научним радом и образовањем. О којој се мора особито водити рачуна у нашем народу, склому великим а наглим подвизима, мање склому стрпљивом сређивању и реду. Не само ко за ту врлину има правог разумевања може и с те стране правилно оценити антропософију. Ко жели да остане при разабраним слутњама, уображавајући можда да ће тако постићи више но што ће изгубити, онемогућује себи свесније сазнавање истине, па и антропософије.

Снага анализе, оштрина духа да зађе у појединости, а не лебди вечно пред неодређеним целинама, такође је важна научна врлина, која се налази на свој начин и у делима Рудолфа Штајнера. Њој је докеле супротна моћ синтезе, обухватања широких видика и многих разноврсних чињеница. У антропософији је дошла до особитог израза и ова моћ, у спајању науке, уметности и религије у једну целину и уопште у савлађивању огромног блага културе, а врх тога многих нових духовних искустава, као што је узмогао Штајнер. Његова велика свестраност и уопште свестраност коју претпоставља дубље улажење у антропософију може изгледати супротна строго научном духу у наше време бескрајног специјализирања и губљења у безбројним ситницама, али она је потребна духу човеку у његовој тежњи за сазнањем, у његовом божанском развоју. И овде се ради о равнотежи између врлина које нам изгледају на први поглед супротне.

Антропософија не избегава сусрет са савременим наукама, нити је у супротности са стварним научним искуством. Она тежи да не само дорасте савременим наукама, него да духовном светлошћу, која се само духовном гледању открива, обасја науку и помогне њиховом даљем развоју. Научно духовно истраживање не стоји у опрци са осталим искуством, него само са оним што се неоправдано увлача у свет искустава, а не потиче из њега. Реч је о разним помоћним хипотезама или интерпретацијама реалности, које немају правага корена у реалности, итд.

Ма да се овако о антропософији може говорити као о науци, она није само наука, као што произлази већ из ранијих посматрања. Она претставља нов дух у самим наукама, покушај ослобођења наука од материјализма у који су запале. Тај покушај ће до краја успети ако се нађу прани људи, свесни прилика у којима живимо и путева који воде у будућност. Духовна сазнања човечанства, многе још не докучене тајне духовнога света, духовна суштина света и човека улазе у царство науке.

М. Радојчић

Издање Антропософске библиотеке:

Од Д-ра Рудолфа Штајнера

Тајна наука у основама	Дин. 60.—	Осе нађ	Дин. 10.—
Како се стичу сазнања виших светова	„ 30.—	Теософија	„ 25.—
Свијет, Земља и човек	„ 20.—	Духовно вођство човјека и човјечанства	„ 10.—
Реинкарнација и карма	„ 10.—	Суштина уметности	„ 10.—
Практично васпитање мишљена	„ 10.—	Мисија гњеса Крв је сасвим особита сок	„ 10.—
Васпитање детета са гледан- дешта духовне науке	„ 10.—		

Од Александра Стракоша

Човек и машина	„ 10.—
--------------------------	--------

Од Д-ра Х. Поилбаума

„Sport и duši današnjega čovjeka	„ 10.—
--	--------

Издање библиотеке лепих наука:

Од Д-ра С. Жуишфа

Хигијена њојекова живота на земљи (опри дію)	Дин. 15.—
Stoimena. Студија о прици Владимира Назора	„ 10.—
Богња Владимира Назора	„ 10.—
Слепи лучошца Силвије Страхимир Крајчевић	„ 8.—
Песник беле радости. Студија о поезији Ђ. Глумца	„ 5.—
Студије о власти	„ 15.—
Шта је Еуритимија? Уметност вљдљвог говора	„ 8.—

Од Д-ра Кл. Дајчеве-Жуишф

Љероја и етичка свијест	Дин. 15.—
Књига одчараних записа. Сликовити говор природних прича	„ 15.—
Како се једно огледа у другом	„ 15.—
О ијећењу	„ 15.—

Од Д-ра М. Радојчића

О Dis-овој тамни	Дин. 10.—
----------------------------	-----------

Часопис „Увознај себи!“ излази месечно почев од 1931 г. Голишња претплата је 50.— дин. Уз ту цену може се добити и свако равније годиште. Све горње књиге као и часопис „Увознај себи!“ могу се поручити код Антропософске библиотеке, Београд, ул. Кнеза Павла бр. 27. Чек. рачуну Пошт. штед. бр. 53.227.

Антропософске књиге продају и ове књижаре:

- У Београду: С. Б. Цијановић, Палата Академије наука,
- „ Свесловенска књижара, Поемкарјева улица.
- У Загребу: З. и В. Васић (Vaslić и Horvat) Зрински трг 13.
- „ St. Kagić Ilca 30.

da to može biti do izvjesnog stepena) da bi ispitao da li je tačno ovo što ovdje govorim. Kao što čovjek može osjetiti ljepotu neke slike i ako nije slikar, tako običnim, zdravim ljudskim razumom može danas shvatiti šta kaže duhovni istraživač. Da čovjek može to uvidjeti možemo biti uvjereni u toliko više što vidimo da ljudi žude za produbljenjem saznanja o duši. Ovo što smo danas u glavnim potezima pokušali da spomenemo kao savremeni pogled na svijet, težnja je vrlo mnogih ljudi, ma da to i ne znaju u svojoj običnoj svijesti; za tim teže oni koji ozbiljno traže ono što vodi navije u ovom vremenu toliko mnogih snaga što vode naniže. Ko govori o nekom savremenom pogledu na svijet mora biti svjestan toga da mora govoriti, misliti i htjeti u skladu sa onim čemu, ma da često nesvjesno, teže duše u sadašnjem ozbiljnom vremenu. Nadam se da se u ovim rasmatranjima o pogledu na svijet o kome sam danas govorio, nalazi nešto od onoga čemu teže mnogi ljudi, pošto im je to potrebno kao duhovni sadržaj, kao živi duhovni život, za sadašnjost kao i za bližu budućnost.

О АНТРОПОСОФИЈИ

4. АНТРОПОСОФИЈА И УМЕТНОСТ

Рудолф Штајнер је радио истицао Гетеове речи: »Само кроз царство лепоте долази се у земљу сазиња.« Овим је речима речено да се само пролажењем кроз свет уметности, уметничким доживљавањем долази до оног сазиња, које се не састоји само из празних апстракција и спољашњег, чулног искуства. Штајнер је уопште у много чему надовезао своју антропософију на дело Гетеово. Сам Гете беше човек многостран и дубок, и жарко је стремио ка истини, а не само за чарима уметничког стварања. Био је на свој начин и уметник и научник. Услед тога је особито близаак антропософији, и Штајнер је у извесном смислу наставио Гетеово дело, ка сједињењу науке и уметности и отуда продубљењу њихову, у јединству с религијом. И тиме што је Штајнер назвао дом, који представља средиште антропософског покрета, Гетеевум, нагласно је значај Гетеа у антропософији.

Уметничком стремљењу нашег времена својствено је наглашавање, да уметност није само нешто лепо, него да се мора основати на доживљају. Захтева се да уметничко дело пружа људима доживљај нечега, било лепога, било дурнога, да открива неко душевно сазиња, макар само психолошке вредности. Захтева се још и да уметнички доживљај има своје етичко, морално дејство, или, као што се радо каже данас,

социјално дејство. У наглашавању доживљаја може се препознати дубока, можда још несвесна тежња људске душе за сазињем које се не састоји само из празних апстракција и спољашњег искуства, дакле за духовном науком, а истицање социјалног момента приближава опет уметност религиозним импулсима. Уостаном, наглашавање доживљаја има и свој узрок у тешкоћама савремених људи да уопште дођу до јачег унутарњег доживљаја, а тежња за »социјалном уметношћу« указује на тешкоћу савремених људи да свој недуховни живот учине занат социјалним. Ту се пак налазе и корени т. зв. кризи савремене уметности.

Уколико се уметник не задовољава само тиме што нејасне слутње, које се помалају из дубина његове душе, непосредно обликује у свом делу, уколико он допушта доживљају да нарасте до снаге која га износи на јасну светлост свести, њему се открива сазиња о дубоком изворима уметничког стваралаштва, о духовним световима. Уколико се уметник уноси целим бићем својим, па и свешћу, у доживљај, утолско он улази у духовну науку. На том путу постаје уметник и научник.

Уколико научник не остаје при пуком бележењу природних појава и при апстрактној мисаоној анализи, уколико му сазиња постаје душевни и духовни доживљај, он улази у духовну науку, у њему се рађа и уметник.

Из тежње у антропософији да се сва сазиња темеље на личном слободном схватању и духовном искуству, — а ово се састоји из духовно-душевних доживљаја, — произлази уска веза антропософије са уметношћу. На путу антропософије састаје се наука са уметношћу. Отуда и омиљена тежња људи који улазе у антропософију да свесно схвате уметничка дела, истражујући духовне истине учаране у њима. Мање омиљена, јер тежа, али исто тако блиска била би им тежња да се оживељом мишљу унесе у савремене науке и траже пут њихова одуховљења.

»Оживела мисао« и »освешћена уметност« не смеју остати у облацима, програма о којима се само говори. Мишљење да је »оживела мисао« необјективна или да је »освешћена уметност« мртва, заблуде су. Сигурно је да наука, кад улази живом мишљу у духовне светове мора у човечијој души прожикети кризу, као »пролаз кроз огањ«. Ако човек није за то зрео може да лута далеко од истине, у мисаоној несигурности и дилејманци. Исто тако »оживљавања кризу« у уметност кад пролази кроз огњено узво свести. Она тада пролази кроз ледене дворове које ствара у људској души дапања смирнута мисао. Ако човек није духом доста јак, може да изгуби стваралачки полет, да му се смирну извори стварања. Кроз огањ мора проћи научник, а кроз ледену смрт уметник. Али када прођу, добили су много више него што су раније имали. Може се за сву уметност рећи да стоји данас пред

леденим двором, и да се смрт њена, увек само делимична, обавља и пред нашим очима. То је услов за њен будући развој.

После ових напомена можемо запитати, да ли је антропософија дала нешто и на самом пољу уметничког стварања, тј. уколико је до данас уметност оживјела преко антропософије. У првом реду треба споменути Штајнерово настојање да у свима уметностима да у клици потстрекне који се могу развити у граната стабла. Сам је дао низ од четири мистеријске драме, збирке стихова, сликарска дела, вајарска и архитектонска. Особиту пажњу заслужује оно што је дао игри, тој уметности која се у веку руку још од старог доба удаљила од свог узвишеног бића. Настала је уметност »видљиве музике« и »видљивог говора«, еуритмија.

Јакој уметничкој личности може антропософија дати врло много ако у својој гордости не презре њеног извора. Уметничку природу антропософија може приближити уметности, али не може свако постати преко ноћ уметник. Зато од многих што кушају уметничко стварање, потстрекнути антропософијом, ретко ко створи нешто што би заслужило строжије уметничко признање.

Пут антропософије је пут помирења свести и разума са бездним дубинама људског бића, па и уметничког стваралаштва. Савремени расцеп између свесног живота и тих дубина води уметност у смрт. А то помирење пружа једини пут на коме уметност може и кроз смрт да прође и да јој не нахуди.

М. Радојичић

JEDAN MODERAN PRIKAZ DOBRIH I ZLIH ANĐELA

У својој knjizi »Како се стићу спознања виших свјетова« напомиње R. Steiner između осталог да је unutarnji mir čovjeka veoma važan za saznanje. Naročito onda kad se radi o saznanju nadčulnog »nevidljivog« svijeta. Da bi se moglo zapažati fino i nježno tkivo tog svijeta, da bi se mogao privedi u život čudnovati paradoks, da nevidljivo postane vidljivim, čovjek mora postati miran, za utiske spoljašnjeg svijeta, tako kako je miran kad spava. Već i sami izrazi iz dnevnog života, kao što je na pr. onaj »slijepa« mržnja, govore nam da su afekti, čuvstva, nagoni itd. neprijatelji jasnog saznanja, ako postanu gospodari našeg unutarnjeg života. To ide tako daleko da se čak i sudbeno djelovanje afekata na rasudnu moć i same kriminalne čine smatra veoma olakotnom okolnošću. Kao da je čovjek zapleten u neke mađije, dok radi pod dojmom tih afekata, pa ne može

у слободи примijeniti svoju vlastitu volju, ni shvatiti zamašaj djela.

Ali ne znači to, ako radimo na tome da oplemenimo svoja čuvstva — da ih, kao sjajnom bakljom tamu, prosvijetlimo našim oštrim mišljenjem, — ne znači to još da zbog toga postajemo neosjetljivi za čuvstva, duševno prazni, hladni samo-misljoci. Znači svakako da mi tada odabiramo način osjećanja, da smo promijenili u našim osjećanjima svoj »kako«. I to u smjeru: finije, nježnije i bogatije. Ali i u smjeru: snažnije. Snažnije tako da je u nama, pri tom sve manje životinjske snage, a sve više nadljudske. Tim se čovjek svakako i produbljuje; kao da se ta osjećanja sada odigravaju negdje u većim dubinama duše. Kao da je u samoj duši postalo više prostrano. Kao da se unutarnji svijet i horizont proširio. I vjerovatno u vezi s tim i vanjsko bacanje našeg tijela, lomatanje rukama i nogama, prestaje i sve se odigrava u nutрини duše. U svojoj nutрини ona je postala gibljivija, u njoj se dižu veliki talasi, koji se ne opažaju izvana, na površini.

Dok traje vanjski štropot i buka — slabo se koje može čuti od srebrnih zvonaca u nutрини duše. O da, mi negdje moramo proći momenat tako reći »mrtvog mira«. Misli su, za razliku od osjećanja, struktura kako vanjskog tako i unutarnjeg svijeta. Bez njih su osjećanja tek podatni moluski, koji se vitaju po našoj nutрини kao magia na vjetru. I neki momenat krute, ledene, čvrste misli mora se proživjeti u ljudskoj duši da bi se moglo snažno krenuti dalje, oplemeniti doista osjećajni život. I taj momenat mrtvog mira karakteriziran je naravno i tim da naša osjećanja tada šute. No to ne znači da je zbog takovih momenata u nama sasvim zamrla i svaka mogućnost osjećanja, sposobnost osjećanja sama po sebi.

U naše jasne misli, koje se oslanjaju na zamjedbe naših vanjskih čula, teško će se uplesti neki anđeo, a da ga ne zapažimo. Za ta zapažanja nismo ipak sposobni zbog neproradnosti drugih elemenata našeg unutarnjeg života. Zato mi i ne opažamo dali baš neku misao produciramo mi sami, ili je kaznje neki anđeo izravno i dodaje je samo nama u unutarnjem svijetu. Nama je kao da nam je negdje odostrag palo nešto na glavu. »Palo na pamet«, kaže narod od davnine. Ali anđeli s tim našim unutarnjim svijetom svakako imaju posla. (Ako se to čovjeku s materijalističnim nazorom na svijet ne može tako dokazati, i-

Ljudsko je ja sunčanog porijekla. Doista i nije poredba kad se veli: — svaka ljudska ličnost svijetli u svojim ljudskim impulsima. Izgara u svojim vatrama i bori se sa sjenama koji poput dima iz podsvjesti udaraju u svijest. Bore se ličnosti sa sjenama koje dolaze od drugih zvijezda, od drugih duša.

Vidite li zagonetku doživljaja svjetla u svijesti? Mimo oka, neovisno od sjećanja na neki čulni doživljaj. Zagonetku elementarnog *moralnog* doživljavanja svjetla.

Vestigator

БАЈКА О СУНЧЕВОЈ СЕСТРИ*)

Има у нашем народу приповедака и песама у којима се помиње Сунчева сестра. И то су међу најчаробнијим причама и песмама. А међу њима је можда најбогатија прича коју ћу вам испричати, а кажу да се приповеда у Црној Гори и да је забележена у племenu Бјелопавлића. Ево те приче:

Било некакав човек, па му умре жена, а остави му мало дете, девојчицу. Он се онда ожени другом женом, која му довела у кућу своју кћер, од свога првог мужа. Она мала девојчица расла је уз оца и маћеху. Била је као да је нису родили отац и мајка: лепа, као да ју је вила родила, а добра, као да су је анђели оањивили. Обе девојке лепо су живеле. Али маћеха није љубила своју пасторку, јер је била лепша, боља и наметнија од њене кћери.

Једном су девојке преле пређу и разговарале о срећи. Маћехина кћи каже да би јој највише било да се уда за богатог човека, у чијој кући не би радила ништа. А лепа пасторка каже да би била најсрећнија кад би имала брата, уз кога би ова расла као јела покрај бора. То чује маћеха, па каже домаћини, како његова кћи мрази и њега и сву кућну чељад и жали што нема брата да их све истера из куће. Па стане наваљивати да човек истера своју кћер, нека иде по свету. „Човече Божиј, заврши жена, боље да и она сама потине, по сви ми.“ Човек није могао другиче. Позове своју кћер и каже јој: „Не могу те више хранити. Но иди куда знаш и тражи брата да те храни и чува.“

Девојка сузна ока остави кућу, где ју је нежна мајка подињивала, и пође од нечвала до неарага. — Идући тако дође до једне горе. Ту је затече поћ. И она тужна проливаше сузе. Мољаше Бога и уз мољтаву спомињаше име своје мајке. И крај, пред њу најавном изаше старац белог

*) Предавање одржано крајем 1936 год. на „Малом Универзитету“ Кола српских сестара. — Види и чланак „Око једне народне бајке о Сунчевој сестри“ у год. IV бр. 7 овог часописа.

браде до појаса, па је упита: „Девојко, шта тражиш у овој гори?“ — „Дево, одговори девојка, истерали су ме из куће, да идем по свету, да тражим брата.“ Старац се већно осмеђува, поглади је руком по лицу, па јој рече да иде ка високој јели што се црвена на најближем брежуљку, те да тамо почине. Кад је то казао, он нишцезе у тамну гору. Девојка дође до високог брега. Кад тамо, види високу јелу и зелен јавор, а поред њега жубори бистра вода. Крај извора се простире зелен њивом. Уморна девојка седе под јавор, али је сан умори и она се вислопи на зелени њивом и заспи.

У свитање, зора јој објася бело лице. Лице је од ружне зоре постало сасе руменије и руменије, тако, да је одговарало сјају зоре. А зелене гранчице све су постајале шареније од сјаја зоре и девојчина лица. Кад су залезале птице и кад су се помањали сунчеви зраци, девојка се пробудила. Одмах је осетила како су чарва шарава гора, долина позлаћена сунчаним зрацима и умилато певање удаљених њену тугу. У то се јави синовни старац беле браде и запита је како јој се допада оваде, а она му одговори: „Добри дедо, чини ми се да је ово земља где нека мржије и зависти.“ Старац јој рече да у ову гору долазе добри људи, па јој даде клупку свилених копча и иглу невидиљу, којом ће моћи да извезе све што жажели. Кад је старац отишао девојка узме да везе дневне шаре по зеленом њивом. И много је била извезла када је сунце стаало над високим јавором. Сунце се тако загледа у девојку, да се његова зраци претвараху у златне жике, које су падале у њено крило, и она их је узевала у невидиљу, те је њима позлатила њивом и извезла белу кошуљу. Јерко сунце стаде пред њу у стасу најлепшег малајна и спусти на њено крило три златне јабуке, па рече: „Од сада ћеш постати жувања најбољих људи на земљи, али ти чувај ове три јабуке, да сваки зна, да си ти Сунчева сестра, Месечева правојучеда и поестрима звезда Давише.“ Сунце се опет врати на небо и продужи свој пут, а по свету се до данас приче о његовој сестри, која ситав некак везе и бача под облаке три златне јабуке.

То је та народна приповетка. Сада ћемо запитати: Ко је та Сунчева сестра? Постоји ли она? — Или је само измишљотина, глупа лаж, нешто лепо, али што нема никаквог смисла. — Можда се у бајци о Сунчевој сестри сакрива неки дубљи смисао. Можемо ли доћи до тог смисла? Ми знамо и. пр. да су стари Грци имали давне бајке, које се зову митови, а говориле су о најдаљим тајнама живота. Да није и наша Сунчева сестра као неки стари грчки мит? Можда нам и она говори о нечему узвишеном и врло озбиљном, а није само необзбиљна машта.

Многе старе бајке садрже у себи величанствену мудрост. Само што се то данас обично заборавља. Људи на то не мисле. О томе се не учи у школама, и мало ко зна нешто о сакривеном благу у нашим народним приповеткама и песмама. Него, чујмо сада шта нам све може да каже наша бајка о Сунчевој сестри. Место да вам о томе одржим предавање, као што се обично држи предавање, испричаћу вам у облику

једне приповетке, па нека вам та приповетка сама одговара на постављена питања о Сунчевој сестри.

Била једна девојчица, сироче без оца и мајке. Живела је у сиротињи, на селу, сама са својом старом баком. Зими, кад је хладно и снег веје, када дошкан свиће и рано се смркну, седела је бака дуго крај огњишта и при немирној светлости пламена везала увек нешто или шила. Од тога је живела, а била је по тој вештини позната у свој околини. Умела је да приповеда лепе приповетке, и девојчица је најрадије седела уз њу и очарано слушала. Можда јој је најмилија била баш та бајка о Сунчевој сестри. Девојчица је тражила безброј пута да јој бака понови ту бајку. И бака је тихим гласом причала и причала о сиротој девојци, како ју је отац отерао, како се потуцала по свету, од немиле до недрага, па како је дошла у мрачну шуму, како је ноћу ту плакала, и како се изненадила кад је угледала доброг деду са дугом седом брадом. Сузе радости засвијале би у очима наше девојчице када је слушала како је Сунчева сестра била срећна на оном врхунцу, у зору, па кад сунце пред њу стаде, — само сунце с неба! — и она доби од њега оне три златне јабуке. — Да ми је да бар видим Сунчеву сестру с јабукама, помислила је девојчица, и била је равосна због среће Сунчеве сестре.

Временом је девојчица постала велика. Вака њена је умрла, и она пође у велику варош, да лакше заради хлеба. За њу наступиле тешке године. Узалуд је тражила неки бољи посао, неки шоњљивији живот. Мучила се дуго, дуго као мала и презрена служавка, грђена, радећи од раног јутра до мрклог мрака неке тешке и досадне послове. Зато је потражила посла у некој радници. Ту је била слободнија, али је рад трајао цели дан, а увече, када се враћала у мрачну собицу, где је становала са још две другарице, уморна је падала на кревет и спавала тврдим сном, да би сутра ујутру опет брзо на рад. Па ипак, свршила је узглед неку школицу шивења, могла се онда ослободити раднице, добивала је нешто посла, било јој је лакше, мало по мало.

Али, тада јој дође нека црна туга, изнемоглост њене душе због свега што је пропатила. Жалила је за изгубљеним детињством, жалила је за тешком судбином својом, жалила себе, а жалила и друге, цели свет, што се тако мучи, — а зашто се мучи? — ваљда низашто. Као нека тамна копрена спуштала се туга пред очи и све јој је изгледало мрачно и очајно. Тако је проводила дане и бесане ноћи. Живот јој изгледаше страшнији од смрти и смрт неко ослобођење. — У то тешко доба деси јој се да једне ноћи сјања чудноват сан.

Она сјања како се пробија кроз неки густи мрак, као кроз неку прашуму, кроз густо грање. Бежи, мора напред, а једва одмиче. Трње је гребе по лицу, по рукама и ногама, оштро камење сече боса стопала. У мраку се чује завијање вукова, неке птичурине облетају око ње и крилима већ додирују њену главу. Срце јој лупа, даха више нема, о Боже!... Спотакне се напослетку о неко срушено стабло. Све јој изгледа изгубљено. Изнемогла седне на то стабло и заплаче. Заплаче у сну тако, како никада на јави још плакала није. Тада, наједном, осети како да јој неко још благо руку на раме. Дигне главу, Ах! зачуди се и уплаши скоро: пред њом стоји баш онај старац дуге седе браде о коме је тако радо слушала некада давно у детињству, добри чудотворни старац из бајке о Сунчевој сестри. Са он стоји ту пред њом. »Знам зашто плачеш, рече. И ти си прогнана са огњишта, од маћехе зле, да у свету тражиш брата.« — »Зар сам ја маћеха имала? мајка и бака су ми увек биле добре и не знам каквог брата да тражим.« помисли девојка зачуђена у сузама. Старац, као да разуме њене мисли, одговори: »Имаш, али си заборавила. Сем земаљских родитеља имаш других. Знај да свако људско биће, кад се роди донесе у својој души на свет и снаге добра, и снаге зла. Снаге добра јесу бићу човеку као животворне снаге материне, а снаге зла као зла маћеха. Та зла маћеха је зла судбина и скривила је што су људи отерани са огњишта исконског живота и што се потуцали од немиле до недрага, мучени мржњом и завишћу, не знајући да су сви сестре и браћа. И ти тражиш брата, а не знаш. Он је биће љубави, чиста љубав добре душе твоје. И ња ћеш брата свога. Ради њега морала си да се мучиш прогнана на земаљи, јер само на стази бола налази се права, вечна љубав. Сад не плачи више. Чуј! Ти си она иста девојка из приче, о којој си у детињству тако радо слушала: будућа Сунчева сестра!«.

Наша се девојка после сваке старчеве речи чудила све више, али како је у сну чврсто веровала да је све то јавно, није сумњала у његове речи. Зар је она Сунчева сестра? она, презрена, мала сиротица? — »Не суди се томе, говораше старац, као да је знао сваку њену мисао, не чуди се! Јер бајка је живот, само у клицы, а јавно је сан, само чврст и разгранат. Не чуди се, ми мени, а ни самој себи. Ништа дубље није од велике тајне бића човека. Ено тамо, на врхунцу стоји висока јела о којој већ знаш. Твоје патње и твој бој дадоше мени приступ до тебе, а теби до онга светог врхунца.« Још упита девојка старца: »Ко си ти? Никада ми није било јасно, добри дедо.« — »Рећи ћу ти, одговори благо он, али ти још дуго неће бити јасно. У мени је прошлост твоја и кључ у будућност твоју. Кроз мене ти говори од давнина најстаријих, са висина звезданих, отац душо твоје.« И, као у бајци, док још говораше ове речи, старца беше нестало.

Тада она пође према врхунцу. Мир се спушта све дубље у њену душу. Пење се преко широких ливада, зезаде сијају на небу, као свечане ватре. Уморно њено тело једва се још миче. Али, крајњим напором, ипак стигне до јеле. Нађе све као у причи. Но како беше изгурена, надне на траву и заспи дубоким сном.

Сутра ујутру наша се девојка пробуди; зачуло, са осмењом на устима. Насмеја се полугласно, још пре но што беше отворила очи, а ни сама не знајаше зашто. Онда се тек сети ноћашњег сна. Задивљен се! »О, да чаробног сна! А шта ми рече добри старац?... Ах сећам се, сећам... Ја Сунчева сестра... тражим брата! — Да, заиста: Сунче тражим у мраку мог живота. Сан је дакле говорио истину. Не, то није био само сан. Сећам се свих старчевих речи, као да их сад још чујем: »Знај да свако људско биће доноси у души својој на свет и снаге добра и снаге зла«. Зато се људи пате »мучени мржњом и завишћу, не знајући да су сви сестре и браћа«. »Ништа дубље није од велике тајне бића човекова... Збиља, свака душа што се пати на земљи, то је она, иста, сирота Сунчева сестра. А да ли ћу наћи брата свога, Сунце? »И наћи ћеш брата свога«, каже стари. Не, то није био обичан сан. Као да ми се у сну јавило нешто, или неко, са неких невидљивих страна, да ме теши».

И чудно беше девојци што се пробудила тако радосна, ма да је до јуче увече била увек тако тужна и суморна. Напољу беше зима, соба хладна, али она и не осећаше хладноће, јер у срцу беше јој топло. »Можда ме и моја стара бака у сну походила, или мајка, отац, или ко зна какво добро биће, мени непознато... Ко је стари што је са мном говорио? Казао ми нешто... Ко је то?... Заспала сам на врхунцу, испод црне јеле. А пробудила се?... Прича се ту! Зар се нисам пробудила сва радосна, као у бајци? Ја, сунчева сестра! Зар заиста? Сањам ли, или сам будна? Још само који тренутак и морам да пођем журно на свакодневни посао. Чини ми се да ми тај посао није више тежак. Јер у мени се разбуктала радост, весеље. Нашто бити тужна, јадати се вечно на судбину? Отсад морам бити храбра. Зар живот није ипак тако чаробан? Зашто затварати очи пред светлосту, која нас обасјава сваки дан и гледати само таму? Ево, у овој сиротињи врло је хладно, али где, кроз прозор се бели снег! А ове ледене слике на прозорским стаклима, о како су чаробне! као да су их преко ноћ саме виле изтакале. Зар све то раније нисам видела? Чудила се самој себи. »Па ја сам била слепа за лепоту!« Ах, красан је живот. Али душа мора бити јака да у животу увек, и у најтежим часовима нађе лепоту,

чар. Тако ће моћи и да више користи другим људима. »Од моје туге и очаја нема користи никоме, понављала је у себи, идући већ улицама на рад. Чиста радост храна је души, као што је хлеб храна телу нашем».

На једном углу стојао непомично неки старац са прозеблом испруженом руком. Новца није имала у торби, ма да често беше носила да поједе кад стигне. Дође јој жао, и ухвати старца за хладну руку: »Жао ми је, рече, али немам баш ништа. А имаш ли, чичо, некога свога?« — »Синови ми погнули, каже он, имам кћер удату у далекој земљи, као да је и немам«. »А је ли она срећна?« — »Хвала Богу!« одговори старац. — »Мисли онда на њу, стари, рече му девојка, и радуј се њеној срећи. Од несебичне љубави свима нам је мање хладно«. »Е, баш јесте!« изненади се старац. Право кажеш! Зар ја стари то заборавам! А ти, млада девојка, па знаш! Кад си тако добра, нека те Бог благослови! Е, да су многи као ти, не би било зла на свету«.

— Свршише се —

ОДЛОМАК ИЗ ДРАМЕ „ГУБЕЦ“*)

II. чин. На ливади за црквом св. Флоријана у Стубици горњој

Габор, син Тахов долази са Стјепком Грегоријанцем, води за собом исе. С друге стране долазира војак Губец. Сметају му племци, јер је довече закопао састањак сељачки на њом мјесту.

СТЈЕПКО — Ђе Губцу: — Кажу истинито што чекаш овђе, па ћемо отићи сами.

ГУБЕЦ — извучи се: — Да кажем — не би ви мене разумјели. Не разазнаје свако говор природе.

ГАБОР — Какак је то говор?... Баш бих радо знао како природа говори?!

ГУБЕЦ — Нијемо.

ГАБОР — Стјепку шиком: — Овај нас држи за луде! — Гласно Губцу: — Како?

*) Сцена приказује разговор Тахијевог сина Габора, (који се иначе у драми заљуби у Губчеву кћер и пређе у сељачки табор), с Губцем на ливади, гаје треба да се састане сељачко вишеће. Губцу је та посјета у тај час неугодна, али ипак издржава своју душу, која је у држави заснована веома великом. Нарочито су занимљиве његове посљедице рјешач о духовности сељеке. Оломак је занимљив и због тога, што је у њему с неколико рјечи пружена дубока карактеристика двају свијетова: једног блазираног и обамрлог, другог кршћанског и животног.

БАЈКА О СУНЧЕВОЈ СЕСТРИ

(Свршетак)

Радосна сарваша она своје послове. Сви се чуђаху промени. А она није смела да говори о сну, да јој се не би смејали. Образлагала им: Да и у највећој муци треба бити јак и видети лепоту у свету, божанствену красоту свега, од далеких звезда до цветних ливада, од ледених свећа што висе под кровом, до топлоте доброг људског срца што гори од несобичне љубави. Свету треба да је помоћ од наше радости, а не штета од очајања. Љубав треба да нас увек води. Ко љуби не може да очајава; нема за то ни времена, јер су му руке пуне посла, а мисли пуне питања: како ћу помоћи, данас ту, сутра тамо? Љубав открива души људској велико братство свих људи међу собом, и братство човека са природом, и братство човека са божанском васељеном. Љубав се разлива преко свих граница и најбогатији је човек који има највећу љубав. Не чини новац човека богатим, него чиста, несобична љубав. А ко је најсиромашнији човек на свету? — Онај у коме је та љубав најслабија. Није добро nestало са света, него су се наша срца охладила за праву љубав. Љубав је Бог, и Бог је жив, и све у свету пуно је Бога. И човек њега носи у себи ако му је срце пуно љубави и добре воље. Тако је сиромашна девојка, а сада занста богата, храбрила прво своје другарице, а затим и друге људе.

Она је тако нашла у старој, давно заборављеној бајци снагу која је прво њу саму избавила из најтежих часова њеног живота, а затим и ко зна кога још. — Само, у часовима осаме питала се: Ако та бајка о Сунчевој сестри није љуба лаж, него оно што сам у сну о њој сазнала, ако је та бајка слика самога живота, ако је то истина живота, заоденута само у чаробно рухо припе, па ако је све у бајци онако како ми је у сну казао тајанствени старац, ако је Сунчева сестра слика душе човечје, прогнане, и која ће тек кроз бол и многе патње доћи до среће, до највећег блага; ако је тај врхунац, где долазе само добри људи, како бајка вели, ако је то онај „врхунац“ на коме сам се оног јутра радосна пробудила у хладној собици, ако је то радост коју само љубав може донети и само љубав може одржати у свим тежбама живота, — ако је све тако, шта је онда са оним што бајка даље приповеда? Шта је клупко свилених конаца, шарених као дуга? Шта је тајанствена игла невидљива? Сама реч каже да се не ради о обичној игли, него о некој невидљивој. Биће да је и та свила, и та игла негде дубоко у мојој души, као и онај врхунац љубави и радости.

Тако се она често питала, понављала у мислима причу, живо као да је очима гледала. Осећала је у самоћи како из те

приче струји у њу чаробна снага, као да из саме бајке греје некакво сунце и обасјава сву душу, некако изнутра, чудном неском светлошћу. — »Шта је тајна свега тога? Дубља је прича него што досад схватам. Та обична деџја прича, како у први мах изгледа, није празна машта, него чаробно огледало узвишених истина живота. Само што бајка не говори високо ученим речима, него језиком најпростијим, језиком народа, језиком дече. Али мудрост у њој није ни мала, ни детињаста, него озбиљна и дубока, као и сам свемир. Временом, ако треба, схватићу у бајци оно што досад још нисам, говорила је. Само стрљења!»

И занста, када је после зиме грануло пролеће, како наша радосна девојка беше предложила својим другарицама да се недељом, када се одмарају од рада, шетају по природи, створише се погодне прилике и она реши једну загонетку. Чаробна лепота пролећа, олистало грање, младе ливаде пуне шареница цвећа, лептири и птице, све то беше као лек њеним другарицама. Девојке постајаху веселије, али некако светло и лепо, као што је цветна природа у пролеће. Наша им девојка приповедаше о разним лепим стварима којих се сећала, ни сама не зна како и откуда. А оне је слушаху задивљене.

За време једне такве шетње, док ходаше по трави и загледаше цвеће и лептире, њој као да сину! Наједанпут јој се учини да пред очима види оно клупче свилених конаца и иглу невидљиву. »Ах! ту си, игло невидљиво! кликну. Увек сам те имала, и са тобом, не знајући, везак везла по животу своје. Ох, како се блистају у мени чаробне слике, извезене свилом најчистијом, обасјане шаренилом пролетњих ливада! О то клупче свилено, сакривено у дубини бића мога, у њему је намотана цела прошлост моја! Од када се намотава! чини ми се, од почетка свих векова! А за њега и не знадох. Али сада све је јасно. Из себе ћу саме одад свесно извличити чаробне нити, и за сестре моје и за браћу моју, за све људе, шараћу најлепше везове иглом бића мога. У мени си игло невидљиво. У теби сам ја! Ту је моја најдубља срж. Нико мене не види, ни ја сама себе, а ипак: ја сам та која собом извезује дан по дан, годину по годину мога живота. У иглу невидљиву мога ја удевам нити својих мисли и претстава. И по везаном филму живота множе се чаробне шаре.»

Задивљена лепотом сазнања што у томе часу откри, девојка стојаше неколико тренутака непомична на сунчајој ливади. »Све, сав свет око мене, упрда се у чаробно клупче у мени, и ово шаренило цвећа и лептира улази ми на очи у душу, и клупче у мени расте ли, расте. А ја треба сама собом да те конце удевам и везем животне шаре. А само Сунце ће ми дати златне жице, жице љубави и мудрости, која испуњава Божи свет.»

Дакле, бајка о Сунчевој сестри постала је девојци још чаробнија када је открила да би клупче свилених конана могло претстављати целокупно благо наших претстава и мисли, сву заборављену прошлост човеку, коју човек носи у себи, и само се ретко када сети нечега. Јер много је више онога што заборављамо, од онога на што се сећамо. Оно што заборављамо бескрајно је, много веће него што се и слуги. И девојка је замислила да је игла невидиља најдубља, најневидљивија снага њенога бића, помоћу које живи, мисли и осећа, и помоћу које може сваки човек чуда да начини, када ту иглу невидиљу свесно употребљава у тежњи за истином, лепотом и правдом. Што се тиче беле кошуље, коју Сунчева сестра кити златом Сунчевих зрака, нашој се девојци учини да у њој види слику невиности. Само чиста душа, која тежи за добротом, истином и лепотом, може постати Сунчева сестра. То је бела кошуља. У њој се сви људи рађају, али је несмотрено праљу, јер не знају шта чине и шта губе тиме. А наша девојка рече сад у себи: »Ја хоћу да ми кошуља та остане чиста као снег, и само сунчано злато, вођено иглом невидиљом, сме по њој да шета и да везе шаре животне мудрости. Тада ће једном ваљда и само Сунце, — не оно оку видљиво сунце, него оно духовно биће, које претставља живу суштину нашег свемира, — оно ће једном стати над усправни јавор мојета бића и оно ће од њега примити златне јабуке. — знамење читавих светова! — обељежје Сунчеве сестре.«

И ма да се овде прекида наша приповетка, може се рећи да је још много, много доброга изишло из уста и из руку мале сироте, када је постала најбогатија душом својом. Било је, и још је данас, и биће, онако како бајка каже: да се по свету прича о Сунчевој сестри, која ситан везак везе и баца над облаке три златне јабуке. Ако би људи заборавили, причала би даље биљка, животиња и сам камен.

Али тешко је доћи до Сунчеве сестре. Она се открива у нама самим, ако тражимо и ми сунчанога брата, Бога-брата, као што је она тражила. Много се мучила док га није нашла. Али благосвакоме ко нађе Сунчеву сестру, ко је открије у својој души. Његова је! Трновит је до ње пут, не учи се данас у школама, него самим животом, јаком и добром вољом пре свега.

Има у нашем народу и песама које нарочито говоре о томе како се тешко долази до Сунчеве сестре. До ње не може свако. Осврнимо се на једну такву песму. Она гласи :

Порасла је гора јаворова
и у гори вода буковица
и крај воде злаћена столица,
на столици лијепа ђевојка.
То се чудо на далеко чуло,
то зачуо царе од Стамбола.
Од покупи кићене сватове,
па их спреми гори јаворовој:
„Прокривте гору јаворову,
одвратите воду буковицу,
па узмите злаћену столицу,
са столице лијепоу ђевојку:
златне су јој руке до рамена,
златна јој је коса до појаса“.

Кад су били на сред поља равна,
стаде сваха ђешу говорити:
„Мој ђевере, злаћени прстене,
ја сам јавна о мало дарова“.
Па се ђевер у цепове маши,
те извади од злата јабуку,
те је баш небу под облаке,
не би 'а' нади од неба дарови.
Но падоше од неба громови,
те побише све турске сватове,
само 'стаде лијепа ђевојка.
Када нешто из облака виче:
„Мавит ли си царе од Стамбола,
да испросиш сунчеву сестрицу,
мјесечеву правојучелу!“
Па се врну лијепа ђевојка,
те подмазан гору јаворову
и изврати воду буковицу,
па заседе на златну столицу.

Није дакле Сунчева сестра за којекавде земаљске султане. А ни за оне који ће рећи да је Сунчева сестра само глупа бајка. Узмите бајке не као глупости, него као бисере мудрости, где се огледају неслућене тајне, знања која могу препородити сав наш живот. Разуме се, није свака бајка бисер мудрости. Има и празних, глупих бајки, и најалост у наше време наилазићете на сваком кораку на такве глупе бајке, а врло ретко на једну од заиста лепих бајки. Све у нашој бајци о Сунчевој сестри има свој дубоки смисао; зачуло, свака појединост. Па и у овој песми свака појединост говори нешто. Јер те старе бајке нису празне измишљотине, него величанствени митови, последњи споменици из древне давине, са извора некадашње, древне мудрости човечаства.

М. Радојичић

snaga, koje se naučnim aparatima mogu uhvatiti. Pa ipak djeluju zvijezde na događanje Zemlje. R. Steiner rekao je u jednom predavanju biolozima! — Dok su stvari neotopljene dakle u krutom stanju one podliježu snagama Zemlje. Kad se tvar otopi djelovaće u njoj snage planeta. — Zadatkom ovih spisa je dokazivanje djelovanja planeta u rastopinama metalnih soli.*

Zaista se otvaraju novi putevi! Ako planeti djeluju na otopine metala u kapilarno dinamičnom pokusu, tad djeluju i na procese u prirodi, pri kojima sudjeluju ti razni metali. Djeluju na rast bilja u kojima se nalaze pojedine soli, na tla zemaljska, na procese u samom tijelu čovjeka.

Čovjek i kosmos postaju djelovi jedne cjeline.

Još ne znamo po kakvoj zakonitosti se to događa. Kakve su to snage, koje se tu javljaju jedna drugoj.

Ali sad znamo, da se na tim velikim planetima, za koje mislimo da su nastali slučajnim raspršavanjem ili zgušćenjem neke bezdušne prativari nalaze suptilne, tajanstveno snažne snage, koje vezuju život na Zemlji s tim nevidljivim životom u makrokosmosu.

- Lit: *Maag W.* Planeteneinflüsse, Konstanz 1923, West-Ost Verlag.
L. Kolisko: Das Silber u. d. Mond, Orient-Occident Verl. B. Haag 1929.
L. Kolisko: Die Sonnenfinsternisse 1927 ibid.

Kl. D. Župić

О ПОСТАЊУ СВЕТА СА ГЛЕДИШТА ПРИРОДНЕ И ДУХОВНЕ НАУКЕ

Шта kaže današnja nauka o питању како је настао наш свет? На то није лако одговорити, јер постање света не спада међу посматране и утврђене чињенице науке, него међу њена нагађања. О постању света постоје хипотезе, теорије које се, свакако, ослањају на утврђене чињенице у природи, али из њих не проистичу са апсолутном нужношћу. Зато су се од друге половине 18. века, од Канта и Лапласа ређале разне природнонаучне теорије о рађању света, руковођене тежњом да се новом теоријом протумаче и неке чињенице, о којима раније теорије нису давале објашњења која би задовољила. Обично се при том дешавало да једна теорија, јача у једној

тачци, буде уголико слабија у некој другој тајци. Није чудо, јер није мала ствар хтети у оквиру природне науке обухватити цели свет... Па и научници који нису писали своје теорије могли су или могу имати у том питању своје мишљење, које мање више отступа од свих објављених теорија. — Укратко, питање како је настао свет сматра се у природној науци једним од многобројних отворених питања, о којима ће и у будуће пристизати сигурно још многа, па и данас у науци још неслућена тумачења и, било да садања склоност ка материјалистичким напорима још дуго потраје или да извесна духовност надјача, још ће дуго људи исправљати један другом оно, што су нашли или замислили као одговор на велико питање космогонije, рођења свемира.

Али у ширим круговима обично се тако не мисли, и тиме се чини неправда према истини. Да упростимо: људи су нестрпљиви и лени. Хтели би да брзо добију одговор на питање које их једног дана привуче. То би се још и могло похвалити, кад би значило да су и вољни на сав труд и жртве, што озбиљно тражење истине увек захтева. Но како су и лени, желе лак и готов »одговор«, који се може одмах »разумети«. Кад га нађу radoзналост је задовољена и сазнање може мирно даље спавати на стеченим »сигурним темељима«... Тој људској слабости иду насусрет и читава друштвена струје, кад у име модерне науке или спаса човечанству усвоје у своју идеологију тако неку, можда већ и застарелу хипотезу. Па и њу не узму у њеном озбиљном облику, у коме ју је обелоданио њен аутор, него из популарне литературе, где се све упрошћава до миле воље, ради »просвећивања« неуког народа. И школе доприносе своје у том правцу, јер и деца треба излагати тако да све изгледа лепше и лакше. Кад се ошоме дода и несвесна тежња да оно што чујемо упростимо према својој интелигенцији, добија се слика, како се стварају догме у модерно време. Ко у такву догму не верује, тај је у најмању руку »заостао за временом.«

Бацимо поглед на природнонаучне теорије о постању одн. развоју света. Кант је у својој »Природној повести неба« (1755) замислио како је некад материја била раширена у простору васионском као нека бескрајна прашина или гас

и покушао je да opiше kako ce ycled nupopuonux, Mexanuxux cuna Takav xauc opoao nocrenno ypeuuxvatu, tako da cy nacnala Tela oduoena nupuznm nupocropu u koja ce kpehu onako kako acropuonux yu: cyuca, nlanete, Meced, cometec ntd. Oduuevuen cvoju nponalacoku Kant kuxce: „Daue mX matepny u ja hu vam cagpauu cnet“. Tux xoe da kaxe: da cy nupopuon zakonux ovoluun, da bu ce oXacnuo matepuunlun eue; aun u to da mu je nepokleo same matepuue ocnalo neobaxuueuo u da npema tome do nckona vacuone nuje doppu cvojom teopuoum. Jer ako ce npenecemo u nocytny Tacky Kantove teopuue, opoamo xapuatu: otkud matepuua, na u otkud nupocrop u vpeue, u otkud nupopuon zakonux? Cem toga Kant je vepoauo da tu nupopuon zakonux, ovoluun za oXaxuueue nebecuxux noXaua, nny cy ovoluun za oXaxuueue u najmaue nupaxke nlu yuceunc. Venuka nupaua o nupokleu cvega, kojux je Kant buo cvecna u nocyte ove cvoje teopuue, on je nupouo da pexu nupem cnyro xazmuuuxaua, aun tu je uuego uuxuueue nauuulo na »npanuce caxnaux«. U onome uuo je nza nux npanuca caxnuva ce xoveku xanavek buo cvega, nupencuentalna, t. p. nupnupopuona u nauouovna, »cnpap no cebu«, koja u cebu caxpux u kpaunx kopenu nza koga ce paxvno cnounx u unupapny cnet. Tako je otnpuuuke mnylo Kant.

La nnc ac je kpaem 18 veka nloxno cvoju teopuuj, nauouo Tackny u nupopuonuy oX Kantove, nupak ocyca cnyuuy Kantovo, tako da ce cnyo xovopu o nenuo Kant-La nncacovo, teopuui, u to je yueuou u nupum nupouvuua curoe uenuo uoznata teopuua. No La nnc ac yuglanou xadovoluuo da oXacnu nocyana nuxer cunxanog cnyema, t. j. nuxer cyuca ca nlanetaua (nacke u Zemlju) uuo oko uuega kpuuje u ocnallm maunm Tenuua, u uenue nenuko u nupocropu nancuene, do kpaunocnu nupaxueue vacouue »nupamne«.

Xatux cy ce javuane nove teopuue. No uenuma je, kao no Kant u La nnc ac, nupokleo nlaneta nuxer cunxanog cnyema u nupamne, koja ce vpeuoum cmanuvaua, nupu tome aa cocom ocnavuaua, kao cvo, nupaneta u konanuo ce yncunua u oXnuk nanaunxer cyuca. No nupumna cy nlaneta nacnate kao nenuo cnyuocokom epuncuoum nza cyuca, nlu cyuapom uenue vupouuue maguue ca uenum vacuonckum oXnaukom, nlu nuxe ntu je cyuce nupvukno nza naluua cveuupa nlaneta u cvoju naluocoseuju atmocpny ntd. No uenuma je vepovatno da cy

cvu nebecux oXnenu nastale t. p. nstopoXno nza uaeuunucke, xauouckne macce, no nupumna ce novu cveouvu nupocpocno cnpapau (»nove xueuce«) ycled paxnux cyuapax nuzucy xueuca, maguua nlu ocnapelux, u Tamne oXnake vacuoncke nupaxnuue nupcvopenux cveouva u cl., a venny ocnaju nupocrop, vpeue, matepuua, enepxuua. . .

Ocoubu nupou u nupauuua paxaua u paxvoja vacuone nupocpou nocyneux 20 nouua, otkako je t. av. teopuua pelayvuyeta unela nova cnpaxaua u ocnuvum noXuvuua nupaxke, a cve yacux nupocpouu kpa da namexu paxne nupacnake o naluunua vacuone, o kojux je oXa La nnc ac uenuo nupou. Pacyua ce ca mnyuonuma nouua nupaxaua u ca naluunua, koje xpacu cnetlocnu nocyuju tek nocyte mnyux mnyuona nouua cnalnog nuyouaua, nako cvaokog ceunua nupou 300.000 kncnecrapa. Nupaxvaua ce nupaua da nu je vacuoncku nupocrop kovanau nlu beccuonauau. To je cvaakao vuplo anupcnapno nupaua. Xazmuuua ce da bu celoukupan nupocrop, ma da nepouuuvuuo oXnan, moXao buu konanue veluunue, aun nupak beu npanuca, na kojux bu »nupcrao nupocrop«. Kako to? Donekde ce moxe oXacnuu uenuo anupcnapno ananouuoum. Xazmuuuo, kokuo kcxemo cnet koji nenua nup, vep cnuo nve nupenzuue. To je n. nup. paxna nupvurnuua. Kax bu u uou nupvurnuu nupocpoua buua koja mnyce kao yuui, a tu nupvurnuu cnapapau celum »nupocrop« vau koga nenua vupue nupocpoua, moXna bu nupcnapnuem, »acropuonouuoum« xaklyuouu da nu je nax nupenuonauonun »nupocrop« beccrapun, beccrapno veluk. Jer paxna nupvurnuua je beccrapna u cvum cmerovuma. Aun nuuov nupenuonauonun cnet ne moxa buu paxna nupvurnuua, moxe buu u nupvurnuua nupce. Onax bu nax nuzmuuueua buua nauua da nuje u »nupocropu« koj nenua nuue npanuca, aun koj nlu je konanue veluunue. Ona bu moXna pexu: »To uuo cnapapau nupoum nupouuoum, nupouuoum no kojoj ce n. nup. kpeue xpacu cnetlocnu, to je u cnpaxu kpuu, kpuunna nupuxa«. — Cnyuocno u cnpaxenoj kocmououu nupouuoum teopuue pelayvuyeta cnapra moXuyunm da je nux nupocrop konanau u otnpuuuke »nupocpax«, u da xpacu cnetlocnu, nupuxen u uenuo nupvucy, oXnazu cnet, (ma da ce, za nac, kpeue nup nupouuoum nupouuoum, u uenuo nu ce vupatnu nuxa ca nupvurnuue cnpaxne. No to je pexeno samo rapu naluueu nupouuueua. U cnpaxu, nupocrop je u cyuuce veluk da bu ce vupaxue cnetlocnu moXno nupouapnpu: u kax nupouapnpu xpacu cnetlocnu

не би у даљини ослабила и ишчезнула, њено путовање би трајало стотине милиона година...

Пред толиком абстракцијом савремена научна мисао не стаје, јер верује да се у њој ипак може скривати дубока истина. Тако, ако се лоптом симболички може претставити свеколики васионски простор, постоји могућност да та лопта мења своју величину временом. Извесна астрофизичка посматрања наводе донекле на такву претпоставку, на мисао да величина простора стално расте. Откада и докле? Можда од нуле, т.ј. кад још простора није било; или од неке полазне величине, и навек ће расти; и можда ће расти само донекле, па ће величина простора опет опадаати, затим опет расти итд.? Можда је свемир стар само неколико милијарди година, а «раније» није било ни простора, ни физикалног времена, дакле ни материје, нити енергије? Зар физика не проучава распадање материје и њено потпуно или делимично претварање у зрачење енергије, у «светлост»? Можда се и обратно, негде или некад, из «светлости» ствара материја? — Све су то питања, која се у природној науци наших дана постављају и на која се покушава одговорити тако, да се одговори слажу са експерименталним подацима, да са њима стоје у строгој логичној, математско-квантитативној вези.

Чулно опажање, непосредно или преко инструментата, и строго логично закључивање, то су два чврста стуба на којима се издиже зграда природне науке. Преко чулног опажања уживајемо спољни свет, способност логичног закључивања васпитавамо у себи, а природна наука показује да у спољном свету постоји нешто сродно логици: квантитативна законитост природе. Та законитост споља и законитост нашег сопственог мишљења одговарају једна другој и тако наше сазнавање реалности света није ограничено само на чулно опажање, већ се употпуњава применом логичног мишљења.

Али човеков унутарњи живот садржи много више него што су чулна опажања и логично закључивање. Јесу ли друге снаге нашег бића потпуно стране објективном свету, бићу света? То је важно питање. Јер ако су стране, онда је природна наука, овако схватана као што рекосмо, једини пут за сазнавање реалности света. Ако ли пак нису стране, значи да постоји

могућност и за друге путове сазнања, да се свету може прићи и са друге стране, осветлити га другим способностима, и да се наука можда може шире или дубље схватити.

Свакако, те друге путове сазнања требало би прво изградити. Ако ли су изградени, треба дотичне способности у себи неговати, развити, као што смо и логично мишљење развили школом и животом. Само стечено искуство може дати стварни одговор, да ли сем чулног опажања и логичног закључивања имамо у себи и других снага, које се могу развити у снаге сазнања. Празно би било утврђивати одговор унапред философским теоретисањем, јер искуство може увек превазићи теорију.

Унапред није ни вероватно да нам чулно опажање и логично закључивање једина откривају истину о свету. Цело човеково биће, све његове снаге, и којима свесно владамо и којима не владамо, припадају нераздвајно великој целини васионе. Зашто би ма који део нашег унутарњег бића био стран бићу света, кад не стојимо изван света, него у дубини његових недара? Није ли сваки израз нашег унутарњег живота, свака снага наше душе, духа, исто толико наша својина колико и својина свемира, коме припадамо? Може ли нека снага нашег унутарњег бића бити субјективна, а да уз то не открива, самим својим постојањем, нешто и о бићу реалности? Не би ли требало да човек једном употреби све своје моћи, да развије оне које би још могао развити, а не занемари оне којима се досада служио у сазнавању света, и да ствараи будно, трезвено, а широко сазнању?

Ограничење на чулно опажање и строгу логику има свакако своје добре стране. Оно што нам дају чула изгледа нам најјасније, најсигурније и најбогатије садржајем. А чулна опажања изгледају нам најтачније утврђена кад су бројњем и мерењем, дакле квантитативно описана. Али не треба никад заборавити да нам телесна чула осветљавају само једну страну и један део света. Човек доживљава свој унутарњи свет непосредно свешћу, а не преко тих чула. Још је ужи онај вео света, који је приступачан мерењу, дакле егзактној науци. У свету у коме не би било чврстих тела још би било могућно бројање, али појам мерења не би уопште постојао у својем квантитативном смислу. Зашто би се човек у тежини са сазнањем ограничио само на једну страну света, ако то није

неизбежно? Ако nam неко сазнање и нема квантитативну тачност и чулну јасност, може имати јасност интензивног унутарњег доживљаја и одговарајућу квалитативну тачност. Већ у обичном животу ми н. пр. тачно разликујемо, често и по најмањим знацима, присуство или дело неке добро познате личности, ма да ту нема ничега квантитативног.

Тако може постати, ако не доказано, бар разумљиво, како је могуће схватити науку о тајнама света и шире и дубље. Ако смисао за истину, који носимо у дубини свога бића називамо духом, можемо тада рећи: наука се може продуховљавати, или: могућа је и једна духовна наука, у општем смислу ових речи.

Такву »духовну науку« жалео је и Рудолф Штајнер и њој је посветио сав свој живот. — Зашто овде име Штајнерово? Зато што мислим да до данас нико није схватио једну духовну науку уз зрелији смисао за истину и да нико није својим духовним истраживањем више за њу учинио. Може се веровати да ће у продуховљавању науке, што претстоји будућности, дело Штајнерово значити нешто слично делима великих оснивача природне науке.

А како приступа »духовна наука« питању о пореклу и развоју света? На то је теже дати одговор него на питање постављено у почетку. Покушајмо ипак да нешто кратко кажемо. То је могуће само ако речима дајемо често сликовити смисао.

Продубљавање душевно-духовног живота води човека до тога, да постаје свестан све дубљих веза свога бића са целином реалности. У њему се буде снаге, које осећа као што човек у обичном животу осећа вид, слух, додир, тј. он примећује да тим снагама опажа на духован начин нешто, што не припада само њему лично, него сачињава објективну духовну реалност света.

То је у ствари само продубљено упознавање човекова бића. А како човек припада свету, човеково биће припада бићу света. Тако, упознавајући дубље себе човек упознаје свет у његовим духовним темељима.

То »дубље биће«, које човек тако упознаје, превазилази његову обичну личност, границе те личности, и у простору

и у времену. Може се сликовито рећи да се оно шири кроз сва пространства и сва времена. Тако, у погледу на време, човек доживљава да је он, — тачније: »духовни човек« у њему — стар колико и васиона, да је био још пре но што је света било и да ће увек бити.

Тај доживљај није само неко размишљање. Човек н.пр. примећује да у њему спава, да се тако изразимо, памћење свемира. »Духовни човек« у њему »памти свој живот« од почетка васионе и тако се човеку открива, са духовне стране, порекло, постанак и развој света као неко, у почетку врло тамно, временом све светлије сећање на давно заборављени живот.

Овим речима, чудним за обичну свест, може се означити унутарњи пут којим духовна наука налази своја сазнања о питању које посматрамо. На том путу стоје духовни доживљаји. Ако човек жели да те доживљаје приближи обичној свести, он мора пустити да они зраче на његову душу, на обичне мисли и осећања, и да т.р. оставе свој отисак у његовој обичној свести. Тек се тај отисак може изразити речима говора. Саме речи исказују тада нешто што доживљава обична људска свест, оне дакле могу изгледати час апстрактно научне, час песнички осећајне и антропоморфне, али њихов смисао стоји тек иза њих, оне су као путоказ духовном доживљају, који остаје неизрецив.

Нећемо овде износити појединости о »духовнонаучном« опису постања нашег света. Али можемо рећи нешто о поменутих природнонаучним космолошким теоријама са гледишта »духовне науке«.

Духовно »гледање« открива давну прошлост, када није било, не само чврстих, гасовитих и течних тела, него уопште никакве материје, ни простора, ни времена у данашњем смислу. Када се свет још не беше »испољно« у просторно-временску егзистенцију из својих чисто духовних пратемеља. Од те чисте духовности до садање своје материјалности развијао се свет врло постепено и сразмерно касно почиње добити оне особине, које би биле приступачне нашим телесним чулима и које би допуштале реалну примену наших појмова квантитативног мерења. Према томе свака квантитативна космолошка теорија постаје тим удаљенија од реалности света,

што идемо даље у прошлост. Све мање се њоме изражава непосредна стварност, а све више њен смисао постаје, уколико га још има, чисто симболички. Тако и.п.р. исконска прамагла, уколико бдио значење спољне реалности, може, да не улазимо у њене појединости, бити слика за извесну душевно-духовну, упола или сасвим унутарњу реалност коју су наслућивали и стари народи говорећи о рађању света из хаоса. Ни путеви природне науке нису дакле могли довести ту до нечега супротног нејасним слутњама давних поколења. И „лоптасти“ свет најновијих космолошких теорија има, у најмању руку, величанствен симболички смисао, тако и сва питања која се ту јављају. Али најмање одговара ономе што налази „духовна наука“ вечно постојање спољног света, са особинама какве данас има, или постање квантитативних својстава, које не би ишло путем постепеног развоја.

Рудолф Штајнер налази да се развој нашег света креће од чисто духовне егзистенције до извесног степена испољености и материјалности, затим да се повлачи у духовност. Такав ритам би се понављао више пута. Садањи свет био би четврто »отелотворење« реалности. Прво отелотворење било би за данашње појмове толико »разређено«, да само у најдубљим снагама свога бића имамо »чуло« којим бисмо, да смо тада били самосвесна бића могли свет запажати; обичним чулима не би за нас постојало ништа. Друго отелотворење било би већ тварније, треће још тварније, садање најтварније. Штајнер се задовољно да за та раздобља прошлости не измишља нова имена, него да употреби стара, која потичу из древних људских тражења: »стари Сатурн«, »старо Сунце«, »стари Месец« и — Земља. У својим књигама и многобројним предавањима Штајнер је изнео разна и у појединостима врло богата тврђења о развоју свега. Дочаравао нам с разних страна гледано рађање света, онако какво се указивало његову видовити духу. Колико је све то тачно? — запитате човек који за тако нешто први пут чује. Питаће још често и онај, који се труди да уђе дубље у то, па и онај који већ иде стазама духа. И треба тако, све док се о свакој ствари не дође до својих самосталних, јасних сазнања. Али оно што би свако могао одмах, ако ишта, да поздравим, то је идеја о проуховљавању наука — ово истини за љубав, човеку за љубав! — идеја дубоке и дубоко истините духовне науке.

М. Радојчић

ИЗ ПРЕДАВАЊА РУДОЛФА ШТАЈНЕРА

Антропософима се често пребацује да одвише спомињу ријечи Р. Штајнера. Има филозофа претеча једне епохе развоја људске мисли. Такав је човек био на примјер Аристотел. Зато се не смијемо чудити ако су људи, којима је била задаћа да на ингеннозни начин вјежбају логично мишљење, престано црпили нова знања из његових списа. Аристотел је претеча и водић раздобља апстрактне, разумске и логичке мисли. Р. Штајнер води према имагинативном начину мишљења. То мишљење, значи нов степен развоја мисли. Није дакле нимало чудновато што ћемо код тог филозофа у многим питањима наћи сигуран путоказ. У једном његовом предавању*) налазим да су занимљиве ове његове речи:

Али је потребно много тога, хоћемо ли да дођемо до истраживања на том путу духовне знаности. Зато је потребно много, јер је у људски живот захватио посебан начин мишљења. Догодило се то по обичајима, који су се развили на пољу природне знаности, на пољу назора на свијет природне знаности. Тај начин мишљења опречан је путевима, који воде у духовни свијет. По томе је посве разумљиво да се са стране природне знаности чују ствари, које као да не желе да знају за чињенице духовног свијета.

... Човек мора да борбом стекне сасвим други начин представљања. У свакидашњем животу човек је задовољан, кад може да рекне — ове су предоцбе или ови су појмови вјерне слике вањске чињенице. То истраживача природне знаности не може да задовољи.

Јер у души духовног научника појмови и предоцбе постају други, но што су појмови и предоцбе по обичајима садашњице.

Материјалистички, спиритуалистички, пантеистички, индивидуалистички, монастички назори на свијет мисле да могу продрјети у тајне свијета. Предоцбама, појмовима настоје добити слику о свијету. Научник духовне знаности не може појмове схватити на тај начин. . . Он вели — у једном појму дано ми је оно исто, што ми је о вањском чулном свијету дано, кад на примјер фотографски снимим једно дрво или неки предмет. С једне добићу ову, с друге стране другу слику.

*) »Биће надчулнога и тајне људске душе«. St. Gallen 1917.

омогућује »да осетимо доживљај мировања и кретања сопствених удова као и мировања и кретања човека према спољашњем свету«. И овде долази у свест иако нејасно али *иншимније* реалан однос властитог бића према околини, но што је то случај код будних чула. У највећем мраку дејствује чуло живота. Премда потмуло, оно нам објављује »конституцију организма«, спроводи »осећање о субјективном постојању«, оно омогућује »да се у својој унутрашњости осећамо као целина«.

Шта је дакле заједничко код свих ових ноћних чула или чула мрака? За разлику од будних чула она имају у својим манифестацијама неоспоран акценат реалности. Поред све нејасноће она дају човеку оно што му будна чула сама неби могла дати, т. ј. убеђење да је конкретно индивидуално биће, а уједно да спада у целину света. Оно што нам будна чула отимају измамљујући нас на наше унутрашњости, ноћна нам чула неприметно враћају: потребан ослонац за сазнање сопственог бића и реалности света. Свакидањ позив у данашњем животу не само да одвећ напрехе будна чула, нарочито чуло вида и слуха — што је само по себи разумљиво — већ у исто време све више замрачује и наш доживљај о реалности. Свет у коме човек данас живи дави га као мора и хоће да га збрише. Шта ће се у њему пробудити? Необуздан нагон да реалност, која овде недостаје, нађе и осети тим јаче негде на другом месту. А чим ће моћи брао да утиша ову жеђ за релношћу? Тиме да се баци на пренапрезање оних чула, која му реалност обећавају: чуло за пипање, равнотежу, кретање и чуло живота. То су баш она четири чула која доминирају у сваком спорту! Али какве су последице овог драговољног уроњавања нашег тела у односе земљине теже? Свест о нашем »Ја« која није могла да поднесе оно гушење које му намеће данашњи живот, бива још и више пригушена примењивањем измишљене ритмике и драговољним напрезањем удова. Упористе, које је будна свест тражила у осећању физичког тела и које сваки човек на себи запажа при јачој активности, тог упоришта брзо нестаје, а свест о нашој духовној језгри, на њем »Ја« уступа место јаком, али потмуло осећању властитог тела. У сумраку ове кроз тело акцентуисане подсамосвести почињу да се шире емоције и нагонци. Чула мрака се пробудише, али једнострано, па у њиховој области закр-

жљави оно што је људско. Чињеница је да чуло за пипање, равнотежу, кретање и чуло живота не могу бити изазвани на самосталан живот, а да не буде штетних последица. — Рекосмо да се у данашњем спорту крије нека потсвесна тежња за духом, која је заблудела у физичком. Алберт Штефен, који се такође бавио испитивањем човекових чула, каже да се у стремљењу ка духу не смеју самостално употребити чула мрака или под-чула, већ истом кад буду понешена, уздигнута од чула духа т. ј. чула за говор, мишљење и јаство. Само с овима заједно могу имати благотворног дејства у вишој реалности, на путу сазнања. Можемо већ овде нагавестити, да би се оно потсвесно стремљење ка духу морало вренети на домен, који томе стремљењу може уопште удовољити, а телесне би вежбе морале узети правац, који одговара човеку као душевно-духовном бићу и који би био у складу с оном тежњом за вишим сазнањем.

X. В.

(Наставиће се)

† МОМЧИЛО НАСТАСИЈЕВИЋ

Један час иза поноћи, 13 фебруара преминуо је, озарем у муци, један од најбољих синова овога народа, песник и наставник Момчило Настасијевић.

Његовоу благу анђeosку појаву већемо никад више ерести у овоме телесном свету. Само света духовна љубав, маквом је горео, моћи ће да приближи виду царства вечнога живота где замину он, царство спрам кога је сва земаљска јава као сумрак мекљивих понора спрам сунчаног присоја на висини.

Али ту на земљи остало је дело његово, нови пут за књижевност нашу. И шта можемо боље, него да смироно тугу и слухом духа предамо се којој песми његовој. Занемимо. Нека говори Песник о себи.

Речи осаме

Амбисе прекорачим,
стукне на равном тлу нога.

Дневи своје замрачим,
блесне видело Бога.

У тишину се облачим,
тајном проговара ствар.

Пепо, ветри ме веју,
остане жар.

Бездоман,
топли нудим кут.

Беспутан,
у непроход поведем на пут.

Судњи ме час и мрем,
а живот отвара тек двери.

Реч своју нем
камену завештавам и звери.

Бездето на истину грем,
синови прате ме и кћери.

Такав је Момчило био, тако се, као пророчански, до краја испунило све и тако у духу, непролазно остаје.

М.

И В Е Р И

НОВА СВЕТЛОСТ У ПОЗНАВАЊУ МАНИХЕЈСТВА.— Није манихејство значајно само по снази и распрострањености својој у своје време, од Атлантског мора до Кине, по дотичном утицају на целокупни духовни живот човечанства, него и по садржају својих открића, по начину како је у себи мирио свеколико духовно наслеђе ранијих доба, старих пророка и древних мистерија, и све доводило у везу са Христом.¹⁾ Много чиме, а на-

¹⁾ Види овај часопис, гол. 5, бр. 2 у чланку о богумилима.

рочито ширењем слободног духа путем великог једног реалног покрета, манихејство својом појавом чудно претходи будућој слободној, свечовечанској, духовној просвети.

А доскора свет је у проучавању те науке имао једино противничке списе, написане углавном ради сузбијања њена. Шта је то значило може се оријенти ако се и, пр. замисли да некакви противници антропософије униште све њене списе и људи једном из противничких списа хтеду да проуче антропософију.— Хришћани, муслимани и будисте успели су у фанатичној борби, огњем или мачем, за потпу манихејству сваки спољашњи траг. Књиге, и овде доста ретке у ово доба, спљиване су ревносно, а остало је оно што је трудно сакривано. А и то се чувало само док је био брижних руку тајних следбеника, да предају са колена на колени; где је и њих нестало, списи су у забораву трунули. И ретка је срећа што је ипак, после многих векова под земљом, искрело нешто на видело.

То беху прво ископине у кинеском Туркестану, из рушевина манихејског манастира, нађене почетком овог столећа. Али ту не беше неког значајнијег дела, него, по казивању стручњака, само мањих, махом каснијих и врло крњих списа. Зато се сматра особито важним ново откриће у Египту, кад су тамо сељаци год. 1930, тражећи у земљи слане твари, откопали сандук пун књига од папируса, читаву малу манихејску библиотеку, међу њима и оргинална Манијева дела.¹⁾

Сад ће се моћи озбиљније приступити проверавању оних података о Манију и манихејству, које нам даваху противници, међу којима је најпознатији св. Аугустин. Али како су од седам основних Манијевих дела, које он сам помиње: Живо јеванђеље, Ризница живота, Дело, Књига мистерија, Спис ливова, Писма и Кефалана, сад нађена, изгледа, само два последња, — вероватно „последња“ и за систематско улажење у ту науку, — задржане и противнички подаци, и увид основан на њима²⁾ своју вредност, да се једно другим допуњује.

Као што име Кефалана каже, ту треба да су укратко поновљене главне тачке Манијевог учења. То је обично дело са преко 500 страна у нађеном коптском преводу, вероватно из IV века после Хр., а преко 170 одељака — Манијевих одговора на постављена му питања. Већ први поглед у то дело показује да се ради о високој „езотерици“, о елементима науке која даје прелиминарне појединости о последњим тајнама све у облаку песнички лепих и слободних, величанствених имагинација.³⁾ Зато не треба очекивати да ће савремена наука сада коначно разоткрити тајну манихејства. Догод претставници науке одлучно и сами не закораче у духовни живот и не продухове своју науку можда ће се у погледу на већи број питања ући у

¹⁾ Carl Schmidt, Neue Originalquellen des Manichäismus aus Aegypten, Stuttgart 1933 (28 страна).

²⁾ особито: F. Ch. Baur, Das manichäische Religionsystem, ново изд. Göttingen 1928 (500 страна).

³⁾ Одговарајуће тих врло трошних папируса напредује тешко, а уколико се обавља, издаје се под вођењем К. Шмита; досад је изашло у 4 свеске првих 194 стр. Кефалана (Manichäische Handschriften der staatlichen Museen Berlin, Bd. I, Stuttgart 1935/37).

joш гушћу маглу, него на чистину. Оценити дело човека Манијева кова, човека који је развио и религијску, и уметничку (чувено му сликарство) и научну делатност моћи не само дубљи и шири духови. Дело Кефалана показује с једне стране песничко рухо, с друге разгранату бројну — аритмо-софску — поезију. Оку упућеног показале се и могуће заблуде Манијево у тачнијим цртама, но свакако не тако наивне као што се понекојем противнику чинило.

Засебну важност имаће нова открића по питање нашег богумилства. Моћи не се тачније оценити уколико је богумилска вера нов талас старог манихејства, а уколико је друга и нова творевина. Није лако веровати да су богумили поседовали Манијеве списе, па чак и кад се строга тајност узме у обзир. Од богумилских књига које су познате, махом апокрифних списа, до књиге као што су Кефалана растојање је преселило. А сасвим је у смислу духовног развоја који је човечанство пролазило од Христове појаве на земљу до Средњег века и даље, да се од некадашње поносе спознаје — гнозе — шишло ка скромнијем, богумилском размишљању и у-дубљивању, задовољну собом што је бар остало слободно у тајности својој од догматичности и политичности црква а под жуђеним окриљем Духа Истине. Али један део чудне невидљивости тргова богумилства у нас потиче свакако и од пажње којом су богумили чували своје ризнице. Јер ако и нису имали обимних Тајних књига, (као што су мање-више биле све Манијеве) имали су љубави за симболе, као што сведоче многобројни стећци у Босни⁹⁾, који својим неумштим језиком опет садрже све, а пре свега имали су слободу у читању Јеванђеља. — Но ко зна да ли више труда не би и у нашим крајевима донело на светлост и неочекиваних проналазака о богумилству. Налази у Египту могу бар оживети жељу и наду.

М. Р.

⁹⁾ К. Д.— *Žrnici*, iz knjige „Slikovnica moje postojbine“, ovaj časopis, god. 1937, br. 6.

Штампарња „ГРАФИЧКИ ИНСТИТУТ“ Издавачке Књижевнице „Скерлић“
Владимир М. Богдановић — Београд, Кнеза Павла 15а. Тел. 23-612

Издање Антропософске библиотеке:

Од Д-ра Рудолфа Шшајнера

Тајна наука у основама	Днев. 60.—	Теософија	25.—
Како се стичу сазнања		Духовно вођство човјека	
виших светова	30.—	и човјечанства	10.—
Свијет, Земља и човјек	20.—	Суштина уметности	10.—
Ренкарнација и карма	10.—	Мисија гњева	10.—
Практично васпитање		Крв је сасвим особити	
мишљења	10.—	сок	10.—
Васпитање детета са глед-		Suprotnost Istoka i Zapada	
ишта духовне науке	10.—	(Наука i socijalno pitanje	
Осе паџ	Днев. 10.—	zaslanovišta antroposofije	20.—

Од Александра Сиракоша

Човек и машина	10.—
--------------------------	------

Од Д-ра Х. Поилбаума

Sport и duši današnjega čovеka	10.—
--	------

Издање библиотеке лепих наука:

Од Д-ра С. Жуића

Хигијена љовјекова живота на земљи (опћи дио)	Днев. 15.—
Stoimena. Студија о прилици Владимира Назора	10.—
Богња Владимира Назора	10.—
Слепи лучиноша Славјане Страхимир Крањчевић	8.—
Песник беле радости. Студија о поезији Ђ. Глушца	5.—
Студије о власти	15.—
Шта је Еуритимија? Уметност виђљивог говора	8.—

Од Д-ра К. Дајчеве-Жуић

Церота и етичка свијест	Днев. 15.—
Књига одчараних записа. Санковити говор народних прача	15.—
Како се једно огледа у другом	15.—
О илјеченју	15.—

Од Д-ра М. Радојчића

О Dis-овој тамници	Днев. 10.—
------------------------------	------------

Часопис „Уизнај себе!“ излази месечно почев од 1931 г. Годишња прегплата је 50.— дина. Могу се добити и сва ранија годишта. Горње књиге као и часопис „Уизнај себе!“ могу се поручити од Антропософске библиотеке, Београд, ул. Кнеза Павла бр. 27. Чек. рачун Пошт. штет. бр. 53.227, а продају се и у великим књижарама у Београду и Загребу.

ljudske sposobnosti. Pošto čovek ima slobodno Ja, upućen je i na sposobnosti tog Ja zato, da bi mogao da bude čovek. Preputi li se samo prirodi, tj. onom što u njemu postaje samo od sebe, bez njegove saradnje, on gubi sve više ljudsko dostojanstvo i napuštajući svoje ljudsko određenje, postaje ubogo biće kao što su i druga bića prirode, kojima ona omogućava izvršenje njihovog određenja. Kao čovek ostaće samo tako, ako snagom i delatnošću svoga Ja stiže uvek iznova sposobnosti koje ga čine čovekom. Tako je u biću samog čoveka zasnovana nužnost trajnog samovaspitanja, duhovnog školovanja njegovog Ja. Ova osnovna činjenica mogla se je prozreti samo u doba moderne prirodne nauke, kad se zamutio vidik razlikovanja čoveka od životinje. U budućnosti, kad se jednom bude uvidela ova razlika u svojoj punoj jasnosti, smatraće se kao potreba čovekovog bića, da se vaspitava i školuje tokom celog života. To će biti neizbežna potreba čovekovog razuma.

Dr. Hans E. Lauer

ПОВОДОМ ЈЕДНОГ НОВОГ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ УСПЕХА АНТРОПОСОФСКЕ ФИЗИКЕ

Знамо да антропософија није само нека философија или мистика. У њој се делатност духа не управља само на унутарњи свет човече душе, него и на свет изван нас. Постоји антропософска делатност у разним природним и другим наукама, на разним пољима живота, јер она треба, у сред пустиње којом пролазимо, да значи нов дух у култури, нови глас духа, који данас још мало ко прихвата, али без кога у будућности неће бити културе. Антропософија није само теорија, већ и пракса, у свим животним областима.

Додуше, пошто се у име новог духа морају прво разбудити поједине личности, антропософској делатности у свету мора претходити нечујно sazревање душевних и духовних способности појединих људи. Зато се иза дивовског дела Рудолфа Штајнера није могло ни очекивати, да ће одмах дело преузети једнаком снагом дорасли људи. Али кад бацимо поглед на четрнаест протеклих година од Штајнерове смрти, видећемо ипак да је сразмерно много урађено, и да ће тај рад уродити, иза таласа смрти, животворним плодом.

Овде ћемо се позабавити једним занимљивим резултатом у физици.

Продубљавањем сазнајних човекових моћи духовна наука омогућује дубљи поглед и у она сазнања, која нам пружа физика, а којих је све више из дана у дан, јер се физика баш у наше време налази у нарочитом процвату. Ако се човек бави експерименталном физиком у духу антропософије, он то наравно не чини из каквих било себичних мотива, циљ му није лични успех, нити гомилање експерименталних чињеница ради пуне радозналости; него, да и тим путем сарићује на божанским смеровима човечанства. Уосталом, »опилљиви« успеси, као што су уопште експерименталне чињенице, имају и ту добру страну, што онима који немају сами снаге да уђу у духовну науку, или их нешто друго спречава, дају »доказе« о вредности духовне науке по људско сазнање и делање: јачају поверење у истинитост и плодност духовно—научних открића.

Реч је о физикалној делатности разређених супстанција. Не разређених у обичном смислу и степену, већ у тако високим степенима, да се о материјалном присуству дотичне твари (нпр. неког хемијског споја) не може више ни говорити. Та се разређења обично зову потенцијама (степенима). Она се, укратко, добијају нпр. на следећи начин:

Један грам твари, коју хоћемо да »степенујемо«, раствори-
мо у 9 грама неке течности (нпр. воде) и раствор тресе-
мо, мућкамо, на известан начин. Овај се раствор назива

првим степenom. Од њега узмемо 1 гр. и помешамо са 9 гр. оне течности (воде) па то поново тресемо на исти начин, затим узмемо од овог >другог степена< опет само 1 гр., па га слично разредимо у 9 гр. оне течности и тако добијемо >трећи степен< дотичне твари, итд. Овако се долази до све виших разређења, потенција. Прост рачун показује да у једном граму „првог степена“ има 0,1 гр. дотичне твари, у једном граму >другог степена< има 0,01 гр. итд., а на пр. у једном граму >шестог степена< само још један милионти део грама. У једном граму >тридесетог степена< био би свега један квинтилионти део грама, за чије писање треба 30 нула; али, као што ћемо још видети, при тако високом разређењу материјалне особине су већ одавно ишчезале и говорити о грамима ту више нема никаквог смисла.

Према појмовима који владају у физици изгледа доста невероватно да ће тако висок степен разређења показивати ма какво физикално дејство. Пре неку десетину година то би се сматрало искљученим. А ипак, оно постоји, као што сведоче истраживања г. Ервина Хајнца у физикално—биолошко институту универзитета у Страсбургу и у физичкој лабораторији Гетсанаума.*

Али пре но што изложимо Хајнцове резултате разјаснићемо укратко, откуда се у антропософији обратила пажња на та висока разређења.

С једне стране зато што се у антропософији истражују тајне духовног света и што при том долазе у обзир и духовни темељи материјалног света, природе. Надчулно, видито сазнавање може кроз чулну коперну природу, дакле и кроз чињенице природних наука, провидети дух; како је из духа условљено све што у природи постоји и како природне науке, све док се не ослаже духовно—научним импулсом, узалуд настоје да у теоријама обухвате и заиста схвате све замршенији сплет феномена. Показати како се природа темељи на духу могуће је на два начина: или се првенствено полази од духа и улази непосредно у тајне духовног света поступним духовним развојем, или се полази од саме природе и природних наука, и видећи даље од других, настоји се упутити те науке правцем који ће их довести на границе где материја престаје, а почиње дух. Први начин садржан је већ у датој нам духовној науци. Други начин мора се састојати у стручном природонаучном раду, који се управља натчулним знањем. У том другом правцу наилази се и на делат-

* Види чајанак у „Гетсанауму“ (бр. од 3 VI 1938): E. Heintz, Physikalische Wirkungen potenziierter Substanzen. Раd је саопштен и на седници Француског физичко—биолошког друштва 29 IV 1938.

ност високих разређења. Непрестаним разређивањем материје не долази се до „ничега“ него до најближе натчулне реалности, до тав. *ејтерског свећа* (света животних, обликоворних снага).

Овако истраживање може бити плодно у физици, особито кад се има у виду доскорање атомистичко тумачење, јер по њему физикална дејства морају претстати чим је разређење толико, да не престане т. р. ни један атом или која било друга честица супстанције. Зато је Штајнер саветовао да се ради у том правцу и тиме докаже погрешност атомистичких претстава. Он је увек наглашавао да иза појава у природи не постоје механички или други апстрактни схематизми, већ натчулни, духовни свет, исти онај који натчулном сазнавању постаје приступачан, као што је природа обичном разуму и чулима.

Додуше, у доба кад је Штајнер говорио, атомистика је стојала чвршће него данас. Изгледало је да ће се сплет фотона, електрона и протона иза извесне тачније обраде сразмерно лако уврстити у кристалну зграду једне теорије. Данас су прилике у атомистички друкчије. Са појмом најмањег зрна супстанције почео је да се меша појам таласа, који није зрнасте природе; као кад нека визија постаје несигурна и губи одређен облик, те показује так овај, а час овај изглед. Сумње се дижу и траже излаза. Извесно превасиламење атомистике већ је ту, и оживљава нада у скоро ослобођење науке од хипотетичних спекулација. У овом правцу, нагледа, воде и појаве високо разређених твари, као што ћемо покушати да покажемо.

С друге стране, дејство високих разређења, које се унапред предвидело натчулним гледањем етерског света, показало се плодно прво на пољу антропософске медицине, у изналажењу и употреби лекова, који не садрже мерљивих количина неких твари, већ немерљиве мале количине, које уопште више нису количине, него само снаге, натчулна етеричност. Штајнер је и сам дао нових лекова те врсте (они показују одличне резултате) или само упутстава како ће се до све нових лекова доћи, а то је чинио на основу своје видовитости. Видовито гледање не даје увек унапред појаву квантитативно тачно, већ само принципјелно, са тачношћу која зависи од оштрине духовног погледа. Штајнер је пре но што се раздрала ова грана појава описивао њихове главне особине. Рекао је да сталним разређивањем неке твари њено дејство слаби и да се долази до тачке када материјалност ишчезава, а дејство ипак стаје. Када се наиме настави разређивање, догађа се нешто неочекивано: дејство се поново јавља, расте, затим опада, па опет расте, па опет опада, показу-

јуни другу, ритмичку природу, природу познату сваком на прагу етерског света.

То, и друго потврдили су опити у медицини и биологији, а сад ето и у физики. Овде су нарочито значајни, јер су физичке појаве у неку руку простје, пошто не зависе од непрегледне сложености живих организама. У даљем излагању служићемо се поменути саопштењем г. Хајнца у »Гетсануму«.

Руководећи се Штајнеровим тврђењима Хајнц је прво мерио колики отпор дају разни степени разређења појединих хемијских твари зрачењу топлоте. Тај отпор (апсорпција инфрацрвених зрака) посматрао је нпр. за натриумов нитрат (шалитру) растворен у води у степенима разређења од 1 до 30. И чиста вода пружа отпор зрацима топлоте, али раствори салитре пружају јачи, а вишак тог отпора може са сматрати мером дотичне делатности раствора. Кад је овај раствор на првом степену (1 гр. у 9 гр. воде) ово дејство има одређену величину. На другом степену дејство је мање, на трећем још мање итд., а на седмом (један десетмилионти део грама у 10 гр. воде) оно је ишчезло; ту се раствор понаша као чиста вода, он као раствор нестаје, изгубило се материјално присуство растопљене твари. Но када се наставе посматрања са вишим степенима, дејство се опет јавља и Хајнц га је утврдио све до 30 степена. На 14, 21 и 23 степену разређења оно износи чак преко једне трећине оне снаге, коју има први степен.

Како се ово може протумачити са гледишта атомистике, нека траже теоретичари; нема појаве која се на крају крајева не би могла насилно натегнути на који било калуп, и нема сумње да су духови данас већином још готови да се пред новим тешкоћама повуку дубље у празну апстрактност, само да их појаве не присиле истином својом на пучину духа. Напоменимо само нешто. У микрофизци сматра се да број молекула у онолико грама неке твари, колика је њена молекуларна тежина, износи око $6 \cdot 10^{23}$. Према томе у једном граму натриумова нитрата (Na NO_3) треба да има око $7 \cdot 10^{21}$ најмањих делића тог споја. То је на првом степену разређења. А одавде следује да (теориски) на 23 степену нашег разређења нема више ни једног молекула салитре (на 24 степену ни саставних атома). Дакле дејство високи разређења није материјално дејство супстанција.

Хајнц тврди да је тако испитао многе спојеве и тако дошао до следећег закона: Сви спојеви показују слична дејства утолико што најјачи отпор топлотним зрацима пружају увек исти степени разређења. То су степени 6—7, 9, 11—12, 14, 17—18, 21, 23, 28.

Он је сем отпора топлотним зрацима испитивао и отпор електричној струји која се спроводи кроз раствор и нашао је да разређења која су делатна у претходном смислу боље

ареносе струју него други степени разређења. Нашао је лакше и ту приближно исти закон.

Поменимо још једну чињеницу коју је утврдио Хајнц, а карактеристична је за етерску природу ових појава: ако се делатни раствор високог степена загреје до кључања (за водене растворе 100°C .) па опет охлади, делатност је ишчезла. Дакле заиста, делатност није хемијске природе.

Ово нас потсећа на једно загонетно поље савремене биологије: на витамине и хормоне. И ту се не ради о хемијским спојевима, јер витамини не постоје као спојеви. Па ако се супстанција која се назива витамином загреје рецимо на 100 степена, њена је витаминска делатност на организме ишчезла. Али и за витамине (и хормоне) Штајнер је давно још рекао да се никад неће добити хемијски спојеви »витамина«, јер то и нису спојеви, него животне снаге, које су делатне у живим организмима, а могу се у извесном смислу издвојити из њих па узети за неке хемијске твари. А како је животни, етерски, објектоворни принцип основа свеколиког физичког постојања, може се ето и на пољу физике, а не само биологије и терапије, доћи до појава исте суштине.

М. Радојчић

ne mari iz bilo kakvog razloga da sazna nešto o višim tajnama svijeta, takav prigovor je opravdan. Ali zadaća umjetnosti i nije da ona dokazuje nešto današnjim naučnim metodama. Ona je samo dokumenat, svjedočanstvo, koje može vrijetiti uz druge dokaze. Ona se svojim saznanjima uzdiže sve do granice religijskih istina, kao što prema dole dolazi na granice logike. Ali baš ta umjetnost, koja se može tako visoko uzdići, ako je istinska umjetnost, ujedno je i najviša i najdublja. Ona nas navodi na puteve saznanja, na koje nas sama logička misao nikada ne bi mogla dovesti. I ona nam ošim logičkih saznanja daje jedan potpun svijet saznanja, svoj srednji put, na koji nas (kao ni na religijske predodžbe) logička misao sama nikada ne bi dovela.

Pobožna službenica lijepoga, umjetnost, prema hladnoj nauci, koja se izživljava samo u mozgu i razumije oko sebe samo ono, što je po sličnim uzorima satkano, pretstavlja viši stepen spoznaje, koji danas mnogima nije dostupan. Ona naravno ne čini znanost nepotrebnom i zaostaje za njom radi momentane slabe njege i cijene. Ali taj način saznanja tim više je potreban današnjem čovjeku, iako on ne zna mnogo o koristima, što bi od njega mogao imati.

S. Župić

НАХОД СИМЕУН — ДРАМА ЧОВЕЧАНСТВА

Шта су нам наше народне pesme? — Kaже се: нецењиво благо, понос народа, огледало народне душе, ризница за испитивања сваке врсте, о животу, прошлости и духу нашег народа. И заиста: велико је благо наша народна поезија. Није само благо за нас, него за општу културу. А не долази са стола просвећеног појединца, него са широког народног тла, са чисте земље наше.

И дужност нам је да проучавамо своје народне pesme. Ко ће, ако ми не? Испитивања се заиста и врше, и можемо задовољно рећи да ни данас, у захукталој промени прилика, када су прохујали вали ранијих заноса, наша пажња спрам народне поезије није малаксала, већ напротив, изгледа расте, и у снази и у ширини којом се проучавања врше.

Верујемо да су та испитивања сва корисна по опште продубљавање нашег знања, особито у погледу на живот овог народа. Но између свих праваца у којима се истраживања могу водити изабраћемо један, о коме мислимо да је битан за право познавање наше народне поезије; и не само ње, већ уопште нашег народа, па чак и културе уопште.

Мислимо на изналажење дубљег смисла појединих песама: смисла који се непосредно не изриче, већ га песма завијено, сликовито даје. Мислимо на духовну срж, ако се тако може рећи. Ће нема свака песма, али ако је има, та песма није само оно што се у њој обично види, већ објава живе духовности. Није само опис спољашњих догађаја, проблем психологије, етике итд., већ споменик дубоке мудрости, извајан у живој твари народног језика.

Могло би се навести доста имена у набрајању радова који се мање више крећу у том правцу. Има ту врло лепих и значајних плодова,^{*)} али овде је поље толиких могућности, да се још увек може рећи: све што је казано само је пожњевени сноп у непрегледном житном пољу. У том смислу нека би и ови редови припомогли будућој жетви.

О савременом проучавању може се пак рећи да у њему долази највише до израза интелектуализам нашег доба. С њиме се додуше подигла научничка објективност у развоју наука из некадањег наивног и овлаштног односа према стварима. Интелекту је својствена документација, анализа и систематизација проучаваног предмета у оквиру интелектуалног мишљења и спољашњих чињеница. Са становишта историје, науке о књижевности, филологије, фолклористике итд. наводе се примери као материјал, да би се извукли тражени закључци. Но тим средствима се не допире далеко. Набрајању, разгла-

*) Види нпр. раније године овог часописа.

бању и сређивању онога што стоји пред очима према неком принципу, некој хипотези или теорији нема засад, а неће ни скоро бити краја, — јер то је као пребрајати травке широм земље. Све је то, руку на срце, тек припремни рад за постављање већих крајњих сазнања, која истраживачима лебде мање више нејасно пред очима. Ако не имаћемо снаге да кроз интелектуалистичко поступање са народном поезијом као материјалом прођемо и то превазиђемо, нећемо никад сагледати праву вредност народне поезије. Остаћемо као скучени граматичар, који чита најлепшу песму а види само граматичка правила. Или као кројач који на личности види само лепо одело, па нам приповеда како то одело изгледа и како се прави, а нас не занима толико одело, колико човек сам, онај што живи у оделу. Тако морамо тражити дух народних песама, оно највеће што оне садрже и што сачињава највише оправдање за њихово постојање.

Посматрање коме смерамо треба да нас одведе у дубину и висину, а зато морамо у овом краћем спису жртвовати ширину предмета који посматрамо: нећемо проматрати целину народне поезије, већ само једну песму. Довољно је и то да би се нагласио правац у коме треба ићи.

Песма о којој ће бити речи није нарочито бирана и одабрана у ту сврху. Ко зна колико би песама служило истом снагом. Где год створимо књигу које збирке, навре извор живе, непресушне воде. Но и ова где нам поглед паде веома је богата у духу. То је позната прва песма о Находу Симеуну у другој књизи Вукове збирке. Испричајмо прво њен садржај. Чудан је то садржај. Сад блага светлост тиња, сад ужас и одвратност — док на крају сунце не озари мрак.

Наход Симеун је величанствена легенда у стиху. Легенда или митос. Митос је легенда о боговима, а легенда митос о људима. Људи у легенди нису само људи: у њиховом се чудесном животу изражавају тајне божанског света.

*

Уранио старац калуђере
на Дунаво, на воду студену,
да завати воде на Дунаву,
да с' умије и Богу се моли.

Намјера је старца нанијела,
нађе старац сандук од олова,
истурила вода под обалу.
Млидијаше у њему је благо,
однесе га у свог намастира.

Кад отвори сандук од олова,
ал' у њему блага не бијаше,
већ у њему једно мушко чедо,
чедо мушко од седам данака.

Старац је чедо прихватио, име му наденуо Наход Симеун,
отхрано га у манастиру медом и шећером. Дете напредује
брже но друга деца; кад му би једна година, па три, седам,
дванаест, њему као да је три године, па седам, дванаест,
двдесет.

Чудно Симо књигу изучио,
не боји се ђака ниједнога,
ни својега старца игумана.

Он још не зна о својој пореклу. Друга деца знају, и
једнога дана, завидна у игри, из освете, кажу му.

Мучно бјеше Наход-Симеуну,
оде Симо у своју ћелију,
па узима часно јеванђеље,
чита Симо, а сузе просипа.

Пита га отац игуман зашто плаче, а он му исприповеда
шта је сазнао и моли старца да му да његова коња, да он
оде у свет и тражи свој род: да ли је рода „хорјатског“,
иммаквог, или господског — или ће скочити у тихо Дунаво.

Жао беше старцу, те скрочи Симеуну светло одело, даде
му хиљаду дуката и коња.

Оде Симо у свијет бијели,
хода Симо девет годинца,
тражи Симо рода и племена.
Ал' како ће њега находити
кад никога питаг не умије?

Кад наста десета година паде му на ум да се врати сво-
јој манастиру. При повратку једно јутро осване испод града
„бијела Будима.“

Симеун је лепши од сваке девојке. На коњу поиграва
пољем а запева „грлом бијелијем.“ Опози га будимска кра-
љица и дозове преда се. Посади га за „совру готову“, доне-
соше вина, ракије и сваке ђаковије. А када је „ноћца омр-
нула“ краљица га позове себи.

„Симеуна вино преварило.“ А кад јутро освану и он
виде шта је учинио, мучно му би, те скочи на ноге и оде.

Доцније се сети да је код краљице заборавио часно јеванђеље. Врати се. Затекао краљицу где чита јеванђеље и плаче. Страшан тренутак: он сазна од ње да му је мајка, она коју већ девет година узалуд тражи.

Кад то зачу Наход Симеуну проли сузе од бијела лица, па узима часно јеванђеље и краљицу пољуби у руку. Оде Симо до свога ђогата. усједе га, оде намастиру.

Пред манастиром угледа га отац игуман, изађе преда њ, а Симеун се поклони до земље, љуби оца у скут и у руку. Отац га пита где је тако дуго био. —

„Не питај ме, оче игумане!
 „у а'о час сам рода потражио,
 „а у гори дош'о до Будима.“

Све се њему исповиђе Симо.

Кад то чуо отац игумане, узе Сима за бијелу руку, па отвори тавницу проклету, ђено лежи вода до кољена и по води гује и јакрени, Симеуна баци у тавницу, па затвори тавницу проклету. Кључе баци у тихо Дунаво, па је старац тихо говорио:
 „Кад изишли кључи из Дунава
 „Симеун се грија опростио!“

Прошло је опет девет година. Десете године рибари ухватише рибу и у риби кључеве. Показаше их игуману.

Игуману на ум паде Симо, па он узе кључе од тавнице, те отвори проклету тавницу.

У тавници воде не имаде, нити гмижу гује и јакрени: у тавници сунце огријало, Симо сједи за столом златнијем, у рукама држи јеванђеље.

Тако нас легенда о Находу Симеуну повеле у поноре, али нас не остави тамо, већ нас кроз најцрњу таму доведе до озарења. Води нас народна песма, просто а лепо, кратко а смирено, отворено и отмено у исти мах. А најјаче потресе драматичност, трагичност целине: страховити сукоб тмине и светлости, огњевита олуја судбине, и поврх тога виши смисао што се отуд рађа.

Дубока је трагедија Симеуна. У тренутку када би требало да постигне врху своје тежње, он као да пропадне у земљу од стиди и ужаса, туге и очајања. Народно је песništво забележило тај сурови сплет судбине, гледајући и најгорим случајима у очи — отворено, једноставно, уз дубоко осећање трагике, бездне греха из које само натчовечна моћ може искупити. Нека се недорасли клоне тих понора. Али за слободну, самосвесну свест, каква одликује овај народ у клици, нема понора над којим се не би смела наднети, нема трагедије коју не би могла својом снагом опевати. Сила драмског доживљавања једна је од главних одлика наше народне поезије.

А који то смисао налазимо у тој драми? — Чујемо оно што ће рећи: Ето, смисао је баш тај трагични случај. Песма обрађује нешто могуће у обичном животу: како се наоче нашло са мајком у тако трагичним околностима, па је побожног песника мучило питање, како ће толики грешник, али згрешић у незнању, испостити свој грех. И нашао је: натприродном силом јеванђеља.

Такво је тумачење разумљиво и с њим се можемо сложити. Али не можемо добрити да је то сав смисао и да нема ничег дубљег. Ако пак тврдимо да то није сав смисао не мислимо да је ова песма двосмислена. Смисао је у суштини увек један, али је наше схватање поступно и достиже до разних дубина тога смисла.

Неизрецив је тај смисао, као што су неисцрпна мора. Али као што путник на обали наслуђује неизамерност океана, тако се може по речима судити о величини тога смисла. Дакле покушајмо да речима назовемо оно што у песми налазимо. Нека нам се допусти да тек доцније образложимо становиште које излажемо. Наш покушај није лак. Зар већ сама песма није тај смисао донела, а ко га види? Зар није наша жеља само да непосредније изразимо тај смисао, и зар неће он и после тога остати невидљив за већину?

Ако ли та легенда треба да говори о нечему дубљем, но што је њен непосредни садржај, треба у њој видети бесумње сликовити израз нечега ширег, основнијег у животу, о чему људи обично не мисле, али што их несвесно прожима, па се то изражава кроз надахнута расположења, преко

мотива у поезiji. Дубљи смисао морамо тражити тамо, где неки садржај престаје да говори о самом себи, о неком случајном догађају, већ где шаптава општу неку тајну, која се односи, рецимо на човечанство или на васиону, на духовне темеље живота. Зато можемо отпочети питањем: где се јавља мотив те легенде, не као случајна трагедија појединца, већ као свеопшта драма? Одговор је одређен, ма да се може исказати разним речима: у односу човечанства спрам општег начела материнства, спрам Велике Мајке.

Како излити у речи живу духовну истину света, која се отвара слободној свести изнад свих оквира земаљског живота? Свест која је будна само док се ослања на телесни живот, мисао која зна за себе само док се изражава речима и појмовима не може непосредно сагледати оно о чему се ту ради. Можда ће јој изгледати као да узалудном речитошћу хоћемо да подгрејемо давно замрле митолошке облике сазања. Али, ма шта ко мислио, духовни развој човечанства доводи нас данас пред становиште о коме је реч.

Шта је то начело Мајке? — Сликowitz казано: Мајка је све оно у свету, што човека носи у свом крилу, што му отвара своја недра и жртвује себе, и омогућује човеку тако да настане, да постоји и једном да постане оно што одговара његовом најдубљем бићу.

Мајка је природа: она човеку даје живот, још док је у оној утроби, која га донесе чудесно на свет; она му живот одржава као природа споља, дајући му своје снаге и плодње, мавети га у свом чаробном крилу неисказаним богатствима. Природа храни човека до последњег часа, а кад престане, то је смрт. Али данас људи не мисле о томе, или ако мисле, то чине апстрактно, са осећањем да је свеколика природа мртав материјал, који није створен изашта боље, већ да га човек према својим прохтевима мрви или обликује.

Мајка је васељена: ако слутамо духовно порекло свега живота, или ако смо сазнали нешто преко духовне науке, вратићемо речи васељена пуноћу њеног значења, као живе делине свега што постоји. Тада нам је свемир духовни свет у коме је порекло и суштина свега, па и свега материјалног у свемиру. Тада нам је васиона дубином свога бића сва прожета начелом материнства, које носи и природне услове живота на земљи, и основе душевног живота. Тада ће нам, опет, као давно некад, али на основу савремене свести бити нево Велика Мајка.

Мајка је и земља, и свемир, а и душа човечја, у чијој се дубини, као у мајчином крилу зачиње и развија самосвесно и слободно „ја“ — духовни човек. Мајка је и свеопшта хармонија света, законитост која влада у природи и духу, мудрост коју откривамо и у најситнијем зрнциу прашице. Мајка

је свуда и у свему — јер начело Велике Мајке једно је од основних живих категорија света и стварности.

Нису ли то само песничке слике, а истинита мајка само она жена што појединца донесе на свет? Тако се редовно схвата и од тога схватања тешко се и ретко, само у часовима умне проициљивости удаљује. Штавише, за шире кругове људског друштва такво је схватање можда и потребно. Али ако дубље загледамо? — Свака је породична мајка само малена слика оне велике, оне једине Мајке. Жена не рађа својим личним снагама, којима свесно вољом располаже јер их је сама у себи развила. Жена рађа снагама које су у њеном телу, а које се у њиховој чудесности не могу ви догледати. Човек је дело са којим се ниједно људско дело не може ни упоредити. Оно што то дело ствара није неко људско биће, — то је „Велика Мајка“. У свакој људској мајци је светиња пред којом се човек мора осветити мали, недостојан и немоћан — ако жели да буде свестан реалности, а ипак морално биће. Ко то не схвата, није проклевио људску интелектуализма и, ако није материјалиста по садржини својих мисли, он је то по њиховом облику.

Људски језик, немоћан да саопшти потпуно шта је принцип Мајке, још је немоћнији да саопшти шта је принцип Оца. Јер Отац, сликовито речено, стоји иза Мајке, изнад ње, као врховно сходяште свега. Мајка обавија човека и милује га у свом крилу, а Оца се човек ни дотан не може. Отац је оно што је створило и саму Мајку, јер се за њу не може рећи да је саму себе створила. Он дочекује дете када се пробуђено, самостално диже са Мајчиних недара. Он је тај бог хришћани називају Оцем и ког слауте у тајности свога бића. Отац је невидљиво настањен у најдубљој сржи човека. Мајка дарује живот, а Отац оно најдубље: само постојање, биће. Мајка даје детету свој живот, а Отац саму суштину живота.

И опет: земаљски родитељи само су отелотворене и оживотворене слике основног бића Оца и Мајке, живих начела оцинства и материнства. То су, као што рекосмо, две живе категорије истине, не апстрактни појмови. Треба их схватити као надахнуте слике, у којима је битан дух што их надахнује.

Вратимо се песми. Грех Находа Симеуна грех је човечанства спрам Велике Мајке. Драма Симеунова изражава сликовито, као што се једино може, као што и ми сад покушавамо, свеопшту драму човечанства, свеколики развој човека на земљи.

Живећи свеишу само на површну стварности, несвесно свога бића и порекла, човечанство траје векове на земљи и јавља, каткад, као сред најдубљег сна, залита нејасно за свој род. Но ма да је Мајку заборавило, она га храни, одржава. Од себе му је дала божанске моћи, те се човек осећа жив и

снажан, и ту снагу приписује себи, и њоме би хтео да преобрази свет. Као слика Оца човек прилази материнству васионе као вајар глини. И може му се то, јер гле: божанским снагама у њему као да ништа не може одолети. Све се као предаје у руке му, он мења облике земље, стиче власт над природом, покорава материју, продире смелом мишљу у бескраје, и у гордости склон је веровати да ће сав свет зауздати руком својом.

Страховите моћи развија човечанство у току свога постојања. И збива се страховито — обесвећење света...

Оца се не може ни дотаћи: толика је узвишеност његова. Али Мајку, њу човек у постој младости, не знајући ни себе ни њу, болно обесвећује...

Но у томе слепом, неуморном стремљену човеку расту унутарње моћи, његова свест бива све јаснија и све продорнија, и није далеко час када ће копрена пасти и засјати слободна духовна свест, обасјавајући собом лик Велике Мајке. У том часу завршен је први део другог, одискоског пута човечанства. Други се део тад отвара у зрацима пробуђене свести за живот у духу. Тренутак је величанствен. Али и страхан, јер свеколика мрачна прошлост устане из гробова својих и прети, као жртва пред савешћу злочинца...

Тако се цели развој човечанства може поделити на ова два дела. Први је полусвесно лутање у тражењу нечега што се не познаје. Други је тегибно враћање са беспућа, до коначног просветљења и посвећења.

Тако смо укратко назначили велики смисао песме о Находу Симеуну. Као што рекосмо, тај смисао је неизрецив, али се може изражити сликовито, имагинативно, може се осликотворити. Наше се „осликотворење“ састоји у доношењу таквих слика и појмова, да се из њих може наредити смисао непосредније но из оног осликотворења што дружа сама песма. Моћ сазнавања која кроз слике допире тако до неизрецивих духовних сазнања и која се изражава сликотворно, може се назвати и сликотворним сазнавањем, или као што је у антропософији обичај, имагинативним сазнавањем.

Изложили смо једну од виших, обухватнијих имагинација оних духовних основа, које су се изразиле у легенди о Находу Симеуну. Главне моменте човечанске драме коју та легенда изражава можемо лако препознати у пет главних мотива садржаних у овој легенди. То су:

1. находништво
2. тражење порекла
3. грех према мајци
4. испаштање
5. посвећење.

Трећи мотив је средишњи, око њега су се окупили остали.

Сагласност ове песме о Находу Симеуну са уоченим духовним истинама много је већа но што се на први поглед види из претходног тумачења. У то ће нас уверити следеће, утањачије тумачење тог смисла, које ћемо слободним речима изнети тако, да снажним делом указује на одговарајуће место у песми. Видећемо да је песма о Находу Симеуну складан израз духовних чњиеница, не само док се задржавамо на главним мотивима, већ и кад узмемо у обзир појединости песме, стихове, па и речи. Као што се те појединости уклапају у целину, тако се и духовне чњиенице, које сликотворно сазнавање изналази у тим појединостима, слажу у величанствену слику свеопште драме човечанства. При том се мора напоменути следеће: као што смо начело мајке и друга споменути осликотворења морали да ма и најмање објаснимо, тако би требало поступити и са сваком духовном чњиеницом коју ћемо поменути. Али то би сувше одужило излагање. Зато ће читалац морати самосталним трудом да докраја осмисли тумачење, где му се укаже потреба. Ко познаје основе антропософије знаће за одговарајућу литературу или лични напор.

Као што Земља и сва природа на њој припадају васиони, тако и човек сам. Он се као дете васионе заче у њој, рађао се, преображавао, али твари његова тела остале су и остаће твари васионе, снаге његове душе снаге васионе, биће човеково биће васионе. Као чедо што спава у мајчиној утроби прожето животом мајке, тако је некада живео човек, несвесан свога засебног живота, доживљујући нејасном свешћу свеопшти живот, вечни живот света. За њега смрти није било, из тога дубоког јединства са васионом хитао је, не знајући, у сустр будућности пуној страве, муња и облака. — Низ мутне вале реке времена, реке пролазности, реке смрти, затворен у ковчегу оловне судбине плочи напуштени човек првих «седам дана» свога засебног живота. Тешки ковчег је и тело у коме је човек за живота затворен. Материнство васионе родило је човека, па су га снаге судбине ишчупале и понеле својим валима. Судбина га избаци на тло Земље, на обале пролазног света.

Отац је свуда. И на земљи, у облику старца калуђера. Он је човеку дао биће, као што рекосмо, а некад би се то казало: дао му је «име». То име је значајно, јер у њему се заиста сликовито садржи природа човекова »ја»: реч Симеун почиње јеврејском речи за сунце. Дете је напуштено, али само привидно, јер ће под надзором Оца, под окриљем религије одрасти. И у прастарим светиљима, и у мистеријама Старог века, и у манастирима Средњег века прати га у тајности око Очево.

Долази доба младалачке снаге. Онај коме је намењено да се бори са најцрњом тамом и да устане у највишем сјају није као друга деца васионе: у њега се јављају изузетне способности, он је дете што прерано сазрева. То је уарок свеколикој трагедији: био је сувише јак а зелен када се, подлегав искушењу, отео из «манастира» и пошао слободно у свет. Овде се крије дубока тајна људског развоја. И Стари завет збори о њој у легенди о првом греку.

Још човечанство није свесно себе. На порекло је заборавило, будућност се крије у тами. Али кад је у развоју навршило «дванаесту годину», завист богова открива му његову бојанску, страховиту самоћу у бескрају свемира. Као чедо што спава у мајчиној утроби живео је некад човек. А кад се у њему пробудише зраци самосталне свести он се поче осећати сам, не препознајући више Мајке, изгубив дубоко јединство са васељеном. У име човечанства питају се његови најбољи синови: ко сам ја? И пре ће се човечанство утопити у тихој, хладној Води, но што ће престати да пита, да тражи решења питању.

Почиње тражење, лутање. Отац је човека богато опремио на судбоносни пут. Човек полази да тражи порекло, али како да га нађе кад никог питати не уме. Цео свет је као чаробна књига у којој је записано све, а човек је заборавио читати. Све око њега заћутало је неомом тишином. Нигде одговора, нигде путоказа, ничега. Човек оста сам са својом, из духа издвојеном интелигенцијом, која се на земљи сама неприметно гаси. Он лута, мора да лута, и лутаће дуго и крваво, и многа ће зла у незнању починити.

Али напуштеност од богова услов је за развиће слободе. Док се осећао вођеним, управљаним од виших сила, док у себи није осетио произвољност својих поступака, он није ни могао доћи потпуно себи. Сад када је издвојен из осталога света он почиње налазити себе као самосвојно, слободно биће, а то значи могућност да пође путем којим хоће, да учини добро или зло. Баченом камену одређен је пут, њему нема ни лутања ни слободе. Нису слободне ни биљке, ни животиње. Само човек може истински лутати, јер само он може достигати слободу духа.

Тако је по нашој песни тежња за сазнањем уједно клица лутању и слободи. И кад су по Старом завету први људи окусили забрањени плод, то беше са дрвета сазнања добра и зла. У тој древној легенди скривене су заиста исте основе о развоју човечанства. Искушатељ је придобио прве људе обећањем да ће бити као божи — слободни ствараоци.

Напоследку човек бива сит лутања. Сећа се детињства, живота у «манастиру», и он реши да се врати, те окрене «коња» пут старог «манастира». Навршило се «девет година».

Али гле, тек што је престао да тражи, ето га пред сврхом. Њу налази тамо где не тражи, у часу кад мисли на повратак. А и кад је налази, он још не зна шта налази, не препознаје Ону која му собом открива тајну његова живота. Она је у ствари и раније уз њега била, но он то није знао. Ако је назовемо природом, можемо рећи: ето је ту, у белом граду човекова тела; човек ће је наћи кад је потражи у себи; напољу је заалуд тражио. Ако пак то што човек тражи назовемо просто Мајком, опет можемо рећи: њено биће није тамо где га човек не знајући тражи, већ тамо где га не тражи налази. Изненадно налажење ознака је стваралачког, живог сазнавања.

Али какав је сусрет са оном, коју тражи као сврху свог живота? Поставши свестан ње и себе, он постане свестан и греха спрам ње, греха коме је клица још у оној околиј жељда да утврди господство свог порекла, а у последњим догађајима само је разорни плод.

Човек је свладао природу, свеплодну породиљу, сведојиљу, као што претставља кип Артемиде еفشке. У незнању да је светиња пред њим, он је подлегао искушењу које она пружа. У часу великог сазнања под ногама се отвара понор и човек угледа себе, као муњом обасјан и спаљен у исти мах, у тмини вековних лутања, од прапочетка до садањег часа. Сва грешност човечанства притисне му груди. Неутољиво је жањање, бескрајан тај бол. Како ће човек пребродити муку, не потонути?

Враћа се Оцу. Отац љуби сина, радује се његову повратку, али казне се не може отклонити. Она није ничија самовоља, већ општа духовна законитост, лечење ране коју је нанео човек хармонији васионе. Тамница у коју се затвара Симеун и није нека спољашња тамница. Она му је у самој души, њу је не знајући стварао сам себи, лутајући по беспућу. У самој грешној души влада она тамница проклета, она вода до колена, у њој гмижу гује и јакепи, мемла све покрива. Тама, мемла, вода, јакепи, гује — као да слушамо манихејски опис света, царства тмине, и њених пет области. Вода је нпр. елемент који прети да угаси свети огањ живота, а угасиће онај скорпионски што је за лутања палио човека. Од великог часа самоосвешћења човеку је отворен вид за сав тај ужас и он то мора храбро носити — све док не претвори тамницу у озарен храм. Кључеви су бачени у реку смрти, судбине, и нико их отуда изнети не може, сем онога ко победи судбину, прошава кроз смрт и васкресе. Само тим чудом Симеун се може ослободити тамнице..

Тако смисао те легенде постаје све теже приступачни тумачењу. И пут човечанства постаје тим теже схватљив, што дубље желимо да проникнемо у будућност. Њу прожиа-

жују унапред, разуме се само донекле, они малобројни што достигну до виших ступњева духовног развића о којима се говори у посвећењу. Песма о Находу Симеуну претставља, заиста, посвећење појединца или човечанства.

На путу посвећења човек долази до сазнања каква се обично не могу ни слутити. Све што песма о Находу сликовито описује, доживљавање је најживље врсте. Драму човечанства можемо назвати и посвећењем човечанства. То посвећење је могуће само преко посвећења појединих људи, јер опште освешћавање могуће је само као самоосвешћавање појединца. Зато под Симеуном замислимо претежно, прво човечанство, затим једног човека, а потом ћемо опет маћи човечанство.

То што тако, кратко поминемо толико је узвишено, толико изнад наших свакодневних мисли, осећања, пословања, да смо недостојни ако нас не прожме страхопоштовање које дугујемо Истини.

(Наставиће се)

М. Радојчић

И В Е Р И

ЧОВЕК У СВЕТЛОСТИ ДАНАШЊЕ НАУКЕ

Вернер Сомбарт: О ЧОВЕКУ

Значајан је то симптом, да су се залазци, који су искрсно усред тежице за сазнањем човекове бити, измислили на прекретници 19-ог и 20-ог столећа. Ево већ више година да се појављују дела призната истраживача, посвећена искључиво приказу о посебној бити и козмичком положају човека, а у извесној вези с оваковим списима, шире се у дивљавој науци нарочита струја за задатком да се испита човекова битност. Тако је из завештине знаменитог немачког филозофа Макса Шелера, преминулог пре неколико година, објављено више списа, делом припремних разова, делом одломака. Скупљени, они сачињавају велико дело, на чијој је преради Шелер био запослен последњих година свога живота. Тим делом; „филзофска антропологија“ хоће се да прикаже наука о човековом бићу. На једном месту износи аутор, да му је заговетка човековог бића још од ране младости била средиште свих његових филозофских мисли. И све што је о томе сазнао у току свог живота, хтео је да сакупи у том великом делу. — Пре две године, Елксис Керел, знаменити амерички природњак, објавио је дело под насловом „Човек познато биће“. У њему је сабрао све што савремена наука — колико му је познато — може да да, на своје излагање завршава тезом, да су данас сви битни проблеми човека још нерешени и да је најважнији научни задатак будућности: оснивање конкретне науке о човеку.

Недавно се је појавила опсежна књига „О човеку“ од чувеног берлинског социолога Вернера Сомбарта, која говори једино о томе „шта је човек уствини“. У том делу не постоји намера да се изнесе ма каква човека стваралачка дела или поједине области његовог живота као таквог. већ је реч о самом човеку. Сомбарт даје свом делу поднаслов „Покушај духовно-научне антропологије“. Тиме указује на методе које би хтео да примени. Он не смеје бити метафизичке спекулације као код Шелера (све метафизичке проблеме строго искључује), већ чисто научне, тј. оне треба да остану на терену искуства. Али исто тако не смеју те методе бити ни методе природне науке, Сомбарт хоће да се његово истраживање креће по уској вивци између методе природне науке и метафизичке (стр. XXI). Основа је његовог целокупног излагања у сватању, да је човек у суштини духовно биће и зато га можемо схватити само духовнонаучним посматрањем. Као духовно биће човек је изнад или изван природе. У току духовног развоја појавиле су се по Сомбарту две струје, од којих једна пориче дух у човеку и посматра човека као једноставног члана природе, док друга одређује човековом бићу нарочити положај у свету. О обема струјама широко разлаже. Прва је „аванкализам“ који човека убраја у природу (готово сасвим у животињско царство), а развила се поглавито у новије време. Друга је „доминизам“, која се углавном изградилa за време антике, али је ни у новом добу струја анимализма није могла потпуно истиснути. Почетком нашег столећа ова још више оживљава. Одајући, коме ће сватању човек прићи — по миш-

НАХОД СИМЕУН — ДРАМА ЧОВЕЧАНСТВА

(Наставак)

Продужимо. Само ко прође кроз смрт може ослободити Симеуна. Овде треба нагласити хришћански дух ове бајке. Вратимо се зато на мах кобном сусрету с мајком. Први пут је Симеун отишао од ње не знајући јасно шта је урадио. Ако запитамо: како се то могло догодити? можемо рећи: у пијанству је заборавио јеванђеље, Христову »добру вест«, Христа самог, па је чак и наставио пут без њега. Но после се вратио. Противно природном тумачењу Вука Караџића (у напомени на дотичној страни његове збирке песама) а у смислу нашег духовног тумачења, препознавање мајке производи чудесне моћи јеванђеља. Не морамо чак ни узети јеванђеље сликовито, јер заиста, може се рећи: ниједна књига не садржи духовну истину о човеку тако чисто и дубоко као јеванђеље.

Да би човек препознао Мајку мора се прво сетити заборављеног »јеванђеља«. Тада ће на њеном крилу угледати књигу сазнања, а Мајка му више неће изгледати безбрижна и весела, сузе ће јој капати на свету књигу...

И сада кад је Симеун у тамници, Исус Христос једини је пут спасењу. Са Христом човек треба да »умре за грех«, да би ушао у »живот вечни«. Јеванђеље је Симеуна у тамници провести кроз смрт у вечни живот. Док тама и нечистота у души не сагори, док се човек не пречисти и просветли, неће изићи из подаемне тамнице, из мрачног подрума испод »манастира«. А за ту сврху треба, вели песма, онолико времена колико је трајало лутање, а то значи: све што је отишло наопако мора се до последњег остатка исправити.

И чудо се деси. Рибари, као некад у Галилеји, потпуно у смислу старе хришћанске симболике, нађоше рибу и у риби кључеве. Риба је симбол хришћанства, било Христа самога, било душе која се каје и у којој треба да се роди Христос. У души самој скривени су кључеви слободe. Нису они ван човека, већ у њему.

А кад Отац отвори врата, ту је Симеун. Онај што је давно већ имао да умре, ево га жив. Преобразила се тамница и он у њој. У тами је засијало сунце из дубине бића човека. Симеун је сад заиста сунчано биће. Он седи за златним столом, у рукама држи књигу која је хлеб, хлеб који је жртва, жртву која је сунце, сунце које је он сам. Не, то више није грешни Наход Симеун.

Тако се завршава песма. Такав је и завршетак дуге драме човечанства на земљи. Нашо се изгубљени нашав себе самога...

НИКАД се речима не може исцрпно дати сликовити смиао. Као што се могла под мајком замишљати природа, па

нам сине једно значење, тако се могла и човечја душа, па нам сине друго значење. Ако прихватимо ово друго, слике проговоре нарочитом унутрашњом снагом а цела песма постане слика пута у натчулни живот, слика посвећења. На значимо најкраће у коме се правцу може равнијати то ослободити. При овоме морамо претпоставити једно од најосновнијих учења антропософије: како се налази пут у духовни свет пролазећи преко два супротна поља могућих лутања, кроз тзв. луциферско и ариманско царство. У Симеунову грађењу огледа се тражење сазнања без осврта на међе чулног света. Луциферске снаге могу захватити човека тако јако, да га потпуно ишчупају из равнотеже на јави, и човеку буде, рецимо, као Фаусту у другом делу истоимене Гетеове драме. На гозби у »белом граду«, где у дворском сјају столује краљица, засењени витез људског »ја« не види у њој мајку у промењеној улози. Такав је луциферски однос према васиони. Зато следеће пад из натчулног у потчулно, у тамницу испод чулног света — силавак у криту испод манастира... Човек је заробљен у ариманском царству. Отуда се он из таме и муке враћа своје правом бићу, налази коначно себе и праву истину о духовном свету те се преображава у оно васељено биће, које човек има једном да постане.

Као што се може видети из прошлог излагања, назначени дубља смисао песме о Находу Симеуну не одговара само главним цртама песме, већ и појединостама. Цела песма, стих по стих, испреда величанствену духовну слику о животу човечанства од искона до далеке будућности.

О неким појединостама нисмо писали. Тако ни о бројевима: о седам првих дана дететова живота, о 1, 3, 7, 12, 20 као годинама старости па о девет година лутања и девет испаштања. Познато је колико се у старо доба осећало мистичног страхопоштовања према бројевима. Сваки број у људском животу, означујући неки датум, неко трајање, неку количину, величину итд. будно је слутњу о сакривеном дубљем смислу. У броју људи нису видели само апстрактну ознаку за количину, него, као стари питагорејци, један од основних духовних бића по којима је створен свет. Бројеви се сматрају знамењем, којим се радо саопштава присуство виших духовних сила што управљају и судбином. Ретко се таква слутња дизала до висина философије. Обично је остала само слутња, па кад се у народном стваралаштву, у песмама, причама, везовима утврђују одређени бројеви, то се можда чинило и несвесно, па и ради утиска о тобожњој мудрости, али кад се помишља на поштење правих творца и носилаца народне уметности, може се такође веровати у озбиљне намере при помињању бројева и у њихов дубљи смисао. У нашој песми то је веровање оснажено тиме што поменути бројеви одговарају прилично описаноме дубљем

смислу песме. Ову смо појединост хтели овде само напоменути.

*

Пређимо сада на питање порекла посматране песме о Находу Симеуну. Није нам сврха неко исцрпније истраживање, већ да и с те стране осветлимо духовни смисао песме. Овим је смислом тако рећи откривено духовно порекло песме, јер су се показали трагови уплива духовног свемира, преко песника и побожних људи, у часовима надахнућа. Тражење порекла у обичном смислу те речи, земаљског порекла, показале нам изближе како се тај уплив из духа обављао.

На првом месту треба поменути једну легенду из старе српске књижевности, нађену у рукопису 17—18 века о животу св. Павла Кесаријског, хришћанског свеца са почетка 6 века.*) Препричајмо укратко.

У Кесарији царовашу брат и сестра. Кад сестру запросише просци, брат се договори с њом па се венчају и тако сачувају целину царства. Пошто им се роди дете не хтедну чувати тако грешан плод, те га метну у њивот, приложи писмо где стоји: »Ово је дете од брата и сестре, ако га ко нађе да ана«, и спусте њивот у море. Ветар га однесе на Јордан и ту га нађе неки монах, детету да име Павле и отхрани га. Оно поста велики књижевник и ратник и завлада природском земљом. Међутим, његова је мати остала сама, па не анајући ко је Павле затражи га за мужа, да буде цар и њених земаља. Венчају се. Кад хоћаху ући у палату сети се Павле оног писма, које му при растанку даде монах. Кад виде шта пише заплаче се. Тад и царица дође до писма и обоје до сазнања о тешком греху што им претстојаше. Павле оде Јоану Златоустоме ради помоћи. Јован га одведе до мраморног стуба (куле) наред мора и ту га закључа, кључеве баца у море уз речи: »Кад ови кључеви изиђу из мора, тада ћемо доћи теби и откључаваћи видећемо те.« Прођеше дванаест година. Једног дана донесоше Јовану рибе. У једној нађе кључеве, задиви се, али их не препозна четири дана. Тек петог сети се, оде стуб и отвори га. И виде Павла живог, како сјаја као сунце, да се ни гледати није могло, а и мирно излажеше из прсију његових. И благословише се побожна »браћа« од њега. Иза три дана Павле предаде дух свој Богу.

Сувишно је набрајати сва она места легенде, која су слична местима у песми. Монах је и ту и тамо нашао дете на реци у сандуку, однегова га, младић је нашао мајку али је не препознао и зато буде бачен у тамницу где се посвети.

*) Види збирку „Из старе српске књижевности“ од Миливоја Башића, страна 109.

Но у много чему песма се удаљила од легенде. Тако се у легенди јунак зове Павле, у песми Симеун; у причи се помињу крајевци Свете земље, у песми Дунав и Будим; у причи Јован Златоусти, у песми онег отац игуман. Види се, у песми су ишчезла имена историјске подлоге. Затим се у песми износи лутање Симеуна по свету ради тражења порекла. У прича тога нема, царица тражи Павла за новог цара. Ово је велика разлика, јер смо баш у томе тражењу порекла нашли огледање једног од главних елемената духовне драме. Затим, у песми је стуб сред мора замењен тамницом испод манастира.

Све ово и друго казује да је при настајању песме о Находу Симеуну сећање на легенду о Павлу Кесаријском имало, вероватно, пресудног утицаја. Може се рећи такође да је наша песма вероватно произишла из ове приче, али треба додати: само донекле, јер као што видимо, слобода песме спрам легенде толика је да се песма може исто толико сматрати новоствореним делом. Као што је надахнути верски живот стварао стару легенду, тако је надахнуће, или више надахнућа појединих песника у народу, у току времена преображавало ту легенду и образовало нашу песму. На тај начин стара прича није изгубила, већ добила у дубини и лепоти. У лепоти, јер прича је у прози, те заостаје за лепотом песме, иако старинска проза има својих особитих чари. При читању легенде поједина места као да стрше из целине, обликом или садржином, а песма је заобљена, уобличена целина, из које се избрисало све што није битно за поетичну, духовну суштину. Што се дубине тиче, сем поменутог тражења порекла, које недостаје легенди, нашло би се и других елемената у прилог песми, ма да с друге стране и легенда садржи дубоких места којих нема у песми.

Нагласимо да ова веза наше песме с легендом не противречи духовном тумачењу какво изложисмо, већ напротив. Јер духовно тумачење не пристаје само песми, којом је пропевала стара, шапућала легенда у новом надахнућу, већ и самој старој легенди. Запитајмо отворено: шта казује та легенда? да ли је то маштом искварена биографија једног свеца, или се њоме каже нешто друго? Схваћање које нагиње првој претпоставци може се назвати наивним. Оно замишља као да је побожни живот старих хришћана, из кога се родила та легенда, нека прашума где буја дивља машта и потире нежну биљку историјске истине. Ако присније упознамо побожни живот старих доба, а то је потребно за оваква питања, видећемо да је предмет легенде мање нека спљашња, земаљска биографија, а више унутарња, духовна. Легенда пружа у облику приче обично оно што се сматрало најважнијим у животу неког свеца, а то није сам спољашњи живот, него претежно духовни, онако како се видовито гледало. То је дакле пут до посвећења једнога хришћанског свеца. У

том смислу легенда о Павлу Кесаријском говори као и песма о Находу Симеуну о посвећењу човека и човечанства, али више тако да одговара баш томе једном сенеу. Па ако запитамо колика је истинитост ове легенде, питајмо пре свега за духовну истинитост. Додуше, навина људска духовност у старо доба није много тражила да овако лучи духовно од физичког. Она је чулну стварност доживљавала духовно и духовно чулно, те су се у претставама мешала оба свега. Али никада се није оваква легенда схватала чисто земаљски, историјски. Увек је схватана било обузето јачим или слабијим дахом духовног доживљавања.

Што се тиче пута којим је легенда о Павлу Кесаријском доспела до уха народних певача, занимљива је напомена Башићева поводом завршних речи те легенде, које нисмо довели, а сачињавају морално тумачење. Башић вели: отуда се може извести да су свећеници овакве приче износили у својим проповедима, у црквама, да би на њих изложили моралне и религиозне поуке. Тако се може објаснити и престанак народне песме »Наход Симеун«... и сав религиозни и морални дух наших народних умотворина.« Ова околност показује само да је у односу цркве спрам народа морални моменат био ваљда један од главних, онај о коме се највише хтело, а ваљда и умело говорити народу у проповедима. Завршни део старог рукописа почиње реченицом: »Видите ли, браћо, какав грех опрашта Господ Бог онима који се од срца кају, пошто душу онога који се каје пре сретњу анђели него ли душе праведних?« Заиста, шта би побожна душа читајући ту легенду могла у њој наћи пре ове поуке, која буди наду и потстиче на ревносно кајање? Хоће јој се пре свега потстрек за морално уздизање, без којег у осталом нема ни духовних сазнања.

*

Неће бити сувишно да појемо у још дубљу прошлост трагајући за мотивом песме о Находу Симеуну. Поглед пада особито на прастари грчки митос о Едипу, који је Софокле разрадио у трагедију. Тај мит садржи углавном следеће:

Кад се женио Едипов отац, краљ града Тебе, чуо је од делфичког пророчанства да ће га рођено дете убити. Пошто се дете роди отац га напусти у планини, али дете буде спасено, присвојено и однеовано на коринтском двору. Пошто Едип одрасте запита и он пророчанство и добије одговор да ће убити оца, венчати мајку и зачети страشان народ. Уплашени Едип побегне из Коринта, али на путу убије непознатог, за кога ће сазнати да му је отац. Затим дође у Тебу пустошену чудовишном сфингом, која је пролазницима задавала загонетке и ништали свакога ко загонетку не реши. Питала би: Које биће има четири ноге ујутру, две у подне, три увече?

Ако би неко решио, сфинге ће нестати. Удова краљица обећа своју руку ономе ко град ослободи сфинге. Едип се јави и реши загонетку: то биће је човек. Сфинге нестане у понору. Едип се венча. Временом сазна своје порекло. Краљица се убије а Едип ослепи себе самога и заврши живот у изгнанству, тиме што се земља отвори под њим.

Доста је неколико речи да се увиди и сличност и велика разлика претходних прича од овог мита. Прва је заједничка црта наодништво. Али, док Симеун полази на пут у тражењу свог порекла, Едип пада судбини у замку бежећи од ње. Едипов грех према мајци је и Симеунов грех, тешко испаштање видимо и ту и тамо. Али док милошћу божом кајање доведе Симеуна до посвећења, Едип заврши трагично, земља му се смилувала.

Оно што смо рекли о духовном значењу легенде вреди бар толико за старе митове. У њима је духовни смисао већином сасвим прозиран пред сликотворним сазнавањем. Који је смисао Едипова мита? Пошто је главни мотив исти као у Находа Симеуна, нећемо поново тумачити оно што је заједничко миту и песми. На једно ипак скрећемо пажњу: Едипа салети крвава сфинга са загонетком чије решење гласи: човек. Симеуна обузме у суштини иста загонетка, али је сфинга, тако рећи, невидљива у њему: тражећи порекло он у ствари тражи и налази човека — себе. Дакле, ма да су различите слике, смисао је исти. Сфинга, древна имажинација, која нас поздравља из правремена људске културе, обасјава нам најречитије недогледан видик духа.

Оно пак што духом разликује хришћанску приповетку од античког мита, може се назвати духовним песимизмом мита спрам духовног оптимизма легенде, нешто основно што разликује претхришћански свет од хришћанског. Додирејемо чињеницу велику и важну за разумевање хришћанства и развоја човечанства уопште. Едип је дубоко трагичан. Он одлази у доњи свет изгнан, слеп, неуштан. Страшно сазнање га је сломило, сам је себи створио дословно тамницу одувезши себи вид, и ништа га на свету не може исцелити. Симеун (или Павле) драматичан је до крајности, али не трагичан. Он додуже силази такође у доњи свет — у тамницу испод манастира — али је с овог света могао понети оно што нису могли људи пре Христа: јеванђеље, Христа самога. У Христу су кључевни тамнице, Христос је побеђена судбина, човек је испуњен. То је она велика, радосна ускршња вест, непозната старом свету. Као што митос о Едипу сведочи, надахнути јуди су још пре Христа слутили духовну драму човечанства онако како смо изложили, али углавном само доцела. Још се слутило буђење свести на земљи од искона, па како сфинга сазнања зарјеи кајце у груди и како је у самосазнању спас од ње, али је све дубље падање у грех и таму, сплело духа

изгледало безизлазно, бесповратно. Силаском у подземље свршава се трагедија Едипа, али ту тек почиње други део мита о Находу Симеону. Едипу је судбина неизбежна, свемоћна. Симеуну свемоћна је љубав и слобода у Христу, љубав духовног човека, слобода духа која је коначно нашао себе.

*

Пошто у легенди о Павлу Кесаријском упознасмо вероватни извор, или један од извора наше песме, треба поменути и варијанту песме, коју је донео Вук у својој збирци под насловом »Опет Наход Симеун«. Рецимо одмах да нам ова врло занимљива варијанта не изгледа ни по облику ни по садржају тако лепа као прва. Она као да одаје певача слабијих способности. Али та је песма занимљива већ и стога што у њој налазимо нових података блиских прича о Павлу Кесаријском. Ево њеног садржаја.

У некаком граду Јању цар је отхранио девојку да је за себе узме. Она неће, али мора.

Мед' њима се мушко чедо нађе,
ал' га мајка неговат' не може,
већ му сави књиге и кошуље,
па га зали у олово тешко,
па га баца у то море сиње:
»Носи, море, са земље неправду;
»ранитељ је како и родитељ.«

У лову патријарх Сава нађе сандук, однесе дете »Вилендари цркви« и крсти га. Кад је дете одрасло патријарх га пошље с оним књигама и кошуљама да по свету тражи родитеља. Кад стиже у Јањ, цар беше умро а царицу просе лале и везири. Она хоће онога ко уграби златну јабуку што ће је бацити са бедема. Јабуку добије Наход Симеун, па се венча. Наскоро Симеун оде у лов а царица, претресући му постољу нађе књиге и кошуље. Страшно сазнање, њено па његово. Симеун се врати Сави у Вилендари и плачући му се исповеди. Сава савида камену кулу, у њу затвори Симеуна, баца кључеве у море уз речи сличне речима у првој песми. Иза тридесет година рибари ухвати рибу златоперну и патријарх нађе у њој кључеве. Кад отвори тамницу, али Симеун се онде »преставио и посветио се«. Скупнице се многи свештеници те чатише три дана и три ноћи и мољаху свеца како жели поћи. Светац хоће Вилендари, па га ту и сахранише.

Поменом оца цара, непријатности рођења дететова, приложених књига, бацања у море (не у Дунав), затим поменом

цареве смрти и преудавања царичина, па тамновања у кули (а не испод манастира) итд. ова песма је знатно ближа легенди о Павлу Кесаријском. Но другим се местима разликује и од легенде и од прве песме. Тако нпр. утакмицом просада за златну јабуку, тим честим мотивом у народној књижевности, па околношћу да патријарх Симеун није затекао жива, већ у смрти посвећена. Тако је и монах у причи постао патријарх Сава у »Вилендари цркви«, разумљиво зашто, а ваљда и зато што су имена Саве и Симеуна повезана у српској историји међу собом и са манастиром Хилендаром.

Сродност обих народних песама о Находу Симеуну очигледна је. Чак се изражавање понегде подудара. То значи да су обе вероватно настале из једне песме, ближе легенди о Павлу. Можда је баш ова друга варијанта старија. За гледање духовног смисла то би значило само да је прва варијанта дело дужег или слободнијег стварања из духа, да је, тако рећи, духовно старија. Не бива ретко у свету да је оно што долази касније боље. Ма шта било, обе песме су као два снимка истог живог духовног бића, које се поново родило и живело у народном певању преображавајући се од уста до уста, из душе у душу, с духа до уха и назад у дух.

*

Можда ћемо прићи још корак ближе тајни постања песме о Находу Симеуну ако скренемо поглед на »Стари завет«, ту некада много читану књигу чији се утицај на живот у Средњем веку не може лако преценити.

У првој књизи Мојсијевој читам о животу Аврамова унука Јакова, да је имао две жене и да је с њима и с њиховим двома робинјама родио дванаест синова, који су родоначелници дванаест племена Израиља. Симеон је име једнога од њих. Ту се помињу свакојаки догађаји, противни хришћанском моралу и моралном осећању нашег народа. Тако најстарији Симеонов брат Рувим легне с иночком оца својега, једном од оне две робинје, дакле с мајком свога брата. Не би било немогуће да се под утиском са тог места у Старом завету, преневши на Симеона овај чин, нашло у народном певању име Симеун.

Мало даље говори се о Исаву, брату Јаковљеву. Имао је две жене, Аду и Васемату, с првом сина Елифаса, с другом Рагуила. Па се каже: »А ово су синови Рагуилови: Нахот, Заре, Симе и Мозе. То беху синови Васемате жене Исавове«. Писац ове Мојсијево књиге хтео је сигурно рећи да су то потомци Исави с Васематом, за разлику од потомака с Адом. Али како је написано да су синови, манастирски читалац од кога је, рецимо, легенда о Находу Симеуну пошла, схватио је дословно: Нахот са браћом грешни су синови Рагуила и мајке

му. Ту је дакле Рагуило почино тобоже грех Симеуна. Запажа се и малне једнаког имена Нахот и наше речи надох. Можда је несвесно памћење имена Нахот помагало везивању Симеунова имена, па и греха са његовим наодништвом, и свих ових елемената заједно са легендом о Павлу Кесаријском. У нашој песми реч Наход као да заиста не означаје само нахођење детет, како би природно било, већ прво име уз име Симеун, па га је у Вук писао великим почетним словом. Уосталом и налажење Мојсија на Нилу чита се недалеко, ближе почетку прве књиге Старог завета.

Ове напомене доводе нас да покажу начелну могућност уплива тих места у Старом завету на образовање мита о Находу Симеуну у нашој народној поезији. Прича о св. Павлу Кесаријском, поменути подаци Старог завета, затим географски и други, према добу и покрајини скучени појмови представљају споља, из прилика и књижевности позајмљене, стварне или само могуће саставне делове грађе, која је служила постанку песме. Чудни и страшни мотиви какве поменусмо утиснули би се у душу безименог песника, па би ту, иза разумне свести пловили као растопљени, невезани делови, док се из потаје не би слагали и створили донекле нову целину, по законима душевног и духовног живота, из дубине људског бића. Тако би настала нова легенда, поново рођена у надахнућу, дајући у слици високе духовне тајне.

Уза све то није искључено и да је неки спољашњи догађај, за који творац или покретач песме беше у оно доба чуо, такође утицао на образовање песме, као савремени потстрек, због кога је, рецимо гуслар или свештеник, монах или сељак у самоћи побожно размишљао, бринући се искрено за душу грешника. Мучило га питање о границама божје милости према преступнику, па је можда једном и сажао... од раних утисака с јаве створио се у сну низ шарених слика, сличан легенди о Павлу, надахнут из духовног света.

Завршимо ово питање о постању »Находа Симеуна« једном општом напоменом. Ма како да је у танцине текло образовање, рецимо народних песама, могли су са разних страна допирати елементи из којих су настале, и у даљем преображавању опет настајале. Зато наше схватање тог образовања може бити исправно само ако не заборавимо обе главне, донекле супротне стране: спољашњу (природа и књижевност) и унутарњу (душа и духовни свемир). У људској вести сретaju се и проинућу оба света, природни и духовни. Тачније, питања се могу постављати и следећим редом:

1. Шта је условило песму у спољашњем животу? ипр. који догађај?

— Наставиће се —

М. Радојчић.

И В Е Р И

НИКОЛА Т. ЂУРИЋ. — *И вољше царства небеског*. Косовска тетралогија. 1. Милош Обилић, 2. Мајка Југовића, 3. Страхињин Бан, 4. Косовка девојка (четир трагедије у пет чинова и једна „гљума“ у пет чинова; Београд 1930 — 1933).

Оно што можемо назвати Тајном Косова или Видована допрло је до нас из народа поглавито као народно епско певање (косовски цикуљ) и као препричавани одломци. Главни је оно прво, у песмама, а и за то знамо да стоји у вези са забелешкама о косовском боју, које су се нашле у старим рукописима. О косовском боју народ је пропевао преко својих безимених песника и тако дошао уметничким изражавањем косовске Тајне до краћих епских творевина. Даље није дошао. Али потстрек да се даље доспе у уметничком обликовању ове Тајне, зачудо, живи и у нашем материјалистичком добу, а његови су плодови дела која хоће да Тајну Косова израе у јединственом епском или драмском делу!

Драма је највиши уметнички израз „Косова“, јер јасно је: Косово је пре свега драма или трагедија. За драмско стварање ваљда нема величанственијег преамета.

Зато треба обратити нарочиту пажњу на чињеницу да се у новије време појавило једно лепо драмско дело о „Косову“. Г. Никола Ђурић дао нам је тетралогију, низ од четири драме, од којих су три прве означене као трагедије а четврта као гљума, и које обухватају на поетичан начин оно што је народна епика оживела о Косову у националној свести. Величанствена је то идеја: створити тетралогију Косова, као што је Есхила дао тетралогију о боговском колену.

Назначимо у најкраћим цртама садржај. Прва трагедија, „Милош Обилић“ износи борбу пре свега унутарњу, коју води Милош одлучујући се како да спасе српско царство. Вук, изајница, договорно се унтер са Турцима, јер жели да место Лазара он буде господар државе. Вук Београд, мудри старан, изговори пророчанске речи: у прави час јавиће се прави јунак да спасе српство. Милош увиди да је он сам тај јунак. У току драме његова одлука сазри, а изајство Вука, који би да спречи Милоша, постаје све црње. У петом чину, пред Муратовим шатором Милош убије Мурата, а писмо Вука, који би то спречио, не стигне до циља. Мурат је очекивао српске витезе да му се поклоне и то је Милошу омогућило да до њега допре. У целој драми истиче се Обилић као ненадмашна херојска појава, идеал витештва.

Друга трагедија, „Мајка Југовића“, описује страшну олаују судбине, која обори горду Мајку Југовића, Гордану, оличење херојске жене. Прво са Косова стигне глас да Срби побеђују. Наступе радост на двору, где стару Гордану окружују снахе. Наједном баци гласник и открије најци погубао. Њено достојанство и жеља да други не сазнају олах, чине да она без суза савлада свој огромни бол. Ускоро ипак дознају све жене и настале жалост велика, која још дубље потресе Гордану. На крају је напуштају неке снахе и она, сломаена низом удараца судбине, не погнута, свисне.

Трећа трагедија, „Страхињин Бан“, догађа се после косовске погубије и слика трагичну личност Бана, који би у најтежим приликама да

Očito smo u huci tehnike zaboravili sami sebe i mutne oči uprli u željezno tele. Tako smo izgubili umjetnost. Ali i opet su pred nama sunčane staze kojima valja poći u daleke svijetle svijetove. I veliki Novalisov duh upozorava nas na to:

„Tko je nesrećan u sadanjem svijetu, tko ne nalazi što traži, taj neka podje u svijet knjiga i umjetnosti, u prirodu, tu vječnu antiku i modernu u isti čas. I neka živi u toj *ecclesia pressa* boljeg svijeta. Ljubu i prijatelja, domovinu i Boga naci će tu zacijelo. Oni drijemaju, ali prorocnim mnogoznačnim drijemom. Jednom će doći vrijeme kad će svatko, tko je upućen u bolji svijet, kao pigmalijon, vidjeti kako se budi njegov svijet, stvoren i skupljen oko njega, s gloriozom jedne više zore, i kad će vidjeti da mu se uzvraća duga ljubav i vjernost.“

S. Župić

НАХОД СИМЕУН — ДРАМА ЧОВЕЧАНСТВА

(Наставак)

2. Ако песма nije само опис неког догађаја, шта ју је условило у књижевности и уопште у знању и схватању дотичне средине?

3. Прелазимо на унутарњи свет и питамо: какво је душевно расположење, какво, рецимо, побожно или световно осећање живота условило песму?

4. Силазимо дубље од свесног живота и питамо: какав је дубљи душевно-духовни склоп људског бића, зависан и од епохе и од културе, слао духовном обликоворношћу вале у свест и са те стране условно песму?

5. Шта је из духовног свемира, из вечности, дајући духовни смисао песни или причи, условно њу?

Догађамо: ово што рекосмо да је иза свести nije иза ње већ у њој, ако је у постању песме имао улогу неки »посвећени«. Уопште, не треба ни потцењивати творце народних умотворина и мислити да је све што налазимо мудрог и дубоког текло и ван домаћаја свесног живота и разумевања тих творца. Могло се ту наћи и духовних личности, но које су делале у тајности, не остављајући помена о себи на земљи, садени тако у народу духовно семење за делотворнију будућност.

*

Треба ли иза свега досадањег посматрања поставити још питање: којим правом смемо тврдити да је то што смо изложили прави смисао посматране песме о Находу Симеуну? Можда треба. Некоме би слагање духовног тумачења или песмом могло изгледати несумњиво, али можда случајно или произвољно. Рецимо чак да је народни песник заиста мислио на такав смисао; али како да то докажемо, кад нам nije пред очима оно што је мислио, него само оно што је изрекао? Да ли је описани духовни смисао песмом заиста изречен или нам се тако само привиђа? Овако се може питати.

Ради одговора, који би се могао много опширније бранити, почнимо једним упоређењем. — Ако у неком старом граду нађемо камен и на њему прочитамо запис на познатом језику, нећемо помишљати да је то случајна хрпа слова, набацаних без обзира на речи и смисао. Прочитани смисао казује да су баш ради њега слова записана, и док је нечија рука писала слова неки ум је замишљао изречени смисао.

Кад у песни о Находу Симеуну гледамо духом како се нижу појаве, слике, видимо такође да нису набацане случајно,

veћ da kao slova nekoĝ zapisa ukazuju svojom skloпом na neki odreђeni smisao. Taj smisao se krije iza opisanih pojava, u sklopu pesme, u њenoj целини. Он мора да се крије стварност није дала заробити у искањене појмове и што је слободна сликовитост саобразна изражавању духовних истина. Но да би се тај смисао »прочитао«, треба научити »језик духа« и треба упознати »писмо духа«. Свет је стваран из духа и дух се огледа у свему, како у људским творевинама тако и у природи. То огледање је »писмо духа«, али оно постаје разумљиво тек пошто се научи »читање« духовног смисла на »језику духа«. Ономе ко тај »језик« пориче, може наше тумачење изгледати произвољно, као неписменом човеку читање записа. Они пак што познају духовну позадину свега у свету не долазе до опречних тумачења, већ до истоветних и која се узајамно допуњују. Треба развити свест у правцу сликовитног сазнавања, па ће се у посматраој песми, и независно од нашег излагања доћи до правог духовног смисла. Ко неће да уложи потребни напор, не допушта да му се ствари докажу.

Ако је предмет који посматрамо људско дело, као ова песма о Находу Симеуну, није ни потребно да су његови творци били свесни дубина духовне истине коју су унели у то дело. Већ смо једном казали да у описаном дубљем смислу песме треба видети нешто о чему људи обично не мисле, али што их несвесно прожима, па се то изражава кроз надахнута распољења. Многим људима је познато из искуства да се у стваралачком раду може сдржати не само оно што је творац својом свесном вољом хтео у то дело да унесе, већ и преко тога, нешто што је надмашило обичну свест овог човека.

Каже се: то је дело надахнуто. Али се обично не улази у тајну надахнућа, да се не би »удалило од стварности«. А када се ипак жели да уђе, обично се не дође до истине, већ се остаје при магловитим појмовима или пак изграђује наопако тумачење. Но појаве су прсте ако им приђемо слободно, без предрасуда. Оне се могу схватити једино из чињенице да је цели свемир у суштини духован и да човек својим духом није затворен у себе, већ напротив отворен најдубој духовности света и стварности. Само човек обично није свестан духа који га прожима. Али независно од тога, кад се било речима, било другим начином изражава човек, кад се занста изражава он из дубине свога бића, онда се кроз њега изражава сам духовни свет. У човекову делу могу се огледати најдубље тајне васноне, и пре но што човек допре својом свешћу до гледања тих тајни. Надахнутих дела било је одувек. Напротив, свесно улажење у дубину из које та дела потеклоше треба да се отпочне одлучније тек од

нашег доба. Тек је нашем добу дано да свесније објасва творае духа у прошлости.

За свако људско дело не може се рећи да је надахнуто. Кад се човек затвори у своју свакодневну свест, тешко ће се назрети у абрци његових ситних жеља и брига неки дубљи смисао, који би говорио макар само о бићу тог човека. Ако ли се човек отвара свом душом свету, моћи ће истина света из дубине њега самога да проговори. Проговорите оно што је изнад људског језика, онако како једино може: сликовитим описом. А да би се у људским делима, и не само ту, већ свуда око нас, у природи, прочитао смисао духа, потребно је продубити свесни духовни живот. Треба да се човек вине из мишљења које се држи крутих појмова до живе сликовитости надахнутог сликовитног сазнавања. Свакоме ко хоће да схвати делатност духа у свету потребно је да развије одговарајуће снаге духа у себи сам, јер му то не даје данас ни школа ни свакодневни живот.

Напоменимо да духовно ставовиште не треба мешати са тзв. психоанализом, о којој се у новије време толико говорило. Та се психоанализа темељи додуше на једној основној истини, одувек познатој истраживачима душе и духа, и која се може изрећи овако: свесни живот човека почива на много обухватнијем душевном и духовном животу, који се обавља иза свести, и свесни се живот не може разумети ако се не сиђе у дубине те »потсвести«. Али на питање шта је потсвест одговор може дати само духовно-научно истраживање, које занаста допире у дубине иза обичне свести. У психоанализи се говори о тим дубинама не силазећи стварно у њих, него судећи о њима посредно, са становишта обичне свести, тумачећи изјаве и поступке посматраних људи. Тако психоанализа долази до врло ограничених дубина и сем тога њена су тумачења душевних појава једнострана. Место да расветли скривено духовно порекло спољног нагона и тако правилно протумачи његов утицај на душу, она чини противно: тражи у потсвести сподни нагон као неку последицу дубину, и тамо где то више није он и где је сам спомен о њему морална изопаченост. Тако би психоанализа и у песми о Находу Симеуну видела можда све као у неком кривом огледалу и место да нас доведе до виших видика, залпела би нас можда у паучину »Единова комплекса«...

Оставимо једностране теорије, које лако привлаче пажњу неког доба и нестану с њим. Теже је стећи зрелић поглед у духовне тајне света, него у тајне природе. Ако ли се озбиљно приступи духовном разматрању, моћи ће се наћи и правилно разумети појава духовности, често оне највише, у наоко обичним народним умовторинама. Мртвом погледу све је у свету обично. Будном духу све чудно, необично. Од нас самих зависи да ли ће нам нешто изгледати плитко и утрвено, или загонетно и дубоко.

М. Радојчић